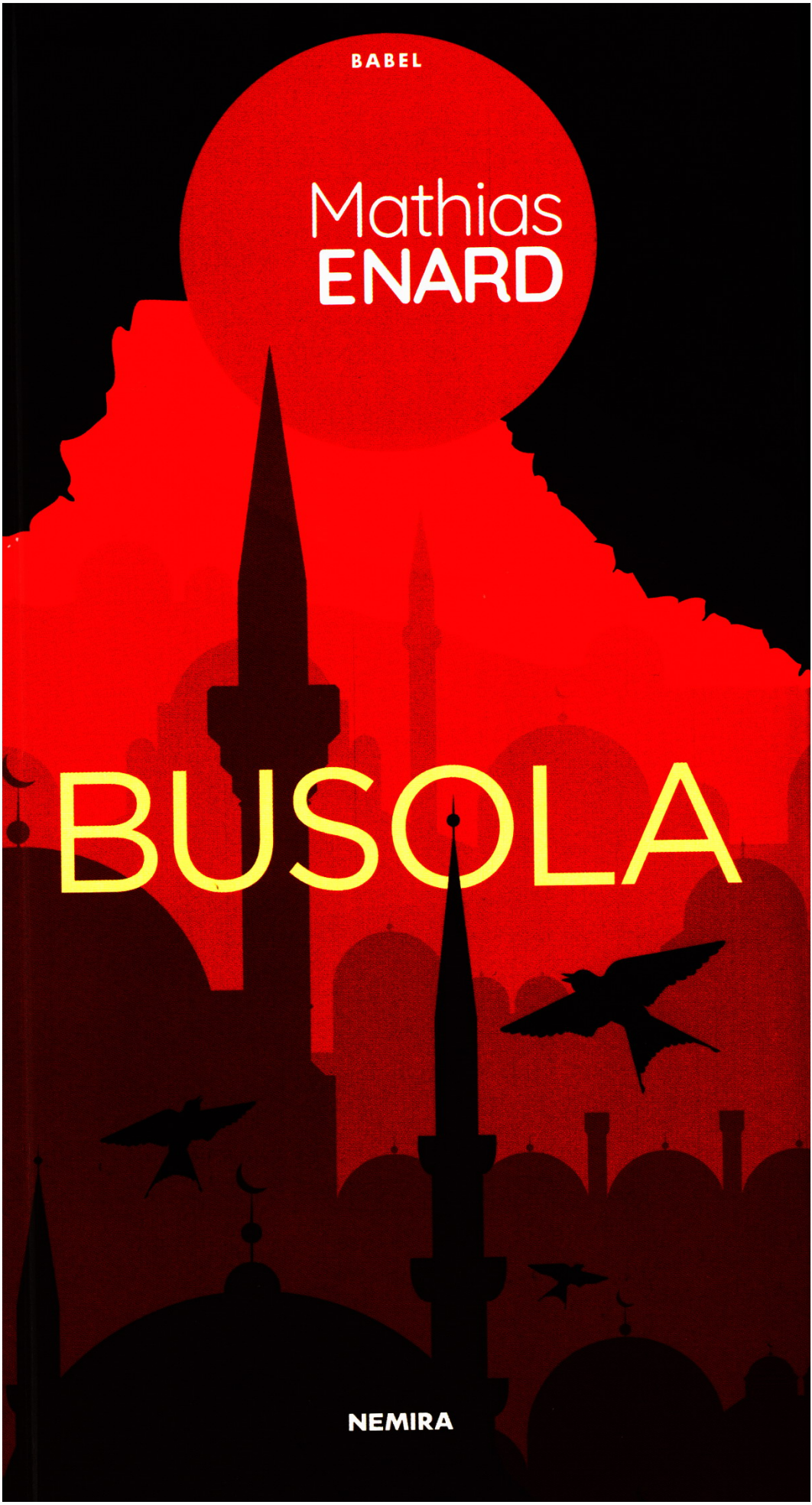
BABEL
Mathias
ENARD
BUSOLA
NEMIRA

Mathias Enard, născut în 1972, studiază civilizațiile arabă și persană și petrece mult timp pentru cercetare în Orientul Mijlociu. În prezent predă la Barcelona, traduce din limba arabă și scrie despre arta islamică.

În 2003 debutează cu romanul *La Perfection du tir*, care va fi recompensat cu mai multe premii pentru francofonie. Confirmă apoi în 2008 cu *Zone*, un roman scris într-o singură frază lungă de 500 de pagini, pentru care câștigă nu mai puțin de șase premii literare.

În anul 2010 publică *Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți* (Nemira, 2017), un mare succes de critică, pentru care primește Premiul Goncourt des lycéens.

Consacrarea definitivă vine în 2015, când câștigă prestigiosul Premiu Goncourt pentru romanul *Busola*.

colecție coordonată de Dana Ionescu

BABEL

De același autor la Editura Nemira:

Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți

Mathias Énard, născut în 1972, studiază civilizațiile arabă și persană și petrece mult timp pentru cercetare în Orientul Mijlociu. În prezent predă la Barcelona, traduce din limba arabă și scrie despre arta islamică. În 2003 debutează ca scriitor de ficțiune cu romanul *La Perfection du tir,* care va fi recompensat cu mai multe premii pentru francofonie. Confirmă apoi în 2008 cu *Zone*, un roman scris într-osingură frază lungă de 500 depagini, pentru carecâștigă nu mai puțin de șase premii literare. În 2010 publică *Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți,* un mare succes de critică, pentru care primește Premiul Goncourt des lycéens. Consacrareadefinitivă vine în 2015, când câștigă prestigiosul Premiu Goncourt pentru romanul *Busola*.

Mathias
ENARD

BUSOLA

Traducere din limba franceză
CRISTIAN FULAȘ

NEMIRA

Coperta: Cristian FLORESCU, Ana NICOLAU

Această lucrare, editată în cadrul Programului de sprijinire a publicării Nicolae Iorga, a beneficiat de contribuția Ambasadei Franței în România și a Programelor de sprijinire a publicării ale Institutului Francez

Liberté • Égalité • Fraternité
RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
AMBASSADE DE FRANCE EN ROUMANIE

INSTITUT FRANÇAIS
Roumanie

vivre les cultures

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ENARD, MATHIAS
Busola / Mathias Enard; trad. din limba franceză: Cristian Fulaș. – București : Nemira Publishing House, 2018
ISBN 978-606-43-0353-0

I. Fulaș, Cristian (trad.)

821.133.1

Mathias Enard
BOUSSOLE
© Actes Sud, 2015

© Nemira, 2018

Redactor: Monica ANDRONESCU
Tehnoredactor: Magda BITAY
Lector: Irina CERCHIA

Tiparul este executat la tipografia REAL S.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-43-0353-0

Die Augen schließ' ich wieder,
Noch schlägt das Herz so warm.
Wann grünt ihr Blätter am Fenster?
Wann halt' ich mein Liebchen im Arm?

Închid ochii din nou,
Inima-mi bate tot tare.
Când re-nverzi-vor frunzele-n fereastră?
Când ține-mi-voi iubita iar în brațe?

WILHELM MÜLLER & FRANZ SCHUBERT,
„Călătorie în iarnă"

Suntem doi fumători de opiu, fiecare în norul lui, fără să vedem nimic în afară, singuri, fumăm fără să ne-nțelegem niciodată, fețe agonizante într-o oglindă, suntem o imagine înghețată, căreia timpul îi oferă iluzia mișcării, un cristal de nea ce alunecă pe o perniță de chiciură, căreia nimeni nu-i percepe complexitatea, eu sunt această picătură de apă condensată pe sticla din fereastra camerei de zi, o perlă lichidă, care se rostogolește și nu știe nimic despre vaporii din care s-a născut, nici despre atomii care încă o compun și care, curând, vor servi altor molecule, altor corpuri, zăpezii ce atârnă greu peste Viena-n seara asta: cine știe pe ce gât va curge această apă, pe ce piele, pe ce trotuar, către ce râu, iar această față neclară de pe sticlă nu e a mea decât o clipă, una dintre milioanele de combinații posibile ale iluziei – uite, domnul Gruber își plimbă câinele, deși burnițează, poartă o șapcă verde și eternul lui impermeabil; se ferește de stropii ridicați de mașini făcând mici salturi ridicole pe trotuar; cățelul crede că vrea să se joace și se apropie de stăpânul său, dar își ia o palmă în momentul în care-și pune laba murdară pe impermeabilul

domnului Gruber, care, în ciuda tuturor adversităților, în cele din urmă se apropie de șosea ca să traverseze, silueta lui e alungită de reflexii, o baltă înnegrită în mijlocul mărilor de umbră ale marilor arbori, destrămate de farurile de pe Porzellangasse, iar *Herr* Gruber aparent ezită să se piardă în întunericul din Alsergrund, așa cum eu ezit să părăsesc contemplarea picăturilor de apă, a termometrului și a ritmului tramvaielor care coboară către Schottentor.

Existența e un reflex dureros, un vis de opioman, un poem de Rumi, cântat de Shahram Nazeri, *ostinato*-ul răpăitului de *zarb* face sticla de sub degetele mele să vibreze ușor, ca și pielea de percuție, ar trebui să-mi continui lectura, în loc să-l privesc pe domnul Gruber dispărând în ploaie, în loc să-mi aplec urechea la melismele rotitoare ale cântărețului iranian cu o forță și un timbru care ar putea să-i facă să roșească de rușine pe mulți dintre tenorii noștri. Ar trebui să opresc discul, e imposibil să mă concentrez; degeaba încerc să recitesc pe părți acel articol a zecea oară și nu îi înțeleg sensul misterios, douăzeci de pagini, douăzeci de pagini oribile, înspăimântătoare, care-mi parvin exact azi, azi, când un medic – plin de compasiune, poate – a reușit să-mi numească boala, mi-a declarat corpul în mod oficial bolnav, aproape ușurat să fi reușit să pună – ca un sărut mortal – un diagnostic simptomelor mele, un diagnostic pe care ar trebui să-l confirme pentru a începe un tratament, ar spune el, și a urmări evoluția, evoluția, iată, am ajuns aici, la contemplarea unei picături de apă în evoluția ei spre dispariție, înainte de a se reîntoarce în Marele Tot.

Nu există hazard, totul e legat, ar spune Sarah, de ce primesc exact azi acest articol prin poștă, un articol retipărit din alte timpuri, pe hârtie, prins cu agrafe, în locul unui PDF însoțit de un mesaj care spune „Primit", un e-mail care ar fi putut transmite niște știri, ar fi putut

explica unde se află, ce e acel Sarawak de unde scrie ea și care, conform atlasului meu, e un Stat din Malaysia, situat în nord-vestul insulei Borneo, la doi pași de Brunei și bogatul său sultan, de asemenea la doi pași de gamelanele[1] lui Debussy și Britten, mi se pare –, dar conținutul articolului e foarte diferit; nu conține muzică, poate cu excepția unui lung cântec funebru; douăzeci de foi scrise mărunt, apărute în numărul din septembrie al *Représentations,* o revistă bună din California, în care ea deja a publicat de multe ori. Articolul conține o scurtă dedicație pe pagina de gardă, fără comentariu, *Pentru tine, dragă Franz, te îmbrățișez, Sarah,* și a fost trimis prin poștă pe 17 septembrie, adică acum două săptămâni – poșta încă are nevoie de două săptămâni pentru a străbate traseul Malaysia–Austria, poate a întârziat cu timbrele, ar fi putut adăuga o carte poștală, ce înseamnă asta, am parcurs toate urmele ei din apartamentul meu, articolele, două cărți și chiar o versiune a tezei sale de doctorat, imprimată și legată în Skivertex roșu, două volume mari de trei kilograme fiecare:

„În viață există răni care, asemenea leprei, rod sufletul în singurătate", scrie iranianul Sadegh Hedayat la începutul romanului său *Bufnița oarbă*: acest om mic, cu ochelari rotunzi, o știa mai bine decât oricine. Una dintre răni îl va fi făcut să dea gazele la maximum în apartamentul său de pe strada Championnet din Paris, într-o seară de mare singurătate, pur și simplu o seară de aprilie, foarte departe de Iran, foarte departe, când singura lui companie erau câteva poeme de Khayyam și o sticlă întunecată de coniac, poate, sau o bucată de opiu, sau poate nimic,

[1] Ansamblu instrumental tradițional din Indonezia, compus în principal din instrumente de percuție (n. tr.).

absolut nimic, în afară de textele pe care încă le ținea aproape și pe care le-a luat cu el în marele vid al gazului.

Nu știm dacă va fi lăsat vreo scrisoare sau vreun alt semn în afară de romanul său *Bufnița oarbă*, roman de mult încheiat și care avea să-i aducă, la doi ani după moarte, admirația intelectualilor francezi, care nu citiseră niciodată nimic despre Iran: editorul José Corti avea să publice *Bufnița oarbă* la scurt timp după *Țărmurile Syrtului*; Julien Gracq avea să cunoască succesul atunci când gazul din strada Championnet avea să-și facă efectul, în 1951, și avea să spună că *Țărmurile...* era romanul „tuturor putregaiurilor nobile", ca acelea care aveau să-l macine pe Hedayat în eterul vinului și al gazului. André Breton avea să le ia partea celor doi bărbați și cărților lor, prea târziu însă pentru a-l salva pe Hedayat de rănile sale, dacă ar fi putut fi salvat, dacă răul nu va fi fost, foarte sigur, incurabil.

Omulețul cu lentile groase era și în exil ca în Iran, calm și discret, vorbind pe o voce joasă. Ironia și tristețea lui rea aveau să-i aducă cenzura, de nu cumva va fi fost la mijloc simpatia lui pentru nebuni și bețivi, poate chiar admirația sa pentru anumite cărți și anumiți poeți; poate era cenzurat pentru că priza un pic de opiu și de cocaină, râzând în același timp de droguri; pentru că bea singur sau avea defectul de a nu-l mai asculta pe Dumnezeu, nici măcar în anumite seri de solitudine, când se auzea chemarea gazului; poate pentru că era nefericit sau pentru că el credea destul de rezonabil în valoarea scrierilor sale sau pentru că nu credea, oricum, doar pentru lucruri deranjante.

Totuși, e sigur că pe strada Championnet nicio placă nu semnalează nici trecerea lui pe acolo și nici plecarea; în Iran nu-l amintește niciun monument, în ciuda greutății istoriei care-l face esențial și a greutății morții sale, care încă-i apasă pe compatrioții săi. Opera lui trăiește acum la Teheran așa cum va fi murit el, în nefericire și

clandestinitate, pe tarabele piețelor de vechituri sau în reeditări trunchiate, din care au fost scoase orice aluzii care ar putea să-l îndemne pe cititor către droguri sau suicid, totul pentru protecția tineretului iranian, atent la aceste maladii ale disperării, suicidul și drogul, tineret care se aruncă, așadar, asupra cărților lui Hedayat cu plăcere atunci când îi parvin și, astfel celebrat și rău citit, el se alătură marilor nume care-l înconjoară la Père Lachaise, la doi pași de Proust, la fel de sobru în eternitate pe cât a fost în viață, la fel de discret, fără flori și fără să i se facă prea multe vizite, din acea zi de aprilie a anului 1951, în care a ales gazul și strada Championnet pentru a pune capăt tuturor lucrurilor, ros de o lepră a sufletului, imperioasă și de nevindecat. „Nimeni nu ia hotărârea de a se sinucide; suicidul există în anumiți oameni, e în natura lor", Hedayat scrie aceste rânduri la finele anilor 1920. Le scrie înainte de a-l citi și traduce pe Kafka, înainte de a-l introduce pe Khayyam. Opera lui se deschide cu sfârșitul. Prima culegere pe care o publică se deschide cu *Îngropat de viu (Zendé bé gour)*, suicidul și distrugerea, și descrie clar, gândim noi, gândurile bărbatului care se abandonează în fața gazului douăzeci de ani mai târziu, lăsându-se să aţipească încetișor după ce și-a distrus cu grijă hârtiile și însemnările, în minuscula bucătărie invadată de insuportabilul parfum al primăverii ce stă să vină. Și-a distrus manuscrisele, poate mai curajos decât Kafka, poate pentru că nu are niciun Max Brod la îndemână, poate pentru că nu are încredere în nimeni sau e convins că a sosit momentul să dispară. Și dacă Franz Kafka pleacă tușind, corectând până în ultima secundă manuscrise pe care ar vrea să le ardă, Hedayat pleacă în lenta agonie a somnului greu, cu moartea deja scrisă douăzeci de ani mai devreme, cu viața întreagă marcată de plăgile și rănile acestei lepre care-l măcina-n singurătate și despre care aflăm că era legată de Iran,

Orient, Europa și Occident, așa cum, la Praga, Kafka era în același timp german, evreu și ceh, fără a fi nimic în afară de aceste lucruri, cel mai pierdut dintre oameni sau cel mai liber dintre oameni. Hedayat suferea de una dintre acele răni ale sinelui care vă fac să vă rostogoliți prin lume, această falie care se deschide și devine crevasă; există acolo, ca în opiu, ca în alcool, ca în tot ce vă despică, nu o boală, ci o decizie, o voință de fisurare a eului, până la capăt.

Dacă deschidem această lucrare cu Hedayat și *Bufnița oarbă* o facem pentru că ne propunem să explorăm deschiderea, să privim în adâncurile ei, să ne scufundăm în beția acelora, bărbați și femei, care au oscilat prea mult în alteritate; îi vom da mâna micului om pentru a coborî acolo unde pot fi privite rănile care macină, drogurile, alteritățile, și a explora acest *între, barzakh*, lumea dintre lumi în care cad artiștii și călătorii."

Acest prolog este, în mod clar, foarte surprinzător, aceste prime rânduri încă sunt, la cincisprezece ani distanță, la fel de derutante – trebuie să fie târziu, ochii mi se închid peste acest text vechi, dactilografiat, în ciuda *zarb*-ului și a vocii lui Nazeri. Sarah fusese furioasă în momentul susținerii tezei că i se reproșaseră tonul „romantic" al preambulului și paralela „absolut în afara subiectului" cu Gracq și Kafka. Totuși, Morgan, coordonatorul ei, încercase să o apere, într-un mod de altfel foarte naiv, spunând „că întotdeauna e bine să se vorbească despre Kafka", lucru care-i făcuse să ofteze pe membrii juriului, format din orientaliști vexați și din mandarini atipiți, care nu puteau fi smulși din somnul lor doctrinal decât de ura reciprocă: de altfel, aveau să uite destul de repede introducerea atât de neuzuală a lui Sarah pentru a se ciondăni pe probleme de metodologie, adică pe faptul că nu vedeau în ce sens *promenada* (bătrânul ronțăia

cuvântul ca pe o insultă) putea avea un sens ştiinţific, chiar şi sub îndrumarea lui Sadegh Hedayat. Eram în trecere prin Paris, mulţumit că aveam ocazia de a asista pentru prima dată la o susţinere de teză „la Sorbona" şi mulţumit că era teza ei, dar, odată trecute amuzamentul şi surprinzătoarea descoperire a stării vetuste a culoarelor, a sălii şi a juriului, rătăcite în Dumnezeu ştie ce departament pierdut în labirintul cunoaşterii, în care cinci somităţi mergeau, una după alta, să-şi arate interesul, de altfel foarte redus, pentru textul despre care tocmai se vorbise, făcând, totuşi, eforturi supraomeneşti – ca şi mine în sală – să nu adoarmă, acest exerciţiu mă umple de amărăciune şi melancolie, iar în momentul în care părăseam locul (sală de clasă fără fast, cu pupitre din placaj crăpat, spart, care nu adăposteau cunoaşterea, ci mâzgăliturile ce distrăgeau atenţia şi gumele lipite pe dos) pentru a-i lăsa pe oamenii aceia să delibereze, m-a apucat o dorinţă puternică de a-mi lua picioarele la spinare, de a coborî pe bulevardul Saint Michel şi de a merge pe malul apei, ca să nu mă întâlnesc cu Sarah, de teamă să nu-mi ghicească impresiile despre faimoasa susţinere de teză, care trebuia să fie atât de importantă pentru ea. Fuseseră treizeci de persoane în public, o adevărată mulţime pentru culoarul minuscul pe care ne-am pomenit înghesuiţi. Sarah a ieşit în acelaşi timp cu asistenţa, vorbea cu o doamnă mai în vârstă, foarte elegantă, despre care ştiam că e mama ei, şi cu un tânăr care-i semăna tulburător, fratele ei. Era imposibil să înaintez spre ieşire fără să mă intersectez cu ei, m-am întors pe jumătate ca să mă uit la portretele orientaliştilor care împodobeau coridorul, vechi gravuri întinerite şi plăci comemorative dintr-o trecută epocă fastuoasă. Sarah pălăvrăgea, avea un aer obosit, dar nu abătut; poate că, în focul luptei ştiinţifice, în timp ce lua notiţe pentru a-şi pregăti replicile, avusese o senzaţie cu

totul diferită de a publicului. M-a văzut și mi-a făcut un semn cu mâna. Venisem în primul rând ca s-o însoțesc, dar și ca să mă pregătesc, chiar dacă doar imaginar, pentru propria mea susținere – iar lucrul la care asistasem nu mă îmbărbătase deloc. Mă înșelam: după câteva minute de deliberare, când ne-au invitat din nou în sală, a primit nota maximă; faimosul președinte, inamicul promenadei, a complimentat-o călduros pentru munca ei și azi, recitind începutul acelui text, trebuie să recunosc că era ceva puternic și inovator în cele patru sute de pagini despre imaginile și reprezentările Orientului, locuri imprecise, utopii, fantasme ideologice în care se pierduseră mulți dintre cei care încercaseră să le parcurgă: corpurile artiștilor, ale poeților și ale călătorilor care încercaseră să le exploreze fuseseră împinse pas cu pas către distrugere; iluzia rodea, cum spunea Hedayat, sufletul în singurătate – lucrurile care mult timp se numiseră nebunie, melancolie, depresie erau adesea rezultatul unui conflict, al unei pierderi de sine în creație, al contactului cu alteritatea și, chiar dacă toate astea mi s-ar părea azi un pic rapide, romantice adică, exista deja acolo o veritabilă intuiție pe care ea și-a construit toată munca ulterioară.

Odată exprimat verdictul, foarte fericit pentru ea, m-am dus să o felicit, iar ea m-a îmbrățișat călduros, întrebându-mă dar ce faci aici, eu i-am răspuns că hazardul mă adusese la Paris chiar în acel moment, minciună drăguță, ea m-a invitat să mă alătur apropiaților ei pentru cupa de șampanie tradițională, ceea ce am acceptat; ne-am regăsit la etajul unei cafenele de cartier, în care se sărbătoreau des astfel de evenimente. Sarah avea brusc un aer deprimat, am remarcat că plutea în taiorul ei gri; formele-i fuseseră șterse de Academie, corpul ei purta urmele efortului depus în ultimele săptămâni și luni; cei patru ani dinainte fuseseră orientați către această clipă, nu avuseseră sens decât pentru a ajunge aici, și acum,

când curgea șampania, ea afișa un surâs dulce, de femeie în travaliu – ochii-i erau cerniți, mă gândeam că-și petrecuse noaptea revăzându-și expunerea, prea agitată pentru a dormi. Gilbert de Morgan, coordonatorul ei, era acolo și el; deja îl cunoscusem la Damasc. Nu-și ascundea pasiunea pentru protejata lui, o sorbea din ochi cu o privire paternă, care aluneca spre incest pe măsură ce șampania curgea: la a treia cupă, cu privirea aprinsă și buzele roșii, așezat singur la o masă înaltă, i-am surprins ochii rătăcind de la părul și până la mijlocul ei, de jos în sus și apoi de sus în jos – curând avea să ofteze melancolic și să golească al patrulea pahar. El a observat că mă uit la el, mi-a aruncat o privire furioasă înainte de a mă recunoaște și a-mi zâmbi, ne-am mai întâlnit, nu? I-am reîmprospătat memoria, da, eu sunt Franz Ritter, ne-am văzut la Damasc, împreună cu Sarah – ah, desigur, muzicianul, și eram deja atât de obișnuit cu această neînțelegere, încât am răspuns cu un surâs un pic prostuț. Încă nu schimbasem două cuvinte cu sărbătorita, reținută de toți prietenii și toate rudele, și iată-mă prins în compania acestui mare savant pe care toată lumea, în afara sălii de curs sau a ședinței de departament, căuta cu ardoare să îl evite. Îmi punea întrebări de circumstanță despre cariera mea universitară, întrebări la care nu știam să răspund și pe care preferam chiar să nu mi le pună nimeni; dar, cu toate astea, era în formă, vesel, cum zic francezii, ca să nu spun șugubăț sau dezmățat, și eram departe de a-mi imagina că aveam să-l reîntâlnesc peste câteva luni la Teheran, în împrejurări cu totul diferite, tot în compania lui Sarah, care pentru moment era angajată într-o conversație susținută cu Nadim – el trebuia să vină, ea trebuia să-i explice complicațiile susținerii tezei, de ce nu asistase, nu știu; și el era foarte elegant, într-o frumoasă cămașă albă, cu guler-tunică, ce-i etala tenul mat, barba scurtă și neagră;

Sarah îl ţinea de ambele mâini de parcă ar fi început să danseze exact în clipa aceea. M-am scuzat faţă de profesor şi m-am dus să mă alătur lor; Nadim m-a îmbrăţişat imediat fratern, ceea ce mi-a reamintit instantaneu de Damasc, de Alep, de lăuta lui în noapte, care îmbăta stelele cerului metalic al Siriei, atât de departe, atât de departe, cer sfâşiat acum nu de comete, ci de rachete, de obuze, de ţipete şi de război – imposibil, la Paris, în 1999, în faţa unei cupe de şampanie, să-mi fi imaginat că Siria avea să fie devastată de violenţa cea mai dezlănţuită, că *souk*-ul din Alep avea să ardă, că minaretul de la moscheea omiazilor avea să se prăbuşească, în fine, că atâţia prieteni aveau să moară sau să fie constrânşi la exil; e imposibil chiar şi azi să-mi imaginez, dintr-un apartament confortabil şi tăcut din Viena, amploarea distrugerilor, anvergura durerii.

Ia uite, s-a terminat discul! Ce forţă, în piesa asta a lui Nazeri! Ce simplitate magică, mistică, această arhitectură a percuţiei care susţine pulsaţia lentă a cântecului, ritmul îndepărtat al extazului aşteptat, un *zikr* hipnotic, care se scurge-n ureche şi te poate însoţi ore întregi! Nadim e astăzi un interpret la lăută, recunoscut la nivel internaţional, căsătoria lor făcuse vâlvă în micuţa comunitate internaţională din Damasc, atât de neprevăzută, atât de bruscă, încât devenise suspectă în ochii multora, mai ales în ai Ambasadei Franţei din Siria – una dintre nenumăratele surprize cu care ne-a obişnuit Sarah, ultima fiind acest articol deosebit de impresionant despre Sarawak: la puţin timp după sosirea lui Nadim le-am spus la revedere, Sarah mi-a mulţumit îndelung pentru prezenţă, m-a întrebat dacă rămân câteva zile la Paris, dacă am fi avut timp să ne revedem, i-am răspuns că mă întorc în Austria a doua zi; l-am salutat respectuos pe universitarul care deja zăcea pe masă şi am plecat.

Am ieșit din cafenea și mi-am reluat plimbarea prin Paris. Am cântărit îndelung, târându-mi picioarele prin frunzele moarte de pe cheiul Senei, adevăratele motive care mă împinseseră să-mi pierd timpul astfel, la o susținere de teză și la paharul de după, și întrevăd, în haloul luminii ce înconjoară, la Paris, brațele fraterne ale podurilor și le smulge ceții, un moment al unei traiectorii, al unei rătăciri ale cărei scop și sens nu aveau să se arate, poate, decât *a posteriori* și care trec, evident, pe aici, prin Viena, în care domnul Gruber revine de la plimbare cu cățelul lui infect: pași grei pe scară, câine care tropăie, apoi deasupra mea, pe plafon, galopuri și zgârieturi de lăbuțe. Domnul Gruber nu a știut niciodată să fie discret, și totuși e primul care se plânge de discurile mele, Schubert, să zicem, spune el, dar opera veche și muzicile, hm, exotice, nu e obligatoriu să placă oricui, știți ce vreau să zic. Înțeleg că muzica vă deranjează, domnule Gruber, vedeți, îmi pare rău. Dar țin să vă semnalez că am trecut prin toate experiențele posibile și imaginabile cu schelălăitul câinelui dumneavoastră, când sunteți plecat: am descoperit că doar Bruckner (și asta, la niveluri sonore ce frizează inacceptabilul) îi domolește zgârieturile pe parchet și îi reduce la tăcere lătrăturile disperate, de care, de altfel, se plânge toată clădirea, iar acest lucru îmi propun să-l dezvolt într-un articol științific despre meloterapie veterinară, care fără îndoială îmi va aduce laudele tuturor, *Efectele alămurilor asupra dispoziției canine: dezvoltări și perspective.*

Are noroc că eu însumi sunt foarte obosit, domnule Gruber, pentru că i-aș da o lovitură de *tombak* la maximum, niște muzică exotică pentru el și câinele ăla al lui. Obosit de această zi lungă și plină de amintiri, ca să scap – de ce să-mi ascund fața – de perspectiva bolii, în această dimineață, când mă întorceam de la spital, am deschis deja cutia poștală și am crezut că plicul protejat

conținea faimoasele rezultate ale analizelor medicale, după care laboratorul trebuia să-mi trimită o copie: înainte să mă înșele timbrul, am ezitat minute bune să deschid. Credeam că Sarah era pe undeva între Darjeeling și Calcutta, și iat-o apărând într-o junglă plină de verdeață, din nordul insulei Borneo, în fostele teritorii britanice ale acelei insule bombate. Subiectul monstruos al articolului, stilul sec, atât de diferit de lirismul ei obișnuit, e înfricoșător; sunt săptămâni de când nu am corespondat și exact în clipa în care eu trec prin cea mai dificilă perioadă din viața mea ea reapare în acest fel singular – mi-am petrecut ziua recitindu-i textele, cu ea, lucru care m-a ținut departe de gândire, m-a scos din mine și, exact când mă pregăteam să corectez eseul unei studente, e timpul să dorm, cred că aștept până dimineață ca să mă avânt în considerațiile acestei eleve, *Orientul în operele vieneze ale lui Gluck,* pentru că mi se închid ochii de somn, trebuie să abandonez orice lectură și să mă bag în pat.

Ultima dată când am văzut-o, Sarah trecea trei zile prin Viena din nu știu ce motive academice. (Evident, îi propusesem să stea aici, dar refuzase, argumentând că organizația care o primea îi oferea un magnific hotel foarte vienez, de care nu înțelegea să se lipsească pentru canapeaua mea *desfundată*, ceea ce, să recunoaștem, mă vexase groaznic). Era foarte în formă și îmi dăduse întâlnire într-o cafenea din primul arondisment, unul dintre locurile acelea somptuoase căruia afluența de turiști, stăpânii locului, îi conferă un aer decadent, care ei îi plăcea. A insistat foarte repede să ne plimbăm, în ciuda burniței, ceea ce m-a contrariat, nu aveam niciun chef să fac pe turistul în vacanță într-o după-amiază de toamnă umedă și rece, dar ea deborda de energie și în cele din urmă m-a convins. Voia să luăm tramvaiul D până la ultima stație, sus, la Nussdorf, apoi să ne plimbăm puțin pe

Beethovengang; i-am răspuns iritat că aveam să ne plimbăm mai ales prin noroi, că mai bine rămânem în cartier – ne-am plimbat pe Graben, până la catedrală, i-am spus câteva anecdote despre cântecele deșănțate ale lui Mozart, care au făcut-o să râdă.

– Știi, Franz, mi-a zis când treceam pe lângă șirul de calești din marginea pieței Sfântul Ștefan, e ceva foarte interesant la cei care cred că Viena e poarta Orientului, lucru care m-a făcut și pe mine să râd.

– Nu, nu râde, cred că voi scrie despre asta, despre reprezentările Vienei în *Porta Orientis*.

Caii scoteau aburi pe nări de frig și defecau liniștiți în saci din piele, agățați sub cozi, ca să nu murdărească preanobilele pavaje vieneze.

– Deși m-am gândit mult, nu cred, am răspuns. Formula lui Hofmannsthal, „Viena, poarta Orientului", mi s-a părut foarte ideologizată, legată de *dorința* lui Hofmannsthal cu privire la locul imperiului în Europa... Bineînțeles, avem *ćevapčići* și paprika, dar, dincolo de asta, e mai mult orașul lui Schubert, al lui Richard Strauss, al lui Schönberg, nu e nimic foarte oriental în asta, după părerea mea. Și, chiar în reprezentare, în imagistica vieneză, în afară de croasant, nu prea mi-am dat seama ce evoca o atât de mare individualizare orientală.

E un clișeu. Îi servisem neîncrederea mea în această idee, atât de repetată, încât nu mai avea niciun sens:

– Dacă a avut otomanii la porțile ei de două ori nu înseamnă că devine exact poarta Orientului.

– Problema nu e aici, ea nu stă în realitatea ideii, pe mine mă interesează să înțeleg de ce și cum atâția călători au văzut în Viena și Budapesta primele orașe „orientale" și ce ne poate arăta asta despre sensul pe care îl dau ei acestui cuvânt. Și, dacă Viena e *poarta* Orientului, spre care Orient se deschide ea?

Căutarea ei cu privire la sensul Orientului, interminabilă, infinită – recunosc că m-am îndoit și eu de certitudinile mele, am reflectat la rândul meu și, gândindu-mă iar la asta acum, când sting lumina, poate că Viena imperială avea ceva din Istanbul, ceva din *Österreich*, din Imperiul de Răsărit, dar acel ceva îmi pare îndepărtat, prea îndepărtat, astăzi. Viena nu mai e capitala Balcanilor și otomanii nu mai există. Imperiul Habsburgic sigur era Imperiul de Mijloc și, cu respirația calmă de dinainte să adormi, ascultând mașinile ce alunecă pe asfaltul umed, cu perna încă delicios de proaspăt mirositoare, lipită de obraz, cu umbra bătăii *zarb*-ului încă în ureche, trebuie să fiu de acord că Sarah sigur cunoaște Viena mai bine decât mine, mai profund, fără a se opri la Schubert și Mahler, așa cum adesea străinii cunosc mai bine un oraș decât propriii lui locuitori, pierduți în rutină – mă târâse, demult, înainte de plecarea noastră la Teheran, după instalarea mea aici, mă târâse la Josephinum, fostul spital militar unde se găsește una dintre cele mai atroce expoziții: expoziția de mulaje anatomice de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, concepute pentru educația și ucenicia chirurgilor, care să nu mai depindă de cadavre și de miasmele lor –, figuri din ceară, comandate la Florența, la unul dintre cele mai mari ateliere de sculptură; printre modelele expuse în vitrinele din lemn prețios se afla, pe o pernă roz, ștearsă de timp, o tânără blondă, cu trăsături fine, lungită pe o parte și cu fața ascunsă, cu ceafa ușor îndoită, cu părul desfăcut, cu o diademă de aur pe frunte și buzele ușor întredeschise, cu două șiruri de perle frumoase în jurul gâtului, cu un genunchi semiîndoit și cu ochii deschiși într-o poză mai degrabă inexpresivă, care, dacă o studiai suficient, sugera abandonul sau măcar pasivitatea: complet goală, cu pubisul mai întunecat decât părul și ușor curbat, era de o mare frumusețe. Deschisă ca o carte de la piept până la vagin, i se vedeau inima,

plămânii, ficatul, intestinele, uterul şi venele, de parcă ar fi fost decupată cu grijă de un criminal obsedat sexual, care i-ar fi incizat toracele şi abdomenul şi le-ar fi scos la lumina zilei, interiorul unei cutii de ace, al unui orologiu de mare preţ, al unui automat. Părul lung, etalat pe pernă, privirea calmă şi mâinile pe jumătate îndoite sugerau chiar că ar fi putut să-i facă plăcere asta, iar ansamblul, în cuşca lui de sticlă cu montanţi de acaju, provoca în acelaşi timp dorinţă şi spaimă, fascinaţie şi dezgust: mi-i imaginam, cu două secole înainte, pe tinerii studenţi la Medicină descoperind corpul de ceară, de ce mă gândesc la aceste lucruri înainte de a adormi, mai bine să ne imaginăm sărutul unei mame pe frunte, această tandreţe pe care o aşteptăm în noapte şi care nu vine niciodată înaintea manechinelor de la anatomie, deschise de la claviculă până la vintre – ce gândeau medicii în devenire în faţa acestui simulacru nud, reuşeau ei să se concentreze pe sistemul digestiv sau respirator, dacă prima femeie pe care o vedeau astfel, fără veşminte, de la înălţimea halatelor lor albe şi a celor douăzeci de ani, era o blondă elegantă, o moartă falsă, căreia sculptorul se chinuise să-i ofere toate caracteristicile vieţii, pentru care îşi folosise tot talentul, în îndoitura genunchiului, în carnaţia coapselor, în expresia mâinilor, în realismul sexului, în galbenul cu firişoare de sânge al splinei, în roşul întunecat şi alveolar al plămânilor. Sarah se extazia în faţa acestei perversităţi, uită-te la păr, e incredibil, spunea, e dispus savant pentru a sugera nonşalanţa, dragostea, şi îmi imaginam un amfiteatru întreg de carabinieri oftând admirativ când un profesor greoi şi cu mustaţă dezvelea mulajul ca să enumere organele, cu bagheta în mână, unul câte unul, şi ciocănea, cu un aer jucăuş, cheia spectacolului: minusculul fetus conţinut de matricea trandafirie, la câţiva centimetri de pubisul cu fire blonde, evanescente, delicate, de o fineţe pe care ne-o imaginăm

ca fiind reflexul unei dulceți terifiante și interzise. Sarah m-a făcut să observ, uite, e o nebunie, e însărcinată, și m-am întrebat dacă această graviditate ceroasă era un capriciu al artistului sau o cerință a comanditarilor, să arate eternul feminin în toate aspectele sale, în toate posibilitățile; acest fetus, odată descoperit sub pilozitatea deschisă, se adăuga și el tensiunii sexuale care emana din ansamblu și te simțeai cuprins de o imensă vinovăție pentru că găsiseși frumusețe în moarte, un dram de dorință într-un corp atât de perfect ciopârțit – nu puteai să nu-ți imaginezi clipa conceperii embrionului, un timp pierdut în ceară, și să nu te întrebi ce bărbat, din ceară sau rășină, penetrase aceste măruntaie atât de perfecte ca să fecundeze, moment în care întorceai imediat capul: Sarah surâdea din cauza pudorii mele, întotdeauna m-a considerat puritan, fără îndoială pentru că nu putea înțelege că nu scena în sine mă făcea să întorc capul, ci scena care se desena în spiritul meu, în realitate mult mai tulburătoare – eu sau cineva asemănător mie, gata s-o penetreze pe această moartă-vie.

Restul expoziției era convenabil: un corp jupuit de viu își odihnea liniștit genunchiul, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, chiar dacă nu mai avea nici măcar un centimetru pătrat de piele, nici măcar unul, pentru a-și arăta toată complexitatea colorată a circulației sangvine; picioare, mâini și diverse organe păstrate în borcane de sticlă, detalii de oase, de articulații, de nervi, în fine, toate misterele mari și mici conținute în corp și bineînțeles că trebuie să mă gândesc la asta acum, în seara asta, în noaptea asta, după ce de dimineață am citit articolul oribil al lui Sarah, după ce eu însumi am primit diagnosticul și aștept nenorocitele de rezultate ale analizelor, să ne schimbăm ideile, să revenim, omul care încearcă să adoarmă se întoarce și iată o nouă pornire, o nouă încercare, să respirăm profund.

Un tramvai zdrăngăne sub fereastră, încă unul care coboară pe Porzellangasse. Tramvaiele care urcă sunt mai silențioase sau poate sunt pur și simplu mai puține; cine știe, poate că municipalitatea vrea să-i atragă pe consumatori spre centru, fără să se mai îngrijească să-i ducă și înapoi acasă. E ceva muzical în zdrăngănitul lor, ceva din *Calea ferată* de Alkan, dar mai lent, Charles-Valentin Alkan, maestru uitat al pianului, prieten cu Chopin, cu Liszt, cu Heinrich Heine și Victor Hugo, despre care se povestește că a murit zdrobit de propria bibliotecă în timp ce prindea Talmudul pe o placă – am citit recent că e fals, e încă o legendă de acest compozitor legendar, atât de genial, încât a fost uitat mai bine de un secol, se pare că va fi murit zdrobit de un cuier sau o etajeră grea, pe care se așezau șepcile, Talmudul nu avea nicio legătură cu asta, *a priori*. În orice caz, *Calea ferată*, lucrarea lui pentru pian, e pur și simplu plină de virtuozitate, se aud aburul, scârțâitul primelor trenuri; locomotiva galopează pe mâna dreaptă, iar bielele se rostogolesc sub stânga, ceea ce dă o impresie de demultiplicare a mișcării, o, Doamne, atât de stranie și, după părerea mea, crunt de executat – kitsch, ar fi zis Sarah, foarte kitsch această poveste cu tren, și nu s-ar fi înșelat întru totul, e adevărat că, de fapt, compozițiile programatice „imitative" au ceva demodat, totuși ar putea fi aici titlul unui articol, *Zgomote de trenuri: calea ferată în muzica franțuzească*, adăugând la Alkan *Pacific 231* de Arthur Honegger, *Eseu asupra istoriei locomotivelor* de Florent Schmitt, orientalistul, și chiar *Odiseea căii ferate* de Berlioz: aș putea eu însumi să compun o mică piesă, *Tramvaie de porțelan*, pentru clopoței, *zarb* și boluri tibetane. E foarte posibil ca lui Sarah să i se pară kitschul suprem, oare ar vedea evocarea mișcării unui caier, a unei curse de galop sau deriva unei bărci la fel de kitsch, fără îndoială că nu, cred că-mi amintesc că aprecia, ca și mine, liedurile lui

Schubert, în orice caz vorbeam des despre ele. În mod clar, madrigalismul e o mare problemă. Nu reușesc să mi-o scot pe Sarah din cap în prospețimea pernei, a bumbacului, a tandreții penelor, de ce mă târâse în acest incredibil muzeu de ceară, imposibil să-mi amintesc – ce lucra în acel moment, în momentul instalării mele aici, când aveam impresia că sunt Bruno Walter, chemat să-l secondeze pe Marele Mahler la Opera din Viena o sută de ani mai târziu: întors victorios dintr-o campanie în Orient, la Damasc mai precis, fusesem trimis să-mi secondez maestrul la universitate și găsisem aproape imediat această locuință la doi pași de magnificul campus unde aveam să oficiez, un apartament mic, dar agreabil, în ciuda scrâșniturilor animalului *domnului* Gruber, a cărui canapea extensibilă, indiferent ce ar fi spus Sarah, era cu totul și cu totul onorabilă, iată dovada: când venise prima dată, în vizita stranie la muzeul frumoaselor sfâșiate, dormise pe ea cel puțin o săptămână, fără să se plângă. Încântată să vadă Viena, încântată că eu o ajutam să descopere orașul, spunea, chiar dacă ea era cea care mă târa prin locurile cele mai nebănuite ale urbei. Bineînțeles că am dus-o să vadă casa lui Schubert și numeroasele locuințe ale lui Beethoven: bineînțeles că am plătit (fără să recunosc, mințind despre preț) o avere ca să mergem la operă – *Simon Boccanegra* de Verdi, plină de săbii și furori, în regia lui Peter Stein cel Mare, Sarah ieșise încântată, îmbătată, covârșită de loc, de orchestră, de interpreți, de spectacol, deși Dumnezeu știe că opera poate fi kitsch, ea se lăsase, totuși, furată de Verdi și de muzică, nu fără să mă facă să observ, așa cum îi era obiceiul, o coincidență amuzantă: ai văzut că personajul manipulat pe tot parcursul operei se numește Adorno? Cel care crede că are dreptate, se revoltă, se înșală, dar sfârșește prin a fi proclamat doge? E o nebunie, totuși. Era incapabilă să-și adoarmă spiritul, chiar și la Operă. Ce vom

fi făcut după, cu siguranță vom fi luat un taxi pentru a cina într-un *Heuriger* și pentru a profita de aerul excepțional de cald al primăverii, când colinele vieneze miros a grătare, a iarbă și a fluturi, iată ce mi-ar face bine, un pic de soare de iunie, în locul acestei toamne interminabile, a acestei ploi continue, care-mi bate-n geam – am uitat să trag draperiile, ce idiot, grăbit să mă culc și să sting lumina, va trebui să mă ridic, nu, nu acum, nu acum când sunt într-un *Heuriger*, sub o viță-de-vie, și beau vin alb cu Sarah, ca să ne amintim de Istanbul poate, de deșert, cine știe, sau ca să vorbim despre Viena și despre muzică, despre budismul tibetan, despre călătoria în Iran, care deja se profila la orizont. Nopțile din Grinzing, după nopțile din Palmira, *Grüner Veltliner*, după vinul libanez, prospețimea unei seri de primăvară după apusurile sufocante ale Damascului. O tensiune un pic încurcată. Oare ea deja ținea discursuri despre Viena ca *poartă a Orientului*, mă șocase punând pe foc *Dunărea* de Claudio Magris, una dintre cărțile mele preferate: Magris e un habsburg nostalgic, spunea ea, *Dunărea* lui e teribil de nedreaptă cu Balcanii; cu cât se afundă în subiect, cu atât ne dă mai puține informații. Primii o mie de kilometri ai cursului fluviului ocupă mai bine de două treimi din carte; celor o mie opt sute care urmează le consacră doar o sută de pagini: odată ce părăsește Budapesta, nu mai are aproape nimic de spus, lăsând impresia (contrar a ce se anunță în introducere) că toată Europa de Sud-Est e mult mai puțin interesantă, că n-a existat nimic important acolo și nu s-a construit nimic important. E o viziune teribil de „austrocentristă" asupra geografiei culturale, o negare aproape absolută a identității balcanilor, a Bulgariei, a Moldovei, a României și, mai ales, a moștenirii lor otomane comune.

Alături de noi, un grup de japonezi înfulecau escalop vienez de dimensiuni inimaginabile, în porții care

atârnau pe lângă marginile farfuriilor oricum nemăsurate, urechi de urși de pluș uriași.

Se încălzea spunând asta, ochii i se întunecau, colțul gurii îi tremura puțin; n-am putut să mă abțin, am chicotit.

– Îmi pare rău, nu văd miza. Cartea lui Magris mi s-a părut savantă, poetică și uneori chiar amuzantă, o plimbare, o plimbare erudită și subiectivă, ce rău e în asta, sigur că Magris e specialist în Austria, a scris o teză despre viziunea asupra Imperiului în literatura austriacă din secolul al XIX-lea, dar, ce vrei, n-o să-mi scoți din cap ideea că *Dunărea* e o mare carte, un succes mondial, mai ales.

– Magris e ca tine, un nostalgic. Un triestin melancolic, care regretă Imperiul.

Sigur că exagera, mai era și vinul la mijloc, urca pe cai mari, vorbea din ce în ce mai tare, atât de tare, încât vecinii noștri japonezi se întorceau spre noi din când în când; începea să-mi fie un pic jenă – în plus, chiar dacă ideea de austrocentrism la sfârșitul secolului XX îmi părea nespus de comică, chiar haioasă, mă vexase folosind cuvântul „nostalgic".

– Dunărea e fluviul care leagă catolicismul, ortodoxia și islamul, a mai zis. E important: e mai mult decât o trăsătură de unire... E... un mijloc de transport. Posibilitatea unei treceri.

Am privit-o, părea să se fi calmat. Mâna ei stătea pe masă, puțin împinsă spre mine. În jurul nostru, în grădina plină de verdeață a hanului, între vițele-de-vie și trunchiurile negre de pin, chelnerițele cu șorțuri brodate alergau cu tăvi grele, pline cu carafe din care săreau, în ritmul pașilor tinerelor pe pietriș, stropi de vin alb, tras din butoaie de atât de puțin timp, încât era încă tulbure și spumos. Aveam chef de amintiri din Siria; mă regăseam disertând asupra *Dunării* lui Magris. Sarah.

– Uiți iudaismul, am zis.

Mi-a zâmbit mai degrabă surprinsă; privirea i s-a luminat o clipă.

– Da, sigur, și iudaismul.

Era înainte sau după ce m-a dus la muzeul iudaic din Dorotheergasse, nu mai știu, fusese ultragiată, absolut șocată de „indigența" acelui muzeu – chiar redactase un *Comentariu anexă la ghidul oficial al Muzeului Iudaic din Viena,* foarte ironic, mai degrabă amuzant. Eu trebuia să revin acolo la un moment dat, să văd dacă lucrurile se schimbaseră; în vremurile acelea vizita era organizată pe etaje, mai întâi expoziții temporare, apoi colecții permanente. Parcursul *holografic* al personalităților evreiești eminente din capitală îi păruse de o vulgaritate de nenumit, holograme pentru o comunitate dispărută, pentru fantome, ce evidență oribilă – ca să nu mai vorbim de urâțenia imaginilor. Era abia la începutul indignării. Ultimul etaj a făcut-o, nici mai mult, nici mai puțin, să izbucnească în râs, râs care s-a transformat treptat într-o furie tristă: zeci de vitrine pline cu tot felul de obiecte, sute de cupe, sfeșnice, pâlnii, eșarfe, mii de obiecte iudaice, aruncate claie peste grămadă, cu o explicație sumară și terifiantă: *articole spoliate între 1938 și 1945, pe care proprietarii nu le-au revendicat,* sau ceva în genul ăsta, pradă de război regăsită printre relicvele celui de-Al Treilea Reich și aruncată în mansarda Muzeului Iudaic din Viena ca în podul unui bunic cam dezordonat, o adunătură, o grămadă de vechituri pentru un anticar fără scrupule. Și nu e nicio îndoială, zicea Sarah, că totul s-a făcut cu cele mai bune intenții din lume, pentru ca praful să nu se depună și ca sensul acestei grămezi să nu se piardă de tot și să lase locul

unui *Capernaum*[1], numele unui oraș din Galileea, să nu uiți, zicea ea. Alterna între râs și furie: dar ce imagine a comunității evreiești, ce imagine, îți jur, imaginează-ți-i pe copiii școlari care vizitează acest muzeu, ei își vor închipui că acei evrei dispăruți erau argintari colecționari de sfeșnice și, fără îndoială, avea dreptate, era deprimant și mă făcea să mă simt un pic vinovat.

Chestiunea care o bântuia pe Sarah după vizita noastră la muzeul iudaic era alteritatea, felul în care expoziția eluda chestiunea diferenței și se centra pe „personalități eminente" care trimiteau la „același" și la o adunătură de obiecte golite de sens, care „dezamorsau", spunea ea, diferențele religioase, culturale, sociale și chiar lingvistice pentru a prezenta cultura materială a unei civilizații strălucitoare și dispărute. Lucru asemănător cu grămada de scarabei-fetiș din vitrinele de lemn ale Muzeului din Cairo sau cu sutele de vârfuri de săgeți și piepteni din os dintr-un Muzeu al Preistoriei, zicea ea. Obiectul umple vidul.

Iată, stăteam liniștit într-un *Heuriger* ca să profit de o superbă seară de primăvară, și acum îl am în cap pe Mahler și ale sale *Kindertotenlieder*, cântece de copii morți, compuse de cel care-și duce propria fiică moartă pe brațe la Maiernigg, în Carinthia, la trei ani după ce le compusese, cântece a căror oribilă premoniție nu va fi înțeleasă decât după dispariția sa din 1911: poate că sensul unei opere e amplificat atroce de istorie, e amplificat și decuplat în oroare. Nu există hazard, spunea Sarah aproape în sens budist, mormântul lui Mahler se află în cimitirul din Grinzing, la doi pași de vestitul *Heuriger* în care vom fi petrecut o seară atât de plăcută,

[1] Aici, cu sensul de *bona fides* (juridic, „bună-credință"), cu trimitere la orașul biblic cu același nume și la *Predica de pe munte. Fericirile.*

în ciuda „disputei" danubiene, și aceste *Kindertotenlieder* sunt poeme de Rückert, primul mare poet german orientalist, împreună cu Goethe, Orientul, mereu Orientul.

Nu există hazard, dar nu am tras încă draperia și mă deranjează felinarul din colțul străzii Porzellan. Curaj: e penibil pentru cel care tocmai s-a așezat să doarmă să se ridice, căci va fi omis o nevoie naturală pe care corpul i-o amintește brusc sau va fi uitat ceasul deșteptător departe, e o mizerie, vulgar vorbind, să trebuiască să părăsești culcușul, să cauți cu vârful picioarelor papucii, care nu ar trebui să fie departe, să decizi că ți se rupe de papuci pentru un drum atât de scurt, să sari până la cordonul draperiei, să faci un drum rapid până la baie, să urinezi așezat, cu picioarele în aer, pentru a evita un contact prelungit cu gresia înghețată, să faci drumul invers cât mai repede ca să-ți reiei visele pe care nu ar fi trebuit să le părăsești niciodată, mereu această melodie în acest cap care se odihnește, trudit, pe pernă – în adolescență era singura piesă a lui Mahler pe care o suportam, ba chiar singura care mă emoționa până la lacrimi, plânsul oboiului, cântecul terifiant, ascundeam această pasiune ca pe un defect cam rușinos și azi e destul de trist să-l văd pe Mahler atât de sclipitor, înghițit de publicitate și cinema, frumoasa lui față urâtă atât de utilizată pentru a vinde Dumnezeu știe ce, trebuie să fac cumva să nu mai detest această muzică ce umple programele de orchestră, rafturile magazinelor de discuri, posturile de radio și anul trecut, când a fost centenarul morții lui, trebuia să-ți acoperi urechile din cauza unei Viene pline de Mahler până în colțurile cele mai nebănuite, vedeam turiști arborând tricouri cu efigia lui Gustav, cumpărând postere, magneți pentru frigidere și sigur că la Klagenfurt era coadă pentru a-i vizita cabana de pe malul lacului Wörthersee – nu am fost niciodată, iată o excursie pe care pot să i-o propun lui Sarah, să parcurgem

misterioasa Carinthie: nu există hazard, Austria stă între noi, în mijlocul Europei, aici ne-am întâlnit, eu m-am întors în cele din urmă și ea nu a încetat să mă viziteze. Karma, Destinul, conform numelor pe care binevoim să-l dăm forțelor în care crede ea: prima dată ne-am întâlnit în Styria, cu ocazia unui colocviu, una dintre acele mari slujbe ale orientalismului, organizate la intervale regulate de capii branșei noastre la care, așa cum se cuvine, fuseseră acceptați câțiva „tineri cercetători" – pentru ea, pentru mine, botezul focului. Am făcut drumul de la Tübingen cu trenul *via* Stuttgart, Nürnberg și Viena, profitând de minunata călătorie pentru a-mi șlefui o ultimă dată intervenția (*Moduri și intervaluri în muzica lui Al-Farabi*, titlu de altfel cu totul pretențios, date fiind puținele certitudini pe care le conținea acel rezumat al amintirilor mele) și mai ales pentru a citi *Ce mică-i lumea!*, cartea amuzantă a lui David Lodge, cea mai bună introducere posibilă, credeam eu, în lumea universitară (nu am recitit-o de mult, iată, iată ce ar putea aduce o distracție unei lungi seri de iarnă). Sarah prezenta o lucrare mult mai originală și mai reușită decât a mea, *Miraculosul în* Pajiști de aur *de Massoudi*, extras din opera ei. Eram singurul muzician dintr-un grup de filozofi; ea participa, straniu, la o masă rotundă cu tema „Literatura arabă și științele oculte". Colocviul se ținea la Hainfeld, locuința lui Joseph von Hammer-Purgstall, primul mare orientalist austriac, traducător în germană al celor *O mie și una de nopți* și al *Divanului* lui Hafez, istoric al Imperiului Otoman, prieten cu Silvestre de Sacy și cu toți membrii găștii de orientaliști din epocă, desemnat unic moștenitor al unui aristocrat foarte bătrân din Styria, care-i lăsase titlul și castelul în 1835, practic cel mai mare *Wasserschloss* din regiune. Von Hammer, maestrul lui Friedrich Rückert, pe care îl va fi învățat persana la Viena și cu care va fi tradus fragmente din

Divan-e Shams de Rumi, o legătură între un castel uitat din Styria și *Kindertotenlieder*, care face legătura între Mahler, poezia lui Hafez și orientaliștii secolului al XIX-lea.

Conform programului colocviului, Universitatea din Graz, gazda noastră în ilustrul palat, făcuse bine lucrurile: aveam să fim cazați în micile orașe Feldbach și Gleisdorf, foarte aproape; un autobuz *special* avea să ne ducă în fiecare dimineața la Hainfeld și să ne aducă acasă seara, după cina *servită în hanul castelului*; pentru dezbateri fuseseră amenajate trei săli ale clădirii, una dintre ele fiind chiar splendida bibliotecă a lui Hammer, încă garnisită cu cărțile lui și, cireașa de pe tort, biroul de turism din Styria avea să propună în permanență *degustări și vânzare de produse locale:* toate acestea păreau foarte „suspecte", cum ar spune Sarah azi.

Locul era pur și simplu splendid.

Spații de agrement largi, situate între o fermă modernă, o pădure și o mlaștină înconjurau o clădire de două etaje, cu acoperișurile abrupte acoperite cu țiglă neagră, clădire ce încadra o curte pătrată, cu latura de cincizeci de metri – atât de straniu proporționată, încât, din exterior și în ciuda turnurilor mari din colțuri, castelul părea prea scund pentru dimensiunile sale, parcă făcut una cu pământul de palma unui uriaș. Zidurile exterioare, austere, rămăseseră fără tencuială pe porțiuni mari în care se vedeau cărămizile și doar vastul portic de la intrare – un tunel lung și întunecat, cu ogive joase – își conservase splendoarea barocă și, mai ales, spre surprinderea orientaliștilor care-i treceau pragul, o inscripție în arabă, caligrafiată în basorelief în piatră, care proteja clădirea și pe locuitorii săi cu binecuvântările ei: fără nicio îndoială, era singurul *Schloss*[1] din toată Europa care avea pe frontispiciu numele atotputernicului Allah.

[1] „Castel" – în lb. germ. în orig. (n. red.).

M-am întrebat, coborând din autobuz, ce contempla trupa de universitari cu nasul pe sus, apoi am fost lovit și m-a izbit și pe mine, la rândul meu, micul triunghi de arabescuri pierdute în ținuturile catolice, la câțiva kilometri de frontierele slovacă și ungară: oare Hammer adusese inscripția dintr-una din călătoriile lui sau era o copie penibilă, făcută de un pietrar din partea locului? Acest mesaj de întâmpinare în arabă nu era decât prima surpriză, iar a doua era și ea mare: odată parcurs tunelul de la intrare, aveai brusc impresia că te afli într-o mănăstire spaniolă sau într-o abație italiană; peste tot în jurul curții și pe cele două etaje ale clădirii curgea o suită interminabilă de arcade, de arce de culoarea lutului de Siena, întrerupte doar de o capelă barocă, albă, a cărei clopotniță în bulb contrapuncta aspectul meridional al ansamblului. Toată circulația castelului se făcea, deci, prin acest imens balcon în care dădeau, cu o regularitate monastică, atât de numeroasele încăperi, lucru foarte surprinzător într-o zonă din Austria, al cărei climat nu avea reputația de a fi printre cele mai blânde din Europa iarna, dar care se explica, am aflat mai târziu, prin faptul că arhitectul italian nu vizitase regiunea decât vara. Valea Raabului căpăta, deci, cu condiția să rămâi în curtea supradimensionată, un aer toscan. Era începutul lui octombrie și vremea nu era foarte frumoasă în ziua sosirii în Styria, în casa lui Joseph von Hammer-Purgstall; un pic turtit de călătoria cu trenul, dormisem tun într-un mic han privat din inima unui sat care-mi păruse (poate din cauza oboselii de pe drum sau a burniței dense de pe cărarea ce șerpuia pe colinele dinspre Graz) mult mai departe decât ne spuseseră organizatorii, dormisem tun, e chiar momentul să mă gândesc la asta, poate că și acum ar trebui să găsesc un mijloc de a obosi, o călătorie lungă cu trenul, o drumeție în munți, sau să bat barurile dubioase ca să încerc să pun mâna pe o doză de opiu, dar în

Alsergrund sunt slabe şanse să dau peste o bandă de *teriyaki* iranieni: din păcate pentru vremurile noastre, Afganistanul, victimă a pieţelor, exportă mai ales heroină, substanţă şi mai înspăimântătoare decât comprimatele prescrise de Dr. Kraus, dar sper, sper să-mi găsesc somnul, iar, dacă nu, la un moment dat soarele tot va răsări. Mereu aerul ăsta de nenorocire în cap. Acum şaptesprezece ani (să încercăm printr-o mişcare a pernei să-i izgonim pe Rückert, Mahler şi toţi copiii morţi) Sarah avea poziţii mult mai puţin radicale sau poate tot radicale, dar mai timide; încerc să o revăd coborând din autocar în faţa castelului Hainfeld, cu părul roşu, lung şi ondulat; obrajii rotunzi şi petele de roşeaţă îi dădeau un aer copilăros, care contrasta cu privirea profundă, aproape dură; faţa ei avea deja un nu-ştiu-ce oriental, în culoarea şi forma ochilor, trăsătură care mi se pare că s-a accentuat odată cu vârsta, trebuie să am fotografii pe undeva, fără îndoială nu de la Hainfeld, ci multe clişee uitate din Siria şi Iran, foi de album foto, mă simt foarte calm acum, amorţit, legănat de amintirea colocviului din Austria, a castelului lui Hammer-Purgstall şi a lui Sarah în curtea acestuia, pe cale să studieze inscripţia arabă cu un oftat de şef incredul şi cu un aer uimit, acelaşi şef pe care l-am observat adesea oscilând între mirare, perplexitate şi răceală blazată, cea pe care mi-o arată când o salut prima dată, după intervenţia ei, atras de calitatea textului şi, bineînţeles, de frumuseţea ei, de şuviţa castanie care-i ascunde faţa când, emoţionată în primele minute, îşi citeşte lucrarea despre monştrii şi miracolele din *Pajişti de aur:* strigoi terifianţi, djinni, *binn, nisnas, hawatif,* creaturi stranii şi periculoase, practici magice şi divinatorii, popoare semiumane şi animale fantastice. Mă apropii de ea traversând mulţimea de savanţi care se înghesuie în jurul bufetului din pauza de cafea, pe unul dintre balcoanele cu arcade din curtea atât

de italiană a castelului styrian. E singură, sprijinită de balustradă, cu o ceaşcă goală în mână; se uită la faţada albă a capelei în care se reflectă soarele de toamnă şi eu îi zic scuzaţi-mă, magnifică intervenţia despre Massoudi, incredibili toţi acei monştri şi ea îmi surâde drăguţ fără să-mi răspundă, privindu-mi zbaterea între propria timiditate şi tăcerea ei: înţeleg imediat că aşteaptă să vadă dacă mă voi scufunda în banalităţi. Mă mulţumesc să-i propun să-i umplu iar ceaşca, îmi zâmbeşte din nou, cinci minute mai târziu suntem în toiul conversaţiei, vorbind despre spirite şi djinni; fascinantă e, îmi spunea ea, disjuncţia pe care Massoudi o operează între creaturi *atestate, veridice* şi invenţii pure ale imaginarului popular: djinnii şi spiritele sunt reale pentru el, culege mărturii acceptabile pentru criteriile sale de probă, în timp ce *nisnas*, de exemplu, grifonii sau pasărea phoenix sunt legende. Massoudi ne dă multe detalii despre viaţa spiritelor: de vreme ce forma şi instinctele le izolează de toate fiinţele, spune el, acestea caută izolarea cea mai sălbatică şi nu se simt bine decât în deşert. Din punct de vedere al corpului, ele ţin atât de uman, cât şi de animalul cel mai brutal. „Naturalistul" Massoudi este, de fapt, interesat de modul în care se nasc şi se reproduc vampirii, dacă e vorba şi despre animale: raporturile carnale cu oamenii, în mijlocul deşertului, sunt imaginate ca o posibilitate. Dar preferă teza savanţilor din India, care consideră că vampirii sunt o manifestare a energiei anumitor stele, atunci când acestea răsar.

Un alt congresist se amestecă în conversaţia noastră, are un aer foarte interesat de posibilitatea acuplării între oameni şi vampiri; e un francez simpatic, pe nume Marc Faugier, care se autodefineşte cu mult umor drept „specialist în acuplarea arabă" – Sarah se lansează în explicaţii înfiorătoare asupra farmecelor acestor monştri: în Yemen, spune ea, dacă un bărbat a fost violat de un

vampir în somn, lucru detectabil printr-o febră puternică și pustule în locuri dureroase, se utilizează un teriac compus din opiu și plante apărute odată cu răsăritul stelei Canis Majoris, ca și talismane și incantații; dacă survine moartea, cadavrul trebuie ars în noaptea imediat următoare decesului pentru a evita nașterea vampirului. Dacă bolnavul supraviețuiește, caz foarte rar, i se tatuează un desen magic pe pântece – în schimb niciun autor nu descrie, se pare, nașterea monstrului... Vampirii, îmbrăcați în roșu și în cuverturi vechi, încearcă să-i deruteze pe călători cântându-le; sunt, într-un fel, sirenele deșertului; deși fața și mirosul lor sunt în realitate acelea ale unui cadavru în descompunere, au, totuși, puterea de a se transforma pentru a-l fermeca pe bărbatul rătăcit. Un poet arab anteislamic, supranumit Taabbata Sharran, „cel ce poartă nenorocirea sub braț", vorbește despre relația lui amoroasă cu un vampir femelă: „La răsăritul aurorei", zice el, „mi s-a arătat pentru a-mi fi pereche; i-am cerut favorurile și a îngenuncheat. Dacă sunt întrebat despre dragostea mea, vă voi spune că se ascunde în retragerea dunelor."

Francezul are aerul că găsește lucrurile josnice, dar într-un mod amuzant; mie pasiunea dintre monstru și poet mi s-a părut înduioșătoare. Sarah e inepuizabilă; continuă să vorbească pe balcon când cei mai mulți dintre savanți s-au întors la grupurile și lucrările lor. Curând rămânem singuri, toți trei în urma lor, în înserarea ce se lasă peste noi; lumina e portocalie, ultimele rămășițe ale soarelui sau primele licăriri electrice din curte. Părul lui Sarah strălucește.

– Știți că acest castel, Hainfeld, e el însuși plin de monștri și de minuni? Bineînțeles, este locuința lui Hammer, orientalistul, dar e și locul care i-a inspirat lui Sheridan Le Fanu romanul *Carmilla*, prima istorie cu vampiri care va face înalta societate britanică să freamăte, cu un

deceniu înainte de *Dracula*. În literatură primul vampir e femeie. Ați văzut expoziția de la șosea? Este absolut incredibilă.

Energia lui Sarah e extraordinară; mă fascinează; o voi urma pe culoarele imensei clădiri. Francezul a rămas cu activitățile lui științifice, noi chiulim, eu și Sarah, de la cercetare, în noaptea umbrelor și a capelelor uitate, a amintirilor cu vampirii misterioasei Styrii – expoziția e mai degrabă la subsol decât la șosea, în peșteri boltite, amenajate pentru această ocazie; suntem singurii vizitatori; în prima sală, mai multe răstigniri pictate pe lemn alternează cu vechi halebarde și reprezentări de ruguri – femei în tunici roșii care ard, *Vrăjitoarele din Feldbach*, explică un comentariu; scenograful nu ne-a cruțat de sunet, urlete îndepărtate, însoțite de sălbatice răpăituri de tobe. Sunt tulburat de marea frumusețe a acestor ființe care plătesc pentru pactul cu Diavolul și pe care artiștii medievali le înfățișează seminude, cu părul unduind în flăcări, zâne blestemate. Sarah observă și comentează, erudiția ei e extraordinară, cum de poate cunoaște așa de bine toate aceste tratate, toate aceste istorii ale Styriei, înainte de a ajunge la Hainfeld, asta e ceva aproape neliniștitor. Încep să mă simt înspăimântat, mă sufoc un pic în peștera asta umedă. A doua sală e destinată filtrelor, poțiunilor mistice; o vază din granit, gravată cu rune conține un lichid negru, prea puțin apetisant, iar când ne apropiem de ea auzim o melodie de pian în care cred că recunosc o piesă de Georges Gurdjieff, una dintre compozițiile sale ezoterice; pe perete, la dreapta, o reprezentare cu Tristan și Isolda pe o barcă, în fața unui joc de șah; Tristan bea cu o cupă mare, pe care o ține cu mâna dreaptă, în timp ce un paj cu turban îi toarnă filtrul dintr-un burduf Isoldei, care privește jocul de șah și ține o piesă între arătător și degetul mare – servitoarea Brangien se uită la ei din spate și

marea infinită își unduiește valurile. Am brusc senzația că suntem în pădurea întunecată, aproape de acea fântână de granit din *Pelléas și Mélisande*; Sarah se amuză aruncând un bețișor în lichidul negru, iar ca efect crește volumul amplei și misterioasei melodii a lui Gurdjieff; o privesc, e așezată pe postamentul vasului de piatră; buclele ei lungi mângâie runele, iar mâna i se afundă în apa întunecată.

A treia sală, fără îndoială o fostă capelă, e dedicată *Carmillei* și vampirilor; Sarah îmi povestește cum scriitorul irlandez Sheridan Le Fanu a petrecut o iarnă întreagă la Hainfeld, înainte să se instaleze acolo Hammer orientalistul; *Carmilla* e inspirat dintr-o istorie adevărată, spune ea: contele Purgstall a înfiat una dintre rudele sale orfane, pe nume Carmilla, care imediat a legat o profundă prietenie cu fiica lui, Laura, ca și cum s-ar fi cunoscut dintotdeauna – foarte repede, aveau să devină intime; aveau să împartă secrete și pasiuni. Laura începe să viseze animale fantastice care o vizitează noaptea, o sărută și o mângâie; uneori, în vis, animalele se prefac în Carmilla, până acolo încât Laura începe să se întrebe dacă nu cumva Carmilla e un tânăr deghizat, ceea ce i-ar explica tulburarea. Laura se îmbolnăvește de o langoare pe care niciun medic nu o poate vindeca, până când contele aude de un caz similar la câțiva kilometri depărtare: în urmă cu niște ani a murit o femeie, cu două răni rotunde deasupra gâtului, victimă a vampirei Millarca Karstein. Carmilla nu e altceva decât anagrama și reîncarnarea Millarcăi; ea e cea care suge vitalitatea Laurei – contele va trebui să o împiedice să-i bage fiica-n mormânt printr-un ritual terifiant.

În capătul criptei, unde mari panouri de culoare roșu-sângeriu explică relația dintre Hainfeld și vampiri, se găsește un pat cu baldachin, un pat bine construit, cu draperii albe, cu sculpturi acoperite cu voaluri

strălucitoare, de mătase albă, pe care curatorul expoziției l-a iluminat de jos cu o lumină foarte blândă; pe pat e întins un corp de femeie într-o rochie vaporoasă, o statuie de ceară ce imită somnul sau moartea; are două urme roșii pe piept, la nivelul sânului stâng, pe care mătasea sau dantela le lasă să se întrevadă fără dubiu – Sarah se apropie, fascinată; se apleacă asupra tinerei femei, o mângâie blând pe păr, pe pântece. Mă simt jenat, mă întreb ce înseamnă această pasiune subită, apoi simt eu însumi o dorință sufocantă; privesc coapsele lui Sarah strânse de colanții negri cum se freacă de materialul ușor al cămășii de noapte albe, mâinile ei care împodobesc pântecele statuii, mi-e rușine pentru ea, foarte rușine, mă sufoc dintr-odată, inspir profund, ridic capul de pe pernă, sunt în întuneric, rămân cu această ultimă imagine, acest pat baroc, această criptă în același timp înspăimântătoare și primitoare, deschid gura larg ca să regăsesc aerul rece al camerei, contactul liniștitor cu perna, greutatea cuverturii.

O mare rușine amestecată cu urme de dorință, iată ce rămâne!

Ce memorie au visele!

Ne trezim fără să fi fost adormiți, încercând să ținem captive în noi fâșii ale dorinței celuilalt.

Există unghere mai ușor de explicat, altele sunt mai obscure. Lichidul întunecat are, fără îndoială, de a face cu înspăimântătorul articol primit de dimineață. E amuzant că Marc Faugier își face loc în visele mele, nu l-am revăzut de ani. Specialist în coitul arab, uite ceva ce l-ar amuza. Bineînțeles că nu era prezent la acel colocviu. De ce a apărut acolo, prin ce asociere necunoscută, asta e imposibil de știut.

Chiar era castelul Hainfeld, dar parcă mai mare. Resimt o nevoie fizică foarte puternică acum, durerea unei despărțiri, ca și cum aș fi privat de corpul lui Sarah.

Filtrele, peşterile, tinerele fete moarte – reluând firul gândurilor, am impresia că eram eu însumi lungit sub baldachin, că-mi doream cu ardoare mângâierile de consolare ale lui Sarah pe propriul meu pat de moarte. Memoria e foarte surprinzătoare, oribilul Gurdjieff, Doamne! Ce făcea el acolo, bătrânul ocultist oriental, sunt sigur că melodia blândă şi învăluitoare nu e a lui, visele suprapun măştile şi aceea era destul de obscură.

De cine e compusă piesa pentru pian, îmi stă pe vârful limbii, ar putea fi Schubert, dar nu e, un pasaj din *Romanţă fără cuvinte* de Mendelssohn poate, în orice caz, nu e o piesă pe care o ascult des, asta e sigur. Dacă adorm imediat la loc, e posibil să o regăsesc alături de Sarah şi de vampiri.

Din câte ştiu, nu exista o criptă în castelul lui Hammer, nici criptă, nici expoziţie, la parter era un han cu totul şi cu totul styrian, unde serveau escalop, gulaş şi *Serviettenknödel* – e adevărat că ne-am simpatizat imediat eu şi Sarah, chiar şi fără vampiri sau coit supranatural, ne-am petrecut toate pauzele împreună şi am studiat îndelung şi în detaliu rafturile bibliotecii uimitorului Joseph von Hammer-Purgstall. Îi traduceam titlurile în germană, pe care le înţelegea greu; nivelul ei de cunoaştere a arabei, mult superior faţă de al meu, îi permitea să-mi explice conţinutul operelor din care nu înţelegeam nimic şi am rămas singuri mult timp, umăr lângă umăr, atunci când toţi orientaliştii se grăbeau spre han, temându-se ca nu cumva să nu ajungă cartofii pentru toată lumea – o cunoşteam abia de o seară, şi eram deja camarazi, aplecaţi asupra unei cărţi vechi; probabil că îmi jucau ochii pe carte şi pieptul îmi era încordat, îi simţeam pentru prima dată parfumul buclelor, îi experimentam pentru prima dată puterea surâsului şi a vocii: e chiar straniu să mă gândesc că, fără nicio supraveghere specială, în această bibliotecă, a cărei fereastră largă

(singura neregularitate a fațadei exterioare, altfel de o regularitate ce friza monotonia) se deschidea pe un balcon agățat deasupra șanțului sudic, țineam în mâini o culegere de poeme de Friedrich Rückert, dedicate cu scris de mână bătrânului său maestru Hammer-Purgstall – scris larg și lizibil, semnătură ilizibilă și un pic îngălbenită, datată și localizată la Neuses, undeva în Franconia, în 1836, în timp ce în fața noastră fremătau, la malul apei, obligenele mirositoare cărora li se spune *Kalmus*, din care cândva se tăiau penele. *„Beshnow az ney tchoun hekayat mikonad"*, „Ascultă-l pe *ney* cum povestește", se spune la începutul cărții *Masnavi* de Rumi, și era o minune să descoperim că acești doi traducători din persană, Hammer și Rückert, erau acolo împreună, în timp ce afară trestiile ne ofereau o maiestuoasă sinestezie, convocând în același timp tandrețea liedurilor lui Schubert și Schumann, poezia persană, plantele acvatice din care se fac flautele în Orient și cele două corpuri ale noastre, rămase imobile și abia atingându-se în lumina aproape absentă – de epocă – a acestei biblioteci cu rafturi uriașe, din lemn, îndoite de greutatea anilor sau a cărților, în spatele vitrinelor cu obiecte prețioase. I-am citit lui Sarah câteva poeme din minuscula culegere a lui Rückert, am încercat să-i traduc cât de bine puteam – nu trebuia să fie strălucitoare, strălucitoare această traducere la prima vedere, dar nu voiam să treacă momentul, trăgeam de timp, recunosc, iar ea nu făcea niciun gest să-mi întrerupă ezitările, de parcă am fi citit un jurământ.

Un jurământ amuzant, căci aș paria pe orice că ea nu-și amintește momentul sau, mai degrabă, că nu i-a dat aceeași importanță ca mine, dovada, în dimineața asta îmi trimite, fără un cuvânt, acest articol împotriva naturii, care-mi provoacă niște coșmaruri demne de un bătrân opioman.

Dar acum, cu ochii larg deschiși, oftând, cu un pic de febră, va trebui să încerc să adorm la loc (câteva frisoane în ceafă, mi-e extrem de cald și în același timp îndur frigul, cine-ar spune) și să o uit pe Sarah. Nu mai număr oile de mult; *Go to your happy place*, așa i se spunea într-un serial de televiziune unui om care agoniza, care ar fi locul meu fericit, mă întreb, undeva, în copilărie, pe malul unui lac vara, în Salzkammergut, la o operetă de Franz Lehár, la Bad Ischl sau în mașinuțele tamponate, cu fratele meu în Prater, poate la bunica, în Touraine, loc care ni se părea extraordinar de exotic, străin și nu prea, locul în care limba maternă, de care aproape că ne era rușine în Austria, devenea brusc majoritară: la Ischl totul era imperial și dansant, în Touraine totul era francez, se asasinau pui și rațe, se culegea fasole verde, se vânau vrăbii, se mâncau brânzeturi mucegăite, rulate în lemn de frasin, vizitam castele de conți din povești și ne jucam cu veri al căror idiom nu îl înțelegeam în întregime, pentru că noi vorbeam o franceză de adulți, franceza mamei noastre și a câtorva francofoni din anturaj, o franceză de Viena. Mă revăd rege al grădinii, cu un baston în mână, căpitan al unei barje ce cobora pe Loara, pe sub zidurile lui Alexandre Dumas de la Montsoreau, pe bicicletă prin viile din jurul Chinonului – teritoriile acelea ale copilăriei îmi provoacă o durere îngrozitoare, poate din cauza dispariției lor brutale, care o prefigurează pe a mea, boala și frica.

Un cântec de leagăn? Să încercăm catalogul cântecelor de leagăn: Brahms, care sună ca o cutie cu muzică ieftină, pe care toți copiii Europei au auzit-o în patul lor, venind din interiorul unui ursuleț de pluș albastru sau roz, Brahms, Volkswagen-ul cântecelor de leagăn, masiv și eficace, nimic nu vă adoarme mai repede decât Brahms, acest bărbos care l-a prădat pe Schumann, fără nebunia și fără îndrăzneala lui – Sarah adora unul dintre

sextetele lui Brahms, pe primul, fără îndoială, opus 18, în amintirea mea, cu o temă, cum să zic, cuceritoare. E amuzant, adevăratul imn european, cel care hăuie de la Atena și până la Reykjavík și apasă peste fermecătoarele noastre capete blonde, e nenorocitul ăsta de cântec de leagăn al lui Brahms, atroce de simplu, așa cum sunt loviturile de spadă cele mai eficace. Înaintea lui Schumann, Schubert, Mozart și atâția alții, uite, aici ar putea fi o idee de articol, analiza cântecului de leagăn ca gen, cu efectele și prejudiciile lui – puține pentru orchestră, de exemplu, cântecul de leagăn aparține prin definiție muzicii de cameră. Din câte știu eu, nu există cu variantă electronică sau cu pian presetat, dar ar trebui verificat. Sunt capabil să-mi amintesc un cântec de leagăn contemporan? Ferventul estonian Arvo Pärt a compus cântece de leagăn, cântece pentru coruri și ansambluri de coarde care pot să adoarmă mănăstiri întregi, am vorbit despre ele în nota mea asasină la bucata de orchestră *Orient–Occident:* ne imaginăm perfect dormitoare întregi de mici călugări cântând înainte de a adormi, dirijați de papi bărboși. Totuși, ar fi cazul să recunoaștem, e ceva consolator în muzica lui Pärt, ceva din dorința spirituală a mulțimilor occidentale, aplecarea spre muzica simplă cu inflexiuni de clopot a unui *Orient* în care nu se va fi pierdut nimic din legătura dintre om și cer, un *Orient* apropiat de *Occident* prin *crezul* creștin, un deșeu spiritual, o coajă pentru vremea abandonului – ce cântec de leagăn pentru mine, deci, întins în întuneric, aici și acum, acum, când mi-e frică, mi-e frică, mi-e frică de spital și de boală: încerc să închid ochii, dar percep acest față-n față cu corpul meu, cu bătăile inimii mele care mi se vor părea prea rapide, cu durerile care, atunci când le bag în seamă, se înmulțesc în fiece bucățică de carne. Somnul ar trebui să vină surprinzător, din spate, așa cum te strangulează sau te

decapitează călăul, așa cum te lovește dușmanul – aș putea pur și simplu să iau o pastilă în loc să mă chinui ca un câine înțepenit de frică între cuverturile mele jilave pe care le dau deoparte, e prea cald sub ele, să revenim la Sarah și la amintiri, sunt inevitabile: are și ea boala ei, foarte diferită de a mea, dar tot boală se numește că e. Această istorie a lui Sarawak îmi confirmă poate îndoielile, nu s-a pierdut și ea, la rândul ei, s-a pierdut cu totul în Orient, ca toate personajele pe care le-a studiat atât.

Ceea ce a pecetluit cu adevărat prietenia noastră, după Hainfeld și lecturile din Rückert, a fost mica excursie la treizeci de kilometri de acolo, pe care am făcut-o la sfârșitul colocviului: ea mă invitase să o însoțesc, eu, evident, acceptasem, minținд că pot să-mi schimb biletul de tren – așadar, după o minciună nevinovată am participat la această plimbare, spre ciuda nespusă a angajatului hanului, care conducea mașina și spera, sigur, să se rămână singur cu Sarah. Mi se părea foarte clar în acel moment că acesta era motivul invitației, trebuia să servesc drept escortă sau, în orice caz, să anulez orice posibil caracter romantic al escapadei. În plus, cum Sarah nu prea știa germană și șoferul improvizat nu stăpânea deloc engleza (mi-am dat seama, spre nefericirea mea, destul de repede), eram necesar pentru a întreține conversația. Fusesem impresionat în trecere de ce ținea să vadă Sarah, de motivul plimbării: monumentul dedicat bătăliei de la Saint-Gothard, mai exact de la Mogersdorf, la o aruncătură de băț de Ungaria – de ce s-ar fi interesat de o bătălie din 1664 cu otomanii, victorie a Sfântului Imperiu și a aliaților săi francezi într-un sat pierdut, pe o colină ce domina valea Raabului, afluent al Dunării care curgea la câteva sute de metri de trestiile din Hainfeld, asta aveam să aflu fără întârziere, dar înainte trebuia să sufăr trei sferturi de oră de palavre cu un tânăr nu deosebit de plăcut și

foarte dezamăgit să mă vadă acolo, alături de el, loc în care şi-o imaginase pe Sarah cu minijupa ei – eu însumi mă întrebam de ce intrasem în toată tevatura, bilet de tren, încă o noapte de hotel la Graz, totul pentru a discuta nimicuri cu acest băiat de han care, să recunoaştem, nu era un tip urât. (Îmi dau seama că Sarah, aşezată în spate, probabil se distra în sinea ei, pentru că reuşise să dejoace două capcane erotice în acelaşi timp, cei doi pretendenţi anulându-se reciproc într-o decepţie tristă şi reciprocă.) El era din Riegersburg şi studiase la şcoala hotelieră din localitate; pe drum avea să ne povestească una sau două anecdote despre *burgul* Gallerin, fieful familiei Purgstall, cuib de vulturi cocoţat de la anul 1000 pe vârful unei coline împădurite, pe care nici ungurii şi nici turcii nu au reuşit niciodată să o cucerească. Valea Raabului îşi derula frunzişul portocaliu al toamnei şi, în jurul nostru, colinele şi vulcanii stinşi îşi întindeau verdele infinit pe fundalul cerului gri, alternând pe versanţi păduri şi vii, într-un peisaj perfect pentru *Mitteleuropa;* nu lipseau decât câteva pâlcuri de ceaţă, strigăte de sărbătoare sau câteva vrăjitoare în fundalul sonor pentru ca peisajul să fie complet – începuse o burniţă fină; era unsprezece dimineaţa, dar ar fi putut la fel de bine să fie cinci după-amiaza, mă întrebam ce făceam acolo într-o duminică, deşi aş fi putut foarte bine să fiu în trenul meu de Tübingen, în loc să merg pe un câmp de luptă pierdut, cu o necunoscută sau cu aproape o necunoscută şi un băiat de han rural, care probabil nu avea permis de conducere decât din vara precedentă – încet-încet, începeam să pufnesc în maşină; evident, rataserăm o intersecţie şi ajunseserăm la frontiera ungară, în faţa oraşului Szentgotthárd, ale cărui clădiri le vedeam dincolo de barăcile vamale; tânărul şofer era jenat; ne întorseserăm jumătate din drum – satul Mogersdorf se găsea la câţiva kilometri,

pe flancul promontoriului care ne interesa: câmpul Sfântului Imperiu, marcat cu o cruce monumentală, din beton, de zece metri înălțime, construită în anii șaizeci; o capelă din același material și din aceeași epocă întregea ansamblul la mică distanță și o tabelă de orientare din piatră descria scenariul bătăliei. Vederea era largă; valea către est, la stânga, până în Ungaria; către sud, un număr de coline brăzdau cei treizeci sau patruzeci de kilometri care ne despărțeau de Slovenia. Sarah, abia coborâtă din mașină, era agitată; odată orientată, observase peisajul și apoi crucea și nu contenea să spună „E pur și simplu extraordinar", venea și pleca de la capelă la monument și înapoi, apoi revenea la marea tabelă gravată. Mă întrebam (și la fel și hotelierul, se pare, care fuma rezemat de portiera mașinii și îmi arunca din când în când priviri întrebătoare) dacă nu cumva asistam la reconstituirea unei crime de genul Rouletabille sau Sherlock Holmes: mă așteptam să dezgroape săbii ruginite sau oase de cai morți, să ne detalieze amplasamentul cutărui regiment de ulani sau de sulițași piemontezi, dacă existaseră ulani sau piemontezi în acea amestecătură, în fața ferocilor ieniceri. Speram ca astfel să am ocazia să strălucesc, aruncând în bătălie cunoștințele mele de muzică militară turcească și importanța ei pentru stilul *alla turca,* atât de frecvent în secolul al XVIII-lea, Mozart fiind exemplul celebru, pe scurt, îmi așteptam ceasul ambuscadei aproape de caretă, cu vizitiul, fără să-mi murdăresc pantofii până aproape de marginea promontoriului, cu tabela ei de orientare și crucea imensă, dar cinci minute mai târziu, odată încheiate turele, Sarah, marele detectiv înțelept, era încă în contemplație adâncă în fața tabelei de piatră, ca și cum ar fi așteptat să mă alătur și eu: am avansat, deci, imaginându-mi o manevră feminină, prin care mă făcea să mă apropii de ea, dar poate că amintirea

bătăliilor nu e cu adevărat propice jocurilor amoroase sau, fără îndoială, o cunoşteam pe Sarah destul de puţin: am avut impresia că îi deranjez gândurile, lectura peisajului. Bineînţeles, ceea ce o interesa acolo era felul în care se organizase amintirea, nu atât bătălia în sine; pentru ea, importantă era marea cruce din 1964 care, comemorând înfrângerea turcilor, trasa o frontieră, un zid înaintea Ungariei comuniste, Estul acelei epoci, noul duşman, noul Orient care-l înlocuia natural pe cel vechi. În observaţiile ei nu era loc nici pentru mine, nici pentru *Marşul turcesc* al lui Mozart; a scos un mic carnet din buzunar şi a luat câteva notiţe, apoi mi-a zâmbit, vizibil foarte fericită de expediţie.

Începea din nou să plouă; Sarah şi-a închis carnetul şi l-a pus în buzunarul impermeabilului negru; ar fi trebuit să-mi păstrez consideraţiile despre influenţa muzicii militare turceşti şi ale percuţiilor ei pentru drumul de întoarcere: e sigur că în 1778, când Mozart îşi compune a unsprezecea sonată pentru pian, prezenţa otomană, asediul Vienei sau această bătălie de la Mogersdorf sunt deja destul de îndepărtate, şi totuşi *Rondo alla turca* sigur e piesa din acea epocă aflată în cea mai strânsă relaţie cu *mehter*, fanfarele ienicerilor; nu ştim dacă e din cauza cărţilor de călătorie sau dacă pur şi simplu are geniul sintezei şi reia, magnific, toate caracteristicile stilului „turc" al epocii şi eu însumi, pentru a străluci în rabla asta de maşină ce se târa prin mijlocul Styriei ce mustea a toamnă, nu ezitam să sintetizez (să pompez, chiar) lucrările lui Eric Rice şi Ralph Locke, indispensabili pentru subiect. Mozart va fi reuşit să incarneze atât de bine „sunetul" turc, încât până şi imensul Beethoven, cu secvenţa *tam taladam tam tam taladam* din propriul său marş turcesc din *Ruinele Atenei* ajunge să-l copieze sau, poate, să-i aducă un omagiu. Nu oricine vrea e un bun orientalist. Mi-ar

plăcea mult să-i povestesc lui Sarah, acum, ca să o fac să râdă un pic, amuzanta performanță înregistrată în 1974 de opt pianiști celebri la nivel mondial, care interpretau *Marșul turcesc* de Beethoven pe scenă, opt piane imense în cerc. Cântă acest aranjament straniu pentru șaisprezece mâini o dată, apoi, după aplauze, se așază la loc și îl interpretează din nou, dar într-o versiune burlescă: Jeanne-Marie Darré se pierde în partitură; Radu Lupu scoate, nu se știe de unde, un fes pe care și-l pune pe cap, poate pentru a arăta că el, un român, e cel mai oriental dintre toți; scoate chiar și un trabuc din buzunar și cântă oricum, cu degetele învăluite în fum, spre furia vecinei lui, Alicia de Larrocha, care nu are aerul că toate astea i se par foarte amuzante, acest concert de disonanțe și de note false, cum nu i se par nici bietei Gina Bachauer, ale cărei mâini par minuscule în comparație cu corpul gigantic foarte sigur, *Marșul turcesc* e singura piesă a lui Beethoven cu care își permiteau farsa asta școlărească, chiar dacă visau să recidiveze cu, de exemplu, o baladă de Chopin sau cu *Suita pentru pian* de Schönberg; mi-ar plăcea să ascult ce ar avea de adus în plus acelor opere umorul și clovneriile. (Iată o altă idee de articol, despre impostură și ironie în muzica secolului XX; un pic cam vast, fără îndoială, trebuie să avem deja lucrări pe această temă, parcă-mi amintesc vag o contribuție – a cui? – despre ironia lui Mahler, de exemplu.)

Fascinant era la Sarah încă de atunci, de la Hainfeld, că era savantă, curioasă și savantă, avidă de cunoștințe: chiar dinainte de a ajunge, studiase (și nici vorbă de Google pe vremuri) viața orientalistului Hammer-Purgstall în așa măsură, încât o bănuiam că îi citise *Memoriile,* și că, deci, mă mințise când spunea că știe foarte puțină germană; își pregătise vizita la Mogersdorf, știa totul despre acea bătălie uitată și despre circumstanțele ei: cum

turcii, superiori numeric, fuseseră surprinşi de cavaleria Sfântului Imperiu ce cobora colina atunci când se pregăteau să traverseze râul Raab şi nu erau în formaţie; mii de ieniceri prinşi între râu şi inamic încercaseră o retragere disperată şi mare parte din ei se înecaseră sau fuseseră masacraţi pe mal, atât de mulţi, încât un poem otoman, povestea Sarah, descrie corpul mutilat al unui soldat plutind în derivă până la Győr; îi promisese iubitei să se-ntoarcă şi iată-l, putred tot, cu ochii scoşi de corbii care adună oribilele roade ale bătăliei, apoi capul se separă de corp şi-şi continuă îngrozitorul drum pe Dunăre până la Belgrad sau chiar la Istanbul, mărturie a curajului şi a tenacităţii ienicerilor – pe drumul de întoarcere aveam să încerc să-i traduc povestea şoferului nostru, care, vedeam în oglinda retrovizoare, o privea pe Sarah cu un ochi puţin speriat: sigur, nu e uşor să flirtezi cu o tânără care îţi vorbeşte despre bătălii, cadavre putrezite şi capete desprinse de trunchi, chiar dacă ea relata tot cu o compasiune reală. Înainte de a cânta frumosul, trebuia să te scufunzi în cea mai adâncă oroare şi să o parcurgi până la capăt, iată teoria lui Sarah.

Tânărul nostru însoţitor era, în orice caz, foarte simpatic, ne-a lăsat la Graz în miezul zilei, cu arme şi bagaje, nu fără a ne indica (şi chiar a coborî din maşină să ne prezinte) un han ştiut de el în oraşul vechi, la doi paşi de urcarea spre Schlossberg. Sarah i-a mulţumit călduros, la fel şi eu. (Cum îl chema pe acest băiat care ne plimbase atât de drăguţ? În amintirea mea poartă un prenume ce aparţine de obicei generaţiei dinaintea lui, gen Rolf sau Wolfgang – nu Wolfgang, îmi voi aminti; Otto poate, sau Gustav, poate Winfried, lucru care avea ca efect îmbătrânirea lui artificială şi crea în el o tensiune stranie, accentuată de o mustaţă care, netedă şi juvenilă, încerca să treacă

de comisura buzelor, dar la fel de în van cum încercase armata turcă să treacă de fatidicul Raab.)

Aș fi putut să merg la gară și să iau primul tren către Viena, dar această tânără, cu istoriile ei cu monștri, orientaliști și bătălii mă fascina prea mult ca să o părăsesc atât de repede acum, când aveam ocazia să-mi petrec seara singur cu ea, nu cu mama, lucru nu dezagreabil, dar prea obișnuit – dacă locuiam o vreme la Tübingen o făceam exact ca să părăsesc Viena, prea sufocantă, prea familiară, nu ca să mă întorc să iau cina cu mama în fiecare duminică. Peste șase săptămâni trebuia să plec prima dată la Istanbul și premisele turcești ale acestei călătorii în Styria mă încântau – nu-și începuse cariera chiar și tânărul tălmaci Joseph Hammer (după opt ani de școală de interpreți la Viena) la legația austriacă de pe Bosfor? Istanbul, Bosfor, iată un *happy place,* un loc unde m-aș întoarce imediat, dacă nu aș fi reținut pe Porzellangasse de medici, m-aș instala într-un mic apartament la ultimul etaj al unui mic imobil din Arnavutköy sau Bebek și aș privi cum trec vapoarele, le-aș număra, observând cum își schimbă culoarea malul oriental în funcție de anotimp; uneori aș lua un hidrobuz care m-ar duce la Üsküdar sau la Kadiköy să văd luminile de iarnă pe Bağdat Caddesi și m-aș întoarce înghețat, cu ochii epuizați, regretând că nu am cumpărat mănuși dintr-unul dintre acele centre comerciale atât de bogat iluminate, cu mâinile în buzunar și mângâind din priviri turnul Leandru, care ar părea atât de aproape în noapte în mijlocul Strâmtorii, apoi la mine, sus, fără suflu din cauza scărilor, mi-aș prepara un ceai tare, roșu, foarte dulce, aș fuma o pipă de opiu, una singură, și aș ațipi în fotoliu, trezindu-mă din când în când în zgomotul sirenelor petrolierelor ce vin din Marea Neagră.

Viitorul era radios ca Bosforul într-o zi frumoasă de toamnă și se anunța sub auspicii la fel de strălucitoare ca această seară din 1990, când am fost singur cu Sarah la Graz, prima cină singuri, eu eram intimidat de implicațiile romantice ale protocolului (chiar dacă pe masa de la *Gasthaus* nu aveam sfeșnice de alpaca), ea nu: vorbea la fel, exact la fel, și vorbea despre aceleași lucruri îngrozitoare ca și cum am fi cinat, de exemplu, la cantina unei rezidențe universitare, nici mai încet, nici mai tare, în timp ce pe mine atmosfera cețoasă, luminile slabe și eleganța distantă a chelnerilor mă făceau să șușotesc pe ton de confidență – nu prea vedeam ce secrete aș fi putut să-i încredințez acestei tinere care-și continua istorisirile despre bătăliile cu turcii, încurajată de vizitele noastre la Graz și la Landeszeughaus, Muzeul Militar al Styriei, cu aerul lui de secol al XVII-lea. În această frumoasă clădire veche, cu fațade ornamentate, se găseau mii de arme bine întreținute, savant dispuse, ca și cum în ziua următoare cincisprezece mii de oameni aveau să stea la coadă pe Herrengasse ca să ia o sabie, o platoșă, o archebuză sau un pistol și ar alerga să apere regiunea de un improbabil atac musulman: mii de muschete, sute de sulițe, de halebarde necesare pentru a opri caii, de căști și coifuri pentru a proteja pedestrașii și cavalerii, miriade de arme mici, arme albe, gata să fie înșfăcate, de ghiulele cu pudră, gata să fie distribuite, și era oarecum înspăimântător să vedem, în această grămadă atât de ordonată, că multe dintre obiecte fuseseră folosite: armurile purtau urmele gloanțelor pe care le opriseră, lamele erau uzate din cauza loviturilor date și îți puteai imagina ușor durerea pe care o provocaseră toate aceste lucruri inerte, moartea răspândită în jurul lor, măruntaiele tăiate, corpurile făcute bucăți în agitația bătăliei.

Se auzea în Arsenalul acela, spunea Sarah, marea liniște a instrumentelor de război, liniștea lor elocventă, și adăuga ea, în așa măsură acumularea de arme mortale care le supraviețuiseră proprietarilor le ilustra suferința, destinul și, în fine, absența: iată despre ce-mi vorbea în timpul cinei, despre liniștea pe care o reprezenta Landeszeughaus, despre cum punea ea în relație liniștea cu numeroasele tratate citite, în principal turcești, voci uitate ce povesteau confruntările – mi-am petrecut seara privind-o și ascultând-o sau așa îmi imaginez, fermecat, vrăjit de discursul ei care amesteca de-a valma istoria, literatura și filozofia budistă; oare îi studiasem în detaliu corpul, ochii care-i străluceau pe față ca la muzeu, cele două pete de roșeață de pe pomeți, pieptul pe care-l ascundea adesea cu antebrațele, încrucișându-și încheieturile sub bărbie, ca și cum ar fi fost dezbrăcată, cu un gest mașinal, care întotdeauna mi s-a părut fermecător, pudic și vexant în același timp, căci trimitea la concupiscența presupusă a privirii mele ce o cerceta. Straniu lucru e memoria; sunt incapabil să-mi amintesc fața ei de ieri, corpul de ieri, ele se șterg și le lasă locul celor de azi în decorul trecutului – fără îndoială, adăugasem conversației o precizie muzicală; existase și un muzician în bătălia de la Mogersdorf, un compozitor baroc uitat, prințul Pál Esterházy pe numele lui, singurul mare războinic-compozitor sau mare compozitor-războinic cunoscut, care a luptat de nenumărate ori cu turcii, autor de cantate, dintre care amintim magnificul ciclu *Harmonia caelestis*, și mare clavecinist el însuși – nu știm dacă a fost primul care s-a inspirat din muzica militară turcească pe care o auzea atât de des, dar mă îndoiesc: după atâtea bătălii și atâtea dezastre pe moșiile sale, ar fi trebuit mai degrabă să-și dorească să uite violența și să se consacre (cu succes) Armoniei Celeste.

Ia uite, apropo de muzica militară: galopada domnului Gruber, care merge la culcare. Este, deci, ora 23:00 – incredibil, totuși, că acest domn *aleargă* spre sala de baie în fiecare seară, în fiecare seară lăsată de Domnul Dumnezeu *Domnul* Gruber se grăbește spre propriul rahat, făcând parchetul să scârțâie și lustrele să zornăie.

Revenind de la Teheran, mă oprisem la Istanbul, unde petrecusem trei zile splendide, singur sau aproape singur, cu excepția unei escapade memorabile cu Michael Bilger pentru „a sărbători eliberarea", deși e adevărat că, după zece luni fără să ies din Teheran și o imensă tristețe, meritam un chef de pomină în oraș, în baruri pline de fum, în taverne cu muzică, fete și alcool și cred că e singura dată din viața mea când am fost beat, cu adevărat beat, beat de zgomot, beat de părul femeilor, beat de culori, de libertate, beat de uitarea plecării dureroase a lui Sarah – Bilger, arheologul prusac, era un ghid excelent, m-a plimbat din bar în bar prin tot Beyoglu, apoi ne-am oprit într-o speluncă de noapte nu mai știu unde: m-am scufundat în mijlocul curvelor și al hainelor lor colorate, cu nasul într-o cupă ce conținea morcovi și suc de portocale. A doua zi mi-a povestit că a fost nevoit să mă care până în camera de hotel, cântam din toți bojocii *Marșul lui Radetzky*, dar asta nu pot crede, de ce, Doamne ferește (chiar dacă eram în drum spre Viena), să cânt acea temă marțială în noaptea din Istanbul, sigur că făcea mișto, Bilger a făcut mereu mișto de accentul meu vienez – nu cred să fi cântat vreodată Johann Strauss din toată inima, chiar și dacă aș fi fluierat, ar fi fost *Aleea patinatorilor*, deja din liceu cursul de vals era o veritabilă tortură, de altfel valsul e blestemul Vienei și ar fi trebuit interzis după instalarea Republicii, în același timp cu utilizarea titlurilor de noblețe: am fi scăpat de nenumărate, de înspăimântătoare

baluri nostalgice și de atrocele concerte pentru turiști. Toate valsurile, cu excepția clară a micului vals pentru flaut și violoncel de Sarah, „tema lui Sarah" care era una dintre frazele ei misterioase, infantile, fragile, despre care te întrebai de unde a scos-o și care este, de asemenea, un loc în care e bine să te întorci, muzica e un bun refugiu din calea imperfecțiunii lumii și a decăderii corpului.

În dimineața următoare la Istanbul m-am trezit proaspăt, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, în așa măsură energia orașului și plăcerea de a-l parcurge ștergeau efectele alcoolului ingurgitat cu o seară înainte, nicio durere de cap, nicio greață, niciun lucru care să nu treacă la cea mai vagă suflare de vânt, Sarah și amintirile, șterse de vântul Bosforului.

Micul vals e un drog puternic: coardele calde ale violoncelului învăluie flautul, e ceva foarte erotic în acest duo de instrumente care se înlănțuie, fiecare cu tema lui, cu fraza lui, ca și cum armonia ar fi o distanță calculată, o legătură puternică și în același timp un spațiu inaccesibil, o rigiditate care ne leagă unul de celălalt și ne împiedică, în același timp, să ne apropiem. Un coit de șerpi, cred că imaginea e a lui Stravinski, dar el sigur nu vorbea despre vals. La Berlioz, în *Faust,* în *Troienii* sau în *Romeo și Julieta*, iubirea e întotdeauna dialogul dintre alto și un flaut sau un oboi – nu am ascultat de mult *Romeo și Julieta,* cu pasajele care debordează de pasiune, de violență și pasiune.

Sunt lumini în noapte, sub draperie; aș putea foarte bine să mă apuc din nou să citesc, trebuie să mă odihnesc, mâine voi fi epuizat.

Și la Graz dormisem rău, fără îndoială, după cina intimă mă simțeam puțin deprimat de perfecțiunea acestei fete, de frumusețea ei, dar mai ales de ușurința cu care diserta, comenta, expunea cu un aer

extraordinar de natural cunoștințele cele mai improbabile. Oare eram deja conștient de traiectoriile noastre atât de apropiate, aveam intuiția a ceea ce începea cu acea cină sau mă lăsam ghidat de dorință, urându-i noapte bună pe un coridor pe care mi-l amintesc perfect, cu pereții acoperiți cu fetru maroniu, mobile din lemn lăcuit, abajururi verde-pal, așa cum mă revăd lungit pe patul mic, cu brațele încrucișate sub cap, oftând și stând cu ochii în tavan, dezamăgit că nu sunt alături de ea, că nu-i explorez corpul, după ce fusesem fermecat de spiritul ei – prima mea scrisoare va fi către ea, mi-am zis, gândindu-mă la călătoria în Turcia; îmi imaginam o corespondență toridă, amestec de lirism, de descrieri și de erudiție muzicală (dar mai ales de lirism). Presupun că i-aș fi povestit în detaliu scopul sejurului meu la Stambul, muzica europeană din Istanbul în secolele XIX și XX, Liszt, Hindemith și Bartók pe Bosfor, de la Abdülaziz la Atatürk, proiect care mi-ar fi adus o bursă de cercetare din partea unei fundații prestigioase, de care eram nu puțin mândru și care avea să se încheie cu articolul meu legat de fratele lui Donizetti, Giuseppe, cel care i-a prezentat muzica europeană clasei conducătoare otomane – mă întreb ce mai valorează textul azi, nu mare lucru, fără îndoială, cu excepția reconstrucției biografiei acestui personaj aproape uitat, care a trăit patruzeci de ani în umbra sultanilor și a fost îngropat în catedrala Beyoglu, în sunetul marșurilor militare pe care le compusese pentru Imperiu. (Muzica militară este, în mod clar, un obiect de schimb între Est și Vest, ar fi spus Sarah: e extraordinar că această muzică atât de mozartiană își „regăsește" oarecum originea, capitala otomană, la cincizeci de ani după *Marșul turcesc*; la urma urmei, e logic ca turcii să fi fost seduși de transformarea ritmurilor și a sonorităților care le erau proprii, căci

exista acolo – pentru a împrumuta vocabularul lui Sarah – sinele în celălalt.)

Voi încerca să-mi reduc la tăcere gândurile, în loc să mă abandonez amintirii și tristeții acestui mic vals; voi folosi una dintre acele tehnici de meditație cu care Sarah e familiarizată și pe care ea mi-a explicat-o, chicotind totuși, aici, la Viena: să încercăm să respirăm adânc, să lăsăm gândurile să alunece într-un alb imens cu pleoapele închise, cu mâinile pe pântece, să imităm moartea înainte ca ea să vină.

ORA 23:10

Sarah, pe jumătate goală, într-o cameră din Sarawak, abia acoperită de un tricou și o pereche de pantaloni scurți din bumbac; puțină transpirație între omoplați și în îndoiturile genunchilor, un cearșaf așezat, ca apărătoare, la jumătatea gambei. Câteva insecte încă se agață de plasa de țânțari, atrase de căldura sângelui celei care doarme, în ciuda soarelui care deja străbate prin frunzișul arborilor. *Casa lungă* se trezește, femeile sunt afară, în verandă, pe terasa de lemn; pregătesc masa; Sarah percepe vag sunetul găvanelor, surde ca simandrele, și vocile străine.

În Malaysia e șapte ore mai târziu, ziua începe.

Cum am rezistat zece minute fără să mă gândesc la nimic?

Sarah în jungla neamului Brooke, rajahii albi din Sarawak, dinastia celor care voiau să fie regi în Orient și au devenit asta, ocupând țara aproape un secol, printre pirați și vânători de capete.

Timpul a trecut.

După castelul Hainfeld, promenadele vieneze, Istanbul, Damasc, Teheran, fiecare e în patul lui, suntem separați de o lume întreagă. Inima-mi bate prea

repede, simt; respir prea des; febra poate provoca această ușoară tahicardie, a zis doctorul. Vreau să mă ridic. Sau să iau o carte. Să uit. Să nu mă mai gândesc la porcăriile de examene, la boală, la singurătate.

Aș putea să-i scriu o scrisoare, da; iată ce m-ar ține ocupat – „Preascumpă Sarah, mulțumesc pentru articol, dar recunosc că mă neliniștește conținutul lui: ești bine? Ce faci în Sarawak?" Nu, prea anodin. „Dragă Sarah, trebuie să știi că sunt pe moarte." Un pic prematur. „Preascumpă Sarah, oare durerile străvechi n-ar putea-ntr-o zi să devină bucurii?" Frumoasă expresia asta, *durerile străvechi!* Pusesem citate din poeți în scrisorile mele din Istanbul? Sper că nu le-a păstrat – un monument de lăudăroșenie.

Viața e o simfonie de Mahler, ea nu merge niciodată înapoi, nu-și repetă niciodată pașii. În acest sentiment al timpului, care e definiția melancoliei, conștiința sfârșitului, fără apărare, cu excepția opiului și a uitării; teza lui Sarah se poate citi (mă gândesc la asta abia acum) ca un catalog al melancoliilor, cel mai straniu dintre catalogele aventurierilor melancoliei, de genuri și din țări diferite, Sadegh Hedayat, Annemarie Schwarzenbach, Fernando Pessoa, ca să nu-i citãm decât pe preferații săi – care sunt, de asemenea, cei cărora le consacră cele mai puține pagini, constrânsă fiind de Știință și de Universitate să rămână la subiect, la *Viziunea alterității între Orient și Occident.* Mă întreb dacă ceea ce a căutat, în cursul acestei vieți științifice care se confundă total cu a sa, dacă nu cumva căutarea ei nu era propria vindecare – a birui bila neagră prin călătorii mai întâi, apoi prin cunoaștere și după aceea prin mistică și fără îndoială și eu, și eu, dacă luăm în considerare faptul că muzica e timp rationalizat, timpul circumscris și transformat în sunete, dacă mă zbat azi în aceste așternuturi, se poate paria mult că și eu sunt atins de acest

Mare Rău pe care psihiatria modernă, dezgustată de artă și filozofie, îl numește *depresie structurală*, chiar dacă medicii nu sunt interesați, în cazul meu, decât de aspectul *fizic* al suferințelor mele, fără îndoială cu totul reale, dar eu mi-aș dori mult să fie imaginare – voi muri, voi muri, iată mesajul pe care ar trebui să i-l trimit lui Sarah, să respirăm, să respirăm, să aprindem lumina, să nu ne lăsăm furați de acest gând. Voi lupta.

Unde-mi sunt ochelarii? Această veioză e chiar sărăcăcioasă, trebuie neapărat să o schimb. Câte seri am aprins-o și am stins-o spunându-mi asta? Ce delăsător! Sunt cărți peste tot. Obiecte, imagini, instrumente muzicale la care nu voi ști niciodată să cânt. Unde sunt ochelarii ăia? Imposibil să pun din nou mâna pe actele colocviului de la Hainfeld în care se află textul ei despre spirite, djinni și alți monștri, alături de intervenția mea despre Farabi. Nu arunc nimic, dar pierd tot. Timpul mă fură. Mi-am dat seama că lipseau două volume din operele complete ale lui Karl May. Nu contează, nu e nicio îndoială că nu le-aș reciti niciodată, aș muri fără să le fi recitit, e atroce să mă gândesc la asta, că într-o zi voi fi prea mort pentru a reciti *Deșerturi și haremuri*. Că *Panorama orașului Istanbul, văzută de pe turnul Galata* va sfârși la un anticar care o va vinde, explicând că provine din colecția unui orientalist care a murit recent. La ce bun să schimb veioza, deci? *Panorama orașului Istanbul*... sau acel desen de David Roberts, litografiat de Louis Hague și colorat meticulos de mână pentru subscripția regală, reprezentând intrarea din moscheea sultanului Hassan din Cairo, anticarul să nu o dea degeaba, am plătit o avere pentru acea gravură. La Sarah e fascinant că nu are nimic. Cărțile și imaginile le păstrează în cap; în cap, în nenumăratele ei carnete. Pe mine obiectele mă liniștesc. Mai ales cărțile și partiturile. Sau mă angoasează. Poate mă angoasează în aceeași măsură în

care mă liniștesc. Îmi imaginez valiza ei pentru Sarawak: șapte chiloți, trei sutiene-cupă, tot atâtea tricouri, pantaloni scurți și blugi, o grămadă de carnete pe jumătate pline și gata. Când am plecat prima dată la Istanbul, mama m-a obligat să iau săpun, detergent, o trusă de prim-ajutor și o umbrelă. Valiza cântărea treizeci și șase de kilograme, lucru care mi-a adus necazuri la aeroportul Schwechat; a trebuit să las o bună parte din obiecte cu Mama, care avusese plăcerea să mă însoțească: îi lăsasem, fără tragere de inimă, corespondența lui Liszt și articolele lui Heine (mi-au lipsit apoi), imposibil să îi las pachetul de detergent, limba de pantofi sau șosetele de munte, îmi spunea „Dar e indispensabil, nu poți pleca fără încălțător! În plus, nu cântărește nimic", de ce nu pentru unul ca mine, aveam deja un asortiment întreg de cravate și veste „în caz că aveam să fiu invitat la oameni bine". Aproape mă convinsese să iau cu mine un mic fier de călcat de voiaj, dar reușisem să-i explic că, dacă într-adevăr era îndoielnic că am să găsesc detergent austriac de calitate pe acele tărâmuri îndepărtate, aparatele de uz casnic existau din abundență, erau prea multe chiar dat fiind apropierea de China și de uzinele sale, lucru care o liniștise prea puțin. Această valiză a devenit, deci, crucea mea, treizeci de kilograme de cruce târâte cu greutate (rotilele suprasolicitate au cedat, evident, la primul hop), din locuință în locuință, pe pantele terifiante ale Istanbulului, de la Yeniköy la Taksim, iar încălțările mele au fost ținta multor sarcasme, ca să nu mai vorbim de detergent și de farmacie. Voiam să ofer imaginea unui aventurier, a unui explorator, a unui mercenar neînfricat și nu eram decât băiatul mamei, încărcat cu medicamente împotriva diareei, nasturi și ac și ață *în caz că*.. E un pic deprimant să recunosc că nu m-am schimbat, că aceste călătorii nu m-au transformat într-un om destoinic, curajos și bronzat, ci într-un monstru

palid, cu ochelari, care și azi tremură la ideea de a traversa cartierul pentru a merge la lazaret.

Ia te uită, reflexiile lămpii pun în evidență praful de pe *Panorama orașului Istanbul, văzută de pe turnul Galata*, barca nu se mai zărește aproape deloc, ar trebui să o curăț și, mai ales, să pun mâna din nou pe sărăciile alea de ochelari. Am cumpărat această fotocromie dintr-un butic din spatele Istiklal Caddesi, mare parte din mizerie probabil provine chiar din Istanbul, mizeria originară în compania lui Bilger, arheologul – ultimele știri despre el spun că e la fel de nebun și alternează perioadele de spitalizare cu perioade de o exaltare terifiantă, în care descoperă morminte ale lui Tutankamon în grădinile publice din Bonn, înainte să cadă iar, învins de droguri și depresie, întrebarea fiind în care dintre cele două faze e mai neliniștitor. Trebuie să-l auzi urlând că e victima blestemului faraonic și descriind conspirația științifică ce-l ține departe de posturile importante ca să-ți dai seama cât e de sărit. Ultima dată, invitat să țin o conferință la Beethovenhaus, am încercat să-l evit, dar din nefericire nu era la clinică, stătea în public, în primul rând, vă rog, și evident că a pus o întrebare interminabilă și incomprehensibilă despre o conspirație împotriva lui Beethoven în Viena imperială, în care toate se amestecau, resentimentul, paranoia și certitudinea că era un geniu neînțeles – asistența îl privea (în loc să îl asculte) cu un aer absolut consternat, iar organizatoarea îmi arunca priviri înspăimântate. Dumnezeu știe dacă eram apropiați, altădată – „avea un viitor mare" și chiar conduseseca interimar, câteva luni, sucursala prestigiosului Deutsches Archäologisches Institut din Damasc. Câștiga foarte mulți bani, străbătea Siria într-un 4x4 alb, impresionant, trecea de la șantiere internaționale la prospectarea de situri elenistice neatinse, lua masa cu directorul Antichităților naționale siriene și frecventa numeroși

diplomați de rang înalt. L-am însoțit, la un moment dat, pe Eufrat, într-o inspecție în mijlocul deșertului, dincolo de atrocele oraș Raqqa, și a fost o minune să-i vedem pe toți acei europeni năduși sând sânge în mijlocul nisipurilor pentru a dirija comandouri de muncitori sirieni, veritabili artiști ai lopeții, și a le indica unde să sape în nisip pentru a scoate la lumină vestigiile trecutului. Încă din zorii înghețați, pentru a evita căldura de la miezul zilei, indigeni cu *keffiye*-uri zgârmau pământul la ordinele savanților francezi, germani, spanioli sau italieni, majoritatea sub treizeci de ani și veniți, cei mai mulți gratuit, să profite de experiența de teren într-unul din deșerturile Siriei. Fiecare națiune își avea siturile ei, pe toată lungimea fluviului și până în ținuturile îngrozitoare ale Jezirei, la granița cu Irakul: germanii, Tell Halaf și Tell Bi'a, care recupera un oraș mesopotamian ce răspundea la frumosul nume de Tuttul; francezii, Doura Europos și Mari; spaniolii, Halabiya și Tell Haloula și așa mai departe, se băteau pentru concesiunile siriene așa cum se bat companiile petroliere pentru câmpurile lor și erau la fel de puțin înclinați să-și împartă cunoștințele cum sunt copiii când e vorba să-și împartă bilele, cu excepția momentelor când trebuiau să profite de banii de la Bruxelles și atunci se aliau, căci toți erau de acord când era vorba să sape nu în deșert, ci în vistieriile Comisiei Europene. În acel mediu, Bilger era ca un pește în apă; ne părea Sargonul acestor mulțimi nevoiașe; comenta șantierele, descoperirile, planurile; îi știa pe muncitori pe numele mici, Abu Hassan, Abu Mahomed; săpătorii „locali" câștigau o mizerie, dar o mizerie net superioară față de ce le-ar fi adus un șantier normal, fără să mai punem la socoteală distracția de a lucra pentru acești Franci în sahariene și fulare crem. Era marele avantaj al campaniilor de săpături „orientale": dacă în Europa erau constrânși de bugete să sape ei înșiși, arheologii din Siria,

după imaginea glorioşilor lor înaintaşi, puteau delega munca de jos. Aşa cum spunea Bilger, citând *Cel bun, satrapul şi tâlharul:* „Lumea se împarte în două categorii: cei care au un revolver şi cei care sapă." Arheologii europeni învăţaseră, deci, un vocabular arab particular şi foarte tehnic: sapă aici, descoperă acolo, cu lopata, cu hârleţul, cu săpăliga, cu mistria – pensula era apanajul occidentalilor. A săpa *încet,* a degaja *repede* şi nu arareori puteai asista la următorul dialog:

– Cobori aici un metru.

– Da, şefu'. Cu lopata de şantier?

– Daaa, lopata mare... Lopata mare nu. *Mai degrabă* hârleţul.

– Hârleţul mare?

– Hârleţ mare nu. Săpăliga mai bine.

– Deci sap un metru cu săpăliga?

– *Na'am na'am.* Chouïa chouïa. *Să nu-mi strici tot zidul ca să termini mai repede, OK?*

– În regulă, şefu'.

În aceste circumstanţe, existau, evident, neînţelegeri care provocau pierderi ireparabile ştiinţei: multe ziduri şi stilobaţi au căzut victime alianţei perverse dintre lingvistică şi capitalism, dar per ansamblu arheologii erau mulţumiţi de personalul lor, pe care-l formau, ca să zicem aşa, sezon după sezon: unii erau săpători în arheologie din tată în fiu, de mai multe generaţii, îi cunoscuseră pe marii înaintaşi ai arheologiei orientale şi figurau în fotografiile cu săpături începând cu anii 1930. Era straniu să te întrebi, de fapt, care putea fi relaţia lor cu acest trecut la a cărui restituire contribuiau. Sarah pusese întrebarea:

– Sunt curioasă să aflu ce reprezintă săpăturile pentru aceşti muncitori. Oare au senzaţia că li se fură istoria, că Europeanul le fură, încă o dată, ceva?

Bilger avea o teorie, susținea că acești muncitori cred că tot ce e anterior islamului nu le aparține, ține de o altă ordine, de o altă lume, una pe care ei o numesc *qadim jiddan*, „foarte veche"; Bilger afirma că, pentru un sirian, istoria lumii se împarte în trei perioade: *jadid*, recentă; *qadim*, veche; *qadim jiddan*, foarte veche, fără a fi foarte clar dacă nu cumva, pur și simplu, propriul nivel de vorbire a arabei ducea la o atare simplificare: când chiar muncitorii săi îi povestiseră succesiunea dinastiilor mesopotamiene fuseseră nevoiți să se refere, în lipsa unei limbi comune și pentru ca el să înțeleagă, la *qadim jiddan*.

Europa a excavat Antichitatea sub sirieni, sub irakieni, sub egipteni; glorioasele noastre popoare și-au însușit universalul prin monopolul asupra științei și arheologiei, deposedând prin acest jaf populațiile colonizate de un trecut care, astfel, e cu ușurință perceput ca alogen: demolatorii descreierați islamiști își trimit cu atât mai ușor excavatoarele în orașele antice, căci leagă prostia și incultura lor de sentimentul mai mult sau mai puțin difuz că acest patrimoniu e o stranie emanație retroactivă a puterii străine.

Raqqa este astăzi unul dintre orașele administrate direct de Statul Islamic din Irak și Siria, dar nu e mai ospitalier, călăii bărboși își fac de cap, taie o carotidă aici, o mână dincolo, ard biserici și violează infidele după bunul plac, conform moravurilor *qadim jiddan*, demența pare să fi cuprins regiunea, poate la fel de incurabilă ca a lui Bilger.

M-am întrebat adesea despre semnele prevestitoare ale nebuniei lui Bilger și, în afară de nebunia însăși a Siriei, dincolo de energia sa extraordinară, de relații și de megalomanie, văd puține lucruri, ceea ce deja e mult, poate. Părea cu totul echilibrat și responsabil; în timpul întâlnirii noastre la Istanbul, înainte de plecarea la Damasc, era pasionat și eficace – el mi-l prezentase pe Faugier: căuta un

colocatar și eu treceam în van prin toate instituțiile germanofone pentru a găsi o locuință pentru cele două luni care-mi rămâneau de petrecut pe Bosfor, epuizând deja ospitalitatea Kulturforum-ului la palatul Yeniköy, magnific sediu al ambasadei și apoi al consulatului general al Austriei, imediat deasupra Roumeli Hisar și la doi pași de casa Büyükdere, unde era cazat eminentul meu compatriot, Von Hammer-Purgstall. Acest palat era un loc sublim, al cărui singur inconvenient era că se ajungea foarte greu acolo, în orașul acela măcinat de ambuteiaje: valiza mea și eu vom fi fost, deci, foarte bucuroși să găsim o cameră de închiriat în apartamentul unui tânăr cercetător francez, sociolog, care studia prostituția la sfârșitul Imperiului Otoman și la Începutul Republicii Turce, subiect pe care i l-am ascuns Mamei ca să nu cumva să-și imagineze că locuiesc într-un bordel. Un apartament central, care mă apropia de cercetările mele muzicale, legate de fosta Societate Corală Italiană, al cărei sediu era la câteva sute de metri. Sigur că Faugier se interesa de prostituție, dar la Istanbul era în „exil": terenul lui veritabil era, de fapt, Iranul, și fusese găzduit de Institutul Francez de Studii Anatoliene, în așteptarea unei vize pentru Teheran, loc în care aveam să-l regăsesc, de altfel, câțiva ani mai târziu: nu există hazard în lumea studiilor orientale, ar fi spus Sarah. Își pusese competențele la dispoziția instituției adoptive și pregătea articolul *Reglementarea prostituției în Istanbul la începutul Republicii*, articol despre care îmi vorbea zi și noapte – era un erotoman straniu; un golan parizian, de familie bună, elegant, dar pătruns de darul unei francheți oribile, care nu avea nimic din ironia subtilă a lui Bilger. Cum și de ce spera să obțină viză pentru Iran era un mister pentru toată lumea; când era întrebat, se mulțumea să exclame „Ah ah ah, Teheranul e un oraș foarte interesant, pentru ghetouri, găsești de toate acolo", fără să vrea să înțeleagă că uimirea noastră nu era legată de resursele

orașului sau de o asemenea cercetare, cât de simpatia pe care Republica Islamică i-o putea acorda acestei ramuri olé olé a științei. (Doamne, vorbesc ca mama, *olé olé*, nimeni nu mai folosește expresia asta din 1975, Sarah are dreptate, sunt puritan și vechi, incorigibil, nu e nimic de făcut.) Contrar a ceea ce v-ați putea imagina, era foarte respectat în domeniul lui și scria din când în când cronici în marile jurnale franțuzești – e amuzant cum se insinuează în visurile mele, *specialist în coitul arab,* asta nu i-ar fi displăcut, chiar dacă, din câte știu eu, n-are nicio legătură cu lumea arabă, doar cu Turcia și Iran, dar cine știe.

Nebunul de Bilger râdea mult că mă „combinase" cu un asemenea individ. În acea perioadă profita de una dintre nenumăratele lui burse, lega prietenii cu toți *Prominenten* posibili și imaginabili – chiar mă folosise pentru a-l introduce la austrieci și foarte repede devenise mai apropiat de diplomații noștri decât mine.

Corespondam regulat cu Sarah, cărți poștale de la Sfânta Sofia, vederi cu Cornul de Aur: cum spunea Grillparzer în jurnalul său de călătorie, „poate că lumea întreagă nu oferă nimic comparabil". Descrie, subjugat, această succesiune de monumente și de palate, puterea acestui loc care și pe mine mă umplea de energie și mă lovea în plin, atât e de deschis acest oraș, o plajă, o falie în care frumusețea se înghesuie; o plimbare prin Istanbul era, oricare ar fi fost scopul ei, o durere copleșitoare a frumuseții la graniță – fie că vedem Constantinopolul ca orașul cel mai estic al Europei sau cel mai vestic al Asiei, ca pe un sfârșit sau ca pe un început, ca pe o pasarelă sau ca pe o lizieră, acest amestec e fracturat de natură, iar locul apasă asupra istoriei la fel cum istoria apasă asupra oamenilor. Pentru mine, era limita muzicii europene, destinația cea mai orientală a neobositului Liszt, care-i fabricase marginile; pentru Sarah, era începutul teritoriului în care se rătăciseră călătorii ei, într-un sens sau altul.

Răsfoind volumul *Jurnal de Constantinopol – Vocea la bibliotecă*, să-mi dau seama în ce măsură oraşul atrăsese în toate timpurile (printre altele, graţie generozităţii unui sultan, care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea era aproape ruinat) tot ce putea oferi Europa în materie de pictori, oameni de litere şi aventurieri, era extraordinar să descopăr că, încă de la Michelangelo şi Da Vinci, toţi visaseră la Bosfor, era cu totul şi cu totul extraordinar. Ceea ce mă interesa la Istanbul, ca să reiau cuvintele lui Sarah, era o variaţie a „sinelui", vizitele şi călătoriile europenilor în capitala otomană, mai degrabă decât „alteritatea" turcească; în afară de personalul local al diferitelor instituţii şi câţiva prieteni de-ai lui Faugier, nu frecventam pe nimeni: încă o dată limba era un obstacol insurmontabil şi, din nefericire, eram departe de a-l imita pe Hammer-Purgstall, care putea, spune el, „să traducă din turcă sau arabă în franceză, în engleză sau italiană şi să vorbească turca la fel de bine ca pe germană"; poate că-mi lipseau frumoasele grecoaice sau armence cu care, asemenea lui, să mă plimb în fiecare zi pe ţărmul Strâmtorii pentru a exersa limba. În privinţa asta, Sarah avea o amintire oribilă din timpul primului ei curs de arabă de la Paris: o somitate, un orientalist de renume, Gilbert Delanoue, emisese de la înălţimea catedrei sale următorul adevăr: „Pentru a cunoaşte bine araba, sunt necesari douăzeci de ani. Această durată poate fi redusă la jumătate cu ajutorul unui dicţionar bun, îmbrăcat în piele de fese." „Un dicţionar bun, îmbrăcat în piele de fese", iată ce părea să aibă Hammer, ba chiar mai multe parcă; nu ascundea că puţinele lui cunoştinţe de greacă modernă se datorează tinerelor din Constantinopol cu care încrucişa floreta pe malul apei. Aşa îmi imaginam şi „metoda Faugier": vorbea curent turca şi persana, o turcă de ghetou şi o adevărată persană de bazar, învăţate în bordelurile din Istanbul şi în parcurile din Teheran,

pe viu. Memoria lui auditivă era excepțională: era capabil să-și amintească și să reutilizeze conversații întregi, dar, curios, nu avea ureche muzicală: toate limbile, pe buzele lui, semănau cu un obscur dialect parizian în așa măsură, încât nu puteai să nu te întrebi dacă nu cumva o făcea intenționat, convins de superioritatea accentului francuzesc față de fonetica indigenă. Stambulezii sau teheranezii, poate pentru că nu avuseseră niciodată șansa să-l audă pe Jean-Paul Belmondo bolborosind idiomul lor, erau vrăjiți de straniul amestec de rafinament și vulgaritate care se năștea din monstruoasa asociere dintre cele mai rele locuri de pierzanie din lumea lor și savantul european de o eleganță diplomatică. El era de o vulgaritate constantă în toate limbile, chiar și în engleză. Adevărul e că eram teribil de gelos pe prestanța, pe cunoștințele și pe directețea lui, ca și pe felul în care cunoștea orașul – poate și pe succesul lui la femei. Nu, *mai ales* pe succesul lui la femei: la acest al cincilea etaj pierdut în capătul unei străduțe din Cihangir, pe care-l împărțeam și a cărui vedere semăna cu cea din *Panorama*, aveau loc foarte des serate organizate de el, la care erau invitate numeroase persoane tinere foarte dezirabile; chiar am dansat (ce rușine) într-o seară, pe o melodie de Sezen Aksu sau Ibrahim Tatlises, nu mai știu, cu o turcoaică drăguță (păr potrivit de lung, pulover roșu, mulat, din bumbac moale, asortat cu buze rujate, machiaj albastru în jurul ochilor înspăimântător de frumoși), care apoi s-a așezat lângă mine pe canapea, am discutat în engleză; în jurul nostru, alți dansatori cu beri în mână; în spatele ei se etalau luminile malului asiatic al Bosforului, până la gara Haydar Pașa; îi încadrau fața cu pometi proeminenți. Întrebările erau banale, cu ce te ocupi, ce faci la Istanbul și ca de obicei mă simțeam jenat:

– *I'm interested in the history of music.*

– *Are you a musician?*

(Fâstâceală) – No. I... I study musicology. I'm a... a musicologist.

(Uimire, interes) – How great, which instrument do you play ?

(Jenă puternică) – I... I don't play any instrument. I just study. I listen and write, if you prefer.

(Decepție, uimire dezamăgită) – You don't play? But you can read music?

(Ușurare) – Yes, of course, that's part of my job.

(Surpriză, suspiciune) – You read, but you don't play?

(Minciună sfruntată) – Actually I can play several instruments, but poorly.[1]

Urma să mă lansez într-o lungă explicație a cercetărilor mele, după un ocol pedagogic prin artele plastice (nu toți criticii și istoricii de artă sunt pictori). A trebuit să recunosc că nu mă interesa prea mult muzica „modernă" (în fine, științific vorbind, trebuise să mint și să îmi inventez o pasiune pentru muzica pop turcească, atât cât o știam) față de muzica secolului al XIX-lea, orientală și occidentală; numele Franz Liszt îi era cunoscut, cel al lui Haci Emin Efendi nu-i spunea nimic, fără îndoială pentru că eu îl pronunțam înspăimântător. Trebuise să mă laud vorbindu-i de cercetarea mea (pe care o consideram pasionantă, crucială aproape) legată de

---

[1] „– Sunt interesat de istoria muzicii.

– Sunteți muzician?

– Nu. Eu... Eu studiez muzicologia. Sunt... muzicolog.

– Minunat, și la ce instrument cântați?

– Eu... nu cânt la niciun instrument. Doar studiez muzica. Ascult și scriu, dacă preferați să spun așa.

– Deci nu cântați? Dar știți să citiți notele muzicale?

– Da, sigur, face parte din munca mea.

– Citiți notele, dar nu cântați?

– De fapt, cânt la câteva instrumente, dar nu prea bine." (în lb. engl. în orig.) (n. red.).

pianul lui Liszt, faimosul pian „cu coadă, model mare *la mi la*, cu șapte octave pe trei corzi, mecanic, cu pedală dublă Érard, cu toate îmbunătățirile, din acaju etc.“, la care cântase în fața sultanului în 1847.

Între timp ceilalți convivi se așezaseră la rândul lor, își reluaseră berile și Faugier, care până atunci îi acordase atenție alteia, și-a aruncat lasoul spre tânăra căreia eu îi povesteam penibil, în engleză (lucru întotdeauna laborios, cum se spune „acaju“, de exemplu, *Mahagoni,* ca în germană?), marile mele mici ocupații: într-o clipită și în turcă a făcut-o să râdă în hohote, pe socoteala mea, bănuiesc; apoi, în aceeași limbă, au vorbit despre muzică, despre asta, cred, înțelegeam Guns N'Roses, Pixies, Nirvana, apoi au plecat să danseze; am contemplat o secundă foarte lungă Bosforul strălucind în fereastră și curul turcoaicei care se unduia aproape, sub ochii mei, se bâțâia în fața frumosului și îngâmfatului de Faugier – râsul e cel mai bun medicament, dar la momentul potrivit eram vexat.

Evident că ignoram realitatea fisurii, a alunecării lui Faugier, care avea să devină falie – a trebuit să aștept să ajung la Teheran peste câțiva ani ca să descopăr ce se ascundea în spatele fațadei de seducător, tristețea și sumbra nebunie solitară a acestui topograf al ghetourilor.

Sigur, datorită lui Faugier am fumat prima mea pipă cu opiu – pasiune și tehnică pe care le adusese din prima sa călătorie în Iran. Fumatul opiului la Istanbul îmi părea a aparține unei alte epoci, era un moft de orientalist și exact din acest motiv eu, care nu m-am atins niciodată de niciun drog ilegal și nu am avut niciun viciu, m-am lăsat tentat de opiaceu: foarte emoționat, înspăimântat chiar, dar trăind o frică a juisării, aceea a copiilor în fața interdicției, nu a adulților în fața morții. Opiul era, în imaginarul nostru, atât de puternic asociat Extremului Orient și cromolitografiilor cu chinezi întinși în paturile de fumători, încât aproape că uitam că era originar

din Turcia și India și că îl fumaseră din Teba până la Teheran, trecând prin Damasc, ceea ce, în mintea mea, ajuta la îndepărtarea temerii: fumatul la Istanbul sau la Teheran echivala cu identificarea spiritului locului, cu participarea la o tradiție pe care o cunoșteam destul de puțin și cu reactualizarea unei realități locale, pe care clișeele coloniale o deplasaseră în alt loc. Opiul e încă produs tradițional în Iran, unde *teriyaki* se numără cu miile; vedem bunici epuizați, vindicativi, gesticulând nebuni până acolo încât fumează prima lor pipă sau dizolvă în ceai puțin din resturile arse în ajun și redevin blânzi și înțelepți, înfășurați în haina groasă, încălzindu-se cu un brasero, ale cărui resturi le vor folosi pentru a-și aprinde un *bâfour* și a-și vindeca sufletul și bătrânele oase. Faugier îmi povestea toate astea în săptămânile dinaintea inițierii mele, inițiere care avea să mă apropie de Théophile Gautier, de Baudelaire și chiar de bietul Heinrich Heine, care va fi găsit în laudanum și mai ales în morfină un remediu pentru suferințele sale, o consolare în interminabila sa agonie. Faugier își folosise cunoștințele printre patronii de bordeluri și paznicii din baruri de noapte ca să obțină câteva rondele din această rășină neagră, care lăsa pe degete un miros special, un parfum necunoscut care amintea de tămâie, dar una caramelizată, zaharisită și, bizar, amară în același timp – un gust care te bântuie îndelung, care revine uneori în sinusuri și în gât, în funcție de zi; dacă-l convoc acum, acest gust, e pentru că-l regăsesc inundându-mi saliva când închid ochii, așa cum presupun că ar putea face un fumător cu oribila rămășiță de gudron ars a tutunului, foarte diferită, căci, spre deosebire de ce credeam înainte de experiență, opiul nu arde, ci fumegă, se dizolvă și degajă un abur gros în contact cu căldura. Nu e nicio îndoială că gradul de complexitate al preparării apără mulțimile Europei de posibilitatea a deveni *teryiaki*

după modelul iranian; fumatul opiului e o îndeletnicire tradițională, o *artă*, spun unii, mult mai lentă și mai complicată decât injectarea – de altfel, în *Rohstoff*, romanul său autobiografic, Jörg Fauser, Burroughs al Germaniei, descrie hipioții anilor 1970 la Istanbul ca ocupați toată sfânta zi să-și injecteze, pe paturile murdare ale pensiunilor de pe Küçükayasofia Caddesi, opiu brut, pe care-l dizolvă rapid în toate lichidele posibile, incapabili să-l fumeze eficace.

În cazul nostru, prepararea era *à l'iranienne*, după Faugier; am putut compara mai târziu, punând în paralel gesturile lui cu ale iranienilor, în ce măsură stăpânea ritualul, lucru destul de misterios: nu părea opioman sau, cel puțin, nu avea niciunul dintre simptomele pe care de obicei le asociem drogaților, lentoare, slăbiciune, irascibilitate, dificultăți de concentrare, și totuși devenise maestru în prepararea pipelor în funcție de calitatea substanței pe care o avea, opiu brut sau fermentat, și de calitatea materialului de care dispunea, în cazul nostru un *bâfour* iranian, al cărui cap gros, din teracotă arsă se încălzea încet într-un mic ibric; draperiile bine trase, așa cum sunt acum draperiile mele grele, din postav de Alep, roșu cu auriu, cu motive orientale, șterse de anii de lumină vieneză slabă – la Istanbul trebuia să ascundem Strâmtoarea după draperii, ca să nu ne vadă vecinii, dar riscurile erau limitate; la Teheran riscul era mult mai mare: regimul declarase război drogurilor, Gardienii Revoluției purtau adevărate bătălii la scară mare împotriva contrabandiștilor din estul țării și, pentru cei care s-ar fi îndoit de realitatea acestei lupte, în ajunul Now-Rouz, Noului An Iranian, în 2001, când eu tocmai trebuia să ajung acolo, judecătorii Republicii Islamice au organizat un spectacol de o cruzime extraordinară și au difuzat imaginile pe tot globul: execuția publică a cinci traficanți, printre care o femeie de treizeci de ani, suspendați

de camioane-macara, cu ochii în sus, ridicați încet în aer cu funiile la gât, cu picioarele zvâcnind până la instalarea morții, cu bietele corpuri pendulând la capetele brațelor telescopice; fata se numea Fariba, era îmbrăcată într-un *chador* negru; veșmântul umflat de vânt o transforma într-o pasăre înspăimântătoare, un corb nefericit, care blestema publicul cu bătăile aripilor și mi-a plăcut să-mi imaginez că mulțimea de brute (bărbați, femei, copii) care urlau sloganuri și îi priveau pe acești bieți diavoli ridicându-se către moarte, aveau să fie loviți de blestem și aveau să cunoască suferințele cele mai atroce. Imaginile m-au bântuit mult timp: aveau cel puțin meritul de a ne reaminti că, în ciuda farmecelor Iranului, ne găseam într-o țară blestemată, teritoriu al durerii și al morții, unde totul, până la macii de câmp, florile martirilor, era roșu de sânge. Ne grăbeam să încercăm să uităm toate acele lucruri în muzică și poezie, pentru că trebuie trăit bine, ca iranienii, care trec drept maeștri în arta uitării – tinerii fumau opiu pe care-l amestecau cu tutun sau luau heroină; drogurile erau extraordinar de ieftine, chiar și în moneda locală: în ciuda eforturilor mollahilor și a execuțiilor publice spectaculoase, inerția tinereții era așa de mare, încât nimic nu-i putea opri să caute consolarea în droguri, distracție și sex, cum spune Sarah în introducerea la propria teză.

Faugier examina toată această disperare ca specialist, ca entomolog al deznădejdii, dedându-se el însuși excceselor celor mai formidabile, într-un soi de contagiune cu obiectul de studiu, ros de o tristețe galopantă, de o tuberculoză a sufletului pe care o trata, așa cum profesorul Laennec își trata plămânii, cu cantități formidabile de stupefiante.

Prima mea pipă de opiu mă apropia de Novalis, de Berlioz, de Nietzsche, de Trakl – intram în cercul închis

al celor care gustaseră miraculosul nectar pe care Elena i l-a servit lui Telemah ca să-şi uite o clipă tristeţea:

Alt gând atunci îi dădu ei, fiicei lui Zeus, Elenei:
Puse pe dată trei picături în vinul din care băură,
De nemânie şi de ne'ndurerare, să uite de rele.
Astfel, când drege-vor bine ulciorul cel mare, olaltă,
Ziua întreagă, nicicum, nicio lacrimă nu le-ar mai curge,
Chiar de-ar muri fie tata, ori chiar şi slăvita lor mamă,
Ori şi, în faţă-le,-un frate, sau fiul lor drag li s-ar stinge,
Fierul cel crunt doborându-i, iar el vedea-o cu ochii.
Astfel de leacuri cumineţi avea falnica fiica-a lui Zeus,
Pline de har, ce-i dădu Polydamna, soţia lui Thon,
Cea din Egipt, unde glia mănoasă adaugă şi leacuri
Multe de tot, dar şi bune şi – amestec cu ele – şi rele.
Vindecătorii pe-acolo-s mai buni şi mai tari, fiecare,
Peste ceilalţi muritori, căci din neamul lui Paion coboară[1].

Şi e adevărat că opiul alunga orice amărăciune, orice suferinţă morală sau fizică şi vindeca temporar bolile cele mai secrete, până la însuşi sentimentul timpului: opiul induce o plutire, deschide o paranteză în conştiinţă, paranteză interioară în care avem impresia că atingem eternitatea, că vom fi învins finitudinea fiinţei şi a melancoliei. Telemah profită de două beţii, cea pe care i-o provoacă contemplarea chipului Elenei şi puterea *népenthès*-ului, şi eu însumi, odată ajuns în Iran, fumând singur cu Sarah, care nu avea nicio pasiune pentru drogurile blânde sau dure, am avut ocazia să fiu mângâiat de frumuseţea ei, în timp ce fumul gri îmi golea spiritul de orice dorinţă de posesiune, de orice angoasă, de orice solitudine: o vedeam

[1] *Odysseia*, tradu cere în hexametri, cu o postfaţă, o bibliografie esenţială şi indici de Dan Slusanschi, Bucureşti, Ed. Paideia, 1997, p. 54 (n. red.)

reală și ea reflecta luna – opiul nu deregla simțurile, le obiectiva; făcea să dispară subiectul – și nu e cea mai mică dintre contradicțiile acestui stupefiant care, exacerbând conștiința și senzațiile, ne extrage din noi înșine și ne proiectează în marea liniște a universalului.

Faugier mă prevenise că unul dintre numeroșii alcaloizi care intră în compoziția opiului are efect vomitiv și că primele experiențe cu opiacee pot fi însoțite de grețuri violente, dar n-a fost și cazul meu – singurul efect secundar, pe lângă unele stranii vise erotice, în haremuri legendare, a fost o constipație sănătoasă: un alt avantaj al opiului pentru călător, mereu supus dereglărilor intestinale mai mult sau mai puțin cronice care se numără, alături de viermi și alți paraziți, printre tovarășii de călătorie ai celor care parcurg eternul Orient, chiar dacă foarte rar sunt notate printre amintirile lor.

De ce în ziua de azi opiul a dispărut din farmacopeea europeană, iată un lucru care-mi scapă; l-am făcut să râdă în hohote pe medicul meu când i-am cerut să-mi prescrie – știe, totuși, că sunt un bolnav serios, un bun pacient, și nu aș abuza, dacă se poate (și acesta e pericolul, evident) să nu abuzezi de acest panaceu, dar Faugier mă asigura, ca să-mi alunge ultimele temeri, că nu voi deveni dependent fumând una sau două pipe pe săptămână. Îi revăd gesturile în timp ce prepara *bâfour*-ul al cărui furnal de teracotă fusese încălzit în mijlocul cărbunilor; decupa coca neagră și tare în mici cocoloașe pe care le înmuia apropiindu-le de căldura focului, apoi apuca pipa caldă, lemnul ceruit, îmbrăcat în cercuri de alamă amintea vag de un fagot sau un clarinet fără clape sau găuri, dar prevăzut cu un cioc aurit, pe care Faugier îl prindea între buze; apoi lua delicat, cu un clește, unul dintre cărbunii încinși și îl apropia de partea superioară a vetrei; aerul pe care îl aspira înroșea jarul, fața i se umplea de reflexii de culoarea bronzului; închidea ochii, opiul intra

în el cu un mic sfârâit și tușea, câteva secunde mai târziu, un mic nor, preaplinul pe care plămânii nu reușiseră să-l conserve, un suflu al plăcerii; era un flautist antic, care cânta în penumbră, iar parfumul opiului ars (bogat, înțepător, dulceag) umplea seara.

Îmi aștept rândul cu inima bubuind; mă întreb ce efect va produce latexul negru; mi-e frică, nu am fumat niciodată, în afară de un joint în liceu; mă întreb dacă nu voi tuși sau vomita, dacă n-o să leșin. Faugier proferează una dintre frazele lui oribile, „bordel jegos, nu-i puturos", îmi întinde pipa fără să-i dea drumul, o susțin cu mâna stângă și mă aplec, capătul de metal e călduț, descopăr gustul opiului, mai întâi îndepărtat, apoi, când Faugier apropie de vatră un cărbune incandescent a cărui căldură o percep pe obraz, brusc puternic, mai puternic, atât de puternic, că nu-mi mai simt plămânii – sunt surprins de dulceața aproape apoasă a acestui fum, surprins de ușurința cu care se resoarbe, chiar dacă, spre marea mea rușine, nu resimt decât dispariția aparatului meu respirator, o paloare interioară, pieptul mi-a fost înnegrit cu creion chimic, ca o hârtie. Suflu tare. Faugier mă observă, are un surâs înghețat, se îngrijorează.

– Deci? Fac o moacă inspirată, aștept, ascult. Mă ascult, caut în mine ritmuri și accente noi, încerc să-mi urmăresc propria transformare, sunt foarte atent, sunt tentat să închid ochii, sunt tentat să zâmbesc, zâmbesc, aș putea chiar să râd, dar sunt bucuros să surâd pentru că simt Istanbulul în jurul meu, îl aud fără să-l văd, o fericire foarte simplă și completă se arată, aici și acum, fără să aștepte decât perfecțiunea unei clipe suspendate, dilatate și, bănuiesc în acest moment, efectul s-a instalat.

Faugier răzuiește cu un ac resturile de opiu.

Ibricul devine gri; încet-încet, cărbunii se răcesc și se acoperă cu cenușă; curând va trebui suflat deasupra lor pentru a înlătura această piele moartă și a regăsi, dacă

nu e prea târziu, flacăra ce rămâne în ei. Ascult un instrument muzical imaginar, o amintire a zilei; e pianul lui Liszt; cântă în fața sultanului. Dacă aș îndrăzni, l-aș întreba pe Faugier: după părerea ta, ce a putut să cânte Liszt în 1847, în palatul Ciragan, în fața Curții și a tuturor străinilor importanți care vizitau capitala otomană? Sultanul Abdülmecid era la fel de meloman ca fratele său Abdülaziz, primul wagnerian al Orientului? *Melodii ungurești,* foarte sigur, și la fel de sigur *Marele galop cromatic* pe care l-a cântat atât de des în toată Europa și chiar în Rusia. Poate, ca în altă parte, *Improvizații pe o temă locală amestecate cu melodii ungurești.* Liszt a consumat opiu? Berlioz, în orice caz, da.

Faugier modelează un nou cocoloș de cocă neagră în furnalul pipei.

Ascult impasibil această melodie îndepărtată, îi privesc de sus pe toți acești oameni și privesc toate aceste suflete care încă hălăduiesc în jurul nostru: cine a fost Liszt, cine a fost Berlioz, cine a fost Wagner și cine au fost toți cei pe care i-au cunoscut, Musset, Lamartine, Nerval, o întreagă rețea de texte, note și imagini, clară, precisă, o cale pe care doar eu o văd, care-l leagă pe bunul Hammer-Purgstall de o lume de călători, de muzicieni, de poeți, care-l leagă pe Beethoven de Balzac, de James Morier, de Hofmannsthal, de Strauss, de Mahler și de fumurile dulci ale Istanbulului și ale Teheranului, este oare posibil ca opiul încă să mă însoțească, după toți anii aceștia, să-i pot convoca efectele așa cum îl convoc pe Dumnezeu în rugăciune – o visam oare pe Sarah în mac, îndelung, ca în seara asta, o dorință îndelungă și profundă, o dorință perfectă, pentru că nu necesita nicio satisfacție, nicio împlinire; o dorință eternă, o erecție interminabilă și fără scop, iată ce provoacă opiul.

Ne călăuzește în tenebre.

Franz Liszt, copilul teribil și frumos, vine la Constantinopol de la Iași, oraș al unor pogromuri

sângeroase, prin Galați și apoi pe Marea Neagră, în luna mai a anului 1847. Vine dintr-un turneu lung, Lemberg, Cernăuți, Odesa, toate sălile Europei de Est, mari sau mici, și toți notabilii, mari sau mici. E o stea, un monstru, un geniu; face bărbații să plângă și femeile să leșine și astăzi credem cu greu ce se povestește despre succesul lui: când părăsește Berlinul, cinci sute de studenți îl însoțesc călare până la prima stație de poștă; o gloată nebună de tinere îi așternd drumul cu petale de flori la plecarea din Ucraina. Niciun alt artist nu cunoaște atât de bine Europa, până la frontierele ei cele mai îndepărtate, la vest sau la est, de la Brest la Kiev. Peste tot declanșează zvonuri, tumult ce-l precedă în orașul următor: a fost arestat, s-a căsătorit, s-a îmbolnăvit; e așteptat peste tot și, ceea ce e extraordinar, peste tot sosește anunțat de apariția pianului său Érard, cel puțin la fel de neobosit ca el, pe care fabricantul parizian îl trimite grăbit cu vaporul sau caleașca, odată ce știe destinația celui mai bun comis-voiajor al său; *Jurnalul de Constantinopol* publică, deci, în 11 mai 1847, o scrisoare primită de la Paris, de la Sébastien Pierre Érard însuși, care anunță sosirea iminentă a unui pian model mare, din acaju, cu toate îmbunătățirile posibile, plecat din Marsilia în 5 aprilie. Liszt va veni, deci! Vine Liszt! Am căutat mult, nu descopăr decât puține detalii despre sejurul său la Istanbul, poate cu excepția numelui celei care trebuia să-l însoțească:

Și această biată Mariette Duplessis, care e moartă... E prima femeie de care am fost îndrăgostit și care se găsește în cine știe care cimitir, dată viermilor din mormânt! Mi-o spunea acum cincisprezece luni: „Nu voi trăi; sunt o fată singură și nu voi putea rezista acestei vieți pe care nu știu să o trăiesc și pe care nu o voi mai putea suporta. Ia-mă, du-mă unde vrei! N-o să te încurc, dorm toată ziua, seara ai să-mi dai voie să vin la spectacol și noaptea

ai să faci ce vei vrea din mine." Îi zisesem că am să o duc la Constantinopol, căci era singura călătorie posibilă pe care îi puteam cere să o facă. Acum iat-o moartă...

Sarah găsea extraordinară această frază: „Ia-mă, du-mă unde vrei; n-o să te încurc, dorm toată ziua, seara ai să-mi dai voie să vin la spectacol și noaptea ai să faci ce vei vrea din mine", o declarație de o frumusețe și de o disperare absolute, o nuditate totală – spre deosebire de Liszt, eu știu în ce cimitir e îngropată, cimitirul Montmartre, pe care datorită lui Sarah l-am descoperit. Destinul modelului nu e cu nimic mai prejos de al *Damei cu camelii*, Dumas-fiul, dacă judecăm după această frază, chiar și-a întunecat puțin personajul: adaptarea lui Verdi după viața lui Marie Duplessis e în mod cert *muzicală*, dar un pic îndepărtată, ca dramă. *Traviata* a fost compusă la Veneția, în 1853, lucrurile se mișcau repede în epocă; la șapte ani după moartea sa, micuța curtezană Marie Duplessis, *alias* Marguerite Gautier, *alias* Violetta Valéry, este celebră, prin Dumas-fiul și Verdi, în toată Europa. Liszt mărturisește trist:

Dacă din întâmplare m-aș fi aflat la Paris în timpul bolii lui Duplessis, aș fi încercat cu orice preț să o salvez, căci era într-adevăr o fire răvășitoare, iar obiceiul a ceea ce numim (și poate așa și este) pervertitor nu-i atingea niciodată inima. Veți crede că m-am atașat de ea cu un atașament sumbru și elegiac, care, pentru că-mi lipsea, m-ar fi readus pe calea poeziei și a muzicii. E ultima și singura lovitură pe care am încasat-o în ultimii ani. Trebuie să renunțăm să mai explicăm aceste contradicții, căci inima omului e lucru straniu.

Inima omului e cu siguranță lucru straniu, iar inima slabă a lui Franz Liszt nu a încetat să se îndrăgostească,

chiar și de Dumnezeu – în aceste reminiscențe ale opiului, în timp ce ascult duduind ca tobele supliciului virtuozitățile lui Liszt, care mă preocupau atât la Constantinopol, vedeam și o *fată singură* acolo, în Sarawak, chiar dacă Sarah nu are nimic de-a face cu Duplessis și nici cu Harriet Smithson („O vedeți pe englezoaica solidă, așezată în avanscenă", povestește Heinrich Heine în darea de seamă), actrița care avea să inspire *Simfonia fantastică*. Bietul Berlioz, pierdut în pasiunea sa pentru actrița „bietei Ofelia": „Biet geniu mare, în luptă cu cele trei pătrimi ale imposibilului!", cum spune Liszt într-o scrisoare.

Ar fi fost nevoie de o Sarah pentru a se interesa de toate destinele acestea tragice de femei uitate – ce spectacol, totuși, al acestui Berlioz nebun de iubire, cântând la alămuri în propria sa lucrare, *Marșul supliciului,* în sala mare a Conservatorului. Această a patra mișcare e o nebunie pură, un vis de opiu, de otravă, de tortură ironică și stridentă, un marș spre Moarte scris într-o noapte, o noapte de mac, și Berlioz, povestește Heinrich Heine, Berlioz în fața alămurilor o privea pe Harriet Smithson, o fixa și, când li se încrucișau privirile, lovea și mai tare instrumentul, ca un posedat. (Heine notează în altă parte că alămurile și instrumentele de percuție în general i se potriveau lui Berlioz. Berlioz n-a călătorit niciodată în Orient, dar era, de la douăzeci și cinci de ani, fascinat de *Orientalele* lui Hugo. Avea, deci, acces la un Orient *secund*, acela al lui Goethe sau Hugo, care nu cunoșteau nici limbile orientale și nici țările unde erau vorbite, dar se sprijineau pe lucrările orientaliștilor și ale călătorilor ca Hammer-Purgstall, și chiar un *Orient de rangul trei*, un *Tiers-Orient,* acela al lui Berliozsau Wagner, care se inspira din acele opere indirecte. *Tiers-Orient*-ul, iată un concept de dezvoltat. Ca să vezi, sunt mai multe decât ne-am imagina în niște alămuri.) Adevărat rămâne

că acea Ofelie a lui Harriet Smithson, contrar trupelor britanice, va sucomba în faţa percuţiilor franţuzeşti şi se va căsători cu artistul. Acest mariaj *forţat de artă* avea să se sfârşească dezastruos, uneori muzica nu poate orice, iar Heine remarcă, vreo câţiva ani mai târziu, când se reinterpretează *Simfonia fantastică* la Conservator, că „Berlioz e iarăşi aşezat în spatele orchestrei, la percuţii, că englezoaica solidă e tot în avanscenă, că privirile li se întâlnesc din nou... dar că el nu mai bate atât de tare din alămuri."

Trebuie să fii Heine ca să desenezi aşa, în zece rânduri, romanul unui amor defunct; *bunul şi spiritualul Henri Heine*, cum îi spunea Théophile Gautier, Heine, cel care pune întrebarea, când haşişul e pe cale să plece la Constantinopol, aflat la Paris, la concertul lui Liszt, cu accentul său german plin de umor şi maliţie: „Cum veţi mai putea vorbi despre Orient, odată ce aţi fost acolo?" Întrebare care li s-ar fi putut pune tuturor călătorilor la Istanbul, în aşa măsură călătoria îşi îndepărtează obiectul, îl disemineză şi îl multiplică în reflexii şi detalii până la a-l face să-şi piardă realitatea.

De altfel, Franz Liszt povesteşte puţin despre această vizită în Turcia, pe care o placă comemorativă, pe străduţa care coboară spre Ambasada Franţei din Beyoglu, o reaminteşte furtiv trecătorilor. Ştim că atunci când a coborât de pe vapor a fost primit de profesorul de muzică Donizetti şi de Ambasadorul Austriei, trimişi de sultan să-l întâmpine; că a locuit câteva zile la palatul Chagatay, ca invitat al Marelui Domn, şi că acolo a dat un concert pe marele pian Érard; că apoi a petrecut o perioadă la Ambasada Austriei şi apoi la Ambasada Franţei, unde a fost oaspete al ambasadorului François-Adolphe de Bourqueney, şi avea să susţină un al doilea concert pe acelaşi instrument care, în mod clar, îl urma peste tot; că la finalul sejurului îl va fi întâlnit pe ambasador în

persoană, căci soția acestuia era nespus de bolnavă; că avea să susțină un al treilea concert la Pera și să reîntâlnească două vechi cunoștințe, un francez și un polonez, cu care va pleca într-o excursie în Asia; că avea să-i mulțumească prin curier lui Lamartine, mare specialist în Imperiul Otoman, care trimisese o scrisoare de recomandare pentru Ministrul de Externe, Rechid Pașa: asta e tot ce se poate spune din surse sigure.

Îmi revăd plimbările, între două ședințe la arhivă și ziarele epocii; vizitele la specialiști susceptibili de a mă lumina, mereu istorici mai degrabă morocănoși și speriați, așa cum adesea întâlnești în Academie, de posibilitatea ca un tânăr să poată cunoaște mai multe decât ei sau să-i pună în dificultate, mai ales dacă acel tânăr nu era turc, ci austriac și mai mult, pe jumătate, și ca subiectul său de cercetare să cadă într-un gol, într-o fundătură, între istoria muzicii turcești și cea a muzicii europene: uneori, ceea ce era un pic deprimant, aveam impresia că gândurile mele erau ca Bosforul – o strâmtoare între două maluri, sigur, dar care, în fond, nu era decât apă, ca să nu zic de-a dreptul vânt. Îmi plăcea să mă liniștesc, spunându-mi că Hercule sau Colosul din Rhodos avuseseră și ele, la vremea lor, câte un picior pe fiecare mal, dar privirile batjocoritoare și remarcile amare ale specialiștilor reușeau adesea să mă descurajeze.

Din fericire, aveam Istanbulul, pe Bilger, pe Faugier și opiul, care ne deschidea porțile percepției – teoria mea despre iluminarea lui Liszt la Constantinopol se baza pe *Armoniile poetice și religioase* și în special pe *Binecuvântarea lui Dumnezeu în singurătate*, pe care o compune, la puțin timp după sejurul la Istanbul, la Woronince; „adaptarea" muzicală a poemului lui Lamartine răspundea la întrebarea din primele versuri, „De unde-mi vine, o, Doamne! Astă pace?/ De unde vine această credință, de care inima-mi e preaplină?", și

eram intim convins că are legătură cu întâlnirea cu lumina orientală și nu, așa cum adesea susțin comentatorii, cu o amintire amoroasă a Mariei d'Agoult, pusă în locul prințesei Carolina de Sayn-Wittgenstein.

După vizita la Istanbul, Liszt renunță la viața de muzician itinerant, renunță la succesul anilor strălucitori și începe de la Weimar o lungă traiectorie către contemplație, traiect nou, care se deschide – deși anumite piese fuseseră efectiv schițate înainte – cu *Armoniile poetice și religioase. Binecuvântarea...* a fost magistral masacrată de toți pianiștii novici, ea rămânând nu doar cea mai frumoasă melodie a lui Liszt, ci și acompaniamentul cel mai simplu în complexitatea lui, acompaniament (și pentru urechile mele de debutant asta apropia piesa de o *iluminare*) pe care trebuia să-l faci să sune precum credința subordonată, acolo unde melodia reprezenta pacea divină. Azi lectura îmi pare cumva „teologică" și simplistă (muzica fiind rareori reductibilă la cauzele compoziției ei) și-mi pare mai ales legată de propria mea experiență la Istanbul – o dimineață de un albastru intens, cu aerul strălucitor de rece, când Insulele Prinților se detașează în lumina ascuțită după vârful Seraiului și minaretele vechiului Stambul zgârie cerul cu lăncile lor, cu creioanele lor, cu care ele scriu al o sutălea nume al lui Dumnezeu acolo unde norii își încrucișează puritatea, sunt încă puțini turiști sau trecători pe străduța stranie (ziduri înalte din pietre oarbe, vechi caravanseraiuri și biblioteci închise), care duce în spatele moscheii lui Suleiman, moscheea construită de divinul Sinan pentru Suleiman Magnificul. Trec de peristilul de marmură colorată; câțiva pescărușI zboară printre coloanele de porfir; dalele lucesc de parcă ar fi plouat. Am intrat deja în mai multe moschei, Sfânta Sofia, Moscheea Albastră, și voi vedea altele la Damasc, la Alep, chiar la Isfahan, dar niciuna nu va avea asupra mea acest efect imediat, odată ce mi-am lăsat pantofii

într-un raft din lemn și am intrat în sala de rugăciune, o strangulare, o pierdere a reperelor, încerc în van să merg și cad acolo unde mă aflu, pe covorul roșu, cu flori albastre, încercând să-mi vin în fire. Descopăr că sunt singur în monument, singur și înconjurat de lumină, singur în acest spațiu cu proporții derutante; cercul imensei cupole e ospitalier și sutele de ferestre mă îmbrățișează – mă așez în stil indian. Sunt emoționat până la lacrimi, dar nu plâng – simt cum sunt ridicat de la pământ și parcurg cu ochii inscripțiile din faianță de Izmit, decorul pictat, totul strălucește, apoi vine un mare calm și mă înfășoară, un calm care mă sfâșie, un vârf întrevăzut, dar foarte repede frumusețea îmi scapă și mă respinge – încet-încet, îmi vin în simțiri; ceea ce percep ochii mei acum îmi pare cu siguranță magnific, dar nu are nimic de-a face cu senzația pe care o voi avea. Brusc, sunt podidit de o mare tristețe, o pierdere, o sinistră viziune a realității lumii și a tuturor imperfecțiunilor ei, a durerii, tristețe accentuată de perfecțiunea clădirii și îmi vine în minte o frază, doar proporțiile sunt divine, restul aparține oamenilor. Când un grup de turiști intră în moschee, încerc să mă ridic și picioarele mele anchilozate de cele două ore petrecute așezat mă fac să mă clatin și să părăsesc Süleymaniye ca un om beat, un om care ezită între fericire și lacrimi și fuge, mai degrabă am fugit decât am ieșit din moschee; vântul aprig al Istanbulului a reușit să mă trezească și, mai ales, a reușit asta frigul marmurei din curte, îmi uitasem pantofii, complet dezorientat cum eram, dându-mi seama că stătusem două ore imobil sau aproape două ore pierdute, inexistente, pe care nu mi le amintește decât felul în care arăt: descopăr dintr-odată că sunt în șosete în mijlocul curții și că încălțările au dispărut din dulapul în care le lăsasem, uite ce te împinge instantaneu spre supliciile lumii – am furat, la rândul meu, o pereche de sandale mari, din plastic albastru după câteva încercări zadarnice de a discuta

cu un portar mustăcios, care se lovea cu braţele peste corp în semn de neputinţă, „*no shoes, no shoes*“, dar m-a lăsat să-mi însuşesc labele de înotător de performanţă uitate pe acolo, labe cu care am traversat Istanbulul ca un derviş cu sufletul în suferinţă.

Iar memoria e un lucru foarte trist, căci îmi amintesc mai clar ruşinea de a merge prin oraş în şosete, în sandalele obosite, din latex, de un albastru regal decât emoţia ce mă cuprinsese şi orele dispărute în Süleymaniye, prima emoţie spirituală pe care am trăit-o în afara muzicii – câţiva ani mai târziu, povestindu-i această istorie lui Sarah, istorie pe care ea o numea *Înstelarea pantofului*, mi-am amintit următorul catren al lui Khayyam:

Am fost la moschee, am furat un covor,
Mult mai târziu, m-am pocăit,
M-am întors la moschee: covorul era uzat,
trebuiau să-l schimbe.

Spre deosebire de bătrânul Omar Khayyam, eu nu am îndrăznit niciodată să mă întorc la Süleymaniye, ultima dată când am trecut prin Istanbul am rămas în grădină să văd mormântul arhitectului Sinan, care fost, ca puţini oameni, un intermediar între noi şi Dumnezeu; i-am adresat o scurtă rugăciune şi m-am gândit din nou la infamele încălţări de la care moştenisem acea zi şi pe care le pierdusem sau le aruncasem fără să verific, om cu puţină credinţă ce eram, dacă nu cumva erau făcătoare de minuni.

Sindrom Stendhal sau experienţă mistică reală, nu ştiu nimic despre asta, dar îmi imaginam că şi Liszt Ţiganul Celest găsise acolo un factor declanşator, găsise o forţă în acele peisaje şi în acele clădiri; că poate puţin din lumina Orientului pe care o purta în el înviase în timpul sejurului la Constantinopol. Era, fără îndoială,

o intuiție interesantă în plan personal, dar pentru știință, date fiind puținele comentarii care ne-au rămas de la Liszt însuși în privința trecerii lui peste Bosfor, o ambiție total nemăsurată.

În schimb, am reușit să reconstitui o descriere aproape plauzibilă a primului ansamblu otoman, orchestra privată a lui Abdülaziz, ai cărei membri cântau așezați pe covoarele seraiului; se știe că pe sultan îl enervau ticurile „orientale" ale violoniștilor săi atunci când interpretau opere italiene sau germane și că organizase un cor pentru concertele private cu opere, mai ales *Nunta lui Figaro*: marele bărbat se înfuria când cântăreții săi se chinuiau să cânte altfel decât la unison, iar dublele, terțele, cvartele și octavele pline de virtuozitate din *Nunta*... deveneau un terci sonor, care-i smulgea lacrimi de neputință monarhului otoman, în ciuda eforturilor tuturor eunucilor cu glas de înger și în ciuda sfaturilor de la maestrul italian. Totuși, Istanbulul deja dăduse naștere, în 1830, unui mare compozitor uitat, August von Adelburg Abramović, a cărui existență o reconstituisem cu răbdare: după o copilărie pe Bosfor, Adelburg devine celebru la Budapesta cu o operă națională, *Zrínyi*, în care încearcă să demonstreze că, totuși, contrar celor afirmate de Liszt, muzica ungurească nu e de origine țigănească – e profund fascinant ca tocmai un levantin să se facă vocea naționalismului maghiar, prin intermediul eroului său, Miklós Zrínyi, mare luptător împotriva turcilor; fără îndoială, această contradicție intimă și profundă îl va împinge la nebunie, nebunie atât de gravă, încât va conduce la internarea și moartea lui, survenită la vârsta de patruzeci și trei de ani. Adelburg, primul muzician european important născut în Imperiul Otoman, își încheie viața în demență, în falia alterității; ca și cum, în ciuda tuturor podurilor, a tuturor legăturilor forjate în timp, amestecul se dovedea imposibil în fața patologiei naționaliste, care cucerea treptat

secolul al XIX-lea și distrugea încet pasarelele fragile, construite înainte pentru a nu lăsa loc decât raporturilor de dominație.

Ochelarii mei erau pe teancul de cărți și reviste, evident, sunt un distrat. În același timp, ca să contemplez ruinele dormitorului meu (ruine ale Istanbulului, ruine ale Damascului, ruine ale Teheranului, ruine ale eului meu) nu am nevoie să le văd, știu toate aceste obiecte pe de rost. Fotocromiile și gravurile orientale îngălbenite. Operele poetice ale lui Pessoa pe un pupitru sculptat, pe care trebuia să stea Coranul. Fesul meu din Istanbul, mantoul de interior, din lână de *souk* din Damasc, lăuta din Alep, cumpărată cu Nadim. Acele volume albe, un profil negru, cu șuvița rebelă pe cotor, sunt jurnalele lui Grillparzer – bineînțeles că asta distrase pe toată lumea la Istanbul, un austriac care se plimba cu Grillparzer-ul lui. Detergent nu încă, dar Grillparzer! Germanii sunt geloși, asta e tot. Știu de unde vine cearta: germanii nu pot suporta ideea (nu eu o inventez, Hugo von Hofmannsthal o afirmă într-un articol faimos, *Noi, austriecii, și Germania*) că Beethoven a plecat la Viena și nu a vrut niciodată să se întoarcă la Bonn. Hofmannsthal, cel mai mare libretist al tuturor timpurilor, a scris, de altfel, un straniu dialog teatral între Von Hammer-Purgstall, eternul orientalist, și Balzac neobositul, articol pe care Sarah îl citează copios în articolul ei despre Balzac și Orient; recunosc că nu-mi amintesc prea bine despre ce e vorba, am regăsit articolul ieri, e aici, uite o mică bucată de hârtie conservată în interior, un cuvânt, o scrisoare veche, așternută pe o pagină ruptă, cu marginile trasate cu roșu și linii albastre, o jumătate de foaie de caiet de școlar:

Dragă Franz,

Iată, în fine, articolul care mi-a ocupat ultimele luni. Sunt un pic departe de dragii mei monștri și celelalte

ororii ale mele, cum spui tu, dar e doar o fază temporară. Colocviul de la Hainfeld s-a dovedit a fi chiar fructuos, poți judeca și singur... Și nu doar în termeni universitari!

Nu-ți voi putea mulțumi niciodată îndeajuns pentru imaginea castelului și pentru traducerile tale.

Bănuiesc că ești pe cale să părăsești Istanbulul, sper ca sejurul să-ți fi fost util. Un imens mulțumesc pentru „comision" și fotografii. Sunt minunate! Mama e încântată. Chiar ai noroc, ce vis, să descoperi Constantinopolul... Te întorci la Viena sau la Tübingen? Mai ales, nu uita să dai un semn data viitoare când treci prin Paris.

Pe curând, sper, te îmbrățișez,

Sarah

P.S.: Sunt curioasă să știu ce crezi despre acest articol „vienez". De bine, sper.

E agreabil să găsesc întâmplător această scriitură dragă, în cerneală, un pic grăbită, un pic greu de citit, dar tandră și elegantă – azi, când calculatoarele dețin controlul, vedem rar caligrafia contemporanilor noștri, poate scrisul de mână în manuscris va deveni o formă de nuditate, o manifestare intimă și ascunsă, ascunsă tuturor, cu excepția amanților, a notarilor și a bancherilor.

Ia uite, nu mai am somn. Somnul nu are niciodată chef de mine cu adevărat, mă abandonează foarte repede, în jur de miezul nopții, după ce mă chinuiește toată seara. Somnul e un monstru de egoism, care face doar ce îl taie capul. Dr Kraus e un medic jalnic, ar trebui să îl schimb. Să-l concediez. Aș putea să-mi permit luxul de a schimba medicul, de a renunța la el, un medic care îți vorbește despre odihnă la fiecare vizită și e incapabil să te facă să adormi nu merită numele de medic. Trebuie să recunosc însă,

în apărarea lui, că n-am înghițit niciodată porcăriile pe care mi le prescrie. Dar un medic care nu-și dă seama că nu vei lua porcăriile pe care ți le prescrie nu e un doctor bun și de aceea trebuie să-l schimb. Kraus are, totuși, aerul unui om inteligent, știu că-i place muzica, nu, exagerez, știu că merge la concerte, dar asta nu dovedește nimic. Nu mai devreme decât ieri mi-a zis „Am fost să ascult Liszt la Musikverein", i-am răspuns că avusese noroc, că Liszt nu mai fusese interpretat de mult la Viena. A râs, bineînțeles, spunând, „Ah, doctor Ritter, mă faceți să mor de râs", totuși, o frază stranie, din partea unui doctor. Încă nu-l iert că a râs și când i-am cerut să-mi prescrie opiu. „Ah ah ah, pot să vă scriu rețeta, dar apoi va trebui să găsiți o farmacie din secolul al XIX-lea." Știu că minte, am verificat în *Jurnalul oficial*, un medic austriac are dreptul să prescrie până la 2 grame de opiu pe zi și 20 de grame de laudanum, deci trebuie să se găsească. Absurd e că un veterinar de aceeași naționalitate poate, în schimb, să prescrie până la 15 grame de opiu și 150 de grame de tinctură, așa ai chef să devii un câine bolnav. Aș putea să rog potaia lui Gruber să-mi vândă un pic din medicamentele ei, în ciuda stăpânului, uite așa ar deveni în sfârșit util cabotinul ăsta.

Mă întreb de ce mă obsedează azi chestiunea asta, nu am fost niciodată atras de beție și am fumat, cu totul, vreo cinci sau șase pipe în viața mea – acum mulți ani. Fără îndoială din cauza textului lui Balzac, pe care îl citează Sarah în acest articol îngălbenit, cu agrafe ruginite și plin de praf, care se lipește de degete:

> *Îi cereau opiului să le arate cupolele aurite ale Constantinopolului și să-i întindă pe divanurile seraiului, în mijlocul femeilor lui Mahomed: iar acolo se*

temeau, îmbătați de plăcere, fie de răceala pumnalului, fie de șuieratul lațului de mătase; și, căzuți cu totul pradă deliciilor amorului, presimțeau... opiul le oferea Universul întreg!...

Și, pentru trei franci și douăzeci și cinci de centime, erau transportați la Cádiz sau la Sevilla, se cățărau pe pereți, rămâneau culcați, prinși în mrejele geloziei, ocupați să privească doi ochi ca două flăcări... o andaluză ascunsă după o draperie de mătase roșie, ale cărei reflexe îi împrumutau femeii căldura, desăvârșirea, poezia figurilor, obiecte fantastice ale viselor noastre tinere... Apoi, dintr-odată, întorcându-se, se găseau față în față cu ochii teribili ai unui spaniol înarmat cu o muschetă armată!

Uneori, încercau planșa rulantă a ghilotinei și se trezeau pe fundul gropilor, la Clamart, pentru a se deda tuturor dulceților vieții domestice: un cămin, o noapte de iarnă, o tânără femeie, copii plini de grație care, îngenunchează, se rugau la Dumnezeu, sub îndrumarea unei bătrâne bone... Toate astea, pentru opiu de trei franci. Da, pentru opiu de trei franci reconstruiau chiar și conceptele gigantice ale Antichității grecești, asiatice și romane! Își procurau anoploterionii regretați și regăsiți ici și colo de M. Cuvier. Reconstruiau pildele lui Solomon, templul din Ierusalim, minunile din Babilon și tot Evul Mediu cu turnirurile, castelele, cavaleriile și mănăstirile lui!

Opiu de trei franci! Balzac e ironic, fără îndoială, și totuși ce poate să însemne trei franci în șilingi? Nu, pardon, în coroane, așa era în epocă. Niciodată nu m-am priceput la conversii. Trebuie să recunosc că Sarah că are un talent de a cădea peste istoriile cele mai incredibile și cele mai uitate. Balzac, care în teorie nu era pasionat decât de francezi și moravurile lor,

să scrie un text despre opiu, unul dintre primele sale texte publicate, mai ales! Balzac, primul romancier francez care a inclus un text în arabă într-un roman! Balzac din Touraine, care se împrieteneşte cu Von Hammer-Purgstall, marele orientalist austriac, până acolo încât îi dedică unul dintre primele lui romane, *Salonul cu vechituri.* Iată un articol care ar fi putut face senzaţie – dar nimic nu face senzaţie în Universitate, cel puţin nu în ştiinţele umane; articolele sunt roade izolate şi pierdute, din care nu muşcă nimeni sau aproape nimeni, ştiu şi eu câte ceva despre asta. Totuşi, cititorul care ar fi deschis ediţia nouă a volumului *Pielea de şagri,* din 1837, ar fi găsit, după Sarah, următoarele:

Il apporta la lampe près du talisman que le jeune homme tenait à l'envers, et lui fit apercevoir des caractères incrustés dans le tissu cellulaire de cette peau merveilleuse, comme s'ils eussent été produits par l'animal auquel elle avait jadis appartenu.

— J'avoue, s'écria l'inconnu, que je ne devine guère le procédé dont on se sera servi pour graver si profondément ces lettres sur la peau d'un onagre.

Et, se retournant avec vivacité vers les tables chargées de curiosités, ses yeux parurent y chercher quelque chose.

— Que voulez-vous? demanda le vieillard.

— Un instrument pour trancher le chagrin, afin de voir si les lettres y sont empreintes ou incrustées.

Le vieillard présenta son stylet à l'inconnu, qui le prit et tenta d'entamer la peau à l'endroit où les paroles se trouvaient écrites; mais quand il eut enlevé une légère couche de cuir, les lettres y reparurent si nettes et tellement conformes à celles qui étaient imprimées sur la surface, que, pendant un moment, il crut n'en avoir rien ôté.

— L'industrie du Levant a des secrets qui lui sont réellement particuliers, dit-il en regardant la sentence orientale avec une sorte d'inquiétude.

— Oui, répondit le vieillard, il vaut mieux s'en prendre aux hommes qu'à Dieu!

Les paroles mystérieuses étaient disposées de la manière suivante.

لو ملكتني ملكت آلكل
و لكن عمرك ملكي
و اراد الله هكذا
اطلب و ستنال مطالبك
و لكن قس مطالبك على عمرك
وهي هاهنا
فدكل مرامك ستنزل ايامك
أتريد في
الله مجيبك
آمين

qui voulait dire en français :

SI TU ME POSSÈDES, TU POSSÉDERAS TOUT. MAIS TA VIE M'APPARTIENDRA. DIEU L'A VOULU AINSI. DÉSIRE, ET TES DÉSIRS SERONT ACCOMPLIS. MAIS RÈGLE TES SOUHAITS SUR TA VIE. ELLE EST LA. A CHAQUE VOULOIR JE DÉCROITRAI COMME TES JOURS. ME VEUX-TU? PRENDS. DIEU T'EXAUCERA. SOIT!

În timp ce în ediţia originală, din 1831, se găsea doar textul următor:

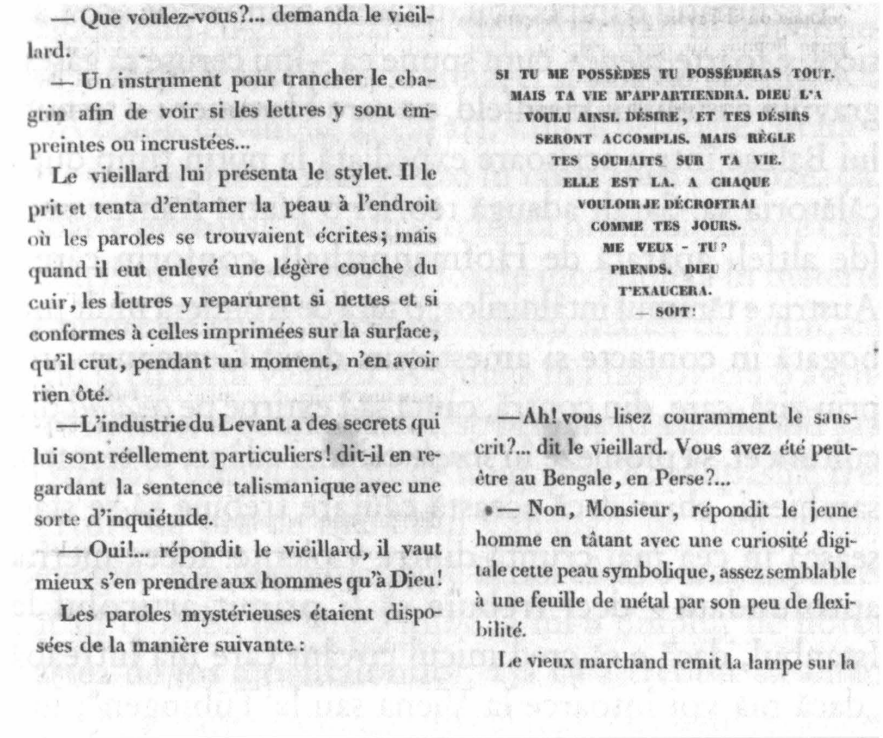

— Que voulez-vous?... demanda le vieillard.

— Un instrument pour trancher le chagrin afin de voir si les lettres y sont empreintes ou incrustées...

Le vieillard lui présenta le stylet. Il le prit et tenta d'entamer la peau à l'endroit où les paroles se trouvaient écrites; mais quand il eut enlevé une légère couche du cuir, les lettres y reparurent si nettes et si conformes à celles imprimées sur la surface, qu'il crut, pendant un moment, n'en avoir rien ôté.

—L'industrie du Levant a des secrets qui lui sont réellement particuliers! dit-il en regardant la sentence talismanique avec une sorte d'inquiétude.

— Oui!... répondit le vieillard, il vaut mieux s'en prendre aux hommes qu'à Dieu!

Les paroles mystérieuses étaient disposées de la manière suivante :

SI TU ME POSSÈDES TU POSSÉDERAS TOUT.
MAIS TA VIE M'APPARTIENDRA. DIEU L'A
VOULU AINSI. DÉSIRE, ET TES DÉSIRS
SERONT ACCOMPLIS. MAIS RÈGLE
TES SOUHAITS SUR TA VIE.
ELLE EST LA. A CHAQUE
VOULOIR JE DÉCROÎTRAI
COMME TES JOURS.
ME VEUX - TU ?
PRENDS. DIEU
T'EXAUCERA.
— SOIT!

—Ah! vous lisez couramment le sanscrit?... dit le vieillard. Vous avez été peut-être au Bengale, en Perse?...

— Non, Monsieur, répondit le jeune homme en tâtant avec une curiosité digitale cette peau symbolique, assez semblable à une feuille de métal par son peu de flexibilité.

Le vieux marchand remit la lampe sur la

Abstract

Dintre numeroasele relații ale autorilor și artiștilor europeni din prima jumătate a secolului al XIX-lea cu Orientul, multe au fost deja cercetate. Cunoaștem destul de precis, de exemplu, modalitățile acestei întâlniri la Goethe și Hugo. În schimb, una dintre cele mai surprinzătoare relații între orientalismul științific și literatură este cea întreținută de Honoré de Balzac cu orientalistul austriac Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1852), relație care nu doar duce la includerea unui text scris direct în limba arabă într-o operă destinată marelui public francez, ci și explică foarte clar sensul, până atunci obscur, al dialogului în care Hugo von Hofmannsthal pune în scenă cei doi bărbați din Viena în 1842 (*sic*), *Despre personajele romanului și ale dramei* (1902). Asistăm aici la formarea unei rețele artistice care irigă, începând cu Hammer-Purgstall orientalistul, toată Europa de Vest, de la Goethe la Hofmannsthal, trecând prin Hugo, Rückert și Balzac însuși.

Rezumatul e impecabil, uitasem complet de acest articol, e foarte *vienez*, cum spune ea – îmi ceruse să găsesc gravura castelului Hainfeld, pe care Hammer i-o trimite lui Balzac într-o scrisoare expediată la puțin timp după călătoria sa. Sarah adaugă teoriei o piatră franțuzească (de altfel, apărată de Hofmannsthal), conform căreia Austria e tărâmul întâlnirilor, o țară de frontieră mult mai bogată în contacte și amestecuri decât Germania propriu-zisă, care, din contră, caută să-l extirpe pe *celălalt* din cultura ei, să plonjeze în *sinele* cel mai adânc, în termeni sarahieni, chiar dacă această căutare trebuie să se sfârșească în cea mai cruntă dintre violențe. Ideea merita aprofundată – deci trebuie să fi primit articolul la Istanbul, dacă e să cred micul cuvânt care mă întreabă „dacă mă voi întoarce la Viena sau la Tübingen"; îmi mulțumește pentru fotografiile pe care mi le ceruse, dar eu ar fi trebuit să-i mulțumesc: îmi oferise ocazia de a vizita un magnific cartier al Istanbulului, în care nu aș fi ajuns niciodată, de altfel, departe de turiști și de imaginea obișnuită a capitalei otomane, Hasköy cel inaccesibil, în capătul Cornului de Aur – dacă aș căuta bine, aș putea regăsi scrisoarea în care-mi cerea să merg să fotografiez pentru ea (azi, fără îndoială, internetul face inutile asemenea călătorii) liceul Alianței Israelite Universale, unde bunicul ei din partea mamei făcuse școala în anii 1880, și fusese foarte emoționant să merg, fără ea, să descopăr acele locuri din care proveneau, ca să zic așa, dar pe care nu le văzuseră nici ea și nici mama ei. Cum ajunsese un evreu din Turcia în Algeria franceză înaintea Primului Război Mondial nu am nicio idee, iar Sarah nu e sigură nici ea că știe – unul dintre numeroasele mistere ale secolului XX, care adesea ascund violență și durere.

Ploua în Hasköy, una dintre acele ploi din Istanbul care se răsucesc în vânt și, deși nu e decât o burniță fină,

pot să te ude până la piele la colțul unei străduțe; îmi adăposteam cu grijă aparatul de fotografiat în impermeabil, aveam două filme de treizeci și șase de poziții, 400 ASA color, cuvintele astea, azi, sunt arheologie curată – oare negativele se mai găsesc în cutia mea cu poze, da, e foarte probabil. Aveam și o hartă orașului, despre care știam din experiență că era foarte incompletă în materie de nume de străzi, și o umbrelă cu mâner de lemn, cu totul și cu totul vieneză. A ajunge în Hasköy era o aventură în sine: trebuia să ocolesc prin nord *via* Shishli sau să străbat Cornul de Aur pe lung, prin Kasimpasha, trei sferturi de oră de mers din Cihangir pe pantele din Beyoglu. Am blestemat-o pe Sarah când o mașină a trecut în trombă pe lângă mine și mi-a umplut de noroi partea de jos a pantalonilor, așa că a trebuit să amân expediția, care se anunța sub cel mai rău augur, era deja distrusă, cu impermeabilul pătat, cu picioarele înmuiate, la zece minute după ce ieșisem din casa în care Faugier, care privea Bosforul întunecat sub nori, cu rachiul de dimineață și un ceai în mână, mă prevenise, totuși, drăguț: e o zi în care să nu dai niciun orientalist afară din casă. Am hotărât să iau un taxi, ceea ce evitam, evident, nu din zgârcenie, ci, pur și simplu, pentru că nu știam să explic unde voiam să merg: m-am mulțumit cu *Hasköy eskelesi, lütfen* și după o jumătate de oră de ambuteiaje m-am regăsit pe malul apei, în Cornul de Aur, în fața unui mic port încântător; în spatele meu, una dintre acele coline colorate, cu panta abruptă, al cărei secret îl știe doar Istanbulul, o stradă în pantă, acoperită cu bitum și un strat fin de apă, un pârâu transparent, care profita de înclinație pentru a se reuni cu marea – această stranie ascensiune acvatică îmi amintea de distracțiile de la malul pâraielor de munte din Austria; săream dintr-o parte în alta a aleii, la mila capriciilor acestui râu urban, fără să știu exact unde să merg;

inconvenientul pantofilor uzi era în mare parte compensat de plăcerea jocului. Îmi imaginez că trecătorii trebuiau să creadă că un turist țicnit, atins de aquafilie, se simțea păstrăv la ei în cartier. După câteva sute de metri și o încercare nereușită de a desface harta sub umbrelă, un bărbat în vârstă, cu o barbă albă, scurtă, s-a apropiat de mine și m-a privit din cap până în picioare, apoi mi-a pus această întrebare:

– *Are you a Jew?*[1]

Pe care evident că nu am înțeles-o, am răspuns *What? Cum?* înainte ca el să-și nuanțeze, zâmbind, întrebarea:

– *I can make a good Jewish tour for you.*[2]

Fusesem abordat de un profet care avea să mă salveze de ape – Ilia Virano era unul dintre stâlpii comunității evreiești din Hasköy, mă văzuse rătăcit și ghicise (cum recunoștea el însuși, turiștii nu se îngrămădeau în zonă) că eu căutam probabil ceva ce avea legătură cu istoria evreiască a cartierului prin care ne-a plimbat, pe mine și pe aparatul meu foto, tot restul zilei. Domnul Virano vorbea fluent franceza, învățată într-un liceu bilingv din Istanbul; limba lui maternă era ladino, de a cărei existență aflam atunci: evreii izgoniți din Spania și instalați în Imperiu își aduseseră limba cu ei, iar această spaniolă de Renaștere evoluase odată cu ei în exil. Evreii din Istanbul erau fie bizantini, fie sefarzi, fie aşkenazi, fie karaiți, în ordinea sosirii în capitală (misterioșii karaiți erau mai mult sau mai puțin ultimii veniți, majoritatea instalându-se după Războiul din Crimeea) și era absolut miraculos să-l ascult pe Ilia Virano povestind marile ceasuri ale acestei diversități, în detrimentul clădirilor din cartier: sinagoga karaită era cea mai impresionantă,

---

[1] „Sunteți evreu?" – în lb. engl. în orig. (n. red.).

[2] „Pot să vă fac un bun tur evreiesc al locului." – în lb. engl. în orig. (n. red.).

aproape fortificată, înconjurată de ziduri fără creneluri, după care se ascundeau mici căsuţe din lemn şi piatră, câteva locuite şi altele ameninţate cu ruina – naivitatea mea l-a făcut să zâmbească atunci când l-am întrebat dacă locatarii lor erau tot karaiţi: nu mai trăiesc de mult timp aici.

Majoritatea familiilor evreieşti din Istanbul s-au aşezat în alte părţi, în cartiere mai moderne, în Shishli sau de cealaltă parte a Bosforului, dacă nu au emigrat în Israel sau în Statele Unite. Ilia Virano explica tot fără nostalgie, foarte simplu, în acelaşi fel în care mă iniţia în diferitele teologii şi ritualuri ale numeroaselor ramuri ale iudaismului, în ritmul vizitei, mergând la pas alert pe străzile atât de înclinate, aproape respectându-mi ignoranţa; m-a întrebat despre numele de familie al străbunicului pe urmele căruia umblam: e păcat că nu ştiţi, mi-a zis, poate încă are rude pe aici.

Domnul Virano trebuie să fi avut în jur de şaizeci şi cinci de ani, era solid, mai degrabă elegant, atletic; costumul, barba scurtă şi părul lins, pieptănat pe spate îi dădeau oarecum aerul unui tânăr care se duce la părinţii unei fete ca s-o invite pe aceasta la balul liceului, un tânăr puţin albit, desigur. Vorbea mult, bucuros, spunea el, că înţelegeam franceza: majoritatea turiştilor din Tururile Evreieşti sunt americani sau israelieni şi avea puţine ocazii, zicea, să exerseze această frumoasă limbă.

Vechiul Templu al evreilor expulzaţi din Majorca, Sinagoga Mare, era ocupat de un mic atelier de mecanică; se conservaseră cupola din lemn, coloanele şi inscripţiile în ebraică; dependinţele serveau drept depozite.

Terminasem deja primul film din aparat şi nu ajunsesem la vechiul liceu al Alianţei Israeliene Universale, ploaia se oprise şi, spre deosebire de gazda mea, mă simţeam cuprins de o uşoară angoasă, de o vagă tristeţe inexplicabilă – toate aceste locuri erau închise, păreau

abandonate; unica sinagogă încă în funcțiune, cu pilaștrii ei de marmură bizantină pe fațadă, nu era folosită decât în mod excepțional; marele cimitir pierduse un sfert din suprafață din cauza construirii unei autostrăzi și era invadat de graminee. Singurul mausoleu important, al unei mari familii, îmi explica Virano, o familie atât de importantă, încât avea un palat în Cornul de Aur, un palat în care azi își are sediul nu știu ce instituție militară, semăna cu un vechi templu roman, cu un loc de rugăciune uitat, ale cărui singure culori erau însemnele roșii și albastre cu care era împodobit; un templu al morților care domina colina de pe care se vedea proeminent capătul Cornului de Aur, locul în care încetează să fie un estuar și devine un simplu râu în mijlocul mașinilor, al coșurilor de uzine și al marilor ansambluri imobiliare. Pietrele de mormânt păreau aruncate ici și colo pe pantă (culcate, așa cum spune cutuma, îmi explica ghidul), uneori sparte, adesea ilizibile – îmi descifra, totuși, numele de familii: ebraica rezistă mai bine în timp decât caracterele latine, spunea el, iar eu înțelegeam greu acea teorie, dar ideea e că reușea să pronunțe numele celor dispăruți și uneori să le găsească urmași sau legături de rudenie, aparent fără nicio emoție; urca des până aici, spunea el; de când există autostrada nu mai sunt capre, deci nici căcăreze de capră, doar iarbă din belșug, zicea. Cu mâinile în buzunar, plimbându-mă la întâmplare printre morminte, căutam ceva de spus; erau graffiti ici și colo, am zis *antisemitism?*, mi-a răspuns nu, nu, nu, *iubire*, cum așa, iubire, da, un tânăr care a scris numele iubitei, *Hülya pentru totdeauna*, sau ceva în genul ăsta, și am înțeles că aici nu era nimic de profanat, care deja să nu fi fost deja profanat de timp și de oraș și că, fără îndoială, mormintele, trupurile și dalele vor fi mutate în curând și stivuite în altă parte pentru a face loc excavatoarelor; m-am gândit la Sarah, nu am făcut fotografii

cu cimitirul, nu am îndrăznit să scot aparatul, chiar dacă ea nu avea nimic de-a face cu toate acele lucruri, chiar dacă nimeni nu era vinovat pentru dezastrul acela care era al nostru, al tuturor, şi i-am cerut lui Ilia Virano să binevoiască să-mi arate unde se afla şcoala Alianţei Israelite atunci, când un soare frumos începea să se oglindească în apele dulci ale Europei şi să ilumineze Istanbulul până la Bosfor.

Faţada neoclasică a liceului era de un cenuşiu întunecat, ritmat de coloane andosate albe, pe frontonul triunghiular nu era nicio inscripţie. Nu mai e şcoală de mult, mi-a explicat Ilia Virano; azi e o casă de odihnă – am fotografiat conştiincios intrarea în curte; câţiva pensionari foarte bătrâni luau aer pe o bancă, pe terasă; m-am gândit, când domnul Virano s-a dus să-i salute, că fără îndoială îşi începuseră viaţa între aceste ziduri, că studiaseră aici ebraica, turca, franceza, că se jucaseră în această curte, că iubiseră aici, copiaseră poezii şi se bătuseră pentru insurmontabile greşeli neînsemnate şi că acum, bucla fiind închisă, în aceeaşi clădire un pic îmbătrânită cu gresia imaculată, îşi încheiau în tihnă zilele privind pe ferestre, de la înălţimea colinei lor, Istanbulul care înainta cu paşi mari către modernitate.

Cu excepția acestui cuvânt regăsit în articolul despre Balzac, nu-mi amintesc ca Sarah să-mi mai fi vorbit vreodată despre aceste clișee din Istanbul smulse uitării și ploii – m-am întors deprimat în Cihangir, aveam chef să-i zic lui Bilger (lua ceaiul la noi când am sosit) că arheologia îmi părea cea mai tristă dintre activități, că nu vedeam nicio poezie în ruine și nicio plăcere în cernerea prin sită a dispariției.

Știu și acum la fel de puțin despre familia lui Sarah, de altfel, doar că mama ei a copilărit în Alger, că a plecat de acolo în momentul independenței și s-a instalat la Paris; nu știu dacă stră-străbunicul din Stambul a făcut acea călătorie. Sarah s-a născut câțiva ani mai târziu la Saint-Cloud și a crescut la Passy, în acel al 16-lea arondisment despre care vorbea ca despre un cartier foarte agreabil, cu parcurile și colțișoarele lui, cu vechile patiserii și bulevardele nobile – ce coincidență stranie, ca fiecare dintre noi să-și fi petrecut copilăria lângă o casă a lui Balzac: ea, pe strada Raynouard, unde marele om locuise mult timp, iar eu, la câțiva kilometri de Saché, mic castel din Touraine, unde călătorea adesea. Era o excursie aproape

obligatorie în fiecare vară, în timpul vacanţelor noastre la bunica trebuia să-i facem o vizită domnului Balzac; acest castel avea avantajul de a fi mult mai puţin frecventat decât cele din jur (Azay-le-Rideau sau Langeais) şi avea un *fond cultural*, pentru a reda expresia Mamei – îmi imaginez că Bunica era mulţumită să ştie că acest Balzac, pe care îl considera puţin verişor cu ea (la urma urmei, învăţaseră amândoi la şcoala din Tours) venise, ca şi ea, la Viena; o dată sau de două ori ne-a vizitat, dar, ca şi lui Balzac, nu-i plăceau călătoriile şi se plângea că nu-şi putea abandona grădina mult timp, nu mai mult decât îşi putea abandona Honoré personajele.

Balzac vizitează Viena, unde o întâlneşte pe marea lui iubire, doamna Hanska, în mai 1835. „În 24 martie 1835", notează Hammer-Purgstall, „întorcându-mă de la o serată petrecută într-o companie foarte plăcută la contesa Rzewuska [numele de fată al Ewelinei Hanska], găsesc o scrisoare de la căpitanul Hall [să notăm aici că acest căpitan Hall nu e altul decât Basil Hall (1788–1844), ofiţer de marină, prieten cu Walter Scott, autor a numeroase cărţi de călătorie şi în special al cărţii Castelul Hainfeld: O iarnă în Styria de Jos, *care-i va inspira lui Sheridan Le Fanu romanul* Carmilla*], care mă informează despre gravitatea stării de sănătate a prietenului meu, baronul Purgstall, aflat pe moarte."*

Aflăm, deci, că marele orientalist cunoaşte opera lui Balzac prin intermediul doamnei Hanska şi că îi frecventa deja de ceva timp pe contesă şi pe prietenii ei. Abia la întoarcerea în Styria, în aprilie, după decesul baronului Purgstall, Joseph von Hammer află că Balzac va petrece câteva săptămâni la Viena. Hammer ne permite chiar să judecăm celebritatea europeană a romancierului: într-o zi, povesteşte el, când se duce la domiciliul vienez al lui Balzac, i se răspunde că acesta e absent, că a plecat

la prințul Metternich; Hammer hotărăște să meargă și el la palat, oricum trebuia să ajungă acolo. Găsește aglomerație în anticameră și șambelanul îi spune că toți acei domni așteaptă audiențele, dar că prințul s-a închis cu Balzac, uite, de două ore, și a interzis să fie deranjat.

Incredibil când mă gândesc că prințul Metternich însuși avea o pasiune pentru acest om împovărat de datorii, care trăia la Paris sub nume de împrumut și alerga prin Europa în urmărirea celei pe care o iubea între două romane! Despre ce vor fi vorbit, timp de două ore? Despre politica europeană? Opiniile lui Balzac despre guvernarea lui Louis-Philippe? Despre *Pielea de șagri*? Articolul lui Sarah pune în evidență mai ales rolul Doamnei Hanska de mediatoare între Balzac și Orient; dacă Hammer îi oferă în cele din urmă traducerea în arabă a textului care ornează *Pielea de șagri*, o face prin intermediul contesei Rzewuska. De asemenea, convorbirea cu Metternich i se datorează, cu siguranță. Mi-l imaginez pe Balzac la Saché, închis cu foile sale, cu pana și cafetiera, ieșind puțin, doar pentru a face turul parcului și a-și dezmorți picioarele; *făcea pe prostul*, cum spunea el; cobora până la râu, culegea câteva castane căzute și le arunca în joacă în râu, apoi urca și relua *Moș Goriot* de unde rămăsese; la fel ca îndrăgostitul pierdut din Viena, mereu amânat de mironosița Ewelina Hanska, dus cu vorba timp de cincisprezece ani, iată un lucru care spune multe despre forța caracterului și răbdarea lui Balzac. A sfârșit căsătorindu-se cu ea în 1848, asta e liniștitor; chiar înainte de moartea sa din 1850, ceea ce e mai puțin liniștitor. Poate că pe undeva dorința îl ajuta să nu cadă pe acest om care se clătina, ai impresia că Balzac se scufundă în muncă și scriitură, pentru că se clatină, pentru că viața lui (în afara frazelor sale, unde e Dumnezeu) îi scapă, că oscilează de la un creditor la

altul și de la o dragoste imposibilă la o dorință neîmplinită și că doar cărțile sunt o lume pe măsura lui, care a fost tipograf înainte de a fi scriitor. Trei mii de pagini de scrisori, iată monumentul pe care l-a construit pentru iubirea lui și adesea îi vorbește Ewelinei despre Viena, despre viitoarea lui călătorie la Viena, unde dorește să ajungă pentru a merge la Wagram și la Essling să viziteze câmpurile de luptă, căci are un proiect de text de luptă, care se va derula în întregime în toiul bătăliei, fără să iasă de acolo, într-o singură zi furioasă; ca Sarah la Saint-Gothard, parcă-l văd pe Balzac topografiind Aspern și luând notițe, imaginându-și mișcările trupelor pe coline, locul în care mareșalul Lannes a fost rănit mortal, reperând perspectivele, arborii din depărtare, forma colinelor, toate lucrurile pe care nu le va scrie, căci va fi întârziat la Viena și tot acest proiect nu va fi fost, probabil, decât un pretext: va fi foarte ocupat în continuare să se zbată în *Comedia umană,* pentru a găsi timpul să dea viață acestei idei – la fel ca Sarah, care, din câte știu eu, n-a scris în detaliu viziunea sa despre bătălia de la Morgersdorf, amestecând toate textele, turcești și creștine, în acompaniamentul muzicii lui Pàl Esterházy, dacă s-a ocupat vreodată de acest proiect.

Iată, Sarah reproduce în acest articol gravura castelului Hainfeld, pe care Hammer i-o trimite lui Balzac după revenirea acestuia la Paris, trebuise să sape prin toate anticariatele din Viena ca să-i facă acest serviciu – Hammer le trimite apropiaților o imagine cu castelul său, așa cum azi se trimite o fotografie, acest bun Hammer, despre care Balzac spune că e „răbdător ca o capră care se strangulează" și căruia îi va dedica, pentru a-i mulțumi pentru cunoștințele sale de orientalistică, *Salonul de vechituri.* Bănuiesc că alergam printre negustorii de antichități din Viena, așa cum Balzac alerga după Ewelina Hanska, pierdut, ca să pună mâna pe

ilustrație, pe care ea o reproduce în mijlocul citatelor de corespondență care au legătură cu sejurul vienez:

28 aprilie 1834: *Dac-aș fi bogat, mi-ar plăcea să vă trimit un tablou, un* Interiorul Algerului, *pictat de Delacroix, care-mi pare excelent.*

9 martie 1834: *De acum și până la Viena nu mai am decât munca și solitudinea.*

11 august 1834: *O, să petrec iarna la Viena! Aș vrea, da!*

25 august 1834: *Am mare nevoie să văd Viena. Trebuie să cercetez câmpurile de la Wagram și Essling până în iunie anul viitor. Am, mai ales, mare nevoie de gravuri care să reprezinte uniformele armatei germane și voi merge să caut. Aveți bunătatea să-mi spuneți măcar dacă aceste lucruri există?*

18 octombrie 1834: *Da, am mirosit puțin toamna în Touraine; am făcut pe planta, pe prostul și, când cerul era atât de frumos, mă gândeam că e un semn și că dinspre Viena venea unporumbelcu o ramurăverde încioc.*

Bietul Balzac, ce a obținut la Viena, câteva sărutări și jurăminte, dacă e să credem aceste scrisori pe care Sarah le citează atât de copios – și eu, care mă bucuram întotdeauna de venirea ei în capitală, până la a-mi reînnoi garderoba și a merge la frizer, ce am obținut eu, o nouă deșirare pe care nu îndrăznesc să o descifrez – viața face noduri, viața face noduri și prea rar sunt cele ale sutanei Sfântului Francisc; ne încrucișăm, fugim unii după alții cu anii, în întuneric, și, când în sfârșit credem că ținem o mână între mâinile noastre, moartea ne ia tot.

Jane Digby nu apare în articolul lui Sarah despre Balzac și Orient, e poate una dintre legăturile indirecte între omul din Touraine și Styria; frumoasa, sublima Jane Digby, cu corp, față și ochi care făceau ravagii în Europa și în Orientul secolului al XIX-lea – una dintre viețile cele mai surprinzătoare din epocă, cele mai *aventuroase*, în toate sensurile termenului. Englezoaică divorțată scandalos la douăzeci de ani, exilată pentru „promiscuitatea" sa de Anglia victoriană, apoi succesiv metresa unui nobil austriac, soția unui baron bavarez, amanta regelui Ludovic I al Bavariei, căsătorită cu un nobil corfiot, care răspundea la magnificul nume de conte Spyridon Théotoky, în fine răpită (nu împotriva voinței ei) de un pirat albanez, Lady Jane Ellenborough, născută Digby, sfârșește prin a-și găsi stabilitatea amoroasă în deșert, între Damasc și Palmira, în brațele șeicului Medjuel al-Mezrab, prinț al tribului Anazahi, bărbat mai tânăr ca ea cu douăzeci de ani, cu care se va căsători când va fi trecut ea însăși de cincizeci. Își trăiește ultimii douăzeci de ani din viață în Siria, în fericirea cea mai perfectă, sau aproape – cunoaște ororile războiului și masacrele din 1860, din care a fost salvată de intervenția emirului Abd al-Kader, aflat în exil la Damasc, care avea să protejeze mulți creștini sirieni și europeni. Dar episodul fără îndoială cel mai atroce din

existența sa va fi avut loc mult mai devreme, în Italia, la Bagni di Lucca, la poalele Apeninilor. În acea seară, Leonida, fiul său de șase ani, singurul dintre copiii ei, căruia-i purta o iubire imensă, a vrut să se alăture mamei lui, pe care o vedea jos, în logia hotelului, de la balconul camerei – s-a aplecat, a căzut și s-a zdrobit de podeaua terasei, la picioarele mamei sale, murind pe loc.

Poate acest oribil accident o va fi împiedicat pe Jane să cunoască fericirea altfel decât la capătul lumii, în deșertul uitării și al iubirii – viața ei, ca și a lui Sarah, e un lung drum către est, o succesiune de stații care o duc, inexorabil, tot mai departe către Orient, în căutarea unui lucru de care nu e conștientă. Balzac se întâlnește cu această femeie la începutul imensului său parcurs, la Paris mai întâi, în jurul anului 1835, când „Lady Ell" îl înșală pe baronul ei bavarez, Venningen, cu Théotoky; Balzac îi povestește doamnei Hanska... că doamna Ell vrea să fugă cu un grec, că a venit soțul, că s-a bătut în duel cu grecul, l-a lăsat ca și mort și și-a luat nevasta înapoi, înainte ca amantul măcar să viseze – „ce femeie deosebită", notează Balzac. Apoi, câțiva ani mai târziu, când revine la Viena, se oprește la castelul Weinheim de lângă Heidelberg ca să-i facă o vizită lui Jane; povestește zilele acestea într-o scrisoare către doamna Hanska și suntem îndreptățiți să presupunem că minte, pentru a nu declanșa crizele de gelozie ale Ewelinei, despre care știm că erau frecvente, atunci când spune, „încă una dintre acuzațiile care mă fac să râd". Mă întreb dacă Balzac a fost sedus de scandaloasa aventurieră cu ochi albaștri, e posibil; se știe că îi va fi inspirat în parte personajul lui Lady Arabelle Dudley din *Crinul din vale*, Lady Dudley, cuceritoarea, amoroasa și senzuala. Acest roman l-am citit la câțiva kilometri de Saché, în peisajele din Touraine, unde călăreau Lady Dudley și idiotul ăla de Félix de Vandenesse; am plâns pentru biata Henriette,

moartă de tristețe – am fost și un pic gelos pe plăcerile erotice pe care focoasa Arabelle i le oferea lui Felix; deja Balzac opune un Occident cast și tern deliciilor Orientului; avem impresia că întrevede, prin tablourile unui Delacroix, pe care îl apreciază atât de mult, în imaginarul orientalist care deja se fabrică, destinul viitor al lui Jane Digby – ca un profet sau un clarvăzător: „Dorința ei e ca o furtună în deșert, un deșert a cărui imensitate încinsă se pictează în ochii ei, deșertul plin de azur, cu cerul lui nepătat, cu nopțile reci și înstelate", scrie el despre Lady Dudley, înainte de o lungă comparație între Occident și Orient, Lady Dudley fiind Orientul „care-și dezvelește sufletul, învăluindu-și credincioșii într-o atmosferă luminoasă", iar eu la Bunica, în fotoliul vechi, cu husă brodată, aproape de fereastra ale cărei perdele de dantelă albă cerneau lumina deja filtrată de stejarii bătrâni din marginea pădurii, mă imaginam pe cal împreună cu această zeiță a vânătorii britanică, dorindu-mi în același timp (eram la liziera copilăriei) ca Félix să sfârșească însurându-se cu Henriette cea suferindă, ezitând eu însumi între înălțarea sufletului și plăcerile trupului.

Balzac și Hanska, Majnun și Layla, Jane Digby și șeicul Medjuel, iată un frumos catalog de creat, de ce nu o carte?, aș putea scrie o carte, îmi imaginez deja coperta:

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT
VOLUMUL ÎNTÂI:
ORIENTALIȘTII ÎNDRĂGOSTIȚI

Aici ar fi un material bun, cu nebunii de iubire de toate felurile, fericiți sau nefericiți, mistici sau pornografi, femei și bărbați, dar asta, doar dacă aș fi bun de altceva în afară de a readuce în prezent istorii vechi, așezat în patul meu, dacă aș avea energia lui Balzac sau

pe a lui Liszt și, mai ales, sănătatea – nu știu ce se va întâmpla cu mine zilele viitoare, va trebui să mă dau din nou pe mâna medicinei, adică pe cea mai rea mână cu putință, nu mă imaginez deloc în spital, ce voi face în nopțile mele de insomnie? Orientalul Victor Hugo povestește agonia lui Balzac în *Lucruri văzute*, Domnul De Balzac era în patul lui, spune el, cu capul sprijinit pe un morman de perne pe care fuseseră potrivite alte perne de damasc roșu, împrumutate de pe canapeaua din cameră. Fața lui era violet, aproape neagră, înclinată la dreapta, barba era nerasă, avea părul cărunt, tuns scurt, ochii deschiși și ficși. Din pat venea un miros insuportabil. Hugo dă la o parte cuvertura și îi ia mâna lui Balzac. E plină de sudoare. O apasă. Balzac nu reacționează. O bătrână, infirmiera, și servitorul casei stau în picioare de ambele părți ale patului. Un sfeșnic arde dincolo de căpătâiul patului, pe masă, un altul, pe o comodă, lângă ușă. Un vas de argint e așezat pe masa de noapte. Acest bărbat și această femeie tac într-un soi de teroare și ascultă vaietele zgomotoase al bolnavului, doamna Hanska s-a întors acasă la ea, fără îndoială pentru că nu putea suporta vaietele soțului și agonia: Hugo povestește tot felul de orori despre abcesul lui Balzac de la picior, care se spărsese cu câteva zile înainte.

Ce blestem și corpul ăsta, de ce nu i-au dat lui Balzac opiu sau morfină, cum i-au dat lui Heinrich Heine, bietul corp al lui Heine, și el, Heine, convins să moară lent de sifilis, în timp ce medicii de azi înclină mai degrabă spre o scleroză în plăci, o lungă boală degenerativă, care îl va ține la pat *ani de zile*, Doamne, un articol științific detaliază dozele de morfină pe care le lua Heine, ajutat de un farmacist binevoitor, care-i pusese la dispoziție această inovație recentă, morfina, licoarea licorii divinului mac – cel puțin în secolul al XXI-lea nu i se refuză acest tratament unui muribund, se încearcă doar

îndepărtarea celor vii. Nu mai știu care scriitor francez ne reproșa că suntem în viață și Beethoven e mort, lucru care m-a enervat extraordinar, titlul era *Când mă gândesc că Beethoven e mort și atâția imbecili sunt vii* sau ceva în genul ăsta, ceea ce împărțea umanitatea în două categorii, idioții și Beethovenii, și era destul de sigur că acest autor se alătura cu plăcere grupului celor numiți Beethoven, a cărui glorie nemuritoare răscumpăra toate tarele prezentului și ne dorea moartea tuturor pentru a o răzbuna pe a maestrului din Bonn: în această librărie pariziană, Sarah, care uneori nu are discernământ, avea să găsească acest titlu mai degrabă amuzant – și să-mi reproșeze încă o dată seriozitatea și intransigența, ca și cum ea ar fi fost altfel, ea, intransigenta. Librăria se găsea în Piața Clichy și ajunsesem acolo la finalul expediției noastre în căutarea lui Sadegh Hedayat pe strada Championnet și în Cimitirul Montmartre, unde am văzut mormintele lui Heine și Berlioz, apoi am luat cina într-o braserie agreabilă, cu nume german, cred. Fără îndoială, furia mea împotriva acelei cărți (al cărei autor avea, și el, mi se pare, un patronim german, ce coincidență iarăși) era o dorință de a atrage atenția asupra mea, de a mă face remarcat în dauna acestui scriitor și de a străluci prin cunoștințele despre Beethoven – Sarah era în plină redactare a tezei, nu avea ochi decât pentru Sadegh Hedayat sau Annemarie Schwarzenbach. Slăbise mult, muncea paisprezece, uneori șaisprezece ore pe zi, ieșea puțin, se lupta cu acel corpus de texte ca un înotător de performanță, aproape fără să se hrănească; în ciuda tuturor acestor lucruri, părea fericită. După incidentul din Alep, din camera hotelului Baron, sufocat de rușine, nu o văzusem câteva luni. Era destul de egoist din partea mea să o enervez în plină redactare a tezei cu gelozia mea, ce idiot pretențios: făceam pe cocoșul, în loc să mă ocup de ea, să am grijă de micile ei nevoi și să

evit să urc pe caii mari beethovenieni în legătură cu care am remarcat, în timp, că nu mă fac foarte popular printre femei. Poate că, în fond, ceea ce mă enerva la acest titlu, *Când mă gândesc că Beethoven e mort și atâția imbecili sunt vii*, era că proprietarul găsise cum să fie simpatic și amuzant când vorbea despre Beethoven, lucru pe care generații de muzicologi, inclusiv a mea, l-au căutat în van.

Joseph von Hammer-Purgstall, orientalistul, iarăși el, povestește că-l frecventa pe Beethoven la Viena prin intermediul Doctorului Glossé. Ce lume, totuși, aceste capitale la începutul secolului al XIX-lea, în care orientaliștii frecventau prinți, persoane ca Balzac și muzicieni de geniu! Memoriile lui conțin chiar și o anecdotă terifiantă din anul 1815: Hammer asistă la un concert al lui Beethoven într-unul dintre extraordinarele saloane vieneze; ne imaginăm ușor cabrioletele, lacheii, sutele de sfeșnice, candelabrele cu perle de sticlă; e frig, e iarnă, iarna Congresului de la Viena, și e cât de cald se poate la contesa Thérèse Apponyi, care primește oaspeți – are abia treizeci de ani, nu știe că peste câțiva ani va fermeca Parisul; Antoine și Thérèse Apponyi vor fi gazdele, în ambasada lor din foburgul Saint-Germain, tuturor scriitorilor, artiștilor și muzicienilor importanți din Paris. Nobilul cuplu austriac se va împrieteni cu Liszt, Chopin, cu scandaloasa George Sand; îi va primi pe Balzac, Hugo, Lamartine și pe toți scandalagiii anilor 1830. Dar în această seară de iarnă ea îl primește pe Beethoven; care nu a ieșit în lume de câteva luni – ca pe marile fiare, fără îndoială, foamea-l scoate din tristul său bârlog, are nevoie de bani, de iubire și de bani. Dă, așadar, un concert pentru această contesă Apponyi și cercul ei imens de prieteni, printre care și Hammer. Orientalistul diplomat stă bine la curte în timpul Congresului de la Viena, s-a apropiat de Metternich; l-a

frecventat pe Talleyrand, despre care nu se știe dacă e un dihor pervers sau un șoim plin de distincție – un animal de pradă, în orice caz. Europa sărbătorește pacea, echilibrul regăsit între marile puteri și, mai ales, sfârșitul lui Napoleon, care lâncezește furios pe Insula Elba; cele O Sută de Zile vor trece ca un fior de teamă prin fundul unui englez. Napoleon Bonaparte e inventatorul Orientalismului, el e cel care aduce știința în Egipt odată cu armata sa și duce Europa prima dată în Orientul de dincolo de Balcani. Știința dă buzna, după soldați și negustori, în Egipt, în India, în China; textele traduse din arabă și persană încep să invadeze Europa, bătrânul stejar Goethe a lansat cursa; cu mult înainte de *Orientalele* lui Hugo, chiar în momentul când Chateaubriand inventează literatura de călătorie cu *Călătorie de la Paris la Ierusalim*, în timp ce Beethoven cântă în această seară pentru contesa italiană, măritată cu un ungur, în fața celor mai luminate fețe din Viena, imensul Goethe scrie ultimele rânduri din *Divanul occidental-oriental*, direct inspirat din traducerea după Hafez, pe care a publicat-o Hammer-Purgstall (Hammer e aici, bineînțeles, i se ia mantoul, se apleacă să simuleze că sărută încheietura lui Thérèse Apponyi, zâmbește, căci o cunoaște foarte bine, soțul ei e și el un diplomat din cercul lui Metternich) în 1812, în timp ce balaurul de Napoleon, acest mediteraneean oribil, se gândea că-i putea înfrunta pe ruși și terifianta lor iarnă, la mai bine de trei mii de kilometri de Franța. În această seară, în timp ce Napoleon bate din picior, așteptând vasele de luptă spre Elba, există Beethoven și există bătrânul Hafez, și Goethe, și, iată, Schubert, care va pune pe muzică poemele din *Divanul occidental-oriental*, și Mendelssohn, și Schumann, și Strauss și Schönberg, și ei vor relua aceste poeme ale uriașului Goethe, iar alături de contesa Apponyi se află impetuosul Chopin, care-i va dedica

două Nocturne; lângă Hammer se așază Rückert și Mowlana Jalal od-Din Roumi, iar Ludwig van Beethoven, maestrul tuturor, se așază la pian.

Ni-l imaginăm pe Talleyrand, brusc încălzit de sobele de faianță, adormind înainte chiar ca degetele compozitorului să atingă clapele pianului; Talleyrand, diavolul șchiop, a jucat toată noaptea, dar nu a ascultat muzică, ci a jucat cărți: o mică partidă de faraon, cu vin, mult vin, și i se închid ochii. E cel mai elegant dintre episcopii răspopiți și cel mai original: l-a slujit pe Dumnezeu, l-a slujit pe Ludovic al XVI-lea, a slujiit Convenția, a slujit Directoratul, l-a slujit pe Napoleon, l-a slujit pe Ludovic al XVIII-lea, îl va sluji pe Ludovic-Filip și va deveni omul de stat după care francezii își vor croi modelul, ei, care cred sincer că funcționarii de stat trebuie să fie ca Talleyrand, clădiri, biserici inamovibile, care rezistă tuturor furtunilor și incarnează faimoasa *continuitate a statului,* adică lipsa de verticalitate a celor care-și subordonează convingerile puterii, oricare ar fi ea – Talleyrand va aduce un omagiu expediției în Egipt a lui Bonaparte și tuturor lucrurilor pe care Denon și savanții săi le-au raportat la nivel de cunoștințe despre Egiptul antic, ordonând ca trupul lui să fie îmbălsămat *ca al unui egiptean*, mumifiat, sacrificându-se modei faraonice care invadase Parisul, punând un strop de Orient în propriul sicriu, el, prințul care visase dintotdeauna să-și transforme budoarul în harem.

Joseph Hammer nu adoarme, el e meloman; apreciază lumea bună, compania bună, adunările pretențioase de oameni – are puțin peste patruzeci de ani, mulți ani de experiență în Levant, vorbește la perfecție șase limbi, i-a frecventat pe turci, pe francezi și pe englezi și apreciază, deși altfel, aceste trei națiuni ale căror calități le-a putut admira. E austriac, fiul unui funcționar din provincie, și nu-i lipsesc decât un castel și un titlu pentru a

împlini un Destin pe care-l simte al lui – va trebui să aştepte încă douăzeci de ani şi o lovitură a sorţii pentru a moşteni Hainfeld şi titlul asociat de baron şi a deveni Von Hammer-Purgstall.

Beethoven a salutat asistenţa. Acei ani sunt destul de penibili pentru el, fratele său, Carl, moare şi se lansează într-un lung proces, pentru a i se încredinţa tutela nepotului său; surzenia care avansează îl izolează din ce în ce mai mult. E obligat să utilizeze enormele cornete acustice din alamă, cu forme stranii, pe care le vedem la Bonn, în vitrinele de la Beethovenhaus, şi care îi dau un aer de centaur. E îndrăgostit, dar e o dragoste din care presimte, fie din cauza bolii sale, fie din cauza rangului înalt al tinerei femei, că nu se va naşte decât muzică; ca Harriet pentru Berlioz, iubirea e aici, în sală; Beethoven începe să cânte *Sonata XXVII.*, compusă cu câteva luni mai devreme, vivace, cu sentiment şi expresie.

Publicul tremură un pic; se aude un murmur că Beethoven nu aude: Hammer povesteşte că pianul, poate din cauza încălzirii, s-a dezacordat şi sună oribil – degetele lui Beethoven cântă perfect, iar el îşi aude, în interior, muzica exact aşa cum ar trebui să sune; pentru public, e o catastrofă sonoră şi, dacă se uită din când în când spre adorata lui, Beethoven trebuie să-şi dea seama, treptat, că pe feţele lor se vede jena, chiar ruşinea de a asista la umilirea marelui om. Din fericire, contesa Apponyi e o femeie plină de tact, aplaudă ca să întrerupă tot, face un semn scurt pentru a scurta reprezentaţia şi ne imaginăm tristeţea lui Beethoven atunci când va înţelege farsa oribilă căreia-i căzuse victimă – va fi ultimul său concert, ne informează Hammer. Îmi place să-mi imaginez că peste câteva săptămâni, atunci când va compune ciclul de lieduri *Iubitei de departe*, închinat iubitei îndepărtate, tocmai de la această distanţă a surzeniei va gândi distanţa care-l îndepărtează de lume mai

sigur decât un exil și, chiar dacă încă nu știm, în ciuda cercetărilor specialiștilor, cine era tânăra femeie, ghicim, în versul final – *Primește, deci, aceste cântece* – toată tristețea artistului care nu mai poate cânta el însuși melodiile pe care le scrie pentru cea pe care o iubește.

De-a lungul anilor, am colecționat toate interpretările posibile ale sonatelor pentru pian ale lui Beethoven, bune și slabe, așteptate și surprinzătoare, zeci de viniluri, de CD-uri, de benzi magnetice și, de fiecare dată când ascult a doua mișcare din a douăzeci și șaptea, deși *très chantant*, nu mă pot împiedica să mă gândesc la rușine și jenă, rușinea și jena tuturor declarațiilor de dragoste care cad în gol și voi roși de rușine aici, în patul meu, cu lumina aprinsă, dacă mă gândesc la asta, ne cântăm singuri sonata, fără să ne dăm seama că pianul e dezacordat, prinși în sentimentele noastre: ceilalți aud cât de fals sunăm și, în cel mai bun caz, ne dedică o milă sinceră, iar în cel mai rău, o jenă teribilă de a fi astfel confruntați cu umilința noastră care-i afectează, deși de cele mai multe ori nu au cerut nimic – Sarah nu ceruse nimic în acea seară la hotelul Baron, în fine, dacă, poate, nu mai știu nimic, recunosc că nu mai știu nimic astăzi, după atâta timp, după Teheran și toți anii, în această seară, când mă scufund în boală ca Beethoven și, în ciuda misteriosului articol de azi-dimineață, Sarah e mai departe ca niciodată, *ferne Geliebte*[1], ce bucurie că nu scriu poezii și nici muzică nu mai compun de ceva timp.

Ultima mea vizită la Beethovenhaus din Bonn, pentru conferința *Ruinele Atenei și Orientul*, s-a petrecut acum câțiva ani și e la fel de marcată de rușine și umilință din cauza nebuniei bietului Bilger – îl revăd în picioare, în primul rând, cu spume la gură, începând

[1] „Iubita de departe" – cuvintele din titlul ciclului de lieduri al lui Beethoven, *An die ferne Geliebte* (n. red.)

prin a perora pe tema lui Kotzebue (autorul libretului *Ruinele Atenei* și care, nici el, nu ceruse nimic nimănui, singura lui glorie fiind aceea de a fi primit o lovitură fatală de pumnal), apoi amestecând totul, arheologia și rasismul antimusulman, căci „Inima dervișilor" despre care urma să vorbesc se numește Profetul și Kaaba și din acest motiv nu e niciodată interpretat în zilele noastre, țipa Bilger, respectăm prea mult Al-Qaida, lumea noastră e în pericol, nimeni nu se mai interesează de arheologia greacă și romană, doar de Al-Qaida și Beethoven, înțelesese bine că trebuie apropiate cele două părți prin muzică, Orientul și Occidentul, pentru a amâna sfârșitul lumii care se apropie și tu, Franz (aici doamna de la Beethovenhaus s-a întors consternată spre mine, lucru la care am răspuns cu o moacă lașă și dubitativă, care însemna „nu știu absolut deloc cine e acest ciudat"), tu o știi, dar nu o spui, știi că arta e amenințată, că toți acești oameni care se întorc către islam, hinduism și budism sunt un simptom al sfârșitului lumii, nu trebuie decât să-l citim pe Hermann Hesse ca să ne dăm seama, arheologia e o știință a pământului și toată lumea o uită, așa cum se uită că Beethoven e singurul profet german – am simțit brusc nevoia să urinez, brusc nu mai înțelegeam ce bolborosea Bilger în picioare, în mijlocul asistenței, nu-mi ascultam decât corpul și propria vezică, mi se părea că avea să explodeze, îmi spuneam „am băut ceai, am băut prea mult ceai", nu voi reuși să țin, am o nevoie uluitoare să mă piș, îmi voi uda pantalonii și șosetele, e înfiorător, în fața tuturor, nu voi mai putea să țin mult timp, cred că deveneam mai palid de la o secundă la alta și, în timp ce Bilger încă își profera imprecațiile, pentru mine inaudibile, m-am ridicat și am alergat, clătinându-mă, cu mâna între picioare, să mă refugiez la toaletă, în timp ce în spatele meu un val de aplauze îmi saluta ieșirea, interpretată ca o dezaprobare

a oratorului ţicnit. Când m-am întors, Bilger nu mai era acolo; plecase, îmi povestea curajoasa doamnă de la Beethovenhaus, la puţin după dispariţia mea, nu fără să mă facă trădător şi laş, lucruri în privinţa cărora, trebuie să recunosc, nu se înşela.

Incidentul mă întristase profund; făcându-mi bucuria de a vedea în detaliu obiectele din colecţia Bodmer, am petrecut abia zece minute în sala muzeului; curatoarea care mă însoţea mi-a observat umorul amar şi încerca să mă liniştească, ştiţi, nebuni sunt peste tot şi, chiar dacă intenţia era lăudabilă, ideea că e posibil să existe *peste tot* alienaţi ca Bilger reuşea să mă deprime. Oare prea numeroasele sale călătorii în Orient agravaseră o afecţiune preexistentă a sufletului, oare contractase acolo o boală spirituală sau Turcia şi Siria nu aveau nimic de-a face cu toate astea şi ar fi devenit la fel de nebun, dacă n-ar fi părăsit niciodată Bonnul, nu se ştie – un client pentru vecinul tău, ar fi spus Sarah, făcând referire la Freud, şi recunosc că nu-mi dau seama absolut deloc dacă genul de delir paranoid ca al lui Bilger nu e cumva *dincolo de* psihanaliză, ţinând mai degrabă de resortul trepanaţiei, în ciuda simpatiei pe care mi-o inspiră bătrânul doctor Siegfried şi acoliţii săi. „Rezişti", ar fi spus Sarah; îmi explicase extraordinarul concept de *rezistenţă* în psihanaliză în nu ştiu care context şi fusesem şocat de simplitatea argumentului, tot ce ţine de teoria psihanalitică e de domeniul *rezistenţei,* adică soarta bolnavilor care refuză să se vindece, refuză să vadă lumina în cuvintele bunului doctor. Este, în mod cert, şi cazul meu, dacă stau să mă gândesc, rezist, rezist de ani întregi, chiar nu am intrat niciodată în apartamentul cocainomanului specialist în viaţa sexuală a sugarilor, nici măcar nu am însoţit-o pe Sarah când s-a dus, tot ce vrei, am zis, sunt dispus să merg să văd femei eviscerate într-un muzeu de anatomie, dar nu să vizitez

apartamentul șarlatanului, de altfel nimic nu s-a schimbat, vezi și tu, escrocheria continuă: te pun să plătești o avere ca să vezi o locuință complet goală, căci obiectele lui, divanul, covorul, bula de cristal și tablourile cu nuduri de femei, se află la Londra. Era, evident, rea-credință, încă un fel de a face pe deșteptul, nu am nimic împotriva lui Freud, bineînțeles, și, ca de obicei, își dăduse seama. Poate că Freud ar fi reușit să mă adoarmă cu pendulul lui de hipnotizator, iată o oră la care sunt așezat în pat, cu lumina aprinsă și ochelarii pe nas și un articol în mână, fixând prostește secțiunile bibliotecii – „Timpurile sunt atât de groaznice, încât am hotărât să vorbesc absolut singur", spune eseistul spaniol Gómez de la Serna și îl înțeleg perfect.

Și mie îmi vine să vorbesc absolut singur.

Chiar să cânt, uneori.

La Gruber, totul e calm. Cred că doarme, se va trezi spre orele patru să-și facă nevoile, vezica nu-l lasă în pace, cam ca a mea la Bonn, ce rușine când mă gândesc, toată lumea a crezut că părăseam sala scandalizat de ideile lui Bilger, ar fi trebuit să strig, „Amintește-ți de Damasc! Amintește-ți de deșertul Palmira!" Și poate că s-ar fi trezit brusc, ca un pacient al lui Freud, care descoperă dintr-odată, în plină ședință, că a confundat *Pipi*-ul tatălui său cu acela al unui cal și, brusc, e enorm de ușurat – istoria asta a *Micului Hans* este, totuși, incredibilă, i-am uitat numele adevărat, dar știu că după aceea bărbatul a devenit scenograf de operă și a militat toată viața pentru ca opera să fie un spectacol popular, că s-a vindecat de fobia de cai, oare bunul doctor Freud l-o fi vindecat, nu știu, să sperăm că nu mai folosește în niciun caz cuvântul *Pipi*. De ce opera? Fără îndoială, pentru că se încrucișează mult mai puțin cu *a face pipi* decât, să spunem, cinematograful – și sunt foarte puțini cai. Refuzasem să o însoțesc pe Sarah la Freud acasă, mă

bosumflasem (sau rezistasem, conform terminologiei). Se întorsese încântată, debordând de energie, cu obrajii înroşiţi de la frig (în ziua aia vântul care sufla în Viena era de-a dreptul glacial), o aşteptam în cafeneaua Maximilien din colţul pieţei Votivkirche, citind ziarul bine ascuns într-un colţ din spatele *Standardului*, care abia dacă ajunge să mă ascund de studenţii şi colegii care frecventează stabilimentul, dar în acea epocă editase o serie de 100 de DVD-uri cu *filme austriece* şi merita să fie recompensat pentru această iniţiativă interesantă, celebrarea *cinematografului austriac*; bineînţeles, unul dintre primele filme din serie era *Pianistul*, film înspăimântător, adaptat după romanul nu mai puţin înspăimântătoarei Elfriede Jelinek, şi mă gândeam la lucrurile acestea puţin triste, adăpostit după *Standardul* meu, când Sarah se întoarce fericită şi plină de viaţă din vizita de la domnul Freud: imediat i-am amestecat în cap pe Micul Hans, agorafobia lui Jelinek şi dorinţa ei de a tăia toate *puţele*, de oameni şi de cai.

Sarah făcuse o descoperire, era complet emoţionată; a pus ziarul pe masă şi m-a apucat de mână, avea degetele îngheţate:

SARAH *(agitată, ca o copilă)*: Ştii ce? E incredibil, ştii cum o cheamă pe vecina de deasupra a doctorului Freud?

FRANZ *(confuz)*: Cum? Care vecină a lui Freud?

SARAH *(uşor iritată)*: Pe cutia poştală. Apartamentul lui Freud e primul. Mai locuiesc şi alţi oameni în imobil.

FRANZ *(umor vienez)*: Trebuie să suporte ţipetele istericilor, trebuie să fie mai penibile decât câinele vecinului meu.

SARAH *(surâs răbdător):* Nu, nu, fără glumă, știi cum o cheamă pe doamna care locuiește în apartamentul de deasupra lui Freud?

FRANZ *(detașat, un pic snob):* N-am idee.

SARAH *(aer victorios):* Ei bine, o cheamă Hannah Kafka.

FRANZ *(blazat):* Kafka?

SARAH *(surâs extatic):* Îți jur. E o coincidență foarte frumoasă. Karmică. Totul se leagă.

FRANZ *(exagerare ostentativă):* Uite o reacție de franțuzoaică. Sunt mulți Kafka în Viena, e un nume foarte comun. Pe instalatorul meu îl cheamă Kafka.

SARAH *(ultragiată de reaua-credință, vexată):* Dar, oricum, recunoaște că e o chestie extraordinară!

FRANZ *(laș):* Te tachinez. Bineînțeles că e extraordinar. Poate că e verișoara lui Franz, cine știe...

SARAH *(frumusețe solară, radioasă):* Da, nu-i așa? E o descoperire... *fantastică!*

Kafka o pasiona, era unul dintre „personajele" ei preferate și faptul că putuse să se întâlnească așa cu el, deasupra locuinței lui Freud, o bucura. Adoră să citească lumea ca pe o serie de coincidențe, de întâmplări neprevăzute, care dau un sens întregului, care desenează *samsara,* ghemul de lână al contingenței și al fenomenelor; evident că mă făcuse să remarc că mă numesc Franz, ca și Kafka: trebuise să-i explic că era prenumele bunicului meu din partea tatălui, pe care-l chema Franz Josef, pentru că se născuse în ziua morții împăratului cu același nume, 21 noiembrie 1916; părinții mei fuseseră buni și nu mă căpătuiseră și cu Josef, aici am făcut-o să râdă – Îți dai seama, ar fi trebuit să te numești François-Joseph! (De atunci mi-a zis de mai multe ori François-Joseph în scrisori și în mesaje. Din fericire, Maman nu și-a dat seama niciodată că se râdea așa de alegerile ei

patronimice, asta ar fi întristat-o mult.) Din întâmplare, pe fratele meu nu îl cheamă Maximilian, ci Peter, din motive pe care, de altfel, nu le cunosc. Maman a avut întotdeauna impresia, încă de la sosirea ei la Viena, în 1963, că e o prințesă franțuzoiacă pe care un tânăr nobil habsburg venise să o răpească din zona ei rurală ca să profite și ea de strălucirea capitalei sale – a conservat un accent franțuzesc foarte puternic, *de film de epocă*, mi-era îngrozitor de rușine de intonația ei când eram copil, de felul ei de a accentua toate frazele și toate cuvintele din toate frazele pe ultima silabă, decorând totul cu câteva vocale nazale; bineînțeles că austriecilor accentul li se pare *charmant*, *sehr charmant*. În ceea ce-i privește, sirienii din afara marilor orașe erau atât de surprinși că un străin putea să pronunțe câteva cuvinte în arabă, că făceau ochii mari și mii de eforturi ca să pătrundă tainele exoticelor articulări franțuzești; Sarah vorbește mult mai bine araba sau persana decât germana, trebuie să spun, și întotdeauna mi-a fost greu să o ascult vorbindu-ne idiomul, poate pentru că, ce gând oribil, pronunția ei îmi amintește de a mamei. Să nu ne aventurăm pe acest teren alunecos, să-i lăsăm domeniul bunului doctor, vecinului de dedesubt al doamnei Kafka. Sarah îmi povestea că, la Praga, Kafka e un erou de talia lui Mozart, Beethoven sau Schubert la Viena; are muzeu, statui, piață; biroul de turism organizează Tururi Kafka și poți cumpăra magneți cu portretul scriitorului, pe care să-i pui pe uriașul tău frigider când te întorci acasă, în Oklahoma City – nu se știe de ce tinerii americani s-au atașat de Praga și de Kafka; se duc acolo în găști, în număr mare, petrec mai multe luni în capitala cehă, dacă nu ani, mai ales scriitorii tineri, ieșiți din universitățile de *creative writing;* vin la Praga așa cum se duceau altădată la Paris, pentru inspirație; țin bloguri și umplu carnete sau înnegresc pagini virtuale în cafenele, beau

litri peste litri de bere cehă și sunt sigur că pe unii îi regăsim în același loc zece ani mai târziu, încă stilizând primul lor roman sau o culegere de nuvele menită să-i propulseze spre glorie – la Viena, din fericire, avem mai ales *bătrâni* americani, cupluri de o vârstă respectabilă, care profită de numeroasele palate, stau la coadă pentru a vizita Hofburg, mănâncă *Sachertorte,* merg la un concert unde se interpretează Mozart cu peruci și costume și seara se întorc la hotel, braț la braț, cu senzația că traversează în întregime secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, ușor timorați de frica de a nu vedea un tâlhar țâșnind de pe străduțele baroce, pustii și tăcute, ca să-i jefuiască, rămân două, trei, patru zile și apoi pleacă la Paris, Veneția, Roma sau Londra și pe urmă se întorc la vila lor din Dallas și arată anturajului uimit fotografii și suveniruri. De la Chateaubriand încoace, se călătorește pentru a povesti; se captează imagini, suport al memoriei și al despărțirii; se spune că în Europa „camerele sunt minuscule", că la Paris „toată camera de hotel era mai mică decât baia noastră", ceea ce îi provoacă frisoane asistenței – și o lumină de invidie în ochi, „Veneția e magnific de decadentă, francezii sunt extraordinar de prost-crescuți, în Europa găsești vin în toate băcăniile și supermarketurile, peste tot", și oamenii sunt mulțumiți și mor, dar au văzut lumea. Bietul Stendhal, nu avea nicio idee ce făcea publicându-și *Memoriile unui turist*, inventa mai mult decât un cuvânt, „mulțumită Cerului", spunea el, „prezentul voiaj nu are nicio pretenție legată de statistici sau știință", fără să-și dea seama că împingea generații de călători la inutilitate, ba mai mult, cu ajutorul cerului. E amuzant ca Stendhal să fie asociat nu numai cuvântului „turism", ci și sindromului călătorului care-i poartă numele; se pare că spitalul din Florența are un serviciu psihiatric separat, pentru străinii care leșină în fața Galeriei Uffizi sau pe Ponte Vecchio, o

sută pe an, și nu mai știu cine mi-a povestit că la Ierusalim exista un azil special pentru delirurile mistice, că doar *vederea* Ierusalimului putea provoca febre, amețeli, viziuni cu Fecioara, cu Christos și cu toții profeții posibili în toiul intifadelor și al evreilor ortodocși care se iau de minijupe și de decolteuri, așa cum colegii lor arabi se iau de militari, cu lovituri de piatră, pe stil vechi și după moda *qadim jiddan*, toate astea în mijlocul tuturor savanților de pe planeta asta, aplecați asupra textelor venerabile, tore, evanghelii și chiar corane, în toate limbile vechi și în cele europene, conform școlilor, protestanți germani, olandezi, britanici și americani, catolici francezi, spanioli, italieni și până la austrieci, croați și cehi, fără a mai vorbi de sumedenia de biserici autocefale, grecii, armenii, rușii, etiopienii, egiptenii, sirienii, fiecare cu versiunea lui, adăugate la infinitatea de variante posibile de iudaism, reformat sau nu, rabinic sau nu, și la schismele musulmane, musulmani pentru care Ierusalimul e, cu siguranță, mai puțin important decât Mecca, dar rămâne un loc sfânt, chiar dacă doar pentru că nu se dorește să fie lăsat pe mâna altor confesiuni: toți acești savanți, toate aceste somități se grupau în tot atâtea școli, reviste științifice, exegeze; Ierusalimul se împărțea între traducători, pelerini, hermeneuți și vizionari, în tot rahatul paradei comerciale, al negustorilor de șaluri, icoane, uleiuri sfinte și culinare, cruci din lemn de măslin, bijuterii mai mult sau mai puțin sacre, al imaginilor pioase sau profane, iar cântecul ce se înălța spre cerul mereu pur era un talmeș-balmeș ce amesteca polifonia cu cantilenele, vocile pioase cu lirele păgâne ale soldaților. Trebuia să vezi, la Ierusalim, picioarele acestei mulțimi și diversitatea încălțărilor: sandale hristice, cu sau fără șosete, *caligae*, cizme din piele, pantofi de step, tonguri, mocasini cu călcâiele roase; pelerini, militari sau vânzători ambulanți puteau să se recunoască

fără a ridica ochii din pământul murdar al vechiului oraș al Ierusalimului, loc pe care se puteau vedea și picioare goale, picioare înnegrite, care merseseră cel puțin de la aeroportul Ben Gurion, dar uneori veneau de mult mai departe, umflate, bandajate, însângerate, păroase sau netede, extremități masculine sau feminine – puteai petrece zile întregi la Ierusalim doar observând picioarele mulțimii cu capul plecat și cu ochii în pământ, în semn de umilință fascinată.

Stendhal ar părea un biet debutant cu emoțiile lui florentine, dacă l-am pune față în față cu bețiile mistice ale turiștilor din Ierusalim. Mă întreb ce ar crede doctorul Freud despre aceste tulburări; ar trebui să o întreb pe Sarah, specialista în sentimentul oceanic și în pierderea de sine sub toate formele ei – cum să-mi interpretez propriile emoții spirituale, această forță, de exemplu, care mă face să plâng când merg la un concert, anumite momente, atât de scurte și atât de puternice, în care simt că sufletul meu atinge inefabilul artei și regret apoi acest avangust al paradisului pe care îl simțea ea? Ce să gândesc despre absențele mele în anumite locuri încărcate de spiritualitate, cum ar fi Süleymaniye sau mica mănăstire de dervișii din Damasc? Atâtea taine pentru o viață viitoare, cum ar spune Sarah – am chef să mă duc să caut terifiantul ei articol despre Sarawak ca să-l recitesc și să verific dacă nu cumva conține aluzii subtile la istoria noastră, la Dumnezeu, la transcendență, dincolo de ororile din el. La dragoste. La această relație între Iubit și Iubită. Poate textul cel mai mistic al lui Sarah e acel articol simplu și edificator, *Orientalismul e un umanism*, consacrat lui Ignác Goldziher și Gershom Scholem, apărut chiar într-o revistă a Universității din Ierusalim; trebuie să-l am pe aici, pe undeva, să mă ridic, dacă mă ridic înseamnă că renunț la somn până în zori, mă cunosc bine.

Aș putea face o încercare de a adormi la loc, îmi pun ochelarii și copia după Balzac, uite, degetele mele au lăsat urme pe coperta îngălbenită, uităm că sudoarea e acidă și lasă urme pe hârtie; poate febra îmi face degetele să transpire, am mâinile efectiv ude, deși căldura e oprită și nu am senzația de căldură, am câteva broboane de sudoare și pe frunte, parcă ar fi sânge – vânătorii numesc sângele de vânat *sudoare*, la vânătoare în Austria nu există sânge, ci *sudoare*, singura dată când l-am însoțit pe unchiul meu la vânătoare am văzut o căprioară rănită-n piept, câinii lătrau în fața ei fără să se apropie, animalul tremura și zgâria pământul cu copitele, unul dintre vânători i-a înfipt un cuțit în piept ca într-o poveste de Frații Grimm, dar nu era o poveste de Grimm, era un tip morocănos, cu caschetă, i-am șoptit unchiului „Poate ar fi putut fi vindecată, sărăcuța", un straniu reflex naiv care mi-a adus o scatoalcă după ceafă. Câinii lingeau frunzele moarte. „Recuperează sângele", comentam eu, dezgustat; unchiul m-a privit cu un ochi furios și a mârâit, „Nu e sânge. Nu există sânge. E *sudoare*". Câinii erau prea bine dresați ca să se apropie de căprioara muribundă; se mulțumeau pe furiș cu picăturile căzute, cu aceste urme pe care le vânaseră atât de bine, cu *sudoarea* pe care animalul o pierduse alergând spre moarte. Am crezut că o să vomit, dar nu; capul căprioarei moarte se bălăngănea de la stânga la dreapta în drum spre mașină, eu priveam doar pământul tot timpul, cu ochii în rămurele, căutam alune și ghinde ca să nu merg prin această *sudoare* pe care mă imaginam degustând-o din inima sfâșiată a animalului și alaltăieri, la laboratorul de analize, când infirmiera mi-a aplicat garoul elastic în jurul bicepsului, mi-am întors privirea și am zis tare „Nu e sânge. Nu există sânge. E *sudoare*", tânăra trebuie să mă fi luat drept nebun, sigur, iar mobilul a început să sune chiar în secunda aia, în momentul când ea se pregătea să-și

înfigă acul în vena mea, telefonul era în vesta de pe birou, *Avec la garde montante comme des petits soldats* a răsunat în cabinetul medical pe o oribilă tonalitate informatică; acest aparat care nu sună absolut niciodată a ales exact momentul ăla ca să urle *Carmen* cât de tare putea, în timp ce doamna se pregătea să mă *asude*. Telefonul se afla la cinci metri distanță, eu eram legat cu un garou, gata să fiu străpuns cu un ac, nu am trăit niciodată un moment atât de jenant – asistenta ezita cu seringa în aer; garda nu mai termina de urcat, Bizet devenea complicele umilinței, presupusa „mineră" m-a întrebat dacă vreau să răspund, am negat printr-un semn din cap, m-a executat înainte să pot privi în altă parte; am văzut metalul dispărând în vena pulsândă și albastră, am văzut garoul cedând, mi s-a părut că sângele fierbea în recipient, *Avec la garde montante*, de câte ori poate suna un telefon, *sudoarea* mea era neagră ca cerneala acelor stilouri roșii și transparente pe care le folosesc ca să corectez lucrările studenților, „ca soldățeii", toate acele lucruri nu aveau, deci, să se termine niciodată, uneori viața e lungă, spune T.S. Eliot, viața e foarte lungă, *Avec la garde montante*, asistenta și-a retras eprubeta de plastic, telefonul a tăcut în sfârșit și ea a pus fără milă un al doilea tub în locul primului, lăsând canula abandonată să-mi penduleze pe braț câteva secunde.

Nu e sânge, nu există sânge, e *sudoare*.

Din fericire, nu sângerez, dar aceste sudori nocturne și febra sunt nespus de neliniștitoare.

Kafka scuipa sânge, da, el așa făcea, trebuie să fi fost foarte neplăcut, urmele alea roșii în batistă, ce oroare; în 1900 un vienez din patru murea de tuberculoză, se pare, poate boala îl face pe Kafka atât de popular și poate ea stă la baza „disprețului" personalității sale. Într-una dintre ultimele scrisori, cu adevărat înspăimântătoare, Kafka îi scrie lui Max Brod din sanatoriul

Kierling, aflat în localitatea Klosterneuburg de pe Dunăre: „În noaptea asta am plâns de mai multe ori fără motiv, vecinul meu a murit în noaptea asta", iar peste două zile murea și Kafka.

Chopin, Kafka, boală murdară căreia îi datorăm, totuși, *Muntele vrăjit*, să nu uităm – nu există hazard, marele Thomas Mann era vecin cu Bruno Walter la München, copiii lor se jucau împreună, povestește fiul Klaus Mann în *Memorii,* ce familie formează și marii oameni. Evident, Sarah relevase toate micile legături care-i uneau „personajele": Kafka apărea în teză cu două nuvele, *Colonia penitenciară* și *Șacali și arabi*; pentru Sarah, *deplasarea* kafkiană e intim legată de identitatea lui de frontieră, de critica Imperiului Austriac aflat în declin și, dincolo de toate astea, de necesitatea acceptării alterității ca parte integrantă a sinelui, contradicție fecundă. Pe de altă parte, nedreptatea colonială (și aici stă toată originalitatea tezei) întreține cu științele „orientaliste" același tip de relații pe care arabii le au cu șacalii în nuvela lui Kafka; poate că sunt inseparabili, dar violența unora nu poate fi în niciun caz pusă pe seama celorlalți. Pentru Sarah, a-l considera pe Kafka un romantic suferind și cenușiu, pierdut într-o administrație stalinistă e o aberație absolută – înseamnă să uităm *râsul,* batjocura, jubilarea care se nasc la intersecția cu luciditatea lui. Transformat în produs pentru turiști, bietul Franz nu e decât o mască pentru triumful capitalismului, iar acest adevăr o întrista atât de mult, încât refuzase, atunci când Kafka era pe cale să-și facă apariția în cafeneaua Maximilien din colțul Votivkirche, grație vecinei doctorului Freud, să mergem la Klosterneuburg să vedem ce mai rămăsese din sanatoriul în care praghezul murea în 1924. Ideea de a merge pe S-Bahn nu mă încânta prea mult, deci nu am insistat, chiar dacă, pentru a-i face o plăcere, aș fi fost gata să îngheț bocnă în vântul acelei

nobile suburbii pe care o presupuneam cu totul și cu totul înghețată.

Poate că ar fi trebuit să insist, pentru că alternativa s-a dovedit cel puțin la fel de penibilă; cunoșteam pasiunea lui Sarah pentru monstruozități, chiar dacă pe atunci pasiunea pentru morți și corpuri de morți nu se manifesta la fel de viu ca astăzi. Deja suportasem sinistra expoziție de modele anatomice, și iată că mă ducea de cealaltă parte a canalului, la Leopoldstadt, într-un muzeu pe care „Magris îl cita în *Dunărea*" și care o intrigase întotdeauna – muzeul Crimei, nici mai mult, nici mai puțin, pe care îl știam după nume, dar în care nu pusesem niciodată piciorul: muzeul oficial al Poliției din Viena, din nou oroarea și din nou monștrii, cranii de drogați și fotografii cu cadavre mutilate câte vrei, iată, mă întreb de altfel de ce o interesează detaliile vieții mele, de vreme ce aș avea atâtea frumuseți să-i arăt, apartamentul lui Mozart, Palatul Belvedere și tablourile lui Leopold Carl Müller, supranumit Egipteanul, sau *Orient-Müller*, ale lui Rudolf Ernst și ale lui Johann Viktor Krämer, unul dintre cei mai buni pictori orientaliști austrieci, și atâtea lucruri legate de mine, cartierul copilăriei, liceul, atelierul de ceasornicar al bunicului etc. Ce putuse vizita Balzac la Viena, în afară de câmpurile de luptă și librăriile în care găsea gravuri cu soldați germani, se știe că împrumuta valetul lui Hammer pentru a-l însoți la plimbări, dar nimic sau aproape nimic despre impresiile lui; într-o zi va trebui să citesc în întregime *Scrisori către un străin*, în sfârșit o poveste de dragoste care se termină bine, mai bine de cincizeci de ani de răbdare, cincizeci de ani de răbdare.

Întins pe spate în întuneric, îmi va trebui exact asta, răbdare, să respir, deci, calm, întins pe spate în liniștea profundă a nopții. Să nu ne gândim la pragul acestei camere din hotelul Baron din Alep, să nu ne gândim la

Siria, la intimitatea călătorilor, la corpul lui Sarah, întins dincolo de perete, în camera ei din hotelul Baron din Alep, cameră imensă de la primul etaj, cu un balcon care dădea în strada Baron, fostă General Gouraud, arteră aglomerată, la doi pași de Bab al-Faraj și de orașul vechi, cu străzile murdare de ulei de vidanjă și sânge de miel, populat de mecanici, de restauratori, de negustori ambulanți și de vânzători de suc de fructe; zgomotul Alepului pătrundea prin obloane încă din zori; era însoțit de exuvii de turbă, motorină și animale. Pentru cei sosiți din Damasc, Alepul era exotic; mai cosmopolit poate, mai aproape de Istanbul, oraș arab, turc, armean, kurd, la câțiva pași de Antiohia, patria sfinților și a cruciaților, între râurile Orontes și Eufrat. Alep era un oraș din piatră, cu interminabile labirinturi de bazaruri acoperite, care se sfârșeau în fortificațiile unei cetăți impenetrabile, și o citadelă modernă, cu parcuri și grădini, construită în jurul gării așezate pe ramura sudică a Bagdad-Bahn, care lega Alepul de Viena doar într-o săptămână, începând din 1913, prin Istanbul și Konya; toți pasagerii care soseau cu trenul se cazau la Hotelul Baron, echivalentul din Alep al Palatului Pera din Stambul – armeanul care ținea hotelul când am ajuns noi acolo prima dată, în 1996, era nepotul fondatorului, nu cunoscuse oaspeții iluștri care făceau celebru stabilimentul: Lawrence al Arabiei, Agatha Christie sau regele Faysal dormiseră în această clădire cu ferestrele în ogive otomane, cu scară monumentală, cu covoare vechi și uzate și cu camere învechite, în care încă tronau telefoane inutile, din bachelită și căzi din metal, în formă de labe de leu, ale căror țevi sunau ca mitralierele, imediat ce deschideai robinetul, între pereții cu tapet șters și baldachinele ruginite. Șarmul decadenței, spunea Sarah; era bucuroasă să regăsească umbra lui Annemarie Schwarzenbach, elvețianca ei rătăcitoare, care-și

plimbase *spleen*-ul pe aici în iarna 1933–1934 – ultimele fărâme ale Republicii de la Weimar se prăbușiseră, *Un Popor, un Imperiu, o Călăuză* răsuna peste toată Germania și tânăra Annemarie rătăcea fără țintă pentru a scăpa de tristețea europeană care invadase până și orașul Zürich. În 6 decembrie 1933, Annemarie sosea în Alep; Sarah era în al nouălea cer, descoperind pe o pagină îngălbenită și prăfuită scrisul fin și înalt al călătoarei care completase fișa de hotel în franceză; răsfoia registrul sub ochii amuzați ai patronului și ai personalului, obișnuiți ca arhivele să emane nume celebre, așa cum o locomotivă scoate fum; directorul nu avea aerul unuia care-o cunoaște pe această elvețiancă moartă, ce primea o asemenea demonstrație de afecțiune, dar (nimeni n-a fost vreodată insensibil la farmecele lui Sarah) părea sincer fericit de descoperirea căreia îi datora aceste efluvii, în așa măsură încât ni s-a alăturat să sărbătorim descoperirea la barul hotelului: în stânga recepției se deschidea o mică încăpere mobilată cu vechi fotolii-club și cu piese din lemn închis la culoare, un bar cu o bară de alamă și taburete de piele, la fel de urât ca saloanele orientale din Al Doilea Imperiu; în spatele tejghelei, o mare nișă ogivală, cu etajere negre aduna la un loc obiecte promoționale ale mărcilor de băuturi din anii 1950–1960, sticle de Johnnie Walker din ceramică, pisici din același material, sticle vechi de Jägermeister și de o parte și de alta a acestui muzeu prăfuit pendulau, fără a se înțelege de ce, două cartușiere goale, ca și cum urma să servească la vânătoarea fazanilor imaginari și a piticilor din porțelan pe care îi încadrau atât de inadecvat. Seara, când ziua se încheia, acest bal se umplea nu numai cu clienții hotelului, ci și cu turiști cazați în alte părți și veniți să profite de o baie de nostalgie bând o bere sau un *arak* a cărui aromă de anason, amestecată cu alunele și fumul de țigară, era singura tușă orientală a decorului.

Mesele rotunde erau doldora de ghiduri turistice și aparate de fotografiat și din conversațiile clienților prindeai din zbor numele lui T.E. Lawrence, Agatha Christie și Charles de Gaulle – o revăd pe Sarah la bar, cu picioarele învăluite în negru, încrucișate pe un taburet și cu privirea pierdută și știu că se gândește la Annemarie, jurnalista-arheolog din Elveția: și-o imaginează în același loc, cu șaizeci de ani înainte, sorbind un *arak* după o baie bună, care spălase praful drumului; vine de pe un șantier de săpături dintre Antiohia și Alexandrette. Târziu în noapte, îi scrie o scrisoare lui Klaus Mann – o scrisoare pe care o ajutasem s-o traducă; o scrisoare cu antetul acelui hotel Baron în care încă bătea briza decadenței și a nostalgiei, așa cum azi sălășluiesc obuzele și moartea – îmi imaginez obloanele trase cernând lumina; strada parcursă în trombă de soldați, civilii care se ascund pe cât posibil, lunetiști și torționari; Bab al-Faraj în ruină, piața plină de resturi; bazarurile incendiate, frumoasele hanuri înnegrite și prăbușite pe alocuri; moscheea omiazilor, fără minaretul ale cărui pietre zac aruncate prin curtea cu marmură spartă și mirosul, mirosul prostiei și al tristeții, peste tot. Imposibil atunci, la barul hotelului Baron, de prevăzut că războiul civil avea să înghită Siria, chiar dacă violența dictaturii și semnele erau omniprezente, atât de prezente, că preferam să le uităm, căci exista un anumit confort pentru străini în regimurile polițienești, o pace vătuită și tăcută de la Deraa până la Qamishli, de la Kassab la Quneitra, o pace mocnită sub ura tăcută și destine îmbrățișate de o robie cu care toți savanții străini se acomodau cu plăcere, arheologii, lingviștii, istoricii, geografii, politologii, toți profitau de calmul de plumb care se întindea de la Damasc până la Alep și noi la fel, eu și Sarah, citind scrisorile îngerului neconsolat Annemarie Schwarzenbach în barul hotelului Baron, mâncând semințe de dovleac,

cu coaja albă și fistic lung și subțire, cu coaja de un maro șters, profitând de pacea Siriei lui Hafez al-Assad, părintele poporului – de când eram la Damasc? Eu trebuie să fi sosit la începutul toamnei; Sarah ajunsese deja de câteva săptămâni, m-a primit cu căldură și chiar m-a ținut două nopți în micul ei apartament din Chaalane când am sosit. Aeroportul din Damasc era un loc neospitalier, populat de patibulari mustăcioși, cu pantaloni prinși în clești, ridicați până la buric, despre care aflai foarte repede că erau zbirii regimului, faimoșii *mukhabarat*, nenumărați informatori și membri ai serviciilor secrete: cămășile astea largi conduceau mașini Peugeot 504 break sau Range Rover, decorate cu portrete ale președintelui Assad și ale familiei sale, în așa măsură încât în epocă circula o glumă, că cel mai bun spion sirian din Tel Aviv sfârșise după ani buni în mâinile israelienilor: lipise pe lunetă o poză cu Netanyahu și copiii lui – această poveste ne făcea să murim de râs pe noi, orientaliștii din Damasc, reprezentanții tuturor disciplinelor, istorie, lingvistică, etnologie, științe politice, istoria artei, arheologie și chiar muzicologie. Găseai de toate felurile în Siria, de la specialiști suedezi în literatura feminină arabă la exegeți catalani ai lui Avicenna și majoritatea erau legați într-un fel sau altul de unul dintre centrele de cercetare occidentale, instalate la Damasc. Sarah obținuse o bursă pentru câteva luni de cercetare la Institutul Francez de Studii Arabe, instituție uriașă, ce aduna la un loc câteva zeci de europeni, francezi desigur, dar și spanioli, italieni, britanici, germani, și această mică lume, când nu era angajată în cercetări doctorale sau postdoctorale, se consacra studiului limbii. Toți erau formați împreună, în cea mai pură tradiție orientalistă: viitori savanți, diplomați și spioni erau așezați unul lângă altul și se dedau bucuriilor gramaticii și retoricii arabe. Exista chiar și un tânăr preot

romano-catolic care-și părăsise parohia pentru a se consacra studiului, versiune modernă a misionarilor de odinioară – în total, cincizeci de studenți și douăzeci de cercetători profitau de beneficiile acestui institut și mai ales de uriașa lui bibliotecă fondată în epoca provizoratului francez din Siria, asupra căreia planau încă umbrele coloniale ale lui Robert Montagne și Henri Laoust. Sarah era foarte fericită să se afle în mijlocul tuturor acestor orientaliști și să-i observe; aveai uneori impresia că descria o grădină zoologică, o lume în cușcă, în care mulți cedau paranoiei și-și pierdeau bunul-simț, dezvoltând o ură nespusă și reciprocă, nebunii, patologii de toate felurile, eczeme, deliruri mistice, obsesii, blocaje științifice care-i împingeau să muncească, să muncească, să tocească birourile cu coatele ore întregi, fără să producă nimic, nimic, cu excepția vaporilor din meninge, care ieșeau pe ferestrele venerabilului institut și se disipau în aerul din Damasc. Unii bântuiau noaptea prin bibliotecă; umblau cu orele printre rafturi, sperând că materia imprimată avea să sfârșească prin a curge, prin a-i impregna cu știință, și sfârșeau în zori, disperați de lumea-ntreagă, până când bibliotecarii, la deschidere, îi zgâlțâiau și îi trezeau. Alții erau mai subversivi; Sarah îmi povestea că un tânăr cercetător român își petrecea timpul ascunzând după un rând de opere în mod special inaccesibile sau uitate o marfă perisabilă (adesea o lămâie, dar uneori și un pepene întreg), ca să vadă dacă, din cauza mirosului, personalul vine să localizeze obiectul putrezit, lucru care provocase în cele din urmă reacția energică a autorităților: interziseseră, prin afișaj, „introducerea oricărei materii organice în sediu, sub sancțiunea excluderii definitive."

Bibliotecarul, agreabil și prietenos, cu o față marcată de aventurier, era specialist în poeme mnemotehnice, pe care marinarii arabi le foloseau altădată pentru

navigație, și visa adesea la expediții cu vele între Yemen și Zanzibar, la bordul unui vas încărcat cu *khat* și tămâie, sub stelele Oceanului Indian, vise pe care îi plăcea să le împărtășească tuturor cititorilor care frecventau instituția, că aveau sau nu cunoștințe rudimentare de navigație: povestea furtunile pe care le înfruntase și naufragiile din care scăpase, lucru care la Damasc (unde în mod tradițional îngrijorarea era legată de caravanele de cămile și de pirateria cât se poate de terestră a beduinilor din deșert) era exotic și minunat.

Directorii erau profesori universitari, în general prea puțin pregătiți pentru a conduce o structură atât de impozantă; adesea se mulțumea să-și baricadeze ușa biroului și să aștepte cufundați în operele complete ale lui Jahiz sau Ibn Taymiyya trecerea timpului, lăsând pe seama locotenenților truda de a organiza producția în uzina de cunoaștere.

Sirienii se uitau amuzați la acești cercetători în devenire care o lălăie prin capitala lor și, spre deosebire de Iran, unde Republica Islamică era o fanatică a activităților de cercetare, regimul lui Hafez al-Assad îi lăsa pe acești oameni de știință, inclusiv pe arheologi, într-o pace regală. Germanii aveau la Damasc propriul institut de arheologie, unde oficia Bilger, gazda mea (apartamentul lui Sarah, spre întristarea mea, era prea mic ca să rămână acolo), iar la Beirut aveau faimosul Orient Institut al venerabilei Deutsche Morgenländische Gesellschaft, condusă de coranica și nu mai puțin venerabila Angelika Neuwirth. Bilger îl regăsise la Damasc pe un coleg din Bonn, specialist în artă și urbanism otomane, Stefan Weber, un om pe care nu l-am revăzut de mult timp; mă întreb dacă mai conduce departamentul de arte ale islamului de la Muzeul Pergamon din Berlin – Weber locuia într-o frumoasă casă arabă din inima orașului vechi, pe o străduță din cartierul creștin, Bab Touma;

o casă tradițională din Damasc, cu o curte mare, cu fântână din piatră albă și neagră, un *iwan*, un coridor la etaj, această casă isca multe gelozii în comunitatea de orientaliști. Sarah, ca toată lumea, de altfel, îl adora pe acest Stefan Weber, care vorbea perfect araba și ale cărui cunoștințe în materie de arhitectură otomană erau uimitoare, două calități care-i aduceau invidia și adversitatea declarate de la un Bilger, care nu suporta, în materie de competență și uimire, decât calitățile proprii. Apartamentul său era creat după chipul său: epatant și nemăsurat. Se găsea la Jisr al-Abyad, „podul alb": acest cartier luxos de la poalele muntelui Qassioun, foarte aproape de palatul prezidențial și de locuințele personajelor importante ale regimului, îi datora numele unui pod de pe un braț al râului Barada, care servea mai des la aruncarea gunoiului menajer decât la canotaj, dar pe ale cărui maluri strâmte erau plantați arbori, ceea ce l-ar fi transformat într-o promenadă agreabilă, dacă ar fi fost dotată cu trotuare demne de acest nume. „Reședința Bilger" era în întregime decorată în stil saudit sau kuweitian: totul, de la mânerele ușilor și până la robineți, era aurit; plafoanele gemeau sub mulaje neorococo; canapelele erau acoperite cu material negru și auriu. Camerele erau dotate cu pioase deșteptătoare: aceste machete ale Moscheii Profetului din Medina chirăiau pe o voce nazală chemarea la rugăciune din zori, dacă uitai să le oprești. Existau două saloane, o sufragerie cu o masă (la fel, negru cu auriu, picioarele în palmete strălucitoare) pentru douăzeci de convivi și cinci dormitoare. Noaptea, dacă te împiedicai de întrerupător din greșeală, zeci de aplice cu tuburi de neon scufundau apartamentul într-o lumină verde-pal și umpleau pereții cu cele nouăzeci și nouă de nume ale lui Allah, pentru mine miracol absolut înspăimântător, dar care-l încânta pe Bilger: „Nu e nimic mai frumos decât să vezi

tehnologia în slujba kitschului". Cele două terase ofereau o panoramă magnifică a oraşului şi a oazei Damasc, iar micul dejun sau cina la răcoare erau un deliciu. Pe lângă apartament şi maşină, echipajul lui Bilger număra un bucătar şi un om bun la toate; bucătarul venea de cel puţin trei ori pe săptămână să pregătească ospeţele de gală şi recepţiile pe care regele Bilger le oferea oaspeţilor săi; omul bun la toate (douăzeci de ani, mai degrabă amuzant, vioi şi agreabil, kurd originar din Qamishli, unde Bilger îl angajase pentru nişte săpături) se numea Hassan, dormea într-o cameră mică din spatele bucătăriei şi se ocupa de treburile menajere, comisioane, curăţenie, spălat, ceea ce, dat fiind că stăpânul lui (nu-mi vine să-i zic „angajator") lipsea adesea, îi lăsa foarte mult timp liber; studia germana la Goethe-Institut şi arheologia la Universitatea din Damasc şi îmi explicase că Bilger, pe care îl venera ca pe un semizeu, îi oferea această situaţie pentru a-l ajuta să-şi continue studiile în capitală. Vara, în sezonul marilor şantiere arheologice, acest simpatic student factotum îşi relua activităţile de săpător şi-şi însoţea mentorul pe şantierele din Jezira, unde era pus să dea la lopată, bineînţeles, dar şi la trierea şi desenul ceramicii, misiune care îl încânta şi în care trecea drept maestru: recunoştea de la prima ochire sigiliile, olăria grosieră sau porţelanurile islamice, plecând de la cioburi minuscule. Pentru lucrările de prospectare pe şantiere încă neatinse, Bilger îl lua întotdeauna cu el şi această proximitate dădea întotdeauna naştere la bârfe, bineînţeles – îmi amintesc ochi clipind cu subînţeles când era evocat cuplul, expresii ca „Bilger şi studentul *lui*" sau, şi mai rău, „Fritz şi băiatul lui", fără îndoială pentru că Hassan era în mod obiectiv tânăr şi foarte frumos şi pentru că orientalismul întreţine o anumită relaţie nu numai cu homosexualitatea, ci şi cu dominaţia sexuală mai generală a celor puternici asupra

celor slabi, a bogaților asupra săracilor. Azi mi se pare că Bilger, spre deosebire de alții, nu de juisarea corpului lui Hassan era interesat, ci de imaginea nababului, a binefăcătorului atotputernic pe care i-o aducea propria generozitate – în cele trei luni petrecute la el acasă, în Damasc, nu am fost niciodată martorul vreunei familiarități fizice între ei, ba dimpotrivă; oricând aveam ocazia, dezmințeam zvonurile care circulau pe seama lor. Bilger voia să semene cu arheologii de odinioară, cu Schliemann, cu Oppenheim, cu Dieulafoy; nimeni nu vedea, nu putea să vadă, în ce măsură aceste vise deveneau o formă de nebunie, încă blândă, în comparație cu nebunia lui de azi, sigur, Bilger, prințul arheologilor, era un țicnit simpatic, azi e un nebun furios; e bine să ne gândim că totul se scrisese deja la Damasc, în grandomania și lipsa lui de măsură: știu că, în ciuda salariului mirobolant, s-a întors la Bonn plin de datorii și era mândru de asta, mândru că distrusese tot, spunea el, risipise tot pe recepții luxoase, pe cadouri pentru favoriți, papuci persani mirifici, covoare din Orient și chiar antichități de contrabandă, mai ales monede elenistice și bizantine, pe care le cumpăra în special de la anticarii din Alep. Culmea luxului, pentru un arheolog; ca și Schliemann, le arăta invitaților comorile sale, dar nu le fura din siturile unde săpa – se mulțumea, spunea el, să *recupereze* obiectele care erau pe piață *ca să nu dispară*. Făcea turul de onoare al *numismata* pentru vizitatorii săi, explica viețile împăraților care bătuseră monedele, Phoca, Comnen, preciza originea probabilă a pieselor, cel mai adesea din orașele moarte din Nord; tânărul Hassan era însărcinat cu întreținerea strălucitoarelor minunății; le lustruia, le așeza armonios pe rafturile din fetru negru, fără să-și dea seama de pericolul extraordinar pe care-l reprezentau: Bilger, fără îndoială, nu risca decât scandalul și confiscarea oneroaselor jucării, dar Hassan

putea să-şi ia adio, dacă era prins, de la studii, ba chiar de la un ochi, de la câteva degete şi de la inocenţa lui.

Marile discursuri ale lui Bilger aveau ceva obscen: părea un militant ecologist, îmbrăcat într-o haină aurită din blană de vulpe sau hermină, care explica de ce şi cum trebuie protejată viaţa animalelor, cu gesturi largi de predicator fanatic. Era o seară deosebit de bahică şi de jenantă, în care toţi cei prezenţi (tineri cercetători, diplomaţi de rang mic) vor fi simţit o ruşine îngrozitoare printre canapelele negre şi neoanele verzi, când Bilger, cu elocinţa lui îngreunată de alcool, în picioare în mijlocul semicercului format de convivi, s-a apucat să-şi declame cele zece porunci ale arheologiei, motivele absolut obiective pentru care era cel mai competent dintre savanţii străini prezenţi în Siria şi cum, graţie lui, ştiinţa avea *să facă un salt în viitor* – tânărul Hassan, aşezat pe un scaun lângă el, îi arunca priviri admirative; din paharul de whisky sec din mâna lui Bilger, scuturat de mişcările oratorice ale mâinii, săreau din când în când stropi în părul întunecat al sirianului, oribil botez păgân pe care tânărul, pierdut în contemplarea feţei stăpânului său, concentrat să-i înţeleagă engleza rafinată până la limita pedanteriei, nu părea să-l perceapă. I-am povestit scena biblică lui Sarah, care nu asistase, şi nu m-a crezut; ca întotdeauna, credea că exagerez şi mi-a fost nespus de greu s-o conving că episodul chiar se petrecuse.

Îi datorăm, totuşi, lui Bilger minunate expediţii în deşert şi, mai ales, o noapte într-un cort de beduini, între Palmira şi Rusafa, o noapte în care cerul e atât de senin şi stelele sunt atât de numeroase, încât coboară până la pământ, mai jos decât privirea, o noapte cum numai marinarii, îmi imaginez, pot să vadă vara, când marea e la fel de calmă şi întunecată ca un *badiyé* sirian. Sarah era încântată să poată retrăi, în câteva detalii, aventurile lui Annemarie Schwarzenbach sau ale

călătoarei Marga d'Andurain, petrecute cu șaizeci de ani înainte în Levantul mandatului francez; simțea din nou, îmi povestea în barul de la hotel Baron, ceea ce Annemarie îi scria în 6 decembrie 1933 lui Klaus Mann din același loc:

> *Mi se pare adesea, în cursul acestei ciudate călătorii, din cauza oboselii sau pentru că am băut prea mult, că* totul *devine neclar; nimic de ieri; nicio față nu e aici. E o mare spaimă și, de asemenea, o mare tristețe.*

Annemarie evocă apoi *figura inflexibilă* a lui Erika Mann, care se ține bine în această dezolare și își imaginează că fratele ei știe rolul pe care îl joacă în această durere – nu are de ales, trebuie să-și continue călătoria, unde ar putea să se ducă în Europa? Și familia Mann își va începe exilul, care îi va duce în Statele Unite în 1941 și, fără îndoială, dacă ar fi putut să se hotărască să fugă definitiv din iluzia elvețiană și de sub controlul mamei ei, Annemarie Schwarzenbach nu ar fi avut niciodată acel stupid accident de bicicletă care-i lua viața în 1942 și o imortaliza tânără, la treizeci și patru de ani – are douăzeci și cinci în momentul primei călătorii în Orient, aproape cât Sarah. În această primă seară în Alep, după ce ne instalaserăm la Baron și sărbătoriserăm descoperirea în registrul hotelului a fișei de sosire a lui Annemarie, am mers să cinăm în Jdaydé, cartier creștin din orașul vechi, unde locuințele tradiționale erau treptat restaurate și transformate în restaurante și hoteluri luxoase – cel mai vechi și cel mai celebru dintre ele, la capătul unei străduțe înguste, ce dădea într-o mică piață, se numea Sissi House, lucru care a făcut-o să râdă pe Sarah, îmi zicea „săracul de tine, ești urmărit de Viena și Franz Josef, nu ai nicio șansă" și insistase să luăm cina acolo:

trebuie să recunosc că, deşi nu sunt ceea ce am putea numi un sibarit şi nici un gurmand, decorul, mâncarea şi excelentul vin libanez (şi mai ales compania lui Sarah, a cărei frumuseţe era pusă în valoare de *cortila* otomană, pietre, stofe, grilajele din lemn) au ancorat acea seară în memoria mea; eram prinţi, prinţi ai Occidentului pe care Orientul îi primea şi îi trata ca atare, cu rafinament, slugărnicie, suavă langoare şi acest ansamblu, conform imaginii pe care tinereţea noastră o construise în privinţa mitului oriental, ne dădea impresia că locuiam în sfârşit în tărâmurile celor *O mie şi una de nopţi*, reapărute doar pentru noi: niciun străin în acest început de primăvară, parcă pentru a ne garanta exclusivitatea; vecinii noştri din restaurant erau o familie bogată din Alep, care sărbătorea aniversarea unui patriarh, iar femeile, împodobite cu bijuterii şi îmbrăcate în cămăşi din dantelă albă şi haine stricte, din lână neagră, îi zâmbeau fără încetare lui Sarah.

Mâncam humus, *moutabbal* şi friptură pe grătar şi ni se păreau mai bune decât la Damasc, transcendente, sublime; *soujouk*-ul era mai sălbatic, *bastourma* era mai parfumată, iar nectarul Bekaa era şi mai ameţitor decât de obicei.

Ne-am întors la hotel pe drumul mai lung, prin penumbra străduţelor şi a bazarurilor închise – azi toate aceste locuri au căzut pradă războiului, ard sau au ars, obloanele de fier ale magazinelor sunt deformate de căldura incendiilor, mica piaţă a Eparhiei maronite e invadată de clădiri prăbuşite, uimitoarea biserică latină, cu clopotniţa dublă, cu ţiglă roşie e devastată de explozii: oare îşi va regăsi Alepul vreodată splendoarea, nu se ştie, dar azi sejurul nostru e un dublu vis, în acelaşi timp pierdut în timp şi acoperit de distrugere. Un vis cu Annemarie Schwarzenbach, T.E. Lawrence şi toţi

clienții hotelului Baron, morții celebri și uitați, cărora ne alăturăm la bar pe taburetele rotunde cu șezutul din piele, în fața scrumierelor publicitare și a celor două bizare cartușiere de vânătoare; un vis cu muzică alepină, vocea, lăuta, țitera – mai bine să mă gândesc la altceva, să mă întorc, să adorm pentru a șterge, a șterge Baron, Alep, obuzele, războiul și pe Sarah, să încercăm, mai ales, printr-o mișcare a pernei, să o regăsim în misteriosul Sarawak, prinsă între jungla din Borneo și pirații din Marea Chinei.

Dumnezeu știe prin ce asociere am acum această melodie în cap: chiar și cu ochii închiși și încercând să respir profund trebuie ca acest creier să lucreze, flașneta mea intimă trebuie să înceapă să cânte în momentul cel mai nepotrivit, oare e un semn de nebunie, îl ignor, nu aud voci, aud orchestre, lăute, coruri; îmi umplu urechile și memoria, se declanșează singure ca și cum, atunci când un moment de agitație încetează, un altul, comprimat sub primul, ar izbucni din conștiință – știu că e vorba de o frază din *Deșertul* lui Félicien David sau cred că știu, mi se pare că-l recunosc pe acel Félicien de altădată, primul mare muzician oriental, uitat, ca toți cei care s-au consacrat trup și suflet legăturilor dintre Est și Vest, fără să se blocheze la bătăliile Miniștrilor de Război sau ale Coloniilor, rar pus în scenă azi, puțin înregistrat, și totuși adulat de compozitorii timpului său ca și cum *ar fi rupt ceva*, ar fi dat naștere *unui nou sunet, unei noi sonorități,* Félicien David, născut în sudul Franței, în Vaucluse sau Roussillon, și mort (asta știu sigur, e o informație destul de idioată cât să o țin minte) la Saint-Germain-en-Laye, înfricoșătoare comună din vecinătatea Parisului, care se organizează în jurul unui castel plin până la streașină cu cremene tăiat și pietre franțuzești, Félicien David, mort și el de tuberculoză în 1876, om sfânt pentru că toți saint-simonienii erau sfinți, nebuni, nebuni și sfinți, ca

Ismaÿl Urbain, primul francez de origine algeriană sau primul algerian din Franţa, de care ar fi timpul ca francezii să-şi aducă aminte, primul bărbat, primul orientalist care a avut de-a face cu o *Algerie pentru algerieni* începând cu anii 1860, împotriva maltezilor, sicilienilor, spaniolilor sau marsiliezilor care formau embrionul coloniştilor pe drumurile trasate de cizmele militarilor: Ismaÿl Urbain avea urechea lui Napoleon al III-lea şi puţin a lipsit ca soarta lumii arabe să se schimbe, dar politicienii francezi şi englezi sunt retori laşi, interesaţi, mai ales, de *a face pipi* pe gheaţă, iar Ismaÿl Urbain, prietenul lui Abd al-Kader, a murit şi nu a mai fost nimic de făcut, politicile Franţei şi Marii Britanii erau afectate de tâmpenie, prizoniere ale injustiţiei, violenţei şi continuităţii statului.

Între timp existaseră Félicien David, Delacroix, Nerval, toţi cei ce vor fi vizitat faţada Orientului, de la Algeciras la Istanbul sau curtea lui din spate, din India şi până în Cochinchina; între timp, acest Orient revoluţionase arta, literele şi muzica, mai ales muzica: după Félicien David, nimic nu avea să mai fie ca înainte. Gândirea asta e poate puţin pioasă, exagerezi, ar spune Sarah, dar Dumnezeule, am demonstrat toate astea, am scris totul, am demonstrat că revoluţia din muzica secolelor XIX şi XX îi datora tot Orientului, că e vorba de o mişcare largă, care-i include, printre alţii, pe Mozart, Beethoven, Schubert, Liszt, Berlioz, Bizet, Rimski-Korsakov, Debussy, Bartók, Hindemith, Schönberg, Szymanowski, sute de compozitori din toată Europa, în toată Europa suflă vântul alterităţii, toţi aceşti oameni utilizează ce primesc de la Celălalt pentru a modifica Sinele, pentru a-l modifica genetic, căci geniul îşi doreşte modificarea, folosirea de procedee exterioare pentru a înlătura dictatura cântului bisericesc şi a armoniei, de ce mă enervez singur pe pernă acum,

fără îndoială pentru că sunt un biet universitar fără succes, cu teza sa revoluționară din care nimeni nu trage nicio concluzie. Azi nimeni nu se mai interesează de acel Félicien David devenit celebru în 8 decembrie 1844, după premiera cu *Deșertul* la Conservatorul din Paris, odă-simfonie în trei părți pentru recitativ, tenor solo, cor de bărbați și orchestră, compusă pornind de la amintirile de călătorie ale compozitorului între Beirut și Cairo; în sală se află Berlioz, Théophile Gautier și toți saint-simonienii, printre care și Enfantin, marele maestru al noii religii, care pleacă în Egipt să-și găsească o soție cu care să aibă copii, o mesia femeie, și să reconcilieze astfel Orientul și Occidentul, să le unească în trup, Barthélemy Enfantin va proiecta Canalul Suez și calea ferată Lyon, va încerca să intereseze Austria și pe un Metternich de proiectele sale orientale, fără succes, Omul de Stat nu îl primește, în urma unei conspirații catolice și în ciuda sfaturilor unui Hammer-Purgstall care văzuse aici o idee genială pentru a deschide poarta Imperiului în Orient.

Barthélemy Enfantin, marele mistic păcătos cu trupul, primul guru modern și antreprenor genial, e așezat în sală alături de un Berlioz care nu-și ascunde simpatiile pentru aspectul social al doctrinei saint-simoniene.

Deșertul cucerește Parisul – „părerea era unanimă, era cea mai puternică furtună prin care a trecut muzica, niciun maestru nu a mers mai departe", scrie Théophile Gautier în *La Presse*, descriind furtuna care atacase caravana din deșert; este și primul „Dans al cadânelor", motiv erotic al cărui succes ulterior e cunoscut și, surpriza surprizelor, primul „Cântec al muezinului", prima chemare la rugăciunea musulmană care răsună în Paris: „La ora aceea matinală, glasul muezinului e cel pe care îl auzim", scrie Berlioz în *Journal des débats* în 15 decembrie, „aici David s-a limitat nu la rolul imitatorului, ci

la cel al aranjorului; s-a șters complet pentru a ne face cunoscut, în strania lui nuditate și chiar în limba arabă, bizarul cântec al muezinului. Ultimul vers din această specie de strigăt melodic se încheie într-o gamă compusă din intervale mai scurte decât semitonurile, pe care Domnul Béfort a executat-o foarte abil, dar care i-a provocat o mare surpriză auditoriului. Un contralto, un adevărat contralto feminin (Domnul Béfort, tatăl a trei copii), a cărui voce a dezorientat sau mai degrabă a trezit publicul, inducând ideea de harem etc. După rugăciunea muezinului, caravana își reia drumul și dispare. Deșertul rămâne singur." Deșertul întotdeauna rămâne singur și oda simfonică are un asemenea succes, încât David o pune în scenă în toată Europa și în special în Germania și Austria, unde saint-simonienii încearcă, mereu în zadar, să-și extindă influența; Félicien David îl va întâlni pe Mendelssohn în anul următor, va dirija la Frankfurt, la Potsdam, în fața curții Prusiei, la München și la Viena în decembrie, patru concerte vieneze, un imens succes, la care va asista, bineînțeles, și Hammer-Purgstall, care va fi ușor nostalgic, povestește el însuși, după Orientul atât de îndepărtat în clipa aceea.

Bineînțeles, îi putem reproșa lui David dificultățile sale și transcrie ritmurile arabe în partitură, dar asta înseamnă să uităm că până și compozitorii otomani au dificultăți în a-și transcrie propriile ritmuri în notație „occidentală"; tind să le simplifice, la fel ca David, și ar trebui să-l ascultăm pe Bela Bartók cu călătoria sa în Turcia pentru ca notația să devină mai precisă, chiar dacă, între timp, marele Francisco Salvador-Daniel, elevul lui Félicien David, profesor de vioară în Alger și primul mare etnomuzicolog *avant la lettre,* ne-a lăsat un magnific *Album cu cântece arabe, maure și kabyle*: Rimski-Korsakov va relua aceste melodii oferite de Borodine în mai multe opere simfonice. Francisco

Salvador-Daniel, prieten cu Gustav Courbet și Jules Vallès, socialist și comunard, director al Conservatorului în timpul Comunei, el va sfârși executat de versaillezi, prins cu arma în mână pe o baricadă, căci înlocuise vioara cu o armă – nu există mormânt pe acest pământ pentru Francisco Salvador-Daniel, mort la patruzeci de ani și de atunci complet uitat în Franța, în Spania sau în Algeria, nu există mormânt cu excepția urmelor melodiilor sale în operele unor Massenet, Delibes, Rimski, fără îndoială mai reușite, dar care nu ar fi existat fără materia furnizată de Francisco Salvador. Mă întreb când vor fi scoși din uitare acești oameni, când li se va face dreptate tuturor celor care au lucrat, din dragoste pentru muzică, pentru cunoașterea instrumentelor, ritmurilor și modurilor repertoriilor arabe, turcești sau persane. Teza mea și articolele mele sunt un mormânt pentru Félicien David, un mormânt pentru Francisco Salvador-Daniel, un mormânt întunecat, în care nimeni nu e deranjat în somnul etern.

ORA 0:55

Prefer să fiu în patul meu, fixând cu privirea întunericul, întins pe spate, cu ceafa sprijinită de o pernă moale, decât în deșert, chiar și în compania lui Félicien David, chiar și în compania lui Sarah, deșertul e un loc extraordinar de neplăcut, nici măcar nu mă refer la deșertul de nisip, unde respiri siliciu toată ziua, toată noaptea, siliciul îți intră în toate orificiile, în urechi, în nări și chiar în buric, ci la deșertul de piatră sirian, cu pietre, roci, munți stâncoși, cu dolmene, movile, coline și ici-colo oaze în care, nu se știe cum, se ivește un pământ strălucitor, iar *badiyé* se umple atunci de câmpuri, de grâu de iarnă sau de curmali. Trebuie să spun că în Siria numele „deșert" era unul cu totul depășit, exista civilizație până în regiunile cele mai îndepărtate, nomazi sau soldați, și era suficient ca o femeie să se oprească să urineze după o movilă de la marginea drumului pentru ca imediat un beduin să-și scoată nasul și să privească blazat dosul occidentalei ușurate, Sarah, de exemplu, pe care toți am văzut-o alergând spre toaletă, disperată, ținându-se de pantaloni cu o mână, de parcă ar fi văzut un strigoi: eu și Bilger crezuserăm mai întâi că un șacal

sau un scorpion sau un șarpe o mușcase de fese, dar, revenindu-și din spaimă, ea ne-a explicat râzând în hohote că din spatele unei pietre apăruse un turban alb cu roșu și sub turban era un nomad tuciuriu, în picioare, cu brațele încrucișate și privirea inexpresivă, observând în tăcere ceea ce pentru el trebuia să fie o apariție stranie, o necunoscută care-și făcea nevoile în deșertul lui. Un adevărat personaj de desene animate, zicea Sarah amuzată, așezându-se din nou pe bancheta din spate, ce m-am speriat, și Bilger adăuga cu superbie: „Această regiune a fost locuită cu trei milenii înainte de Isus Christos, iată dovada."

În jurul nostru, totuși, doar kilometri după kilometri de praf mat sub cerul lăptos – eram între Palmira și Deir ez-Zor, pe interminabilul drum care leagă orașul antic, cel mai faimos de Siria, cu Eufratul ei cu stuf impenetrabil, în plină expediție pe urmele lui Annemarie Schwarzenbach și ale lui Marga d'Andurain, tulburătoarea regină a Palmirei, care condusese în timpul mandatului francez din Siria hotelul Zenobia, situat la marginea ruinelor orașului caravanier, la limita câmpurilor de coloane sfărâmate și temple ale căror pietre lustruite se pătau în ocru, odată cu soarele serii. Palmira, așezată sub un munte stâncos, pe vârful căreia stătea o fortăreață arabă din secolul al XVI-lea, Qalat Fakhr ad-Din Ibn Maan: vederea asupra sitului, palmierii și turnurile funerare erau atât de uluitoare, încât aveam să decidem, împreună cu o gașcă de orientaliști începători din Damasc, să rămânem acolo peste noapte. Ca soldații, coloniștii sau arheologii de odinioară, fără să ne preocupăm nici de reguli, nici de confort, aveam să decidem (împinși de Sarah și Bilger: amândoi, din motive foarte diferite, erau absolut entuziasmați de ideea acestei expediții) să petrecem noaptea în vechea citadelă sau pe treptele ei, orice ar fi putut crede paznicii. Acest castel

prăbușit în el însuși, compact, bloc din piese de Lego închise la culoare, fără deschideri, în afară de crenelurile invizibile de la distanță, pare a sta într-un echilibru instabil în vârful pantei pietroase; privită de jos, de pe câmpul arheologic, pare că se apleacă și amenință, în cazul unei furtuni mai puternice decât de obicei, să alunece pe grohotiș până în oraș ca un copil pe sanie – dar, cu cât ne apropiam mai mult, cu cât drumul își etala curbele pe versantul muntelui, cu atât mai mult edificiul căpăta, în ochii călătorilor, mărimea reală și dimensiunile gigantice: de donjon abrupt, bine protejat la est de o crevasă adâncă, de clădire solidă, cu creneluri ucigașe, care nu te încuraja deloc să fii un soldat cu misiunea de a-i veni de hac. Prințul druz al Libanului, Fakhr ad-Din, o ridicase cu minime cunoștințe de arhitectură militară – oricum, părea de necucerit altfel decât prin foame și sete: mi-i imaginam pe paznicii asediați rugându-se cu disperare la Dumnezeu pe grămada lor de pietre, contemplând prospețimea oazei, ai cărei palmieri desenau un lac de un verde adânc dincolo de ruinele orașului antic.

Priveliștea era magică – la răsăritul și la apusul soarelui lumina razantă învăluia pe rând Templul lui Baal, Câmpia lui Dioclețian, agora, tetrapilele și zidurile amfiteatrului, și ne puteam imagina fără efort uimirea englezilor din secolul al XVIII-lea, care descopereau oaza și trimiteau acasă primele desene cu Palmira, Logodnica Deșertului: aceste desene aveau să facă turul Europei, imediat gravate la Londra și distribuite pe tot continentul. Bilger povestea chiar că aceste reproduceri stăteau la originea multor fațade și colonade neoclasice din arhitectura europeană: capitalele noastre datorau mult capitelurilor Palmirei, o fărâmă din deșertul Siriei trăia clandestin în Londra, Paris sau Viena. Îmi imaginez că azi jefuitorii își fac de cap și demontează basoreliefurile de pe morminte, inscripțiile și statuile pentru a le vinde

amatorilor fără scrupule și lui Bilger însuși, care, de n-ar fi fost nebunia lui, ar fi fost fără îndoială un achizitor al acestor firimituri smulse deșertului – în dezastrul sirian, obuzele și excavatoarele au luat locul periilor arheologilor; se povestește că mozaicurile sunt demontate cu picamerul, că Orașele moarte sau siturile de pe Eufrat sunt cercetate cu buldozerul și piesele interesante sunt vândute în Liban și Turcia, vestigiile sunt o resursă de subsol, o resursă naturală ca și petrolul, care au fost toate exploatate din cele mai vechi timpuri. În Iran, în munții din apropierea Shirazului, un tânăr puțin nebun ne-a propus să cumpărăm o mumie, o mumie din Luristan, cu tot cu bijuteriile ei din bronz, cu armura, cu armele – ne-a luat ceva timp să înțelegem ce ne oferea, atât de nepotrivit părea cuvântul „mumie" în acel sat de munte, ce să facem cu o mumie, i-am răspuns, „păi, e drăguță, e utilă și o poți revinde, dacă ai nevoie de bani": puștiul (nu putea avea mai mult de douăzeci de ani) propunea să ne livreze mumia în chestiune în Turcia și, cum conversația se prelungea la infinit, Sarah a găsit un mod foarte inteligent de a ne debarasa de inoportun: credem că antichitățile iraniene trebuie să rămână în Iran, Iranul este o mare țară care are nevoie de toate antichitățile ei, nu vrem să-i facem niciun rău și acest duș de naționalism a părut să potolească ardoarea arheologului amator, obligat să fie de acord cu noi, deși, în sinea lui, era prea puțin convins de brusca fervoare naționalistă a celor doi străini. În timp ce-l priveam părăsind parcul în care ne abordase, mi-am imaginat o secundă mumia, cadavru venerabil, traversând Zagrosul și munții din Kurdistan pe un măgar ca să ajungă în Turcia și apoi în Europa sau Statele Unite, pasager clandestin, în vârstă de două mii de ani, călătorind pe aceeași rută periculoasă ca armatele lui Alexandru sau iranienii care fugeau de regim.

Jefuitorii de morminte din Siria, din câte știu eu, nu oferă mumii, ci animale din bronz, sigilii cilindrice, lămpi cu ulei bizantine, cruci, monede, statui, basoreliefuri și chiar intabulaturi sau capiteluri sculptate – la Palmira pietrele vechi erau atât de numeroase, încât mobilierul de grădină al hotelului Zenobia era alcătuit numai din ele: capiteluri pe post de mese, trunchiuri de coloane pe post de bănci, resturi ca decorațiuni pentru rondurile de flori, terasa era alcătuită în mare parte din ruinele lângă care se afla. Hotelul cu un singur nivel fusese construit de un arhitect uitat, Fernando de Aranda, fiul lui Fernando de Aranda, muzician la curtea lui Abdulhamid, succesorul lui Donizetti ca dirijor al orchestrei și al fanfarelor militare imperiale: la Palmira eram, deci, oarecum în elementul meu, deșertul conținea accente îndepărtate ale muzicii din capitala otomană. Fernando de Aranda-fiul își petrecuse toată cariera în Siria, unde murise în anii 1960, și construise câteva clădiri importante în Damasc, într-un stil care ar fi putut fi calificat drept *Art Nouveau orientalizat*, printre care gara din Hedjaz, universitatea, numeroase reședințe mari și hotelul Zenobia din Palmira, care încă nu se numea Zenobia, ci Kattané, după numele societății siriene care i-l comandase starului în devenire al arhitecturii moderne siriene, în vederea deschiderii regiunii pentru vizitatori – clădirea a fost abandonată chiar înainte de a fi terminată, fiind lăsată pe mâna garnizoanei franceze din Palmira (mehariști, aviatori, mici ofițeri fără viitor) care vegheau asupra sorții beduinilor și asupra imensului teritoriu care se întindea până în Irak și Iordania, unde controlul aparținea britanicilor. Opera lui Fernando de Aranda, deja de dimensiuni modeste, s-a pomenit cu o aripă amputată – lucru care dădea fațadei un aer strâmb – frontonul de deasupra porții de intrare, cu doi pilaștri și palmete, nu mai sugera o nobilă

simetrie, ci începutul unui cotlon de unde se deschidea terasa hotelului și acest dezechilibru dădea ansamblului un aer șchiop, susceptibil de a provoca, în funcție de ce sentimente vă provoacă infirmii, tandrețea sau disprețul. Tandrețe sau dispreț încurajate, de altfel, de interiorul clădirii, cu stranii scaune vechi, de paie în hol, camere minuscule și sufocante, azi renovate, dar care în epocă arborau imagini îngălbenite cu Ministerul Turismului din Siria și așezări prăfuite de beduini. Eu și Sarah înclinam mai degrabă către tandrețe, ea, din cauza lui Annemarie Schwarzenbach și a Margăi d'Andurain, eu, bucuros să văd roadele nebănuite pe care maestrul de muzică otoman le oferise deșertului Siriei prin intermediul fiului său.

Amplasamentul hotelului Zenobia era extraordinar: așezat pe o latură a orașului antic, oferea privirii, la câteva zeci de metri distanță, templul lui Baal și, dacă erai destul de norocos cât să primești una dintre camerele care dădeau în față, dormeai, ca să zic așa, în mijlocul ruinelor, cu capul în stele și în visele antice, legănat de conversațiile lui Baal, zeul soarelui și al rouăi de dimineață, cu Ișstar, zeița în formă de leu. Aici domnea Tammuz, Adonis al grecilor, cel pe care irakianul Badr Shakir al-Sayyab îl cânta în poemele sale; privirii i se oferea oaza acoperită cu anemone roșii, născute din sângele acelui muritor al cărui singur păcat fusese de a fi prea iubit de zeițe.

În ziua aceea nu se punea problema hotelului, de vreme ce avusesem strania idee de a dormi în cetatea lui Fakhr ad-Din ca să profite, la apusul soarelui și la răsărit, de frumusețea orașului. Bineînțeles, nu avem niciun fel de echipament de camping; împreună cu Bilger, înghesuisem în SUV-ul lui cinci sau șase pături care ne țineau loc de saltele și saci de dormit, perne, fețe de masă, cuverturi, sticle de vin libanez și de *arak*, ba

chiar micul grătar de metal de pe terasa lui de acasă. Cine participa la această expediție, în afară de Sarah, o revăd pe o specialistă în istorie din Franța, surâzătoare, brunetă cu păr lung, și pe partenerul ei, la fel de brunet și surâzător – cred că azi el e jurnalist și scrie din Orientul Mijlociu pentru mai multe ziare franțuzești: atunci visa la un post prestigios într-o universitate americană, cred că Sarah a rămas în legătură cu acest cuplu fermecător în care se unea armonios frumusețea cu inteligența. E bizar, totuși, că nu mi-am păstrat prieteni din Damasc, cu excepția lui Sarah și a nebunului de Bilger, nici sirieni, nici orientaliști, îmi dau seama cât de insuportabil puteam să fiu cu exigențele și pretențiile mele, din fericire am făcut multe progrese de-atunci, deși asta n-a dus, în termeni de noi prietenii, la o viață socială dezlănțuită – trebuie să recunosc asta. Dacă Bilger n-ar fi devenit dement, dacă Sarah nu ar fi așa de inaccesibilă, ei sunt fără îndoială legătura cu acest trecut care-mi bate noaptea la ușă, cum se numeau, deci, cei doi francezi, Jeanne poate, nu, Julie, și el, François-Marie, îi revăd figura slabă, barba întunecată și, mister al armoniei unei fețe, umorul și privirea malițioasă, care compensau duritatea ansamblului, memoria e singurul lucru care nu mă înșală, care nu ezită ca tot restul corpului meu – în fine, dimineața am cumpărat carne de la un măcelar din orașul modern Palmira: sângele unui miel abia tăiat se scurgea pe trotuarul din fața vitrinei în care erau atârnate de cârlige de fier plămânii, traheea și inima animalului; în Siria nimeni nu putea uita că delicioasa carne de chebap provenea dintr-un mamifer cu beregata tăiată, un mamifer lânos și drăguț, ale cărui viscere ornau toate vitrinele.

Dumnezeu este marele dușman al oilor; mă întreb din ce motiv oribil alege să-l înlocuiască, în momentul jertfei, pe fiul lui Avraam cu un berbec, și nu cu o

furnică sau un trandafir, condamnând astfel bietele ovine la o hecatombă eternă. Bineînțeles că Sarah (amuzantă coincidență biblică) a fost responsabilă cu cumpărăturile, nu doar pentru că vederea sângelui și a măruntaielor aburinde nu o supăra, ci, mai ales, deoarece cunoașterea dialectului și marea ei frumusețe asigurau întotdeauna mărfuri de calitate și un preț mai mult decât rezonabil, dacă era lăsată să plătească: nu arareori vânzătorii hipnotizați de strălucirea acestui înger cu păr castaniu, cu surâs carmin căutau să o rețină cât mai mult în magazinul lor, refuzând să primească banii pe mărfuri. Orașul modern Palmira, situat în nordul oazei, era un cadrilater foarte ordonat, de case joase, din beton simplu, limitat la nord și la nord-est de un aeroport și o închisoare sinistră, cea mai cunoscută din Siria, o închisoare vopsită în negru și sângeriu, culorile premonitorii ale drapelului sirian, pe care dinastia Assad le etala cu înverșunare pe întregul teritoriu: în celulele sale, torturile cele mai atroce erau la ordinea zilei, supliciile medievale erau aplicate sistematic, o rutină fără alt scop decât frica generală, răspândirea fricii în toată țara asemenea unui puroi.

Ceea ce o interesa pe Sarah mai cu seamă la Palmira, pe lângă uimitoarea frumusețe a ruinelor și monstruozitățile regimului Assad, erau urmele șederii lui Annemarie Schwarzenbach și a straniei sale gazde, Marga d'Andurain, patroana hotelului Zenobia, la începutul anilor 1930 – în jurul focului, în fața cetății Fakhr ad-Din, am petrecut o mare parte a nopții spunând povești pe rând, o adevărată *Ședință*, o *Maqâma*, gen nobil al literaturii arabe, în care personajele își dau cuvântul pentru a explora, fiecare la rândul său, un subiect dat: noi am scris, în acea noapte, *Maqâma tadmoriyya*, Ședința din Palmira.

Paznicul fortului era un bătrân slab, cu turban, înarmat cu o puşcă de vânătoare; misiunea lui consta în a închide, cu un lanţ şi un lacăt impresionante, grilajul prin care se făcea accesul în castel – era complet surprins de grupul nostru. Le lăsaserăm pe vorbitoarele de arabă să negocieze cu el şi observam, Bilger, François-Marie şi eu, retraşi, derularea negocierilor: paznicul era inflexibil, grilajul trebuia închis seara la culcare şi deschis în zori, era misiunea lui şi înţelegea să o îndeplinească, chiar dacă turiştilor nu le convenea; proiectul nostru se îneca şi ne întrebam cum ne putusem imagina chiar şi o secundă că ar fi putut fi altfel, fără îndoială era o pretenţie de colonialişti. Sarah nu renunţa: continua să parlamenteze cu palmireanul care se juca mecanic cu cureaua armei, în acelaşi timp aruncându-ne priviri neliniştite: probabil se întreba de ce îl lăsam cu tânăra femeie în timp ce noi, trei bărbaţi, ne aflam la doi metri de el şi observam discuţiile la modul placid; gardianul era obligat să-şi facă datoria, să deschidă şi să închidă. În schimb, puteam rămâne în interiorul cetăţii, închişi, deci, până în zori, lucrul acesta nu i-ar fi deranjat cu nimic misiunea. Sarah îi acceptase condiţiile ca punct de pornire – încerca, în plus, să obţină cheia de la lacăt, ceea ce ne-ar fi permis să părăsim nobilul donjon în caz de urgenţă, fără să aşteptăm zorii, ca într-un basm. Trebuie să recunosc că perspectiva de a fi închis în interiorul unei fortăreţe inexpugnabile, la câţiva kilometri de cea mai sinistră închisoare din Siria, îmi dădea fiori – clădirea nu era decât o grămadă de roci fără niciun fel de confort, camere goale în jurul unei mici *cortile*, şi aceea plină de grohotiş, scări fără balustradă, care urcau până la terasele mai mult sau mai puţin crenelate, unde dădeau târcoale liliecii. Din fericire, paznicul era la capătul răbdării; după ce ne propusese o ultimă dată să intrăm, şi cum noi în continuare ezitam să ne închidem de bunăvoie (chiar

aveam tot ce ne era necesar? Chibrituri, hârtie de ziar, apă?), a închis grilajul fără să mai aştepte, grăbit să ajungă acasă. Sarah avea să-i pună o singură întrebare, la care părea să răspundă afirmativ, înainte de a ne întoarce spatele şi de a coborî spre valea mormintelor, drept pe pantă.

– Ne-a permis oficial să ne instalăm aici.

Aici însemna scurta suprafaţă pietroasă situată între vechiul pod rulant şi arcada intrării. Soarele dispăruse în spatele colinei noastre; ultimele raze scăldau coloanele în aur şi irizau palmierii; briza uşoară aducea un parfum de pietre calde, amestecat, uneori, cu cauciuc şi resturi menajere arse; jos, la poalele dealului, un bărbat minuscul plimba o cămilă pe pista ovală a marelui stadion de praf, unde se organizau cursele de dromaderi, care atrăgeau nomazii din toată regiunea, acei beduini pe care Marga d'Andurain îi iubea atât.

Tabăra noastră era mult mai săracă decât a exploratorilor de odinioară: se povesteşte că Lady Hester Stanhope, prima regină din Tadmor, mândră aventurieră englezoaică, având moravuri de oţel, căreia Orientul avea să-i mănânce averea şi sănătatea până la moartea sa, în 1839, într-un sat din munţii libanezi, avea nevoie de şapte cămile pentru a-şi transporta echipajul, iar cortul în care-i primea pe emirii din ţinut era de departe cel mai luxos din toată Siria; legenda spune că, în afară de oala de noapte, singurul accesoriu indispensabil în deşert, zicea ea, nepoata lui William Pitt transporta un serviciu de cină de gală în Palmira, un serviciu regal, ale cărui vase şi tacâmuri au fost scoase din cufere, spre marea surpriză a comesenilor; toţi emirii şi şeicii din ţinut au fost uimiţi de Lady Hester Stanhope, se povesteşte. Cât despre masa noastră, ea se compunea exclusiv din miel prăjit, sos englezesc şi ortolani, câteva frigărui doar, primele arse, celelalte crude, în funcţie de focul capricios din *mangalul* lui Bilger. Carne pe care o rulam în această

azimă delicioasă, un fel de clătită din făină de grâu, coaptă pe o tavă de metal, care în Orient servește în același timp de hrană, farfurie și furculiță. Probabil flăcările noastre trebuie că se vedeau de la kilometri depărtare, ca un far, și ne așteptam ca poliția siriană să vină să ne ia de acolo, dar Eshmoun veghea asupra orientaliștilor și nimeni nu avea să ne deranjeze până în zori, cu excepția aerului înghețat: era un frig ceva de speriat.

Strânși în jurul grătarului a cărui căldură era la fel de iluzorie ca a milioanelor de stele din jurul nostru, înfofoliți în păturile *bleu-ciel* ale lui Bilger, cu paharele în mână, o ascultam pe Sarah povestind istorii; mica peșteră de piatră avea ecou și dădea rezonanță vocii ei și adâncime timbrului – chiar și Bilger, care înțelegea destul de rău franceza, renunțase la peroratiile lui, pentru a o asculta explicând aventurile doamnei Stanhope, care fusese în acel loc înaintea noastră, femeie cu destin excepțional, spunea ea, și îi pot înțelege pasiunea pentru această doamnă, ale cărei motivații erau la fel de misterioase ca deșertul însuși: ce o împingea pe Lady Hester Stanhope, femeie bogată și puternică, nepoata unuia dintre cei mai strălucitori oameni politici din epocă, să părăsească tot și să se instaleze în Levantul otoman, unde guverna, unde era regina micului regat pe care și-l croise în Chouf, între druzi și creștini, ca o fermă din Surrey? Sarah ne povestea o anecdotă despre modul în care își administra sătenii: „Oamenii o respectau mult", spunea ea, „chiar dacă justiția ei orientală se mai înșela uneori. Știa importanța pe care o dădeau arabii respectului față de femei și pedepsea fără milă orice abatere de la severa abstinență pe care o impunea servitorilor săi. Interpretul și secretarul său, fiul unui englez și al unei sirience pe care-l plăcea mult, îi zice într-o zi că unul dintre oamenii ei, pe nume Michel Toutounji, sedusese o tânără siriancă din sat și că-i văzuse pe cei doi așezați

pe un cedru din Liban. Toutounji susținea că nu era adevărat. Lady Hester convoacă tot satul pe peluza din fața castelului, se așază pe perne, cu guvernatorul în dreapta ei și cu Toutounji în stânga, înfășurați în mantale, așa cum noi stăm înfășurați în pături, cu o atitudine respectuoasă. Țăranii formau un cerc; «Toutounji», spune ea, îndepărtând de buze lungul furtun de ambră al acelei pipe cu care se fumează întotdeauna în gravuri, «sunteți acuzat de o legătură nelegiuită cu Fattoum Aisha, fată siriană care e aici, în fața mea. O negați. Voi, ceilalți», continuă ea adresându-se țăranilor, «dacă știți ceva, spuneți. Vreau să fac dreptate. Vorbiți.» Toți sătenii au răspuns că nu știau nimic. Atunci se întoarce spre secretarul ei, care, cu mâinile pe piept, aștepta sentința. «Îi imputați acestui tânăr care intră în lume și care nu are decât reputația sa pentru a se apăra lucruri abominabile. Chemați-vă martorii. Unde sunt? «Nu am», răspunde el umil, «dar l-am văzut». »Cuvântul vostru n-are nicio valoare în fața mărturiei întregului sat și a bunului renume al tânărului.»; apoi, luând tonul sever al unui judecător, se întoarce către acuzatul Michel Toutounji: «Dacă ochii și buzele voastre au comis crima, dacă ați privit-o pe femeie, dacă ați sedus-o și îmbrățișat-o, atunci ochiul și buzele vor purta pedeapsa. Prindeți-l și țineți-l! Și tu, bărbierule, rade-i sprânceana stângă și mustața dreaptă.» Zis și făcut. «*Sam'an wa tâ'atan*, ascult și mă supun», ca în povești. Patru ani mai târziu, Lady Stanhope, care se felicita pentru o dreptate atât de blândă făcută condamnatului, primește o scrisoare în care Toutounji se amuza povestindu-i că istoria seducției era foarte adevărată și că mustața și sprânceana lui erau bine mersi."

Această parodie orientalistă de judecată à la Harun al-Rashid o fascina pe Sarah; că-și dăduse seama sau nu (și, date fiind moravurile doamnei, probabil da), era

important să arate în ce măsură englezoaica înțelesese presupusele moravuri ale druzilor și creștinilor libanezi ale muntelui pe care locuiau și felul în care legenda povestea atitudinile; ne descria cu pasiune gravura în care o vedem, deja îmbătrânită, într-o postură nobilă, hieratică, aceea a unui profet sau a unui judecător, cu pipa lungă în mână, departe, foarte departe de imaginile ciudate cu femeile din haremuri; Sarah ne explica refuzul ei de a purta vălul și alegerea ei de a se îmbrăca „turcește", dar ca bărbat. Povestea pasiunea pe care Lady Hester i-o inspirase lui Lamartine, poetul orator, prietenul lui Liszt și Hammer-Purgstall, în colaborare cu care scrie o istorie a Imperiului Otoman: pentru francezi, un poet fără egal, dar și un prozator de geniu – ca Nerval, dar într-o măsură mai mică, Lamartine se revela în călătoria sa în Orient, ieșea din apucăturile lui pariziene, își deschidea fraza; politicianul se elibera, în fața frumusețiilor necunoscutului, de efectele vizuale și de lirismul chinuit. Poate, și asta e foarte trist, a fost nevoie de pierderea fiicei sale Julia, ucisă de tuberculoză la Beirut, pentru ca Levantul să cristalizeze în el durerea și moartea; a fost nevoie, așa cum pentru alții a funcționat Revelația, de rana cea mai adâncă, de suferința ultimă pentru ca ochii săi, fără leacul Elenei din Troia, plini de lacrimi, să deseneze portretul extraordinar, de o frumusețe sumbră a unui Levant original: o sursă magică, dar care, abia descoperită, se ia la trântă cu moartea. Lamartine venea în Orient să vadă corul unei biserici care s-a dovedit zidit, să viziteze naosul unui templu pe care l-a condamnat; se ținea drept în fața altarului, fără să-și dea seama că razele apusului inundau transeptul din spatele lui. Lady Stanhope îl fascinează pentru că e dincolo de întrebările lui; e în ceruri, spunea Sarah; citește destinul oamenilor în astre – abia sosit, îi propune lui Lamartine să-i ghicească viitorul; cea pe care el o numește „Circe

a deșertului" îi explică apoi, între două pipe parfumate, sincretismul ei mesianic. Lady Stanhope îi dezvăluie că Orientul e adevărata lui patrie, patria strămoșilor săi, și se va întoarce, o ghicește în picioarele lui: „Iată", spune ea, „scobitura gleznei e foarte înaltă, între călcâi și degete, când piciorul e pe pământ, e destul loc pentru ca apa să treacă fără a vă uda – e picior de Arab; e piciorul Orientului; sunteți un fiu al acestei clime și se apropie ziua când fiecare se va întoarce pe tărâmul strămoșilor lui. Ne vom revedea."

Această anecdotă pedologică ne-a făcut să râdem în hohote; François-Marie nu s-a putut abține să nu-și scoată pantofii ca să verifice dacă era sortit să se întoarcă în Orient sau nu – spre disperarea lui, avea, spune, „picior de Bordeaux" și avea să se întoarcă, la sfârșitul timpului, nu în deșert, ci într-un bastion dintre cele Două Mări, alături de Montaigne, lucru care, dacă ne gândim bine, e de invidiat.

Acum, dacă mă gândesc, picioarele lui Sarah au o curbură perfectă, în formă de pod pe sub care ar curge cu ușurință un mic pârâu; vorbea în noapte și era magiciana deșertului nostru, poveștile ei vrăjeau metalul strălucitor al pietrelor și stelelor – aventurierii din Orient nu cunoscuseră cu toții evoluția mistică a doamnei Stanhope, pustnicia englezească de pe muntele libanez, traiectoria ei către despărțirea de bunurile lumești, renunțarea treptată la zorzoanele occidentale, construcția propriei mănăstiri, mănăstire a orgoliului și a umilinței; nu toți călătorii primiseră revelația tragică a doamnei Hester sau a Isabellei Eberhardt în deșert, departe de așa ceva – și cuvântul e preluat de François-Marie, în ciuda unei întreruperi a lui Bilger, nu numai pentru a reîmprospăta băuturile, ci mai ales pentru a încerca să spună și el o poveste, aventurile lui Alois Musil, zis Lawrence al Moraviei sau Alois al Arabiei, orientalist și spion al

habsburgilor, pe care francezii nu-l cunoșteau – sau, mai ales, o tentativă de a intra din nou în centrul atenției: dezastruoasă tentativă, care i-ar fi grăbit pe convivi spre somn, atât era franceza lui de incomprehensibilă; din suficiență sau dintr-o prejudecată generală, refuza să vorbească engleza. Din fericire și exact când începea să-mi fie rușine pentru el și pentru Alois Musil, a fost întrerupt diplomatic de François-Marie. Acest specialist în istoria mandatului francez în Levant s-a sprijinit pe Lady Hester și pe Lawrence al Moraviei pentru a readuce discuția pe terenul Palmirei. Destinul lui Marguerite d'Andurain, zisă Marga, reprezenta pentru el antiteza celui al doamnei Stanhope, al lui Eberhardt sau Schwarzenbach, dublul întunecat al acestora, umbra. Ne încălzeam grație accentului lui François-Marie și, mai ales, datorită vinului libanez pe care îl adusese Bilger; buclele lungi și roșcate ale vecinei mele se înroșeau din ce în ce mai tare odată cu ultimii tăciuni de jar, care împrumutau feței sale tonuri grave. Viața lui Marga d'Andurain era, pentru François-Marie, povestea unui eșec tragic – frumoasa aventurieră se născuse la sfârșitul secolului al XIX-lea, în sânul unei familii bune din Bayonne (detaliu scos în relief, evident, de istoricul gascon; își pusese pantofii la loc, ca să se apere de frig), apoi se măritase de tânără cu un văr, mic nobil basc, căruia i se prezicea un viitor mare, dar care avea să se dovedească mai degrabă slab și veleitar, pasionat aproape exclusiv de cai. Marga, în schimb, era de o forță, de o vitalitate și de o istețime extraordinare. După o scurtă tentativă de a deveni crescători de cai în Argentina, înainte de război, cuplul debarcă la Alexandria în noiembrie 1925 și se instalează la Cairo, în fața salonului de ceai Groppi, piața Soliman Pașa, în centrul „orașului european". Marga voia să deschidă acolo un salon de înfrumusețare și un magazin de perle artificiale. Foarte repede, ajunge

să frecventeze înalta societate din Cairo și, mai ales, pe aristocrații britanici de la Gezira Sporting Club, pe insula Zamalek. Din această epocă datează adăugarea titlului de „contesă" la numele ei de familie: se înnobilează, ca să spunem așa, prin contagiune. Doi ani mai târziu hotărăște să o însoțească pe o prietenă englezoaică într-o călătorie în Palestina și Siria, voiaj al cărui ghid avea să fie maiorul Sinclair, responsabil cu serviciul de spionaj la Haifa. În compania sa ajunge Marga prima dată la Palmira, după un drum epuizant din Damascul, unde, obosită și geloasă, prietena din Anglia a preferat să-i aștepte. Relațiile încordate dintre Franța și Marea Britanie în Levant, recenta rebeliune siriană și reprimarea ei sângeroasă îi fac pe militarii francezi suspicioși cu privire la activitățile străinilor în teritoriul mandatului lor – garnizoana din Palmira se va interesa, deci, îndeaproape de cuplul care se instalează la hotelul construit de Fernando de Aranda. E foarte probabil ca Sinclair și Marga să fi devenit amanți exact acolo; legătura lor avea să alimenteze rapoartele ofițerilor francezi dezamăgiți, rapoarte ce aveau să ajungă până la colonelul Catroux, șeful spionajului din Beirut.

Aventura palmireană a elegantei contese d'Andurain începea cu o acuzație de spionaj, care otrăvea deja relațiile sale cu autoritățile franceze din Levant – această reputație de spioană avea să o urmărească toată viața, de fiecare dată când presa sau administrația se interesau de ea.

Câteva luni mai târziu moare Sinclair, se sinucide din dragoste, spun zvonurile. Între timp, Marga d'Andurain se instalase la Palmira cu soțul. Se îndrăgostise – de data asta nu de un maior englez, ci de sit, de beduini și de deșert; cumpărase câteva terenuri și se gândea să se consacre (ca în Argentina) creșterii cailor. În *Memorii* își povestește vânătorile de gazele în compania nomazilor, nopțile în cort, tandrețea reciprocă pentru șeicul care

conduce tribul. Foarte repede, soții d'Andurain renunță la agricultură și primesc din partea autorităților mandatare gestiunea hotelului (atunci singurul din oraș) din Palmira, hotel părăsit, pe care li se va permite (aparent, adăuga François-Marie, există adesea, ca în cazul oricărei mărturii, o vagă diferență între ce povestește Marga și restul surselor) să-l cumpere mai târziu: hotărăsc să-l numească Hotel Zenobia, omagiu adus reginei din secolul al III-lea d.Ch., învinse de Aurelian. Toți turiștii din epocă trec, deci, pe la familia d'Andurain; Marga se ocupă de hotel, în timp ce soțul ei se distrează cum poate, călărind sau frecventându-i pe ofițerii garnizoanei din Palmira, care păzesc aerodromul și comandă o mică trupă de meharişti, soldați rămași din A Doua Armată a Orientului, decimată de conflictul mondial și revolta siriană.

Peste cinci ani, Marga d'Andurain e plictisită. Copiii au crescut; regina din Palmira își dă seama că regatul ei nu e decât o grămadă de pietre și praf, una romantică, sigur, dar lipsită de aventură sau glorie. Și atunci concepe un proiect nebun, inspirat de personajele feminine care-i populează imaginarul, Lady Stanhope, Jane Digby, îndrăgostita, Lady Anne Blunt, nepoata lui Byron, sau Gertrude Bell, moartă cu câțiva ani înainte, a cărei incredibilă poveste a auzit-o de la maiorul Sinclair și de la prietenii britanici. Visează să meargă mai departe decât toate aceste modele și să fie prima femeie europeană care merge în pelerinaj la Mecca, apoi să traverseze Hedjaz și Nejd, pentru a ajunge în Golful Persic și a pescui (sau a cumpăra, mai simplu) perle. La începutul lui 1933, găsește o cale de a-și face călătoria: contractează o căsătorie formală cu Suleiman Dikmari, un meharist din Palmira, originar din Oneiza, o localitate în Nejd, care aparține tribului mutayrilor, și vrea să se întoarcă acasă, dar nu are mijloacele financiare. E un om simplu, analfabet;

nu a ieșit niciodată din deșert. Acceptă, sub rezerva unei sume mari, care-i va fi plătită la întoarcere, să o însoțească pe așa-zisa contesă în Arabia, la Mecca și Medina, apoi pe coasta Bahreinului, după care o va aduce înapoi în Siria. Înainte de a pleca, ea îl pune, bineînțeles, să jure în fața martorilor că nu va încerca o consumare a căsătoriei și i se va supune întru totul. În epocă (și am acum impresia că François-Marie, cuprins de vervă, nu ne dă aceste detalii decât pentru plăcerea de a-și etala cunoștințele de istoric) Nejdul și Hedjazul aveau să fie unificate de prințul Ibn Saud, care i-a învins și i-a izgonit pe hașemiți de pe teritoriul său – urmașilor șerifilor din Mecca nu le rămân decât Irakul și Iordania, unde sunt susținuți de britanici. Arabia Saudită ia ființă exact în momentul în care Marga d'Andurain se decide să plece în pelerinaj. Țara se distinge prin identitatea ei beduină majoritar wahhabită, puritană și intransigentă. Regatul e închis non-musulmanilor; evident, Ibn Saud se ferește de posibile intervenții britanice sau franceze în țara sa abia unificată. Toate legațiile sunt izolate la Djedda, portul Meccăi la Marea Roșie, o groapă între două stânci, fără apă dulce, loc infestat de rechini și de gândaci, unde ai de ales între a muri de sete, de insolație sau de plictiseală – cu excepția momentului pelerinajului: punct de sosire în peninsula musulmanilor din Oceanul Indian și din Africa, micul oraș se vede tranzitat de zeci de vase care transportă mii de pelerini, cu toate riscurile (polițienești, sanitare, morale) pe care le presupune. În acest decor acostează Marga d'Andurain și „soțul-pașaport", cum îi spune ea, la începutul pelerinajului, după o convertire oficială la islam și o căsătorie (complicată) în Palestina. În prezent se numește Zeinab (tot ca un omagiu adus reginei Palmirei, Zenobia). Din nefericire pentru ea, lucrurile iau o întorsătură tragică foarte repede: medicul responsabil cu imigrația îi spune că legea din

Hedjaz cere un răgaz de doi ani între convertire și admiterea în pelerinaj. Suleiman Beduinul e trimis, deci, la Mecca pentru a solicita un permis special regelui Abdelaziz. Marga-Zeinab nu îl poate însoți, dar nici nu poate, din motive de decență, să se cazeze singură la hotel – e, deci, încredințată pazei haremului guvernatorului din Djedda, unde va rămâne închisă câteva zile, trecând prin toate umilințele, dar reușind să se facă acceptată de soțiile și fiicele guvernatorului. Ne oferă, de fapt, spunea François-Marie, o interesantă mărturie a vieții într-un harem de provincie, una dintre puținele pe care le avem pentru regiunea și perioada respective. În sfârșit, Suleiman se întoarce de la Mecca fără să fi obținut permisul excepțional pentru soția sa; trebuie, deci, să o ducă la familia sa, aproape de Oneiza. Între timp, Zeinab a redevenit Marga: îl frecventează pe Jacques Roger Maigret, consulul Franței (acesta reprezintă Franța la Djedda șaptesprezece ani, șaptesprezece ani lungi, fără să se plângă peste măsură, până în 1945; sper, spunea François-Marie, că l-au făcut cel puțin cavaler sau comandor al unui ordin republican pentru acest mandat interminabil) și, mai ales, pe fiul lui, căruia-i oferă primele emoții erotice: pentru bărbatul foarte tânăr, sosirea frumoasei Marga în regatul puritanismului wahhabit e o rază de soare – în ciuda diferenței de vârstă, o duce să înoate în secret în afara orașului; o plimbă pe Zeinab, împodobită cu un lung văl negru, pe străduțele din Djedda. Marga împinge provocarea până la a-și aduce clandestin tânărul amant în camera de hotel, pe care puterea consulului (deși, legal, nu mai e franțuzoaică) a reușit să i-o obțină pentru a o scoate din harem. Suleiman insistă să continue o călătorie pe care contesa nu are nicio dorință să o facă: se teme să nu devină prizonieră departe, în deșert, unde influența lui Maigret nu o mai putea scoate din necazuri.

Într-o noapte, cineva bate la uşă: poliţia regală. Îşi ascunde amantul sub pat ca într-o comedie de bulevard, crezând că e vorba de o afacere de moravuri – dar e mult mai grav: soţul-paşaport a expirat. Suleiman a murit otrăvit şi a acuzat-o pe Zeinab, soţia lui, că i-ar fi administrat o substanţă mortală ca să scape de el. Marga d'Andurain ajunge la închisoare, o temniţă atroce, care adună la un loc toate ororile din Djedda: căldură, umiditate, gândaci zburători, purici, mizerie, excremente.

Va sta aici două luni.

Riscă pedeapsa cu moartea pentru crimă şi adulter.

Soarta sa e în mâinile cadiului din Mecca.

Consulul Maigret crede că va muri oricum.

Pe 30 mai, *L'Orient*, cotidian din Beirut, îi anunţă moartea: spânzurare.

François-Marie face o pauză – nu mă pot împiedica să arunc o privire la hotelul Zenobia, a cărui siluetă neagră se vede vag în valea de dedesubt, apoi feţei lui Sarah, care zâmbeşte încântată de efectul de întârziere al povestitorului. Marga d'Andurain n-a murit spânzurată în Hedjaz, ci douăzeci de ani mai târziu, asasinată în cel mai sordid mod cu putinţă, pe iahtul ei din Tanger, în timp ce se pregătea să se apuce de contrabandă cu aur în zona internaţională. Suleiman Dikmari nu e decât al doilea cadavru pe drumul ei marcat de morţi violente. Ultimul va fi al său, dăruit mării împreună cu o bucată de beton în golful Malabata.

François-Marie îşi continuă povestirea; spune că Marga d'Andurain a fost văzută dându-i soţului ei, în dimineaţa decesului, o pastilă albă. Ea spune că e o pastilă de kalmine, remediu inofensiv pe care îl foloseşte constant: în bagajele sale au fost găsite zece sticluţe cu acest medicament, care conţine în principal chinină şi codeină. E trimis un eşantion la Cairo pentru analize. Între timp, fără ca ea să ştie, presa orientală îi relatează

aventurile. E descrisă ca spioana franco-britanică, Mata Hari a deșertului, prizonieră în temnițele lui Abdelaziz; e executată o dată, e resuscitată a doua zi; e imaginată o conspirație, după care serviciile lui Ibn Saud l-ar fi lichidat pe bietul Beduin pentru a o împiedica pe Marga d'Andurain să se întoarcă acasă.

Într-un sfârșit, pentru că nu s-a făcut nicio autopsie, conform legii religioase foarte stricte a regatului, iar analiza kalminului făcută la Cairo a demonstrat că pudra din pastile nu prezenta niciun pericol, e achitată din lipsă de probe după două luni de detenție.

François-Marie privea asistența cu un ușor zâmbet ironic; se simțea că mai avea ceva de adăugat. Mă gândeam la kalmine, al cărui nume mă frapase; mi-am amintit sticluțele albastre, din metal, care decorau sala de baie a bunicii mele din Saint-Benoît-la-Forêt și pe care scria „neliniște, oboseală, febră, insomnie, dureri"; mi-am amintit că laboratoarele Métadier fabricau acest panaceu și Paul Métadier, primul balzacian din Touraine, transformase castelul Saché în muzeu Balzac. Totul se leagă. Balzac, după afacerea Jane Digby-Lady Ell', avea încă o legătură cu Palmira. Marga d'Andurain sigur nu știa, când a primit cadou prin poștă, după publicarea propriei versiuni a întâmplărilor în *L'Intransigeant*, o sută de pastile de kalmine, trimise direct de laborator drept mulțumire pentru publicitatea gratuită, că soarta Kalminului la care participase permitea omagierea, în castelul pe care acesta îl aprecia, a marelui om de litere. Sigur, Paul Métadier nu ar fi trimis aceste medicamente promoționale, dacă ar fi bănuit că în realitate chiar o pastilă ștampilată „Laboratoires Métadier-Tours" îl otrăvise pe Suleiman Dikmari, războinicul din tribul mutayrilor; François-Marie știa din amintirile inedite ale lui Jacques d'Andurain, fiul cel mai mic al contesei. Jacques d'Andurain povestea că la Beirut, în momentul

plecării mamei sale spre Mecca, aceasta îi mărturisise îndoielile ei față de Suleiman, după părerea ei, singura „verigă slabă" a călătoriei; Suleiman, dorința lui Suleiman, virilitatea lui Suleiman erau obstacolele cele mai incontrolabile ale întreprinderii. Era la mila lui la Mecca, în Nejd; „soțul-pașaport" ar fi avut drept (sau așa își imagina) de viață și moarte asupra ei: era logic să aibă și ea posibilitatea să-l ucidă. Îi cerea, deci, fiului să cumpere în contul ei, la Beirut, otravă, sub pretextul uciderii unui câine, un câine foarte mare, foarte repede și fără dureri. Avea să conserve substanța într-o pastilă de kalmine golită de conținutul original.

Nu se știe nimic altceva.

François-Marie ne privea, mulțumit de micul lui efect. Sarah reia cuvântul; se ridicase să-și încălzească o clipă mâinile lângă tăciunii aproape stinși.

– Există o coincidență amuzantă, Annemarie Schwarzenbach trece prin Palmira în timpul celei de-a doua călătorii a ei prin Levant, de la Beirut la Teheran, în compania soțului ei, Claude Clarac, secretarul ambasadei din Iran. Povestește sejurul la Zenobia și întâlnirea ei cu Marga d'Andurain într-o nuvelă numită *Beni Zaïnab*. Crede că e foarte posibil ca ea pur și simplu să-și fi otrăvit soțul... Sau, cel puțin, că îi stă în caracter. Nu e o ucigașă, ci o femeie atât de hotărâtă, încât e gata să mă-ture toate obstacolele care stau între ea și scopul pe care și l-a fixat.

Julie și François-Marie aveau aerul de a fi de acord.

– E o existență marcată de violență în întregul ei, o metaforă a violenței coloniale, o parabolă. La puțin timp după întoarcerea la Palmira, odată corvezile administrative mai mult sau mai puțin încheiate, soțul ei Pierre d'Andurain e asasinat cu lovituri de cuțit. Se conchide că e o răzbunare a familiei lui Suleiman, chiar dacă Marga și fiul ei bănuiesc (și denunță) un complot al

ofițerilor francezi care vor fi tras sforile. Se întoarce în Franța înainte de război; în timpul Ocupației circulă între Paris și Nisa, trăind din trafic cu diverse, bijuterii, opiu; în 1945, fiul ei cel mai mare se sinucide. În decembrie 1946, e arestată și acuzată de otrăvirea finului ei, Raymond Clérisse, printre altele ofițer de informații al Rezistenței: acesta e momentul în care presa se dezlănțuie. I se atribuie nu mai puțin de patru crime, afaceri de spionaj, o colaborare cu banda lui Bonny și Lafont, gangsterii gestapoviști parizieni și Dumnezeu știe câte alte nelegiuiri. Toate articolele acestea spun multe despre fantasmele franțuzești legate de Eliberare – între imaginar colonial, spionită de război, amintiri cu Mata Hari și crimele doctorului Petiot, medicul cu șaizeci și trei de cadavre, care va fi ghilotinat. E eliberată din lipsă de probe câteva zile mai târziu. Și în acest caz îi mărturisește fapta voalat fiului său, cu câteva zile înainte de moarte – e mai mult sau mai puțin tot ce se știe despre sumbrul destin al reginei din Palmira.

Sarah remarca în ce măsură asocierea sexualitate–Orient–violență are succes la opinia publică, până în ziua de azi chiar: un roman senzaționalist, în lipsa senzaționalului, relua aventurile contesei d'Andurain, *Marga, contesa din Palmira*. După ea, această carte, fără să țină seama de verosimilitate și fără să respecte realitatea, insista mult asupra aspectelor „orientale" ale afacerii: luxul, drogurile, spionajul și cruzimea. Pentru Sarah, personajul Marga era atât de interesant datorită pasiunii ei pentru libertate – libertate atât de extremă, încât se întindea chiar și dincolo de viața celuilalt. Marga d'Andurain iubise beduinii, deșertul și Levantul pentru această libertate, poate doar un mit, sigur exagerată, în care credea că putea prospera; nu se ridicase la înălțimea propriilor vise sau mai degrabă da, și-o luase în cap, în așa măsură încât această frumoasă libertate se

transformase într-un orgoliu criminal, care a sfârșit prin a-i fi fatal. Miracolul vieții ei fiind, de altfel, faptul că nu a întâlnit mai repede securea călăului sau pumnalul răzbunării, trecând prin viață și făcând bezele Destinului și legii ani și ani de zile.

Bilger se ridicase și el să se încălzească puțin – aerul era din ce în ce mai rece și mai limpede; la poalele colinei noastre luminile orașului se stingeau treptat, probabil era în jur de douăsprezece noaptea. Hotelul Zenobia era tot luminat, mă întrebam dacă personalul actual al hotelului își amintea de această falsă contesă veritabilă, asasină și de soțul ei mort în mijlocul acestui deșert gri, oțelit, care nu era deloc, în noaptea rece, un loc agreabil și care nici măcar (aș fi vrut să le transmit acest gând companionilor mei) nu avea irezistibila frumusețe pe care i-o descriu unii și alții.

Indulgența lui Sarah față de femeile care ucid, trădează și otrăvesc e încă un mister; această înclinație pentru adâncimile sufletului nu e fără legătură cu cea a lui Faugier pentru orașe – din câte știu, Sarah nu a fost niciodată spioană și nu a ucis pe nimeni, mulțumesc lui Dumnezeu, dar a fost interesată întotdeauna de oroare, monștri, crime și atrocități; când voi fi abandonat aici, la Viena, ziarul *Standard,* a cărui culoare fund-de-maimuță se potrivește atât de bine cu tenul cititorilor, în această cafenea Maximilien, aproape de Votivkirche, după ce voi fi refuzat expediția în locul morții lui Kafka, m-a constrâns (deși bombănind din toată inima, ce idiot, amuzant fel de a fi amabil, uneori fac – facem – exact inversul lucrurilor pe care ni le-am dori) să vizităm Muzeul Crimei: la subsolul și la parterul unei frumoase case de secol al XVIII-lea din Leopoldstadt, am vizitat Muzeul Poliției din Viena, un muzeu oficial, ca să zic așa, *cu ștampilă* vieneză, muzeul asasinilor și al asasinaților, cu cranii sparte sau străpunse de gloanțe, arme ale

crimelor, dovezi ale acuzării, fotografii, atroce fotografii cu corpuri mutilate, cu cadavre tranșate pentru a fi ascunse în coșuri de gunoi și abandonate la ghenă. Sarah privea aceste orori cu un interes calm, același, îmi imaginam, cu al lui Sherlock Holmes sau al lui Hercule Poirot, eroul Agathei Christie, pe care-l întâlneai peste tot în Orient, de la Istanbul până la Palmira trecând prin Alep – soțul ei era arheolog și arheologii au fost primii paraziți care au sărit în șaua Orientului, încă de la Vivant Denon și expediția sa în Egipt: conjuncția dintre interesul romantic pentru ruine și renașterea științei istoriei avea să împingă zeci de arheologi către est, originea civilizației, a religiei și, în plus, producător de obiecte valorificabile în termeni de prestigiu sau în bani zornăitori și cât se poate de reali; moda egipteană, apoi cea nabateană, asiriană, babiloniană, persană umpleau muzeele cu tot felul de resturi, la fel ca antichitățile romane în Renaștere – strămoșii lui Bilger parcurgeau Imperiul Otoman din Bithinia până la Élam, adesea luându-și cu ei soțiile, care deveneau, ca Jeanne Dieulafoy sau Agatha Christie, scriitoare, când nu se dedau ele însele, ca în cazul lui Gertrude Bell sau Annemarie Schwarzenbach, bucuriilor arheologiei. Arheologia și mistica erau unele dintre formele de explorare cele mai fecunde ale Orientului Apropiat și Mijlociu, iar Bilger recunoștea asta în acea noapte la Palmira, când, încălzit de vinul libanez, se cobora să participe, în engleză de data asta, la Ședința noastră, la *Maqâma tadmoriyya*, cu toată elocvența britanică pe care o păstrase din sejurul său la Oxford, loc din care proveneau atâția distinși orientaliști – rămăsese în picioare; figura sa rotundă era complet umbrită și nu se distingea decât limita blondă a părului său scurt, o aureolă. Cu sticla în mână, așa cum făcea de obicei, își aducea contribuția la deșert, cum spunea, vorbindu-ne despre arheologii și botaniștii care

contribuiseră la explorarea misterioasei Arabii: Bilger, atât de urban în felul lui, visase și el la deșert și nu doar urmărind la televizor aventurile lui Kara Ben Nemsi; înainte de a deveni specialist în perioada elenistică, încercase fără succes să-și „facă mâna" în arheologia Arabiei preislamice – povestea exploratorilor peninsulei nu avea secrete pentru el. Începea cu interesul pentru Marga d'Andurain, pe care avea să o descopere. În ceea ce privește nebunia, violența și excentricitatea, călătorii din Nejd, din Hedjaz sau din Djebel Chammar ofereau povești mult mai spectaculoase – și chiar, adăuga el grandilocvent, adevărate capodopere literare. Se lansa apoi într-o istorie complicată a explorării Arabiei, din care nu am reținut mare lucru, cu excepția numelor elvețianului Burckhardt, ale englezilor Doughty și Palgrave, al francezului Huber și al germanului Euting – fără să-i uităm pe inevitabilii deșertului, Richard Burton, omul cu o mie de vieți, și soții Blunt, incorigibili hipofili care băteau nisipurile în căutarea celor mai frumoși cai, a căror stirpe aveau să o continue cu nobilul *stud* arab în herghelia lor din Sussex – Anne Blunt îmi era, de altfel, cea mai simpatică din toată mulțimea aceea de exploratori, căci era violonistă și instrumentul ei nu era nici mai mult, nici mai puțin decât un Stradivarius. Un Stradivarius în deșert.

Ar fi cazul, poate, să adaug o apostilă documentului meu, o coda, *in extremis* un codicil,

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT
ADENDA:
CARAVANA TRAVESTIȚILOR,

care ar da seamă de pasiunea confraților mei de altădată pentru deghizări și costume locale – mulți dintre acești exploratori politici și științifici se credeau obligați

să se travestească, atât pentru confort, cât și pentru a trece neobservați: Burton, pelerin în caravana de la Mecca; simpaticul orientalist ungur Ármin Vámbéry, prietenul contelui Gobineau, în vagabond mistic (craniu ras, haină de Buhara) pentru a explora Transoxiana de la Teheran; Arthur Conolly, primul jucător al Marelui Joc, care va sfârși demascat și decapitat la Buhara, în negustor persan; Julius Euting, în beduin, T.E. Lawrence (care-l citise bine pe Kipling), în războinic al Howeitatsilor – toți povestesc plăcerea ușor infantilă pe care o poți avea (când iubești pericolul) în a trece drept ceea ce nu ești, laurii revenind exploratorilor din Sudul Saharei și din Sahel, René Caillié, cuceritorul orașului Timbuktu, travestindu-se în egiptean și, mai ales, Michel Vieuchange, tânăr îndrăgostit de un deșert, despre care nu știa nimic sau aproape nimic, care se deghizează mai întâi în femeie și apoi în negustor de sare, ca să întrezărească o jumătate de oră orașul Smara, cu siguranță mitic, dar ruinat și abandonat de mult timp de locuitorii săi, înainte de a-și regăsi marele sac de iută, bolnav, legănat în ritmul pașilor cămilelor zile întregi, fără lumină, într-o căldură de cuptor: sfârșește murind de dizenterie și epuizare la Agadir, la doar douăzeci și șase de ani. Sarah preferă simplitatea câtorva suflete mai sincere sau mai puțin nebune, unele cu un destin din nefericire la fel de tragic, ca Isabelle Eberhardt, îndrăgostită de Algeria și de mistica musulmană – într-adevăr, Isabelle se îmbrăca în cavaler arab și își spunea Si Mahmud, dar pasiunea ei pentru islam și credința erau cât se poate de profunde; sfârșește înecată tragic într-o inundație subită la Aïn Sefra, în sudul oranez, pe care-l iubea atât. Sarah amintea adesea, când vorbea despre ea, că-l cucerise chiar și pe generalul Lyautey, de altfel un om obișnuit și puțin pasionat de excentricități, până într-atât încât acesta petrecea zile, disperat, mai întâi în

căutarea propriului corp, apoi în căutarea jurnalului – sfârșește prin a le găsi, carnetele, printre ruinele cocioabei Isabellei, iar manuscrisul complet al cărții *Sud oranais* a fost smuls din noroi de militari cu răbdarea unor filatelişti care dezlipesc timbre.

Adevărata întrebare a lui Bilger în Palmira, care nu avea nici în clin, nici în mânecă cu mistica și deghizările, lăsând la o parte anecdotele distractive despre mincinoșii de toate soiurile care populau regiunea (cele mai amuzante priveau, evident, aventurile francezului Charles Huber și pe ale germanului Julius Euting, veritabili Stan și Bran ai Arabiei), era legată de raportul dintre arheologie și spionaj, dintre știința militară și știința pură. Cum să-i liniștim azi pe sirieni în legătură cu activitățile noastre, se văita Bilger, dacă înaintașii noștri cei mai faimoși au jucat un rol politic, secret sau public, în Orientul Mijlociu? Era disperat să constate: arheologii celebri se amestecaseră toți, la un moment dat, în afacerile Statului. A trebuit să-l liniștim: din fericire sau din nefericire, arheologii nu fuseseră singurii care-i serviseră pe militari, ba dimpotrivă; aproape toate ramurile științei (lingviști, specialiști în științe religioase, istorici, geografi, scriitori, etnologi) avuseseră raporturi cu guvernele țărilor lor de origine în vremuri de război. Bineînțeles, nu toți purtaseră arme ca T.E. Lawrence sau compatriotul meu, Alois Musil Lawrence al Moraviei, dar mulți (inclusiv femeile, ca Gertrude Bell, adăuga Sarah) își puseseră, într-un moment sau altul, cunoștințele în slujba națiunii europene din care făceau parte. Unii din convingere naționalistă, alții pentru avantajul, financiar sau academic, pe care-l puteau avea de aici; alții, în fine, în ciuda propriilor voințe – lucrările, cărțile, textele lor despre explorări erau utilizate de soldați. Se știa bine că hărțile nu serveau decât pentru războaie, spunea François-Marie, ei bine, și cărțile de călătorie.

De când Bonaparte, în Egipt, în 1798, îi pusese la lucru pe savanți pentru a redacta proclamația sa către egipteni și a încerca să treacă drept eliberator, oamenii de știință, artiștii și lucrările lor participaseră, de voie sau de nevoie, la mizele economice și politice ale epocii. Nu era, totuși, posibil, susținea Sarah, să condamni *in corpore* acea mică lume; cu atât mai puțin să reproșezi praful de pulbere chimiei și balistica, fizicii: lucrurile trebuiau raportate la individ și trebuia să ne abținem să fabricăm un discurs general care, la rândul lui, devenea o construcție ideologică, un obiect fără alt scop decât propria sa justificare.

Discuția s-a aprins; Sarah dezlegase Marele Nume, lupul intrase între oi, în deșertul de gheață: Edward Said. Ca și cum l-am fi invocat pe Diavol într-o mănăstire de carmelite; Bilger, îngrozit de ideea de a-l putea asocia cu orice *orientalism*, începea imediat o autocritică jenantă, în care nega și laptele pe care-l supsese; François-Marie și Julie erau mai nuanțați în chestiune, recunoscând, totuși, că Said pusese o întrebare grea, dar pertinentă, despre raporturile între putere și cunoaștere în Orient – eu nu aveam nicio părere și tot nu am sau așa cred; Edward Said era un excelent pianist, a scris despre muzică și a creat împreună cu Daniel Barenboim orchestra West-östlicher Divan, girată de o fundație cu sediul în Andaluzia, loc în care sunt prețuite frumusețea diferenței și diversitatea.

Vocile începeau să fie învinse de vin, frig și oboseală; ne instalaserăm paturile de campanie chiar pe piatra din fața intrării. Julie și François-Marie de o parte, eu și Sarah de cealaltă – Bilger și sticla lui preferaseră (fără îndoială, mai inteligenți decât noi) să se refugieze în mașina parcată câțiva metri mai la vale; i-am regăsit la primele ore ale dimineții, un Bilger așezat la volan, cu fața deformată, lipită de geamul acoperit de rouă, și o

sticlă goală în bord, arătând cu un gât acuzator către figura arheologului adormit.

Două pături dedesubt, două deasupra, iată patul nostru din Palmira; Sarah se lipise chircită de mine, cu spatele aproape de burta mea. Mă întrebase, foarte drăguță, dacă asta mă deranja: încercasem să nu-mi arăt entuziasmul, nu, bineînțeles, deloc, și binecuvântam viața nomadă – părul ei mirosea a ambră și a foc de lemne; nu îndrăzneam să mă mișc de frică să nu-i deranjez respirația, al cărei ritm mă invada; încercam să inspir ca ea, mai întâi *adagio*, apoi *largo*; aveam aproape de pântece lunga curbură a spatelui ei și linia sutienului, a cărui agrafă o simțeam lipită de brațul meu îndoit; îi era frig la picioare și și le cuibărise puțin între ale mele – nailonul era tare și electric în același timp, lipit de gambele mele. Genunchii mei erau în curbura genunchilor ei, nu trebuia să mă gândesc foarte mult la apropierea aceea, lucru cu totul imposibil: o dorință imensă, pe care reușeam să o înăbuș, mă mistuia în tăcere. Intimitatea acestei poziții era în același timp castă și erotică, parcă după chipul Orientului însuși și, înainte de a-mi închide ochii câteva ore în părul ei, am aruncat o ultimă privire dincolo de lâna albastră, către cerul Palmirei, căruia-i mulțumeam pentru atâta ospitalitate.

Trezirea a fost amuzantă; vocile primilor turiști aveau să ne zdruncine înaintea zorilor – erau suabi și dialectul lor cântat nu avea nimic de-a face cu Palmira. Înainte de a îndepărta pătura sub care tremuram înlănțuiți ca disperații, visam că mă trezeam într-un hotel aproape de Stuttgart: total dezorientat, în fața ochilor mi-a apărut un grup de șosete de drumeție, șosete groase, picioare, unele păroase, unele nu, deasupra lor erau pantaloni scurți, de culoarea nisipului. Bănuiesc că săracii oameni trebuiau să fie la fel de jenați ca noi; voiau să profite de răsăritul soarelui peste ruine și picau în

mijlocul unei tabere de orientaliști. M-a apucat o rușine teribilă; am tras imediat pătura peste capetele noastre, dintr-un reflex idiot și cu atât mai ridicol. Sarah se trezise și ea și pufnea în râs; oprește-te, șușotea, își vor imagina că suntem goi sub chestia asta – germanii sigur ne ghiceau corpurile sub pături și auzeau mica noastră liturghie; nu se pune problema să ies de aici, am șoptit. „A ieși" era o expresie extrem de relativă, de vreme ce eram afară, dar, așa cum copiii se ascund într-o peșteră imaginară printre cearșafuri, era exclus ca eu să reîntâlnesc lumea exterioară înainte de plecarea acestor invadatori. Sarah se deda cu plăcere jocului, râzând; reușise să creeze cumva un curent de aer care ne permitea să nu ne sufocăm complet; spiona printr-un pliu poziția dușmanilor războinici din jurul nostru, oameni care nu păreau să vrea să părăsească locul. Îi respiram halena, mirosul corpului la trezire. Era complet lipită de mine, lungită pe burtă – am îndrăznit să-mi trec mâna în jurul umerilor ei cu un gest care, gândeam eu, putea părea fratern. A întors fața și mi-a zâmbit; m-am rugat ca Afrodita sau Ișstar să transforme adăpostul nostru în stâncă, să ne facă invizibili și să ne lase pentru eternitate acolo, în acel colț fericit, pe care-l fabricasem fără să vreau, grație acestor cavaleri cruciați suabi, trimiși de un zeu inspirat: ea mă privea, nemișcată și surâzătoare, cu buzele la câțiva centimetri de ale mele. Aveam gura uscată, mi-am întors privirea, am mormăit nu știu ce absurditate și aproape în același moment am auzit vocea lui François-Marie spunând: *Good morning ladies and gentlemen, welcome to Fakhr ad-Din's Castle*[1]; am riscat o privire afară din cortul nostru improvizat și am izbucnit în râs, împreună, văzând că francezul ieșise din sacul

[1] „Bună dimineața, doamnelor și domnilor, bine ați venit la Castelul Fakhr ad-Din" – în lb. engl. în orig. (n. red.).

de dormit, cu părul vâlvoi, doar într-o pereche de chiloți la fel de negri ca părul care-i acoperea torsul, pentru a-i saluta pe vizitatorii din zori – djinnul a reușit aproape imediat să-i pună pe fugă, dar eu nu am făcut nici măcar un gest pentru a ridica vălul care ne acoperea și nici Sarah: rămânea acolo, atât de aproape de mine. Lumina care abia se năștea zugrăvea interiorul peșterii noastre cu pete strălucitoare. M-am întors, fără să am de ce; m-am făcut covrig, mi-era frig, ea m-a tras lângă corpul ei, îi simțeam răsuflarea caldă pe gât, sânii pe spate, inima ei bătea odată cu inima mea și m-am prefăcut că adorm la loc, cu mâna în mâna ei, în timp ce soarele lui Baal începea să încălzească ușor ceea ce nu avea nevoie de căldura lui.

Prima noastră noapte în același pat (ea spunea mai târziu că, la modul rezonabil, nu se putea vorbi despre un același *pat*) avea să-mi lase o amintire de neșters, cu oase care mă dureau și o bronșită prea puțin glorioasă; am încheiat expediția cu picături în nasul roșu din cauza secreților anodine, ca și cum nasul meu arăta lumii exterioare, într-un fel simbolic, ceea ce inconștientul meu urzise în secret toată noaptea.

Turiștii sfârșiseră prin a ne evacua sau cel puțin a ne constrânge să ne ridicăm și să rupem rândurile, bătălia fiind pierdută dinainte – cu răbdare, la un foc din crengi, am reușit să fierbem apa pentru o cafea turcească; mă revăd așezat pe piatră, contemplând palmierii din depărtare, de dincolo de temple, cu o ceașcă în mână. Înțelegeam versul până atunci enigmatic al lui Badr Shakir al-Sayyab: „Ochii tăi sunt o pădure de palmieri la răsărit/ sau un balcon cu luna-n depărtare", care deschid *Cântecul ploii*; Sarah era bucuroasă că-l evocam pe bietul poet din Bassora, pierdut în melancolie și boală. În această noapte, în această dimineață, cuvertura crease între noi o intimitate, corpurile noastre se cuceriseră

reciproc și nu mai voiau să se părăsească – continuau să se îmbrățișeze, să se ghemuiască unul într-altul cu o familiaritate pe care frigul nu o justifica.

Oare acela să fi fost momentul în care mi-a venit ideea de a pune poemul pe muzică, da, fără îndoială; poate dulceața înghețată a unei nopți în deșert, ochii lui Sarah, dimineața în Palmira, miturile care pluteau în deșert au dat naștere acestui proiect sau cel puțin așa vreau eu să îmi imaginez – poate era și un joc al destinului, e rândul meu acum să fiu singur, bolnav și melancolic în Viena adormită, ca irakianul Sayyab – al-Sayyab, cel a cărui soartă mă mișca atât de mult la Damasc. Nu trebuie să mă gândesc la viitorul terifiant pe care cărțile de medicină mi-l prezic, ca niște Pitii, cui aș putea să-i încredințez aceste temeri, cui aș putea să-i dezvălui că mi-e frică să nu degenerez, să nu putrezesc ca Sayyab, mi-e frică de momentul când mușchii și creierul meu se vor lichefia încetul cu încetul, mi-e frică să nu pierd tot, să nu mă despart de tot, de corpul și spiritul meu, în fâșii, în bucăți, în fragmente minuscule, până la a deveni incapabil să-mi amintesc, să vorbesc sau să mă mișc, oare drumul deja a început, asta e cel mai crunt, oare deja în acest moment sunt mai puțin decât eram ieri, incapabil să-mi percep propria destrămare – bineînțeles că-mi dau seama din mușchi, din mâinile crispate, din crampe, din dureri, din crizele de oboseală extremă ce mă pot pune la pat sau, dimpotrivă, după insomnie, hiperactivitate, după imposibilitatea de a mă opri din a gândi sau a vorbi singur. Nu vreau să plonjez în aceste nume de boli, medicilor și astronomilor le place să-și numească descoperirile cu propriile nume, botaniștilor, cu numele soțiilor lor – la limită putem înțelege pasiunea unora de a adopta asteroizi, dar de ce marii doctori și-au lăsat moștenire patronimele unor afecțiuni terifiante și, mai ales, incurabile, numele lor e azi sinonim cu eșecul, cu eșecul și neputința,

Charcot, Creutzfeldt, Pick, Huntington, tot atâția vraci care (printr-o stranie mișcare metonimică, vindecătorul pentru ceea ce e de nevindecat) au devenit boala însăși și, dacă numele bolii mele va fi confirmat curând (medicul e obsedat de diagnostic; simptome îndepărtate trebuie regrupate și trebuie să capete *sens* într-un ansamblu: bunul doctor Kraus se va simți ușurat să mă știe pe moarte, în sfârșit un simptom cunoscut, numit după el însuși, ca Adam), vor urma luni de analize, de alergătură de la o specialitate la alta și din spital în spital – acum doi ani, Kraus m-a trimis să consult un Esculap specialist în boli infecțioase și tropicale, convins că luasem un parazit din călătoriile mele, și am încercat să-i explic că Iranul nu găzduiește bacterii agresive și nici insecte exotice (și, mai ales, că nu părăsisem Europa ani buni), dar, ca un bun vienez pentru care lumea cea mare începe de cealaltă parte a Dunării, Kraus își ia aerul mulțumit și viclean, propriu oricărui savant care vrea să-și ascundă ignoranța, pentru a mă gratifica cu un „nu se știe niciodată", frază prin care orgoliul său de Diafoirus voia să spună, „eu, știi, am ultimul cuvânt". M-am regăsit, deci, față în față cu un profesionist al infecțiilor alogene, cu bietele mele simptome (migrene oftalmice, insomnii, crampe, dureri foarte deranjante în brațul stâng), cu atât mai nemulțumit să aștept pe un culoar de spital, cu cât (foarte evident) Sarah era la Viena în acel moment și aveam pe foc urgente și oribile vizite turistice. Trebuise să-i explic că aveam o întâlnire la centrul de tratament, dar fără să recunosc de ce: mă temeam prea mult să nu creadă că eram contagios, să nu-și facă griji pentru propria sănătate și să nu mă pună în carantină – ar fi, poate, timpul să-i povestesc greutățile mele, n-am îndrăznit încă, dar, dacă mâine boala mă transformă în animal priapic și bărbos sau în crisalidă uscată, într-un scaun de epocă, atunci nu-i voi mai putea spune nimic, va fi prea târziu. (Oricum ar fi, pierdută

cum e în Sarawak, cum să-i explic, ce scrisoare să-i scriu și, mai ales, de ce să-i scriu ei, ce reprezintă ea pentru mine și, mai misterios, ce reprezint eu pentru ea?) Nu am nici curajul de a vorbi cu Maman, cum să anunți o mamă că va ajunge, la mai bine de șaizeci de ani, să-și steargă copilul la fund, să-l hrănească cu linguriță până se stinge, atât de pipernicit cât să se poată întoarce în matricea sa, e o atrocitate pe care nu pot să o comit, ferească Dumnezeu, prefer să mor singur cu Kraus. Nu e om rău Kraus, îl detest, deși e singurul meu aliat, contrar medicilor de la spital, care sunt niște maimuțe, isteți și imprevizibili. Specialistul ăsta în boli tropicale purta o bluză albă și o pereche de pantaloni din pânză albastră; era puțin gras, cu o față mare și rotundă și accent de berlinez. Ce comic e, mă gândeam, evident că trebuie ca un specialist în boli tropicale să fie german, celălalt imperiu al nostru a fost mereu european, n-am avut Insulele Samoa sau Togo pentru a studia febrele pestilențiale. Sarah m-a întrebat, deci întâlnirea a mers bine? I-am răspuns că totul e bine, medicul seamănă cu Gottfried Benn, lucru care a făcut-o să izbucnească imediat în râs, cum așa, cu Gottfried Benn, dar Benn semăna cu Domnul Toată Lumea – exact, Gottfried Benn nu seamănă cu nimic în particular, deci acest doctor e portretul său leit. Pe tot parcursul consultației m-am imaginat într-un lazaret de pe frontul belgian, în 1914, sau într-ooribilă clinică de boli venerice a Republicii de la Weimar, Gottfried Benn îmi studia pielea în căutarea semnelor de parazitoză sau de „Dumnezeu știe ce altceva", convins că umanitatea era întotdeauna *infectată* de Rău. De altfel, n-am dat niciodată curs absurdelor cereri de analize ale doctorului Benn, a defeca într-o sticlă de plastic fiind pur și simplu peste puterile mele, lucru pe care în mod evident nu i l-am mărturisit lui Sarah – trebuie să spun, în apărarea mea, că a fi auscultat de autorul *Morgii* sau al *Cărnii* nu

e un lucru care te umple de încredere. Pentru a îndulci otrava cu Sarah, m-am lansat apoi într-o comparație jenantă între Benn și George Trakl, doi autori pe care trebuie în același timp să îi apropii și să îi opui; Trakl, subtilul și ascunsul om a cărui poezie înceţoșa realul pentru a-l vrăji, Trakl, sensibilul salzburghez, al cărui lirism disimulează, ascunde *eul* într-o pădure simbolică, Trakl, damnatul, drogatul, îndrăgostit nebunește de sora lui și de sucul de mac, a cărui operă e traversată de lună și de sânge, sângele sacrificiului, sânge menstrual, sânge al deflorării, râu subteran ce curge până la groapa comună a bătăliei de la Grodek din 1914 și până la cei ce au murit în primele lupte din Galiția – Trakl, poate, salvat de moartea atât de prematură de teribilele alegeri politice ale lui Benn, Sarah mi-a opus această oribilă sentință, a muri de tânăr te apără uneori de terifiantele erori ale vârstei mature; imaginează-ți că Gottfried Benn ar fi murit în 1931, spunea ea, l-ai judeca la fel, dacă n-ar fi scris *Noul stat și intelectualii* și nu ar fi avut poziții atât de oribile împotriva scriitorilor antifasciști?

După mine, argumentul ăsta era înșelător: mulți nu erau morți în 1931, și totuși nu au glorificat „victoria noilor State autoritare" ca Benn; la Benn, corpul nu e cupola sufletului, e doar un instrument mizerabil ce trebuie ameliorat prin genetică, pentru a obține o rasă mai bună, mai performantă. Faptul că medicii au fost apoi oripilați de consecințele propriilor teorii nu-i absolvă. Faptul că în cele din urmă Benn se îndepărtează de naziști, la puțin după venirea lor la putere, nu-l absolvă. Cei ca Benn au participat la iluzia nazistă. Spaima ulterioară de propriul Golem nu-i scuză cu nimic.

Iată că revin tahicardia și senzația de sufocare. Imaginile morții, osemintele zdrobite în melancolia lui Trakl, luna, umbra frasinilor în toamnă, sub care suspină spiritele celor masacrați; somn și moarte, aripi

sinistre – „Soră melancolică a furtunii, privește, o barcă se scufundă sub stele, către fața mută a nopții", – plânsul sălbatic al gurilor sfărmate. Aș vrea să mă întorc în deșert sau în poemele lui Sayyab, irakianul cu fața atât de sărăcăcioasă, urechile foarte mari și îndepărtate de cap, mort în mizerie, singurătate și durere în Kuweit, unde urla către Golful Persic „O, Golfule, tu, care ne oferi perla, cochilia și moartea!", și iată agonia, liniștea ce vine ca un talaz dezlănțuit și în care nu rezonează decât propriile mele cuvinte, mă înec în propria respirație, în panică, sunt un pește pe uscat. Să scot repede capul din pernă, această mlaștină adâncă mă angoasează, să aprind lampa, să respir în lumină.

Încă respir în lumină.

Cărțile mele stau toate în fața mea și mă privesc, orizont calm, perete de închisoare. Lăuta din Alep e un animal cu burta lipită de spate și cu picior scurt și fin, o gazelă șchioapă ca acelea pe care le vânau prinții omiazi sau Marga d'Andurain în deșertul sirian. Gravura lui Ferdinand Max Bredt îi seamănă: *Celedouă gazele*, fata cu ochi negri, îmbrăcată în pantalon bufant, care hrănește frumosul animal din mână.

Mi-e sete. Cât timp îmi mai rămâne de trăit? Cu ce am greșit, de mă regăsesc singur și treaz în noapte, cu inima bătându-mi, cu mușchii tremurându-mi, cu ochii arzându-mi, aș putea să mă ridic, să-mi pun căștile pe urechi și să ascult muzică, să caut consolarea în muzică, în oudul lui Nadim, de exemplu, sau într-un cvartet de Beethoven, unul dintre ultimele – ce oră e la Sarawak, dac-aș fi îndrăznit să o îmbrățișez pe Sarah în acea dimineață la Palmira, în loc să mă întorc cu spatele ca un laș, poate că totul ar fi fost altfel; câteodată un sărut schimbă o viață întreagă, destinul e influențat, se ondulează, face un ocol. Deja la întoarcerea la Tübingen, după colocviul de la Hainfeld, când m-am reîntâlnit cu iubita din acel

moment (oare Sigrid a devenit o strălucitoare traducătoare, cum visa?, nu știu nimic), mi-am dat seama cât de fadă părea legătura noastră, oricât de profundă și cotidiană, față de ceea ce întrezărisem alături de Sarah: aveam să petrec lunile următoare gândindu-mă la ea, mai mult sau mai puțin cu regularitate, dar mereu pe ascuns, ca și cum aș fi avut certitudinea că în acele scrisori în fond inocente lucra o forță atât de puternică, încât îmi punea în pericol relația cu Sigrid. Dacă viața mea sentimentală (să privim lucrurile drept în față) e un asemenea eșec, fără îndoială pentru că întotdeauna, conștient sau nu, am păstrat un loc pentru Sarah și așteptarea m-a împiedicat până acum să mă implic total într-o poveste de dragoste. Totul e din vina ei, vântul iscat de o fustă mătură un bărbat mult mai sigur decât un taifun, se știe; dacă ea nu ar fi întreținut cu grijă ambiguitatea, dacă ar fi spus clar ce gândește, nu am fi ajuns aici, cu mine așezat în mijlocul nopții și fixând biblioteca cu mâna încă pe măslina din bachelită (obiect agreabil pentru o locuință) a întrerupătorului de la veioza de pe noptieră. Va veni o zi în care nu voi mai putea face nici măcar acest gest simplu, nu voi mai putea manevra întrerupătorul, degetele-mi vor înțepeni, vor fi atât de rigide, încât îmi va fi greu să aprind lumina în noapte.

Ar trebui să mă ridic să beau apă, dar, dacă plec din pat, nu voi adormi până în zori, ar trebui să am întotdeauna o sticlă la îndemână, ca în deșert, o ploscă ce dă lichidului aroma caracteristică de capră și gudron: petrolul și animalul, iată gustul Arabiei – Leopold Weiss ar fi fost de acord, el, care petrecea luni întregi pe cocoașa cămilei între Medina și Riad sau între Ta'ef și Ha'il în anii 1930, Leopold Weiss, pe numele său musulman Mahomed Asad, cel mai strălucitor corespondent din Orientul Mijlociu al epocii sale, pentru *Frankfurter Zeitung* și majoritatea marilor ziare ale

Republicii de la Weimar, Leopold Weiss, evreu originar din Galiția și educat la Viena, nu foarte departe de aici: iată omul sau, mai degrabă, cartea responsabilă pentru plecarea mea la Damasc după sejurul la Istanbul. Mă revăd, în ultimele mele săptămâni la Tübingen, în timp ce Sigrid o apuca pe un drum care se îndepărta, la sfârșitul zilelor, inexorabil de al meu, îndepărtare pe care călătoria mea în Turcia o accentuase și mai mult, mă revăd, între două scrisori către acea stea îndepărtată care era Sarah, descoperind uimit amintirile spirituale ale lui Mahomed Asad, această extraordinară *Cale a Meccăi* pe care o citeam ca pe Coran, așezat pe o bancă din fața râului Neckar, sub o salcie, și gândindu-mă „Dacă Dumnezeu are nevoie de intermediari, atunci Leopold Weiss e un sfânt", în așa măsură mărturia lui reușea să pună în cuvinte neliniștea care mă cuprinsese după experiența din Stambul – îmi amintesc cu precizie fraze care-mi sfâșiaseră pieptul și-mi aduseseră lacrimile în ochi: „Acest ansamblu sonor și solemn e diferit de toate celelalte forme de cântec uman. În timp ce inima-mi tresaltă într-o iubire arzătoare pentru acest oraș și vocile sale, încep să simt că toate rătăcirile mele nu au avut decât o semnificație: să încerc să înțeleg sensul acestei chemări..." Sensul chemării la rugăciune, al acestui *Allah akbar* modulat în vârful tuturor minaretelor din lume încă pe de vremea Profetului, sensul acestei melodii unice care mă bulversase și pe mine când o auzisem prima dată la Istanbul, oraș în care totuși acest *adhan* e printre cele mai discrete, înecat în vacarmul modernității. Așezat pe banca mea la Tübingen, într-un decor, totuși, îndepărtat de Arabia, nu-mi puteam lua ochii de pe aceste cuvinte, *să încerc să înțeleg sensul acestei chemări*, de parcă aveam în fața mea Revelația, în timp ce în urechi îmi suna vocea muezinului, mai clară ca niciodată, această voce, acest cântec care-i fascinase pe

Félicien David sau pe acest Leopold Weiss, compatriotul meu, până la a le schimba viețile – și eu voiam să caut sensul acelui țipăt, să-l urmez, încă pătruns de amintirea Moscheii lui Suleiman; trebuia să plec, trebuia să descopăr ce se afla dincolo de acel văl, *originea* cântecului. Se poate spune că viața mea spirituală a fost la fel de dezastruoasă ca aceea sentimentală. Mă regăsesc azi la fel de dezorientat ca altădată, fără consolarea credinței – nu e nicio îndoială, nu fac parte dintre cei aleși; poate că îmi lipsește voința ascetului sau imaginea creatoare a misticului; poate că muzica, în cele din urmă, era singura mea pasiune. Deșertul s-a dovedit a fi (e cazul să o spun) o grămadă de pietre; moscheile au rămas pentru mine la fel de goale ca bisericile; viețile sfinților, ale poeților, textele lor, cărora, totuși, le percepeam frumusețea, străluceau ca niște prisme fără ca lumina, lumina avicenniană, esența, să ajungă vreodată la mine – sunt condamnat la materialismul utopic al lui Ernst Bloch, care în cazul meu e o resemnare, „paradoxul Tübingen". La Tübingen, întrezăream trei căi posibile: religia, ca pentru Leopold Weiss *alias* Mahomed Asad; utopia, ca în *Spiritul utopiei* și *Principiul speranței* de Bloch; nebunia și izolarea lui Hölderlin, cel al cărui turn proiecta o lumină neliniștitoare, printre sălciile plângătoare și bărcile de lemn ale Neckarului, asupra întregului oraș. De ce Dumnezeu oi fi ales să profit de relativa generozitate a Comunității Europene față de studenți, mergând la Tübingen, și nu la Paris, la Roma sau la Barcelona, ca toți colegii mei, nu-mi amintesc exact; fără îndoială, perspectiva de a mă apropia de poezia lui Hölderlin, orientalismul lui Enno Littmann și filozofia muzicii a lui Ernst Bloch îmi păreau a forma un program frumos. Devorasem miile de pagini ale traducerii lui Littmann după *O mie și una de nopți* și am început să învăț araba de la succesorii săi. Era straniu să mă gândesc că, în urmă cu o sută de ani, Tübingen și

chiar Strasbourg (unde oficiau, printre alții, Theodor Nöldeke și Euting) fuseseră, înainte ca Primul Război Mondial să-i împrăștie pe savanți, orașele cele mai orientale ale Imperiului German. În această mare rețea orientalistă, Enno Littmann era unul dintre nodurile germane cele mai importante; el avea să editeze, de exemplu, jurnalele de călătorie ale acelui faimos Euting, ale cărui voiaje în Arabia, povestite de Bilger, ne făcuseră să râdem atât la Palmira; epigraf, specialist în limbi semitice, Littmann parcurge sudul Siriei începând cu 1900, în căutarea inscripțiilor nabateene; descrie într-o scrisoare către Eduard Meyer, specialist în Orientul antic, o campanie de săpături în Hauran iarna – prizonier al frigului, vântului și furtunilor de zăpadă, el povestește întâlnirea cu un beduin care-și spune Kelb Allah, „câinele lui Dumnezeu": această poreclă atât de umilă constituie pentru el o revelație. Ca și în cazul lui Leopold Weiss, umilința vieții nomade e una dintre imaginile cele mai puternice ale islamului, marea renunțare, lepădarea de zorzoanele mondene în goliciunea deșertului – această puritate, această solitudine mă atrăgea și pe mine. Voiam să-l întâlnesc pe acest Dumnezeu, dacă exista, la fel de natural ca și creaturile sale umile, care, complet goale, se numesc *câinii lui Dumnezeu*. Două viziuni se luptau vag în spiritul meu: de o parte, lumea din *O mie și una de nopți*, urbană, minunată, abundentă, erotică, de altă parte, aceea a *Drumului spre Mecca*, a vidului și a transcendenței; Istanbulul fusese pentru mine descoperirea unei versiuni contemporane a primei forme – speram ca Siria să-mi permită nu numai să regăsesc, pe străduțele cu nume vrăjite din Damasc și Alep, visarea și dulceața senzuală din *O mie și una de nopți,* ci și să întrevăd, în deșert de astă dată, lumina avicenniană a Totului. Căci, combinată cu Mahomed Asad, lectura lui Ernst Bloch, din *Urme* și din micul său text despre

Avicenna, îmi indusese în spirit (spre disperarea lui Sigrid, cărei, săraca, îi citeam cu voce tare extrase interminabile din aceste opere) o dezordine fertilă și în același timp confuză, în care materialismul utopic se lua de mână cu mistica musulmană, îl concilia pe Hegel cu Ibn Arabi, totul prin muzică; ore întregi, așezat grecește în fotoliul vechi și surpat care-mi ținea loc de celulă, în fața patului nostru, cu căștile în urechi, fără să mă las distras de venirile și plecările lui Sigrid (picioare albe, abdomen îmbrăcat în mușchi, sâni tari și drepți), îi frecventam pe gânditori: René Guénon, devenit la Cairo șeicul Abd al-Wahid Yahya, care avea să petreacă treizeci de ani căutând busola infailibilă a Tradiției din China și până în islam, trecând prin hinduism, budism și creștinism, fără să părăsească Egiptul, ale cărui scrieri despre inițiere și propovăduirea Adevărului mă fascinau. Nu eram singurul; mulți dintre camarazii mei, mai ales francezii, citiseră cărțile lui Guénon și aceste lecturi declanșaseră pentru mulți căutarea scânteii mistice, unii căutând-o la musulmanii sunniți sau șiiți, alții, la creștinii ortodocși și în Bisericile Orientului, alții, ca Sarah, la budiști. Cât despre mine, trebuie să recunosc cinstit că lucrările lui Guénon nu au făcut decât să-mi sporească confuzia.

Din fericire, realul pune ideile la locul lor; toate confesiunile din Siria îmi păreau guvernate de un formalism steril și elanul meu spiritual avea să se spulbere foarte repede în fața aerelor codiscipolilor mei, care se tăvăleau pe jos cu spume la gură în ședințele de *zikr*, care se țineau de două ori pe săptămână, ca la liceu, un liceu în care transele îmi păreau a se petrece prea repede pentru a fi cinstite: repetarea la infinit a frazei „*la ilâha illâ Allah*, nu există alt Dumnezeu decât Allah" în timp ce clatini din cap într-o mănăstire de derviși e cu siguranță de natură să te introducă în stări bizare, dar lucrul acesta îmi vorbea mai mult despre iluzia psihologică decât

despre miracolul credinței, cel puțin în sensul în care o descria, cu frumoasa sa seriozitate, compatriotul meu Leopold Weiss. Iar a-mi împărtăși întrebările lui Sigrid nu era un lucru ușor: gândurile mele erau atât de confuze, încât nu înțelegea nimic, lucru deloc uimitor de altfel; lumea ei, cu limbile slave, era foarte departe de a mea. Ne reîntâlneam în jurul muzicii rusești sau poloneze, în jurul lui Rimski, Borodin, Szymanowski, sigur, dar pentru mine contau *Șeherezada* și *Cântecul muezinului îndrăgostit*, cu Orientul în ele, și nu malurile Volgăi sau Vistulei – descoperirea *Muezinului* al lui Karol Szymanowski, cu ale sale *Allah akbar* în mijlocul versurilor în poloneză, a acestei iubiri nebune („De nu te-aș iubi, aș fi nebunul care cântă? Iar rugăciunile mele aprinse care-și iau zborul către Allah, nu-ți spun ele că te iubesc?"), presărate cu melisme și coloratură îmi părea o frumoasă variațiune europeană pe o temă orientală: Szymanowski fusese foarte impresionat de călătoria sa în Algeria și Tunisia din 1914, de petrecerile din nopțile de Ramadan, fusese *pasionat* și această pasiune înflorea în *Cântecul muezinului îndrăgostit,* muzică de altfel prea puțin arabă: Szymanowski se mulțumea să preia secundele augmentate și minorele tipice ale *imitațiilor* muzicii arabe, fără să se sinchisească de sferturile de tonuri introduse de Félicien David – dar nu acesta era scopul său; Szymanowski nu avea nevoie, în această evocare, să se despartă de armonie, să sfarme tonalitatea. Cât despre sferturile de ton, le auzise; avea să le utilizeze în *Mituri* și sunt convins că la originea acestor piese, care aveau să transforme radical repertoriul pentru vioară al secolului XX, se află muzica arabă. O muzică arabă digerată, de astă dată, nu doar un element exogen, pus în operă pentru a obține un efect exotic, ci, pur și simplu, o posibilitate de înnoire: o forță de evoluție, nu o revoluție, cum atât de just afirma el însuși. Nu-mi mai

amintesc dacă la Tübingen cunoșteam deja poemele lui Hafez și *Cântecul nopții*, pe versuri de Rumi, capodopera lui Szymanowski – nu cred.

Mi-era dificil să-i împărtășesc noile mele pasiuni lui Sigrid: Karol Szymanowski reprezenta pentru ea o parte a spiritului polonez, nimic oriental; prefera *Mazurcile* în locul *Muezinului*, dansurile lui Tatras în locul celor ale lui Atlas. Viziunea ei era, ca și a mea, complet justificată.

Poate eliberați de corespondența dintre suflete, corpurile noastre se bucurau pe deplin: nu mă ridicam din fotoliul meu dogmatic decât pentru a sări în pat și a mă alătura torsului, picioarelor și buzelor care erau acolo. Imaginile nudității lui Sigrid mă excită și azi, nu și-au pierdut nimic din putere, corpul ei subțire și alb, lungit pe burtă cu picioarele ușor desfăcute, doar o trăsătură roz, înconjurată de carmin și blond, se vedea dintre cearșafurile curate, revăd perfect fesierii ei duri, două platouri scurte care se uneau cu coapsele și cremaliera vertebrelor, care culmina deasupra pliului unde se reunesc paginile cărții întredeschise a feselor, a căror piele, niciodată expusă razelor soarelui, e un șerbet perfect care alunecă sub limbă atunci când mâna mea întârzie să coboare panta pufoasă a piciorului, înainte de a se juca cu trasele paralele din interiorul genunchiului, asta-mi dă chef să sting din nou lumina, să clarific aceste viziuni sub pătură, să regăsesc în imaginație norii din Tübingen, atât de propice explorării feminității acum douăzeci de ani: azi perspectiva de a trebui să mă obișnuiesc cu prezența unui corp, ca acela să se obișnuiască cu al meu, mă epuizează dinainte – o imensă lene, una apropiată de disperare; ar trebui să seduc, să uit rușinea de fizicul meu dizgrațios, slab, marcat de angoasă și boală, să uit umilința nudității, să uit rușinea și vârsta care mă fac lent și rigid și asta îmi pare imposibil, această

uitare, exceptând-o pe Sarah, bineînțeles, al cărei nume intră întotdeauna în străfundul gândurilor mele celor mai secrete, numele ei, fața ei, gura ei, pieptul ei, mâinile ei, și cu această șarjă de erotism, poftim, mai adormi acum în vârtejurile astea feminine de deasupra mea, îngeri, îngeri ai desfrânării și ai frumuseții – cât să fi trecut, două săptămâni de la cina cu Katharina Fuchs, evident că nu am mai sunat-o, nici nu am mai întâlnit-o la Universitate, va crede că o evit și e adevărat, o evit, în ciuda șarmului indiscutabil al conversației ei, a șarmului ei indiscutabil, nu o voi suna, să fim sinceri, cu cât cina se apropia de sfârșit, cu atât eram mai speriat de turnura pe care o puteau lua evenimentele. Totuși, Dumnezeu știe că m-am forțat să fiu frumos, că am pus peste cămașă acel fular de mătase drojdie-de-vin, care-mi dă un aer de artist chic, m-am pieptănat, m-am stropit cu apă de colonie, speram, deci, ceva de la acea cină în doi, sigur, speram să mă culc cu Katharina Fuchs, dar nu mă puteam opri să mă gândesc cum îmi dădeam foc la valiză așa cum se anunță o catastrofă, Katharina Fuchs e o colegă excelentă, o colegă prețioasă, sigur că era mai bine să cinez cu ea decât să mă urc pe studente, cum fac unii. Katharina Fuchs e o femeie de vârsta și condiția mea, o vieneză amuzantă și cultivată, care mănâncă manierat și nu face scandal în public. E specialistă în relația dintre muzică și cinema, poate vorbi ore întregi despre *Simfonia briganzilor* și despre filmele lui Robert Wiene; Katharina Fuchs are o față agreabilă, pometi roșii, ochi limpezi, ochelari foarte discreți, păr șaten și mâini lungi, cu unghiile date cu oja; Katharina Fuchs poartă două inele cu diamante – ce m-a apucat să pun la cale cina aia cu ea și chiar să visez să dorm cu ea, singurătatea și melancolia, fără îndoială, ce tristețe. În elegantul restaurant italian, Katharina Fuchs mi-a pus întrebări despre Siria, despre Iran, s-a interesat de

lucrările mele, lumânarea se consuma, aruncând o umbră portocalie pe fața de masă albă, mici șiroaie de ceară se revărsau din candelabrul gri: nu am văzut niciodată *Simfonia briganzilor* – ar trebui, spunea ea, sunt sigură că filmul te-ar pasiona, îmi imaginez cum ar fi să mă dezbrac în fața Katharinei Fuchs, o sunt sigur că e o capodoperă, și că ea se arată nudă în fața mea în acea lenjerie de dantelă roșie, din care vedeam breteaua unui sutien, pot să ți-l împrumut dacă vrei, îl am pe DVD, avea sâni interesanți și de o mărime respectabilă, aici tiramisu e excelent, și eu însumi, ce chiloți purtam? Pe cei roz, în carouri, care cad din cauza nenorocitului de elastic? Săracii de noi, săracii de noi, ce mizerie e corpul, nu se pune problema să mă dezbrac azi în fața nimănui, nu în zdrențele astea lamentabile, a, da, un tiramisu e un pic – cum să spun – moale, adesea tiramisu e prea moale pentru mine, nu, merci.

A luat un desert în cele din urmă? Îmi venea să fug de incapacitatea mea de a găsi curajul intimității, să fug și să uit cât de tare am umilit-o pe Katharina Fuchs, sigur mă urăște și azi, în plus, a trebuit să o împiedic, fără să vreau, să-și deguste prăjitura tiramisu atât de moale – trebuie să fii italian ca să-ți vină ideea de a *înmuia* în cafea biscuiți pe care apoi să-i mănânci cu lingurița, toată lumea știe că e imposibil să-i înmoi în ceva, au un aer dur, dar, imediat ce îi înmoi încep să atârne lamentabil, să atârne și să cadă în farfurie. Ce idee, să fabrici prăjituri moi. Katharina Fuchs mă urăște sigur, nu avea niciun chef să se culce cu mine, mă urăște pentru că am lăsat-o acolo, la ieșirea din restaurant, ca și cum m-aș fi grăbit s-o părăsesc, ca și cum compania ei m-ar fi plictisit teribil, bună seara, bună seara, un taxi care trece, îl iau, bună seara, ce afront, îmi imaginez că Sarah s-ar amuza nespus dacă i-aș povesti, n-aș îndrăzni niciodată să-i povestesc, tipul care o șterge englezește pentru că se

teme ca nu cumva, de dimineață, să-și fi pus chiloții alb-roșii, cu elasticul lăsat.

Sarah m-a considerat întotdeauna amuzant. La început era puțin neplăcut să râdă când eu îi încredințam intimități. Dac-aș fi îndrăznit să o sărut în cortul improvizat din Palmira, în loc să mă întorc cuprins de frică, totul ar fi fost altfel sau nu, în orice caz nu am fi evitat catastrofa de la hotelul Baron și nici pe cea din Teheran, Orientul pasiunilor mă face să comit penibilități, penibilități, azi suntem ca un cuplu cu vechime, eu și Sarah. Visul de mai devreme încă plutește în aer, Sarah lungită în cripta misterioasă. Sarawak, Sarawak. De ea ar trebui să mă interesez, bătrân egoist ce sunt, bătrân laș, și ea suferă. Articolul primit de dimineață seamănă cu o sticlă aruncată în mare, un terifiant semn al angoasei. Îmi dau seama că în Sarawak e cuprins și numele lui Sarah. Încă o coincidență. Un semn al destinului, al karmei, ar spune ea. Fără îndoială, e doar delirul meu. Obsesiile ei pentru moarte și perversiune, crimă, supliciu, suicid, antropofagie, tabuuri, toate astea nu înseamnă decât interes științific. Ca interesul lui Faugier pentru prostituție și străfunduri. Ca interesul meu pentru muzica iraniană și operele cu tentă orientalistă. Ce boală a disperării am luat? Sarah, în ciuda anilor ei de budism, meditație, înțelepciune și călătorii. În sfârșit, fără îndoială Kraus a avut dreptate să mă trimită la un specialist în boli exotice, Dumnezeu știe ce boală a sufletului am luat de pe acele tărâmuri îndepărtate. Așa cum cruciații, primii orientaliști, se întorceau în satele lor întunecate din Vest încărcați cu aur, bacili și amărăciune, conștienți că în numele lui Christos distruseseră cele mai mari minuni pe care le văzuseră vreodată. Jefuiseră bisericile din Constantinopol, arseseră Antiohia și Ierusalimul. Ce adevăr ne-a ars pe noi, ce frumusețe am întrevăzut înainte să ne scape, ce durere, asemenea lui Lamartine

în Liban, ne-a sfâșiat în secret, durerea viziunii Originii sau a Sfârșitului, nu știu, răspunsul nu era în deșert, nu pentru mine în orice caz, pentru mine *Calea spre Mecca* era de altă natură – contrar lui Mahomed Asad, *alias* Leopold Weiss, pentru mine *badyie* siriană era mai degrabă erotică, decât spirituală: după noaptea noastră din Palmira, ieșiți de sub pătură, ne despărțeam de Julie și François-Marie, pentru a ne continua expediția împreună cu Bilger Nebunul către nord-estul Eufratului, *via* un vechi castel omiad, pierdut în timp și în pietre, și un oraș bizantin fantomă, cu ziduri înalte, Rasafe, unde-și are poate azi scaunul noul comandant al credincioșilor, Umbra lui Dumnezeu pe pământ, califul măcelarilor și al hoților Statului Islamic din Irak și Siria, Dumnezeu să-l apere, pentru că nu e ușor să fii calif în zilele noastre, mai ales califul unei bande de mercenari ai lui Carol, care jefuiesc Roma. E posibil ca, într-o zi, să bage-n sac Mecca și Medina, cine știe, cu stindardele lor negre, demne de drapelul revoluției abbaside din secolul al VIII-lea, uite care va fi schimbarea în echilibrul geopolitic al regiunii, ca regatul lui Ibn Saud, prietenul lui Leopold Weiss, să se prăbușească sub loviturile de sabie ale bărboșilor, marii tăietori de necredincioși. Dacă aș avea puterea, mi-ar plăcea să scriu un lung articol despre Julien Jalaleddin Weiss, omonimul lui Leopold, și el convertit, care va muri de cancer, un cancer care coincide atât de suspect cu distrugerea Alepului și a Siriei, încât ne putem întreba dacă nu cumva cele două evenimente nu sunt legate – Weiss trăia între două lumi; devenise cel mai mare cântăreț la *qanoun* din Occident și din Orient, era și un mare savant. Ansamblul Al-Kindi, fondat de el, i-a acompaniat pe cei mai mari cântăreți ai lumii arabe, Sabri Mudallal, Hamza Shakkour sau Lotfi Bouchnak. Sarah mi-l prezentase la Alep, îl cunoscuse prin intermediul lui Nadim, care cânta uneori cu

el – trăia într-un palat-mameluc, pierdut în labirintul oraşului vechi, la doi paşi de grămezile de săpunuri şi de capete de oaie din bazaruri, cu o faţadă austeră din piatră, în spatele căreia se deschidea o curte vrăjită; camerele de iarnă debordau de instrumente muzicale, lăute, ţitere, flauturi din stuf, percuţii. Acest frumos bărbat blond mi-a devenit imediat antipatic – nu-mi plăceau nici distincţia lui, nici ştiinţa lui, nici aerele de sultan oriental şi nici, mai ales, admiraţia infantilă pe care i-o purtau Nadim şi Sarah, şi această rea-credinţă geloasă m-a făcut să ignor mult timp frumuseţea acestei opere puse sub semnul întâlnirii, al schimbului şi al interogării *tradiţiei*, al transmiterii muzicii savante, în principal religioase. Poate era nevoie de sejurul în Iran şi de lucrările mele cu During pentru ca întrebarea să capete un sens deplin în interiorul meu. Trebuia să scriu despre omagiul pe care Weiss şi Al-Kindi i-l aduc lui Osama Ibn-Munqidh, prinţ al Shaizarului, oraş-fortăreaţă pe malul Orontesului sirian, luptător, vânător şi om de litere martor şi actor, pe parcursul foarte lungii sale vieţi, care coincide aproape în întregime cu secolul al XII-lea european, al cruciadelor şi al stabilirii regatelor france în Levant. Mi-l imaginez pe acest prinţ îndrăgostit de sulițe şi ulii, de arcuri şi cai, de poeme şi de cântăreţi în faţa armatelor france, în faţa violentei sobrietăţi a acestor inamici veniţi de atât de departe, încât a fost nevoie de mult timp şi de multe bătălii pentru a-i domestici, pentru a le scoate o parte din stratul de barbarie de pe armuri – francii aveau să sfârşească învăţând araba, gustând caisa şi iasomia şi nutrind un anumit respect pentru aceşti adversari pe care-i tratau drept necredincioşi; prinţul din Shaizar, după o viaţă de bătălii şi vânători de lei, a cunoscut exilul – şi în exil, în fortăreaţa Hosn Kayfa, pe malul Tigrului, departe de lupte, în vârstă de aproape optzeci de ani, avea să compună

tratate pe cât de diverse, pe atât de magnifice, cum ar fi *Elogiul femeilor*, *Epistolă despre toiage*, consacrată toiagelor miraculoase, de la toiagul lui Moise până la bastonul pe care prințul Osama însuși îl folosea la bătrânețe și care căpăta, spunea el, îndoindu-se sub greutatea sa, frumusețea puternicului arc din sălbatica sa tinerețe; un *Tratat despre somn și vise* și această autobiografie extraordinară, *Cartea educației prin exemplu*, care e, în același timp, un manual de istorie, un tratat de cinegetică și un breviar de literatură. Osama Ibn-Munqidh avea să-și găsească timp și pentru a-și strânge la un loc opera poetică, din care ansamblul Al-Kindi pune fragmente pe muzică.

Astăzi caravanseraiul lui Jalaleddin Weiss din Alep a ars și el însuși e mort, mort poate din cauză că a văzut lucrurile pe care le-a construit (o lume a extazului împărtășit, a posibilității traversărilor, a participării la alteritate) aruncate în flăcările războiului; s-a alăturat lui Osama, pe malul unui alt fluviu, s-a alăturat marelui luptător care spunea despre război:

> *Valoarea e, sigur, o sabie mai tare decât toate armurile*
> *Dar nu-l apără pe leu de săgeată,*
> *Cum nu-l consolează pe învins, în rușine și ruină.*

Mă întreb ce ar crede Osama Ibn-Munqidh despre imaginile acestea ilare ale luptătorilor jihadului de azi, fotografiați în timp ce se pregătesc să dea foc la instrumente muzicale, pentru că *nu sunt islamice*: instrumente care provin, fără îndoială, de la vechile fanfare militare libaneze, tobe, tobe și trompete stropite cu benzină și incendiate în fața unei trupe respectuoase de bărboși mulțumiți de parcă l-ar arde pe Satana însuși. Aceleași tobe și trompete, aproape, pe care francii le-au copiat din muzica militară otomană cu câteva secole înainte, aceleași tobe și trompete pe care europenii le descriau

terorizați, căci semnificau apropierea invincibililor ieniceri turci acompaniați de *mehter*, și nicio imagine nu reprezintă mai bine cumplita bătălie pe care o duc jihadiștii, în realitate împotriva istoriei islamului, decât amărâții ăștia în haine de camuflaj, în marginea lor de deșert, pe cale să zdrobească triste instrumente marțiale, a căror proveniență nu o cunosc.

Nu exista niciun singur războinic medieval și niciun nenorocit de tăietor de capete pe frumosul drum asfaltat dintre Palmira și Rasafe, doar o gheretă plantată pe marginea drumului în care dormitau, la umbra unui biet acoperiș de tablă, soldați în termen, sirieni, în uniformele lor maronii de iarnă, în ciuda căldurii, puși acolo ca să deschidă un lanț care oprea trecerea și pe care Bilger nu l-a văzut decât în ultimul moment, obligat fiind să frâneze până la podea și să facă să urle pneurile SUV-ului pe bitumul supraîncălzit; cine se așteaptă la un baraj nesemnalizat în mijlocul deșertului? Cei doi militari, transpirați, cu capetele aproape rase și cu vestele lor rău croite, de culoarea excrementelor de cămilă acoperite de praf, au făcut ochii mari, au pus mâna pe arme, s-au apropiat de Range Rover-ul alb, i-au privit pe cei trei străini din interior, au ezitat, au schițat o întrebare pe care, în cele din urmă, nu au mai îndrăznit să o formuleze; unul dintre ei a coborât lanțul, celălalt a făcut un semn larg cu brațul și Bilger a apăsat din nou pedala de accelerație.

Sarah a oftat, Bilger își înghițise limba. Cel puțin câteva secunde.

ȘOFERUL *(fanfaron)*: Totuși, n-am luat nenorocitu' de lanț la o sută douăzeci la oră.

PASAGERUL *(în față, speriat la modul respectuos)*: Ai putea să încerci să conduci mai încet și să fii mai atent.

PASAGERA *(în spate, în franceză și un pic angoasată):* Credeți că pușt ile erau încărcate?

ȘOFERUL *(neîncrezător):* O mizerie de baraj în mijlocul deșertului. Asta nu e normal.

PASAGERA *(tot în franceză, neliniște amestecată cu o curiozitate științifică):* Franz, a fost un panou, dar n-am avut timp să-l citesc.

PASAGERUL *(în aceeași limbă):* N-am fost atent, îmi pare rău.

ȘOFERUL *(sigur pe el și în germană):* Trebuie să fie o bază militară nu departe de aici.

PASAGERUL *(nonșalant):* Da, de altfel văd un tanc la dreapta.

PASAGERA *(în engleză spre șofer, neliniștită):* Sunt doi tipi cu o mitralieră în șanț, încetinește, încetinește!

ȘOFERUL *(vulgar și brusc enervat):* Ce fac f... ăștia pe drumul meu?

PASAGERUL *(flegmatic):* Cred că e un batalion de infanterie ieșit la manevre.

PASAGERA *(din ce în ce mai neliniștită și din nou în franceză):* Dar uite, ce naiba, uite, sunt tunuri pe colină! Și alte mitraliere la stânga! Virează, virează!

ȘOFERUL *(sigur pe el într-un mod foarte german, către pasager)*: Dacă ne-au lăsat să trecem e pentru că avem dreptul. Voi încetini puțin.

PASAGERUL *(mai puțin sigur pe el, în franceză):* Mda. Trebuie doar să fim atenți.

PASAGERA *(vexată):* E ciudat, totuși, uitați-vă la toți soldații ăia care fug spre dreapta. Și norii ăia de praf. O fi vântul?

PASAGERUL *(brusc neliniștit):* Cred că sunt mai degrabă vehicule care vin prin deșert. Tancuri, cel mai probabil.

ACELAŞI *(către şofer):* Eşti sigur că suntem pe drumul bun? Busola ta spune că mergem mai degrabă spre nord-est decât spre nord. Direcţia Homs.

ŞOFERUL *(vexat):* Am mers pe drumul ăsta de sute de ori. Dacă nu au asfaltat recent a doua rută, e cel bun.

PASAGERUL *(cu aerul că nu s-a prins):* E adevărat că pare complet nou drumul ăsta.

PASAGERA *(răsucind cuţitul):* Bitumul e prea neted ca să fie adevărat.

ŞOFERUL *(chiar nervos):* Bine, bandă de laşi, o să întorc. Ce feţe palide!

Bilger sfârşise întorcându-se de două ori furios, în primul rând pentru că greşise drumul şi apoi pentru că fusese oprit de o întreagă armată care făcea manevre – la întoarcerea la *checkpoint*, cele două santinele prăfuite ne-au coborât din drum lanţul greu cu acelaşi aer flegmatic ca şi mai înainte; am avut timp să descifrăm, eu şi Sarah, inscripţia aproape ilizibilă pe lemn, care anunţa „Teren militar – Pericol – Intrarea interzisă". E straniu când mă gândesc că tancurile şi mitralierele pe care le-am văzut făcând manevre servesc azi luptei împotriva rebelilor, şterg de pe hartă oraşe întregi şi masacrează locuitorii. Ne batem joc atât de des de soldaţii sirieni jerpeliţi, aşezaţi la umbra jeepurilor ex-sovietice în pană la marginea drumului, cu capota deschisă, aşteptând o improbabilă maşină de intervenţie. Ca şi cum această armată nu ar avea pentru noi nicio putere de distrugere, nu ar reprezenta o forţă în luptă; regimul Assad şi tancurile lui ne par jucării de carton, marionete, efigii goale de sens pe pereţii oraşelor şi ai satelor; nu vedem, dincolo de aparenta decădere a armatei şi a conducătorilor săi, realitatea fricii, a morţii şi a torturii din spatele afişelor, posibilitatea distrugerii şi a violenţei extreme din spatele omniprezenţei soldaţilor, oricât de prost îmbrăcaţi ar fi ei.

Bilger strălucise în ziua aceea: enervat ca un păduche de propria eroare, stătuse bosumflat mare parte din zi și, odată ajunși înapoi, aproape de punctul de plecare, la câțiva kilometri de Palmira, unde erau o bifurcație pe care o ratasem și un alt drum, ei bine, în stare mai proastă (ceea ce explica faptul că îl ratasem), care mergea direct spre nord, printre colinele pietroase, insistase să-și răscumpere greșeala și să ne arate un loc magic, faimosul Qasr al-Heyr, vechi palat omiad, ce data de la sfârșitul secolului al VII-lea, un palat al plăcerilor, un post de vânătoare în care califii din Damasc veneau să vâneze gazele, să asculte muzică și să bea, să bea cu companionii lor vinul atât de gros, de aromat și tare, încât trebuiau să-l îndoaie cu apă – poeții epocii descriau amestecul, povestea Sarah; întâlnirea dintre nectar și apă era explozivă, ieșeau scântei; în cupă, amestecul era roșu ca ochiul furtunii. Existaseră la Qasr al-Heyr, povestea Bilger, minunate fresce cu scene de vânătoare și de petrecere – de vânătoare și de petrecere, dar și de muzică: într-una dintre cele celebre se vede un muzician cu lăută acompaniind o cântăreață și, chiar dacă, evident, frescele fuseseră luate de acolo, ideea de a vedea castelul ne entuziasma nespus. Bineînțeles, nu știam că Alois Musil îl descoperise și descrisese acest castel prima dată în cursul celei de-a doua expediții. Pentru a ajunge acolo, trebuia să urmăm micul drum asfaltat care mergea drept spre nord preț de douăzeci de kilometri, apoi să virăm la est, pe labirintul de drumuri care se pierdeau în deșert; harta noastră era foarte succintă, dar Bilger se lăuda că avea să găsească castelul în chestiune, unde deja fusese și care, spunea el, se vedea de departe, ca o fortăreață.

Soarele după-amiezii se reflecta alb pe pietriș; ici-colo, în mijlocul monotoniei, apărea de nu știu unde o tufă de spini lați; din când în când vedeam câte un grup de corturi negre. Partea asta din *badiyé* nu era

plată, nici pe departe, dar pentru că formele de relief nu erau acoperite de niciun fel de vegetație și nicio umbră, era foarte greu să ne orientăm; un cort văzut o secundă mai devreme dispărea brusc în spatele unei înălțimi invizibile, ca prin magie, ceea ce făcea orientarea și mai complicată; uneori coboram în depresiuni largi, văi în care s-ar fi putut ascunde cu ușurință un întreg regiment de meharişti; vehiculul 4x4 se hurduca pe pietriș și începea să facă salturi spectaculoase imediat ce Bilger depășea treizeci la oră; trebuia să ajungă la șaizeci pentru ca, aproape zburând pe pietre, mașina să vibreze mult mai puțin și pasagerii să nu fie zdruncinați ca într-un fotoliu de masaj infernal – dar această viteză cerea o mare concentrare: un dâmb apărut din senin, o groapă sau o piatră mare făceau să zboare caleașca; atunci craniile ocupanților se loveau violent de tavan și părțile mecanice scârțâiau înfiorător. Bilger se agățase, deci, cu ambele mâini de volan, cu dinții strânși, cu ochii fixați pe drum; mușchii antebrațelor crăpau de încordare, tendoanele îi ieșiseră prin piele – îmi aducea aminte de un film de război din copilărie, în care un soldat din Afrika Korps conducea un jeep decapotat undeva în Libia, nu pe nisip, ca de obicei, ci pe pietre ascuțite și tăioase și soldatul transpira, cu degetele albite de apăsarea pe volan, ca și Bilger. Sarah nu părea să-și dea seama de dificultatea exercițiului; ne citea în franceză cu voce tare nuvela lui Annemarie Schwarzenbach, *Beni Zaïnab*, întâlnirea din Palmira cu Marga D'Andurain, despre care se vorbise atât în seara precedentă: noi o întrebam frecvent dacă lectura în asemenea circumstanțe nu-i făcea rău, dar nu, din nefericire, cu excepția săriturilor cărții în fața ochilor din cauza hopurilor, nimic nu părea să o deranjeze. Bilger nu se abținea de la remarci ironice, bineînțeles în germană: „Bine ai făcut că ai adus un audiobook, e plăcut la drum lung. Așa îmi

îmbunătățesc franceza.“ Mi-ar fi plăcut atât de mult să stau lângă ea, pe bancheta din spate; speram, fără să cred prea mult, că în noaptea care urma aveam să împărțim din nou aceeași pătură și că aveam să găsesc curajul de a sări în apă sau, mai degrabă, de a sări la buze – Bilger spunea că aveam să fim fără îndoială obligați să campăm la Qasr al-Heyr: imposibil să conduci noaptea în deșert, lucru care pica la țanc.

Dorințele aveau să mi se îndeplinească, nu exact în sensul dorit de mine, dar aveau să se îndeplinească: aveam să dormim în deșert. Trei ore mai târziu, rulam mai mult sau mai puțin către est, cu o viteză care oscila între cinci și șaizeci la oră. Cum niciunul dintre noi nu se gândise să noteze numărul de kilometri la bifurcație, nu știam ce distanță parcurseserăm; harta nu ne era de niciun ajutor; pe ea nu exista decât un drum est-vest în sector, în timp ce pe teren zecile de drumuri se încrucișau și se reîncrucișau fără încetare; doar mica busolă din bord a lui Bilger și soarele ne indicau, mai mult sau mai puțin, nordul.

Bilger începea să se enerveze. Înjura tot ce mișcă, lovea cu pumnii în volan; spunea că era imposibil, deja trebuia să fi găsit autostrada Palmira – Deir ez-Zor, uită-te pe hartă, zbiera el, e imposibil, e absolut imposibil, e ABSOLUT IMPOSIBIL, dar trebuia să cedeze în fața evidenței: ne pierduserăm. În fine, nu pierduți, dar rătăciți. Cred că-mi amintesc că Sarah a introdus această nuanță pentru a menaja orgoliul lui Bilger, nuanță pentru care am trecut prin toate chinurile lumii ca s-o transpună în germană: lucru care-l consolase prea puțin pe Bilger, care continua să protesteze cu jumătate de gură, ca un copil căruia îi rezistă jucăria. Am făcut o pauză lungă ca să urce pe picioare o movilă pietroasă, a cărei vedere panoramică ne-ar fi oferit poate un gust amar – marele drum Deir ez-Zor sau însuși faimosul

castel omiad. Dar ceea ce ne părea a fi un promontoriu avea să se arate a fi mai mult sau mai puțin la același nivel cu împrejurimile, nu era nimic de văzut, doar mașina noastră se afla puțin mai jos față de nivelul general al deșertului. Această pată verde-negru către nord (chiar era nordul?) era un câmp cu grâu de primăvară sau un pătrat de iarbă, iar punctele negre erau corturi. Nu riscăm mare lucru, în afară de faptul că nu vedem Qasr al-Heyr azi. După-amiaza era pe sfârșite – soarele începea să coboare în spatele nostru, spre marea disperare a lui Bilger; mă gândeam la Alois Musil, mare descoperitor de castele omiade, și misiunile sale de explorare: în 1898, după ce studiase toate documentele occidentale cu privire la regiunea Maan și relatările călătorilor la universitatea iezuită „Sfântul Iosif din Bayreuth", plecase călare pe cămilă, plecase în compania câtorva jandarmi „împrumutați" de *kaimmakam*-ul din Akaba în deșert, pentru a localiza faimosul castel de agrement Qasr Tuba, de care nimeni, cu excepția beduinilor, nu mai auzise de secole. Ce curaj, ce credință sau ce nebunie îl animau pe micul preot catolic din Boemia ca să se arunce astfel în gol, cu arma pe umăr, în mijlocul triburilor nomade, toate mai mult sau mai puțin ostile puterii otomane și care recurgeau regulat la jaf sau la război? Simțise, și el, spaima de deșert, această angoasă solitară care-ți strânge inima în mijlocul imensității, uriașa violență a imensității despre care ne imaginăm că ascunde atâtea pericole și dureri – suferințe și pericole ale sufletului și corpului, amestecate, foamea, setea, sigur, dar și singurătatea, abandonul, disperarea; era amuzant să mă gândesc, în vârful acelei grămezi de pietre fără importanță, că verii Musil, Alois și Robert trecuseră, fiecare în alt fel, prin experiența neglijării și a părăsirii: Robert, în ruinele Vienei imperiale, Alois, la mii de kilometri distanță, printre nomazi; amândoi exploraseră ruine. Îmi

aminteam începutul romanului *Omul fără însușiri* (chiar e începutul?), momentul în care Ulrich se întâlnește cu pungași înarmați cu bâte plumbuite, care-l lasă ca și mort pe trotuar; e salvat de o tânără foarte frumoasă, care-l ia în trăsura ei și el perorează ironic, pe drum, despre similitudinile dintre experiența violenței și aceea a misticii: pentru vărul Alois, deșertul era, foarte sigur, mă gândeam eu privind-o pe Sarah chinuindu-se pe grohotișul micii coline, așa cum Ulrich avea să-și întâlnească Bona Dea sa sub loviturile de bâtă, deșertul era, foarte sigur, locul iluminării, ca și al părăsirii, în care Dumnezeu se arăta și prin absența sa, prin contururi, contradicție pe care Ulrich, în romanul lui Robert Musil, o arăta cu degetul: „Cele două aripi ale unei mari păsări multicolore și mute. Pusese accentul pe aripi și pe pasărea multicoloră și mută, gând fără sens, dar încărcat cu o enormă senzualitate, grație căreia viața împacă brusc, în corpul ei fără limite, toate contradicțiile rivale; își dădu seama că vecina lui nu înțelesese nimic; cu toate acestea, dulcea ninsoare cu care ea umplea caleașca nu făcuse decât să-l liniștească și mai mult." Sarah e această ninsoare în deșert, mă gândeam, în timp ce ea aproape că ajunsese lângă mine, pe înălțimea de unde nu era nimic de văzut.

Cred că ațipesc, adorm lent, cu fața mângâiată de o briză din deșert, în al 9-lea arondisment al acestei noi Viene pe care niciunul dintre cei doi Musil nu a cunoscut-o, sub pătura mea, pe perna mea, care sunt un cort de nomad interior, la fel de adânc și spațios precum cel care ne-a adăpostit în noaptea aceea, în noaptea petrecută în deșert: asemenea ghizilor lui Alois Musil, un camion cu benă, săltăreț s-a oprit brusc lângă noi, crezându-ne în pericol; ocupanții lui (figuri negricioase și ridate, înfășurate în turbane roșii, mustăți țepene, ce le tăiau fețele în două) ne explicaseră că, de fapt, castelul pe care-l

căutam se găsea şi mai departe spre nord-vest, la trei ore bune de mers şi că nu aveam să ajungem în niciun fel până la el înainte de căderea nopţii: ne invitaseră să dormim sub cortul lor negru, în cea mai pură tradiţie beduină. Nu eram singurii invitaţi: în „salon" era deja instalat un straniu vânzător, negustor ambulant din deşert, care vindea, din imenşi saci de nailon, gri, ca nişte utere nemăsurate, sute de obiecte din plastic turnat, vase de gătit, site, găleţi, pantofi de step, jucării pentru copii, sau din tinichea, seturi de ceai, cafetiere, farfurii, capace: giganticele lui bagaje din faţa cortului semănau cu două mari larve unduitoare sau cu boabele degenerate ale unei plante infernale. Vânzătorul era originar din nordul Siriei şi nu avea un vehicul personal: parcurgea deşertul cu ajutorul tractoarelor şi al camioanelor nomazilor, din cort în cort, până ce va fi vândut tot, apoi se întorcea la Alep, ca să-şi refacă stocurile în labirintul bazarurilor. Îşi relua turneul, odată bagajul refăcut, cobora Eufratul cu autobuzul, apoi parcurgea tot teritoriul cuprins între fluviu, Palmira şi frontiera irakiană, profita (abuzând, ar fi gândit un occidental) de ospitalitatea nomazilor, care erau atât clienţii, cât şi gazdele lui. Acest T.E. Lawrence al caserolei sigur era şi puţin spion şi informa autorităţile despre faptele şi gesturile acestor triburi care întreţineau legături strânse cu Irakul, Iordania, Arabia Saudită şi chiar Kuweitul: am aflat cu mare surprindere că eram în casa (aşa i se spune în arabă cortului) clanului mutayrilor, faimosul trib războinic, care se alia cu Ibn Saud la începutul anilor 1920 şi-l ajuta să acceadă la putere, înainte de a se răscula împotriva lui. Tribul soţului-paşaport al Margăi. Mahomed Asad, Evreul din Arabia, povesteşte cum a participat el însuşi la o operaţiune de spionaj în Kuweit, angajat de Ibn Saud, împotriva mutayrilor lui Faysal al-Dawish. Aceşti mari războinici păreau (cel puţin în

versiunea lor siriană) mai pacifiști: erau crescători de oi și capre, aveau un camion și câteva găini. Din pudoare, Sarah își strânsese părul așa cum putuse în mașină, în timp ce urmam camionul beduinilor până la cortul lor: soarele arzător, când a coborât din mașină, i-a scăldat părul într-o minge de foc, până când a intrat sub umbra deasă a pânzei negre; nici gând de a doua noapte sub stele, singur cu Sarah, ce ghinion, mă gândeam, ce nenorocit de ghinion să nu reușim să ajungem pe platoul ăla izolat. Interiorul casei din piele era întunecat și primitor; un perete din stuf întrețesut cu stofe roșii și verzi împărțea cortul în două, o parte pentru bărbați, una pentru femei. Capul acestei locuințe, patriarhul, era un bărbat foarte bătrân, ale cărui proteze străluceau aurii când zâmbea, vorbăreț ca o gaiță: știa trei cuvinte în franceză, cuvinte pe care le învățase în armata Levantului, în care servise în timpul mandatului francez în Siria: „Drepți! Culcat! Marș!“, ordine pe care le striga două câte două cu o bucurie intensă, „drepțiculcat! culcatmarș!“, bucuros nu doar pentru simpla plăcere a reminiscenței, ci și de prezența unui auditoriu francez, obligat să guste aceste ordine marțiale – araba noastră era prea limitată (mai ales a lui Bilger, restrânsă la „săpați, lopată, târnăcop“, o altă versiune pentru „drepțiculcatmarș“) pentru a înțelege multele povești ale acestui șef de clan octogenar, dar Sarah reușea, prin empatie, dar și datorită cunoștințelor ei lingvistice, să urmărească istoriile bătrânului și, mai mult sau mai puțin, să ne traducă sensul general atunci când ne scăpa. Bineînțeles, prima întrebare pe care i-a pus-o Sarah acestui Matusalem local a fost despre Marga d'Andurain, contesa din Palmira – a cunoscut-o? Șeicul a clătinat din cap, scărpinându-se în barbă, nu, auzise vorbindu-se despre ea, despre această *comta* palmireeană, dar nimic mai mult – niciun contact cu legenda, Sarah trebuie să

fi fost dezamăgită. Beam un decoct de scoarță de scorțișoară, dulce și parfumat, așezați pe vine pe covoarele de lână întinse direct pe pământ; un câine lătrase aproape de noi, paznicul turmei, cel care proteja animalele de șacali și hiene: poveștile cu hiene pe care ni le spuneau bunicul, fiii săi și vânzătorul ambulant ne făceau să ni se zburlească părul în cap. Sarah era în extaz, imediat revenindu-și din dezamăgirea de a nu-l fi întâlnit pe unul dintre ultimii martori ai domniei Margăi d'Andurain, otrăvitoarea din deșert; se întorcea des spre mine cu un surâs complice și știam că în aceste povestiri magice regăsea poveștile cu vampiri și alte animale fantastice pe care le studiase: hiena, animal pe cale de dispariție în acele locuri, strângea în jurul ei legende extraordinare. Bătrânul șeic era un povestitor minunat, un mare actor; cu un gest larg al mâinii, îi făcea să tacă pe fiii săi ori pe vânzător pentru a avea plăcerea de a povesti el însuși o istorie pe care o știa – hiena, spunea el, îi hipnotizează pe bărbații care au ghinionul să-i întâlnească privirea; atunci ei sunt obligați să o urmeze prin deșert până la grota ei, unde-i torturează și sfârșește prin a-i devora. Îi urmărește în vise pe cei ce reușesc să-i scape; contactul cu ea dă naștere unor bășici oribile – nu e de mirare că bietele animale au fost masacrate, mă gândeam. Cât despre șacal, era josnic și inofensiv; țipătul lui lung sfâșia noaptea – mie scâncetele astea mi se păreau deosebit de sinistre, dar nu aveau nimic de-a face, susțineau beduinii, cu atrocele strigăt al hienei, care avea puterea de a te face stană de piatră, de a te îngheța de frică: toți cei care auziseră acest lătrat răgușit și-l aminteau toată viața.

După asemenea considerații asupra zoologiei supranaturale, aveam să încercăm, Sarah și cu mine (ca Alois Musil, îmi imaginam, cu nomazii lui), să obținem informații despre siturile arheologice din împrejurimi,

temple, castele, oraşe uitate, pe care numai beduinii le puteau cunoaşte – demersul îl enerva pe regele Bilger, convins că generaţii întregi de orientalişti „epuizaseră deşertul"; oameni ca Grabar, Ettinghausen sau Hillenbrand se ocupaseră ani întregi cu descrierea ruinelor islamice, în timp ce confraţii lor specialişti în Antichitate descopereau forturile şi satele romane sau bizantine: nu a rămas nimic de descoperit, credea el – efectiv, gazdele noastre aveau să ne vorbească despre Qasr al-Heyr şi Rasafe, nu fără a adăuga poveşti despre comori ascunse care-l amuzau puţin pe Bilger, încă uşor jenat de eroarea lui de orientare. Îmi explica în germană că autohtonii observau săpăturile arheologilor şi săpau şi ei după ce aceştia se săturau: aceşti corbi ai arheologiei erau dăunători bine-cunoscuţi ai şantierelor ale căror fronturi sfârşeau, exagera Bilger, pline de gropi şi movile, ca şi cum ar fi fost bântuite de cârtiţe uriaşe.

Femeile, în rochiile lor negre şi sobre, pline de broderii, au adus cina; pâine rotundă, nedospită, miere, cimbru sălbatic, uscat, amestecat cu iederă şi susan, brânză, lapte, iaurt – de n-ar fi fost teribilul gust de ars, brânza ar fi putut fi confundată cu un săpun uscat şi sărat. Toate lactatele aveau, de altfel, acest gust de ars, care pentru mine a rămas gustul deşertului, tărâmul laptelui, al mierii şi al incendiului. Bătrânul mânca puţin şi insista mult să mai luăm din una-alta; Sarah se lansase într-o conversaţie cu una dintre femei, una dintre cele mai tinere, mi se părea – dintr-o pudoare poate exagerată, încercam să le privesc cât mai puţin. Vorbeam tot despre mistere şi descoperiri. Colportorul s-a ridicat şi a ieşit, fără îndoială pentru a-şi satisface o nevoie naturală (realizam că, spre deosebire de campingurile din Salzkammergut, acest cort nu avea instalaţii sanitare în apropiere: Maman nu ar fi apreciat asta deloc; de asemenea, m-ar fi pus în gardă cu privire la hrană, chiar

dacă puternica aromă încinsă părea să arate că laptele fusese fiert), iar șeicul avea să profite de absența lui (ceea ce confirma că vânzătorul era suspectat de a fi informator) pentru a ne destăinui în șoaptă că existau, de fapt, ruine uitate și misterioase departe, spre sud-est, la frontiera dintre deșert și muntele de bazalt care separă *badiyé* de câmpia Hauran, un oraș întreg, spunea bătrânul, acoperit cu oseminte; înțelesesem cu foarte mare dificultate acest cuvânt, *os*, *oseminte*, și trebuise s-o întreb pe Sarah ce înseamnă *'adhm*? După șeic, era vorba despre ruinele unuia dintre orașele distruse de mânia lui Dumnezeu, așa cum stătea scris în Coran – vorbea despre asta cu frică, spunea că locul era blestemat și că niciodată, dar niciodată în veci beduinii nu poposeau în apropierea lui; se mulțumeau să privească munții de oseminte și de rămășițe, să-și adune gândurile și să treacă mai departe. Bilger dădea ochii peste cap, ridicându-i spre ceruri cu un aer exasperat și complet lipsit de respect pentru gazda noastră: e ușor de găsit orașul ăsta, râdea el, Biblia zice că e suficient să faci dreapta la răspântia cu femeia pietrificată. Eu încercam să aflu mai multe, era vorba de oase de animale? Un cimitir de cămile, poate? O erupție vulcanică? Întrebările mele-l făceau să râdă pe bătrân, nu, dromaderii nu se ascund să moară într-un loc secret, crapă acolo unde sunt, se întind și mor ca toată lumea. Bilger mă asigura că vulcanii erau stinși în Siria de zeci de mii de ani, ceea ce făcea ca teza erupției să fie foarte puțin probabilă; toată acele lucruri îi păreau parcă prostii izvorâte din mințile superstițioase ale autohtonilor. Eu îmi imaginam, pe pantele unui crater de bazalt din lună, rămășițele unei fortărețe antice și ale unui oraș dispărut, acoperite de osemintele locuitorilor lor, morți în Dumnezeu știe ce catastrofă – viziune de coșmar, neagră, selenară. Vânzătorul s-a întors în cort, am ieșit eu; era noapte; frigul părea să urce din pietre

direct către cer, înghețând stelele. M-am îndepărtat de cort ca să urinez, câinele m-a însoțit o clipă, apoi m-a abandonat și a plecat să adulmece mai departe în întuneric. Deasupra mea, lucru pe care nu-l văzusem cu o zi înainte sus, pe cer, înspre vest, către Palestina și Mediterană, strălucea, subită revelație, o cometă cu o coadă lungă de praf lucios.

ORA 2:20

Stau întins, cu Sarah goală lângă mine; cozile ei lungi formează un pârâu, încetinit de bolovanii vertebrelor. Sunt chinuit de remuşcări; o privesc şi sunt copleşit de remuşcări. Vaporul ne duce la Beirut: ultima călătorie a navei Lloyd din Austria, Trieste–Alexandria–Jaffa–Beirut. Simt cumva că Sarah nu se va trezi până mâine, când ajungem la Beirut, unde Nadim ne aşteaptă pentru nuntă. Cu atât mai bine. Îi cercetez în detaliu corpul zvelt, musculos, aproape slab; nu clinteşte când mă joc un moment cu sexul ei, doarme profund. Ştiu că nu ar trebui să fiu acolo. Culpabilitatea mă sufocă. Prin hublou, văd marea etalându-şi infinitul verzui, hibernal, striat cu spumă pe coama valurilor; părăsesc cabina, culoarele lungi sunt îmbrăcate în stofă roşie, luminate cu aplice din bronz, bântui prin căldura umedă a vaporului, e enervant să mă pierd aşa pe coridoare claustrofobice, când oricum sunt în întârziere; pe uşile cabinelor sunt plăci ovale, care indică numele ocupanţilor, datele naşterii şi morţii – ezit să bat la a lui Kathleen Ferrier, apoi la a lui Lou Andreas-Salomé, dar nu îndrăznesc să le deranjez, mi-e prea ruşine pentru că m-am pierdut,

rușine pentru că sunt obligat să urinez pe culoar într-un magnific suport pentru umbrele, înainte ca hostessa (rochie de seară transparentă, îi privesc îndelung lenjeria) să mă ia de braț, „Franz, vă așteaptă sus, veniți, vom trece prin culise. Stefan Zweig e furios, vrea să vă dezonoreze, să vă provoace la duel; știe că nu veți avea curajul să-l înfruntați și că veți fi exclus din *Burschenschaft*."

Încerc să o sărut pe gură, nu se opune, limba ei e dulce și umedă, îi bag o mână sub rochie, mână pe care ea o dă la o parte cu afecțiune, murmurând: *nein, nein, nein, Liebchen,* sunt vexat, dar înțeleg. Sunt o mulțime de oameni în foaier în jurul nostru, dr Kraus e un triumf, aplaudăm din toate puterile finalul la *Geistervariationen* de Schumann. Încerc să profit de ocazie pentru a ridica din nou rochia hostessei, ea mă respinge cu aceeași tandrețe. Mă tem că abia acum încep lucrurile serioase. Colonelul face conversație cu dr Kraus; îmi explică faptul că acesta nu suportă că soția lui cântă mai bine decât el la pian și sunt de acord. Lili Kraus e o pianistă extraordinară, n-am nimic cu dumneavoastră, dragă doctore. Vărs paharul cu lapte pe uniforma de gală a colonelului, stindardele-s ridicate, din fericire laptele nu atinge uniformele, spre deosebire de rochiile de seară, de exemplu hostessa e nevoită să și-o scoată pe a ei: o cocoloșește înainte de a o ascunde într-un dulap.

– Ce se va alege de noi? Țara asta e așa de mică și de veche, colonele, că nu ajută la nimic s-o apărăm. Mai bine o schimbăm.

– Exact asta e soluția la problema siriană, spune el.

Afară, războiul vuiește; nu se poate ieși, va trebui să rămânem închiși sub această scară.

– Nu aici ți-ai ascuns rochia de mireasă? Cea pe care am pătat-o fără să vreau?

Să rămânem calmi, să rămânem calmi. Suntem strâns îmbrățișați în întuneric, dar știu că hostessa nu e interesată de mine, știu că nu are ochi decât pentru Sarah. Trebuie să fac ceva, dar ce? Marea Irlandei e dezlănțuită, sigur nu veți ajunge înainte de două sau trei zile. Două sau trei zile! Domnule Ritter, spune Klaus blând, cred că putem schimba boala, acum. E timpul, aveți dreptate. E timpul. Franz, priviți cum se mângâie această tânără! Băgați-vă fața între picioarele ei, asta vă va schimba!

Kraus continuă să-și debiteze absurdițățile, mi-e frig, trebuie cu orice preț să-mi regăsesc cabina și pe Sarah adormită, o abandonez pe hostessă și masturbarea ei cu inima sfâșiată. Curând va fi rândul dumneavoastră, domnule Ritter. Curând va fi rândul dumneavoastră. Marea e pur și simplu nebună azi. Cântați-ne, deci, ceva, să treacă timpul! Lăuta nu e a mea, dar aș putea improviza o melodie. Ce mod preferați? *Nahawand? Hedjazi? Hedjazi!* Uite ceva cu totul potrivit ocaziei. Hai, dragă Franz, cântați-ne valsul dumneavoastră, vi-l amintiți? O, da, *Valsul mortului*, sigur că-mi amintesc, *fa, fa-la, fa-la#-si, si, si.* Mâinile mele aleargă pe gâtul oudului cu sunet de vioară. Barul acelui vapor, foaierul operei e deschis deasupra mării și picăturile-i stropesc pe muzicieni și instrumentele lor. Imposibil de cântat în aceste condiții, dragă publicule. Ce dezamăgire! Și noi, care ne doream atât de mult să ascultăm *Valsul mortului! Den Todeswalzer!* Ne îndreptăm direct către naufragiu, bucurați-vă! Mă bucur, dragă publicule, dragi prieteni. Dragi prieteni, dr Zweig va ține o alocuțiune (iar bătrânul Zweig și fața lui lungă, ce plictis!). Părăsesc scena cu tot cu lăuta mea și-i las locul, pe scaun e o mare baltă de apă. Zweig mă ceartă, mă ciufulește și-mi zice să mă duc să mă așez. Doamnelor, domnilor, țipă el, e război! Montjoie! Saint-Denis! E război! Să ne bucurăm!

Toți aplaudă, militarii, marinarii, femeile, cei doi Kraus și chiar Sarah, sunt foarte surprins că e aici, mă grăbesc spre ea, te-ai trezit? Te-ai trezit? Ascund lăuta la spate, să nu vadă că am furat-o de la Nadim – am furat-o? Știu că sunt căutat de poliție pentru înfricoșătoarea crimă pe care am comis-o ieri. Ajungem imediat? E război, spun eu. Toți se bucură, vor muri în luptă. Viena va deveni noua capitală a Siriei. Pe Graben se va vorbi araba.

Mai ales să nu afle Sarah, din cauza crimei și a cadavrului. Doctore Kraus! Doctore Kraus! Irisurile dumneavoastră au crescut și mai mult, pe cadavrele noastre! Ce primăvară oribilă, cu ploaia asta interminabilă, n-ai zice că suntem în Orient. Totul putrezește. Totul se dezmembrează. Oasele se descompun încontinuu. Vom avea o recoltă bună anul ăsta, vinul morților va curge din abundență. Șșșt, șoptește Sarah, nu vorbi de vinul morților, e un secret. Un filtru? Poate. De dragoste sau de moarte? Vei vedea.

Un marinar cântă în depărtare, „către est merge vaporul, rece suflă vântul peste țara noastră, copilul meu din Irlanda, către ce se-ndreaptă viața ta?“

Ceea ce o face să râdă pe Sarah. Seamănă cu Molly Bloom, mă gândesc eu, cea care-și împinge căruțul pe străzile strâmte pentru a vinde cochilii. Doamne ce mare e marea!

Câți copii vom avea, dr Kraus?

Câți?

Ar fi de neconceput să mă dedau unor asemenea previziuni, sunt un medic serios, domnule Ritter. Nu împărțiți seringa, vă veți îmbolnăvi unul pe altul.

Franz, ai vene frumoase, știai?

Domnule Ritter, vă voi fi prevenit.

Franz, ai vene foarte frumoase, repetă Sarah.

Sudoare, sudoare, sudoare.

Oroare. Ce oroare, Doamne! Lumina e încă aprinsă, nu am mișcat mâna de pe întrerupător. Imaginea asta cu Sarah cu seringa în mână, bine că m-am trezit înaintea ireparabilului, Sarah injectându-mi un lichid grețos, *vinul morții* ei sub privirea vicioasă a doctorului Kraus, ce atrocitate, să spui că unora le place să viseze. Să respirăm, să respirăm. Foarte penibilă senzația asta de sufocare, ca și cum m-aș îneca în somn. Din fericire nu-mi aduc aminte decât ultimele secunde din visele mele, se șterg imediat din memorie, din fericire. Scap de culpabilitatea inconștientului, de sălbăticia dorinței. Câteodată, în vis mă încearcă un sentiment ciudat. Cred că am comis o crimă atroce care va fi descoperită. Vinul morților. Articolul lui Sarah mă obsedează, ce idee să-mi trimită textul tocmai de la Sarawak, mie, care sunt atât de fragil și bolnav în acest moment. Îmi dau seama cât îmi lipsește. Cât de tare am ratat-o. Cât e și ea de fragilă și bolnavă, poate, în jungla ei verde, cu foștii tăietori de capete, hoți de cadavre. Ce călătorie! Iată o muncă pentru șarlatanul din Berggasse, vecinul doamnei Kafka. În cele din urmă, ajungem întotdeauna la același lucru. Cred că-mi amintesc că Jung, primul orientalist inconștient, descoperise că una dintre pacientele sale visa *Cartea tibetană a morților,* despre care nu auzise vorbindu-se niciodată, lucru care-l pune pe gânduri pe discipol și-l lansează pe pista inconștientului colectiv și a arhetipurilor. Eu visez nu *Cartea tibetană* sau *egipteană a morților,* ci ascunzișurile din creierul lui Sarah. Tristan și Isolda. Filtrele iubirii și ale morții. Dik al-Jinn Nebunul. Bătrânul poet din Homs, nebun de gelozie, pe punctul de a o ucide pe cea pe care-o iubește. Dar asta nu înseamnă nimic, spunea Sarah, Dik al-Jinn era atât de pasionat, distrus de durerea de a-și fi distrus obiectul pasiunii, încât din cenușa cadavrului iubitei, amestecată cu argilă, avea să modeleze o cupă, o cupă mortală,

magică și mortală, din care bea vin, primul Vin al morții, care-i inspira sublime poeme de dragoste. Bea din corpul iubitei, îi bea corpul și această nebunie dionisiacă devenea apolinică prin jocul versurilor sale, al metricii clasate și reglate, în care se regăsea energia pasiunii sale necrofage pentru cea pe care o ucisese din gelozie, cedând zvonurilor și urii: „Te-am oferit nudității celei mai complete", cânta el, „ți-am amestecat fața cu pământul și, dac-aș fi suportat să te văd murind, chiar ți-aș fi lăsat chipul mort pradă soarelui."

Înțelegem că se îneacă în alcool acest poet din Homs care avea să trăiască aproape șaizeci de ani, oare se îmbăta cu cupa lui mortală și în amurgul vieții sale, e posibil, e probabil. De ce se interesează Sarah de aceste atrocități, de necrofagie, magie neagră, pasiuni devoratoare? O revăd în Muzeul Crimei din Viena, umblând fără țintă și cu surâsul pe buze prin peștera din Leopoldstadt, în mijlocul craniilor găurite de gloanțe și al bâtelor asasinilor de tot felul, politici, jefuitori, îndrăgostiți, până la sordidul punct culminant al expoziției, un vechi coș din răchită prăfuită, în care se afla, la începutul secolului XX, un corp de femeie cu brațele și picioarele tăiate, o femeie-trunchi cu care nu avem fotografii din epocă, goală și mutilată, cu pubisul la fel de negru ca umerii și coapsele de care atârnaseră membrele absente. Puțin mai încolo era și o femeie eviscerată, violată înainte sau după eviscerare. „Sunteți amuzanți voi, austriecii", spune Sarah, „puteți expune imagini cu femei torturate până la moarte, dar cenzurați singura reprezentare a plăcerii din acest muzeu." Era vorba despre o pictură, în partea de muzeu consacrată bordelurilor vieneze, pictură care prezenta, într-un decor oriental, o odaliscă ce se mângâia cu picioarele desfăcute; un cenzor contemporan pusese un mare pătrat negru pe mâna și părțile ei intime. Legenda spunea

sobru: „Tablou decorativ, provenit dintr-o casă închisă". Evident, mi-era rușine să comentez cu Sarah o asemenea imagine; am întors privirea roșind, lucru pe care l-a luat drept o mărturisire: recunoașterea perversității vieneze – femeile torturate în peșteri, erotismul cenzurat și castitatea cea mai prefăcută afară.

Mă întreb de ce mă gândesc la asta acum, un traseu oniric poate, o coadă de cometă, o reminiscență senzuală ce contaminează memoria cu puterea dorinței, ar trebui să accept că noaptea e moartă, ar trebui să mă ridic și să mă apuc de altceva, să corectez articolul despre Gluck sau să-mi recitesc articolul despre *Maruf, cizmarul din Cairo*, opera derivată din *O mie și una de nopți*, în traducerea lui Charles Mardrus; mi-ar plăcea mult să i-l trimit lui Sarah, ar fi răspunsul meu la opusul ei despre Vinul morților în misteriosul Sarawak. Aș putea să-i trimit un mail, dar știu că, dacă-i scriu, voi petrece următoarele câteva zile agățat de calculator ca un idiot și așteptând răspunsul. În cele din urmă era bine la Muzeul Crimei, ea cel puțin era acolo, m-aș fi dus chiar și la Muzeul Pompelor Funebre sau la Narrenturm ca să vădîncă o dată, în Turnul Nebunilor, oribile anomalii genetice și patologii terifiante, dacă ea și-ar fi dorit să meargă.

Nu mai e mare lucru de scris din acest articol despre *Maruf, cizmarul din Cairo*, doar un nu-știu-ce, uite, aș putea să-i cer direct un *sfat* lui Sarah, nu doar să i-l expediez, ar fi o manevră foarte inteligentă pentru a intra în contact cu ea, în loc să-i spun pur și simplu mi-e dor de tine sau să-i amintesc subtil femeia nudă din Muzeul Crimei (ți-amintești, dragă Sarah, emoția ce mă cuprinse când contemplam împreună o imagine pornografică într-o-nsângerată peșteră?), și ea a studiat opera doctorului Mardrus și, mai ales, pe cea a soției sale, Lucie, personaj de prim rang din colecția ei de femei

orientaliste, împreună cu Lou Andreas-Salomé și Jane Dieulafoy. Mardrus, caucazianul literelor, al cărui bunic luptase împotriva rușilor în armata imamului Shamil, iată un bărbat pe care mi-ar fi plăcut să-l cunosc, Mardrus, în acest Paris atât de monden al anilor 1890; l-a frecventat pe Mallarmé, apoi pe Apollinaire; imediat ce debarcă de pe pachebotul Mesageriei Marine, unde servea pe post de medic, devine, grație șarmului și erudiției, favoritul saloanelor pariziene – de asta aș avea nevoie pentru a-mi redacta marea operă, de un sejur de câțiva ani într-o cabină de vapor, între Marsilia și Saigon. Mardrus traduce pe mare miile de foi ale celor *O mie și una de nopți;* a crescut la Cairo, studiază medicina la Beirut, araba e, ca să zic așa, limba lui maternă, iată marele avantaj pe care-l are asupra noastră, orientaliștii non-orientali, câștigul timpului necesar învățării limbii. Redescoperirea *Nopților* în traducerea lui Mardrus provoacă un val de adaptări, imitații și prelungiri ale capodoperei, așa cum aveau să facă peste cincizeci de ani *Orientalele* lui Hugo, poemele lui Rückert sau *Divanul* lui Goethe. De astă dată se pare că Orientul însuși își insuflă în mod direct forța, erotismul, puterea exotică în arta trecerii dintre secole; sunt iubite senzualitatea, violența, plăcerea, aventurile, monștrii și geniile, sunt copiate, comentate, multiplicate; se crede că se poate vedea, în fine, fără intermediar, adevărata față a Orientului etern și misterios: dar e Orientul lui Mardrus, tot o reflecție, tot un Tiers-Orient; în cele din urmă, e Orientul lui Mallarmé și al *Revue Blanche*, erotismul lui Pierre Louÿs, o reprezentare, o interpretare. Ca în *O mie și una de nopți* de Joseph Roth sau în *Șeherezada* lui Hofmannstahl, motivele *nopților* sunt utilizate pentru a sugera, pentru a crea o tensiune într-un context european; dorința șahului, în romanul lui Roth, de a se culca cu contesa W. declanșează o

intrigă de altfel vieneză, așa cum baletele din *Șeherezada* lui Rimski sau dansurile lui Mata Hari servesc la emoționarea burghezului parizian: în cele din urmă, e prea puțin important raportul lor cu un așa-zis Orient *real*. Noi înșine, în deșert, sub cortul beduinilor, deși față în față cu realitatea cea mai tangibilă a vieții nomade, ne lăsam pradă propriilor reprezentări care parazitau, prin așteptările lor, posibilitatea experienței acelei vieți care nu era a noastră; sărăcia acelor femei și a acelor bărbați ne părea plină de poezia strămunilor, sărăcia lor ne-o amintea pe cea a ermiților și a iluminaților, superstițiile lor ne făceau să călătorim în timp, exotismul condiției lor ne împiedica să înțelegem, desigur, viziunea lor asupra existenței, la fel cum ei ne vedeau, cu femeia noastră cu părul descoperit, cu vehiculul 4x4 și cu araba noastră rudimentară, ca pe niște idioți originali, ai căror bani poate îi invidiau, poate și mașina, dar cu siguranță nu le invidiau cunoștințele sau inteligența, nici măcar tehnica: bătrânul șeic ne povestise că ultimii occidentali pe care-i avusese oaspeți, europeni fără îndoială, veniseră cu rulota și uruitul generatorului lor (folosit pentru frigider, probabil) nu-l lăsaseră să doarmă toată noaptea. Doar vânzătorul, mă gândeam eu, urinând sub cometa Halley și scrutând împrejurimile pentru a mă convinge că acel câine nu se apuca să mă muște de bijuterii, împarte la propriu viața cu cei din trib, căci el participă la ea; opt luni pe an renunță la tot, pentru a-și plasa fleacurile. Noi, ceilalți, rămânem călători, închiși în sine, suspecți, cine știe, de vreo transformare în contact cu realitatea, dar sigur nu de a înțelege experiența profundă. Suntem spioni, avem tipul de contact rapid și invizibil al spionilor. Chateaubriand, când inventează literatura de călătorie cu scrierea lui *Călătorie de la Paris la Ierusalim*, în 1811, cu mult timp înainte de Stendhal și de *Memoriile unui turist*, mai mult sau mai puțin în momentul apariției lucrării

Călătorie în Italia de Goethe, Chateaubriand spionează în interesul artei; cu siguranță nu mai e exploratorul care spionează pentru știință sau pentru armată; spionează în principal pentru literatură. Arta își are spionii ei, la fel cum istoria sau științele naturii și-i au pe ai lor. Arheologia e o formă de spionaj, botanica, poezia chiar; etnomuzicologii sunt spionii muzicii. Spionii sunt călători, călătorii sunt spioni. „Nu te încrede în poveștile călătorilor", spune Saadi în *Golestân.* Ei nu văd nimic. Cred că văd, dar privesc doar reflexii. Suntem prizonierii imaginilor și ai reprezentărilor, ar spune Sarah, și doar aceia care, ca ea sau ca vânzătorul, aleg să se despartă de viața lor (dacă un asemenea lucru e cu adevărat posibil) pot ajunge la Celălalt. Îmi amintesc zgomotul urinei mele căzând pe pietre în liniștea amețitoare a deșertului; îmi amintesc micile mele gânduri, lipsite de importanță în raport cu infinitul oamenilor; nu eram conștient de furnicile și păianjenii pe care-i înecam în urină. Suntem condamnați, cum spune Montaigne în ultimul său *Eseu,* să gândim așa cum urinăm, în drum, repede și pe furiș, ca spionii. Doar dragostea, mă gândeam eu întorcându-mă în cort, tremurând de frig și de dorința amintirii nopții trecute, ne deschide către celălalt; dragostea ca renunțare, ca fuziune – nimic uimitor în faptul că aceste două concepte absolute, deșertul și dragostea, s-au reunit pentru a da unul dintre cele mai importante monumente ale literaturii universale, nebunia lui Majnun, care-și striga pasiunea pentru Layla în fața pietrelor și a viperelor cu corn, Layla, pe care o iubea, în jurul anului 750, într-un cort asemănător cu acesta. Peretele din piele de capră era închis; lumina lămpii cu gaz se strecura printr-o ușă mică, trebuia să te apleci ca să intri. Bilger era pe jumătate întins pe o saltea de lână, cu un pahar cu infuzie de scorțișoară în mână; Sarah dispăruse. Fusese invitată să treacă pe partea

femeilor, în a doua cameră a cortului, în timp ce eu și Bilger ne odihneam alături de bărbați. Aveam în minte un culcuș acoperit cu o plapumă care mirosea bine, a foc de lemne și resturi animale. Bătrânul se întinsese, vânzătorul se înfășurase într-o mare pelerină neagră, o poziție de profet. Sunt în deșert, ca și Qays Nebunul după Layla, atât de îndrăgostit, încât a renunțat la viața lui pentru a trăi cu gazelele în mijlocul stepei. Și mie mi-a fost luată Sarah, am fost privat de a doua mea noapte lipit de ea, castă noapte de iubire pură, și aș fi putut urla la lună sau la cometă versuri disperate ce cântau frumusețea iubitei mele, pe care convențiile sociale mi-o smulgeau din brațe. Mă gândeam la lungile drumuri ale lui Qays Majnun prin deșert, cel care plângea de disperare pe urmele campamentului familiei Laylei, și mă scărpinam cu furie, convins că lâna sau bumbacul saltelei mele sunt pline de purici sau alte gângănii furioase, gata să-mi devoreze picioarele.

Ascultam sforăitul în surdină al lui Bilger: afară un cablu sau un stâlp zdrăngănea mișcat de vânt – în cele din urmă, am adormit. M-a trezit o lună rotundă și foarte apropiată de sol, puțin înaintea răsăritului, am deschis ușa cortului spre imensitatea albăstrie: umbra unei femei ridica pânza și parfumul deșertului (pământ uscat, cenușă, animale) se rotea în jurul meu în zgomotele încă discrete ale păsărilor care ciuguleau, oribili monștri invizibili în întuneric, firimiturile de pâine ale cinei noastre sau insectele nocturne, atrase de căldura noastră – apoi aurora și-a trecut degetele roz peste brumă, răsturnând luna, și totul a părut să se anime dintr-odată: cocoșul a cântat, bătrânul șeic a alungat galinaceele prea aventuroase cu un colț de pătură, vânzătorul s-a trezit, și-a tras peste umeri mantoul cu care se învelise seara și a ieșit – doar Bilger mai dormea; am aruncat un ochi la ceas, era cinci dimineața. M-am ridicat

și eu; femeile își făceau de lucru în fața cortului, mi-au făcut mici semne cu mâinile. Vânzătorul se spăla parcimonios, se ajuta cu un ulcior din plastic albastru: unul dintre obiectele pe care le vindea, mi-am imaginat. Cu excepția ușoarelor pete de roșeață pe cer, către est, noaptea era încă adâncă și înghețată; câinele încă dormea ghemuit lângă zidul exterior. Mă întrebam dacă aveam să o văd și pe Sarah ieșind, poate dormea, ca și câinele, ca Bilger. Am rămas acolo să privesc deschiderea cerului, în minte aveam oratoriul lui Félicien David, primul care a pus pe muzică simplitatea terifiantă a deșertului.

Dacă ar fi deja ora 5:00, aș putea să mă ridic, epuizat ca în fiecare dimineață, învins de noapte; imposibil să scap de aceste amintiri cu Sarah, mă întreb dacă e mai bine să le alung sau să mă abandonez cu totul dorinței și amintirii. Sunt paralizat în patul meu, de când oare privesc fix biblioteca, nemișcat, cu mintea în altă parte, cu mâna încă pe întrerupător, un copil ce-și strânge jucăria-n brațe? Cât e ceasul? Trezirea e bastonul insomniacului, ar trebui să-mi cumpăr un deșteptător-moschee ca acelea ale lui Bilger din Damasc, moscheea din Medina sau din Ierusalim, din plastic aurit și cu o mică busolă incorporată pentru direcția rugăciunii – iată superioritatea musulmanului asupra creștinului: în Germania îți sunt impuse Evangheliile în colțul noptierei noaptea, în hotelurile musulmane se lipește o mică busolă de tăblia patului sau se desenează pe birou o roză a vânturilor ce marchează direcția Mecca, busolă și roză a vânturilor ce-i pot ajuta pe unii să localizeze Peninsula Arabică, dar și, dacă inima o cere, Roma, Viena sau Moscova: nu te pierzi niciodată prin locurile astea. Am văzut chiar și covoare de rugăciune cu o mică busolă țesută în material, covoare pe care voiai imediat să le furi, fiindcă erau deja pregătite pentru călătoria prin aer: o grădină în nori dotată, ca pe covorul lui Solomon din

legenda evreiască, cu un adăpost pentru porumbei care să apere de soare – ar fi multe de scris despre covorul zburător, despre aceste ilustrații menite să suscite reveria, despre prinții și prințesele așezați pe jos în costume somptuoase, în mijlocul unui cer de legendă, care se înroșește către Occident, covoare care fără îndoială datorează mai mult povestirilor lui Wilhelm Hauff decât celor *O mie și una de nopți* propriu-zise, mai mult costumelor și decorurilor *Șeherezadei* din baletele rusești decât scrierile autorilor persani și arabi – încă o dată o construcție compusă, un travaliu complex al timpului, în care imaginarul se suprapune imaginarului și creația se suprapune creației între Europa și Dar al-Islam. Turcii și persanii cunosc *Nopțile* în versiunile lui Antoine Galland și Richard Burton și nu le traduc decât foarte rar din arabă; își imaginează, la rândul lor, pornind de la ce au tradus alții înaintea lor: Șeherezada, care se întoarce în Iran în secolul XX, a călătorit mult, s-a contaminat cu Franța lui Ludovic al XIV-lea, cu Anglia victoriană, cu Rusia țaristă; însăși fața ei provine dintr-un amestec între miniaturile safavide, costumele lui Paul Poiret, elegantele lui Georges Lepape și femeile iraniene de astăzi. *Despre destinul cosmopolit al obiectelor magice*, iată un titlu pentru Sarah: ar fi vorba, amestecat, despre lămpi cu duhuri, covoare fermecate și papuci mirifici; ne-ar demonstra cum aceste obiecte sunt rezultatele eforturilor succesive comune și cum ceea ce considerăm pur „oriental" e, de fapt, destul de adesea, reluarea unui element „occidental", care modifică el însuși un element „oriental" anterior și tot așa; ar conchide că *Orientul* și *Occidentul* nu apar niciodată separat, că sunt întotdeauna amestecate, prezente unul într-altul, și aceste cuvinte – *Orient, Occident* – nu au o valoare euristică mai mare decât direcțiile de neatins pe care le desemnează. Îmi închipui că ar încheia totul

printr-o proiecție politică asupra cosmopolitismului ca unic punct de vedere posibil în chestiune. Și eu, dac-aș fi mai – mai ce? Mai strălucitor, mai puțin bolnav, mai puțin veleitar, aș putea dezvolta acest articol derizoriu despre *Maruf, cizmarul din Cairo*, Henri Rabaud și Charles Mardrus și aș putea construi o adevărată sinteză despre faimosul Tiers-Orient în muzica franceză, poate în jurul elevilor lui Massenet, al lui Rabaud însuși, dar și în jurul lui Florent Schmitt, Reynaldo Hahn, Ernest Chausson și, mai ales, George Enescu, iată un caz interesant, un „Oriental" care revine în „Orient" trecând prin Franța. Toți elevii lui Massenet au compus melodii despre deșert sau caravane pe poeme orientaliste, de la *Caravana* lui Gautier *(Caravana umană în Sahara lumii...)* la *Mici orientale* ale lui Jules Lemaître –, mereu m-am întrebat cine era acest Jules Lemaître –, fără îndoială foarte diferite de caravana „prin deșert", arie din al doilea act din *Mâruf*, în care Mâruf, pentru a-i înșela pe sultan și pe negustori, inventează o caravană bogată, cu mii de cămile și catâri, care ar trebui să ajungă de pe o zi pe alta și descrie în detaliu încărcătura prețioasă, sprijinindu-se pe *orientalism*, lucru destul de vertiginos: există un *vis al Orientului* în povestirile arabe însele, vis al pietrelor, al mătăsii, al frumuseții, al iubirii și acel vis care, pentru noi, e un vis oriental și în realitate o reverie biblică și coranică; seamănă cu descrierile Paradisului din Coran, în care ni se vor oferi vaze de aur, cupe pline cu orice ne-am putea dori și tot ce ne va fermeca ochii, în care vom avea fructe din abundență în grădini și izvoare, în care vom purta veșminte din mătase fină și brocart, în care ne vom însoți cu splendori cu ochi încântători, în care vom bea nectar cu aromă de mosc. Caravana lui Mâruf – cea din *O mie și una de nopți* – utilizează *ironic* aceste elemente: bineînțeles că descrierea sa e exagerată, pe dinafară; e o minciună, o minciună creată pentru a

seduce asistența, un catalog miraculos, *de vis*. Aerul caravanei lui Henri Rabaud adaugă o mișcare acestei construcții: traducerea lui Mardrus după povestirea *Istoria prăjiturii cu miere* e adaptată sub titlul *Mârwf, cizmarul din Cairo* de un libretist, Lucien Népoty, apoi pusă pe muzică de Rabaud cu o orchestrație strălucitoare: și acolo, Massenet e în umbră, ascuns în spatele unei dune a acestui deșert imaginar, prin care merg, în *sol* minor, bineînțeles, în trilurile coardelor și al glissandourilor suflătorilor, cămilele și catârii acestei extraordinare caravane cu stofe scumpe, rubine și safire păzite de o mie de mameluci frumoși ca luna. Foarte ironic, muzica exagerează, forțează trăsăturile: se aud bastoanele catârgiilor lovind animalele la fiecare măsură, figuralism destul de ridicol, pe cinstea mea, dacă n-ar fi pur și simplu amuzant, exagerat, creat pentru a-i înșela pe negustori și sultan: trebuie să auzi această caravană ca să crezi! Și, miracol al muzicii și al cuvântului, ei cred!

Presupun că Reynaldo Hahn citise, ca și amicul său Marcel Proust, *Noptile* în noua traducere a lui Mardrus; amândoi erau la premiera lui *Mârwf* din 1914, în orice caz. Hahn salută partitura fostului său coleg de Conservator într-o importantă revistă de specialitate; notează calitatea muzicii, a cărei duritate nu-i alterează în niciun fel puritatea; îi remarcă finețea, fantezia, inteligența și, mai ales, absența vulgarității în „justețea simțului oriental". Salută, de fapt, apariția unui orientalism „franțuzesc" mai apropiat de Debussy decât de izbucnirile de violență și senzualitate ale Rușilor – câte culturi muzicale, atâtea orienturi și tot atâtea exotisme.

Mă întreb, de altfel, dacă trebuie să extind articolul, cu toate aceste Orienturi suprapuse, cu încă un strat, acela al lui Roberto Alagna în Maroc. La urma urmei, acest lucru ar da o turnură „de revistă" unei contribuții pe crucea mea mai degrabă serioase și, în plus, asta ar

face-o să râdă pe Sarah, imaginea spilcuitului tenor european în Orient, în secolul XXI – acest videoclip e cu adevărat nepreţuit. Într-un festival la Fez, o versiune *arabă*, cu *oud* şi *qanoun*, a ariei *Traversând deşertul* din caravana lui Rabaud: ne imaginăm bunele intenţii ale organizatorilor, parodia dezarmantă, caravana care regăseşte *adevăratul* deşert al autenticităţii, instrumentele şi decorul autentice – şi drumul spre infern fiind, cum bine se ştie, pavat cu intenţii bune, totul se aplatizează. Oudul nu serveşte la nimic, *qanoun*-ul, prea puţin în largul său în progresia armonică a lui Rabaud, aşază doar virgule convenabile în tăcerile vocii; Alagna, în djellaba albă, cântă ca pe scena Operei Comice, dar cu un microfon în mână; percuţiile încearcă să îmbrace prin toate mijloacele marele, imensul vid lăsat la vedere de această mascaradă; cel care cântă la *qanoun* pare să treacă printr-un martiriu, ascultând o muzică atât de proastă; doar Alagna Magnificul nu pare să-şi dea seama de nimic, totul stă în marile sale gesturi şi în conducătorii săi de cămile, ce glumă, Doamne, dacă Rabaud ar auzi asta, ar muri a doua oară. De altfel, poate asta e pedeapsa lui Rabaud – destinul îl pedepseşte pentru comportamentul său în Al Doilea Război Mondial, pentru filonazism, pentru graba de a-i denunţa pe profesorii evrei de la Conservatorul de muzică al cărui director era. Din fericire, în 1943 succesorul lui va fi mai luminos şi mai curajos şi va încerca să-şi salveze elevii mai degrabă decât să-i dea pe mâna ocupanţilor. Henri Rabaud se alătură lungii liste de orientalişti (artişti sau oameni de ştiinţă) care au colaborat direct sau indirect cu regimul nazist – dar trebuie oare să insistăm asupra acestui moment al vieţii sale, episod petrecut mult după compoziţia operei *Mâruf* în 1914, chiar nu-mi dau seama. Cu toate acestea, compozitorul va dirija el însuşi la Operă a suta reprezentaţie a operei *Maruf, cizmarul din Cairo* în 4 aprilie 1943

(ziua unui teribil bombardament care avea să distrugă uzinele Renault și avea să facă vreo câteva sute de victime în vestul Parisului), în fața unui parter plin de uniforme germane și vichyiști notorii. În primăvara lui 1943, când încă se mai duceau bătălii în Tunisia, dar se știa că Afrikakorps a lui Rommel era învinsă, când speranțele naziste de a cuceri Egiptul erau destul de îndepărtate, oare *Maruf, cizmarul din Cairo* căpăta un sens special, oare era o ripostă în fața cuceritorului german, fără îndoială că nu. Doar un moment de *bună dispoziție* pe care toți cădem de acord că o găsim în operă, *bună dispoziție* pentru a uita războiul, *bună dispoziție* despre care mă întreb dacă nu cumva, în asemenea circumstanțe, avea în ea ceva criminal: se cânta „Prin deșert, o mie de cămile încărcate cu stofe merg mânate de caravanierii mei", când, cu șase zile înainte, la câțiva kilometri de acolo, pornea un convoi (al cincizeci și treilea) de o mie de evrei francezi din lagărul de la Drancy către Polonia și exterminare. Parizienii și oaspeții lor germani erau mult mai puțin interesați de asta decât de înfrângerile lui Rommel din Africa, mult mai puțin decât de aventurile lui *Mâruf*, ale soției sale, Fatima Blestemata, și de caravana imaginară. Și, fără îndoială, bătrânului Henri Rabaud, la pupitru treizeci de ani după premiera lui *Mâruf*, i se fâlfâie de convoaiele atroce. Nu știu dacă Charles Mardrus e în sală – e posibil, dar, la șaptezeci și cinci de ani, trăiește de la începutul ostilităților retras la Saint-Germain-des-Prés, iese foarte puțin, lasă să treacă războiul, ca și cum ar lăsa să treacă ploaia. Se povestește că iese din apartamentul lui doar pentru a merge la Les Deux Magots sau la un restaurant iranian, în care lumea se întreabă cum de reușește în plin război să găsească orez, șofran și carne de miel. Știu, în schimb, că Lucie Delarue-Mardrus nu se află la a suta reprezentație cu *Mâruf;* e la ea acasă în Normandia, deapănă amintiri din

Orient – e pe cale să redacteze ceea ce va fi ultima sa carte, *El Arab, Orientul pe care l-am cunoscut;* în ea-și povestește călătoriile dintre 1904 și 1914 în compania lui Mardrus, soțul ei. Avea să moară la puțin timp după apariția acestor ultime Memorii, în 1945: această carte și autoarea ei o fascinează pe Sarah; fără îndoială, aș putea să-i cer să-și dea concursul pentru articol – încă o dată, interesele noastre se intersectează; eu – cu Mardrus și adaptările muzicale după traducerea sa făcute de Rabaud sau Honegger, ea – cu Lucie Delarue, poetă și romancieră prolixă, misterioasă, care va fi trăit în anii 1920 o relație pasională cu Natalie Barney, pentru care-și scrie poemele cele mai cunoscute, *Iubirile noastre secrete*, poetă la fel de relaxată în poezia erotică homosexuală ca și în odele normande sau în poemele pentru copii. Amintirile sale de călătorie cu J.-C. Mardrus sunt năucitoare, Sarah le citează în cartea ei despre femeile din Orient. Lui Lucie Delarue-Mardrus îi datorăm această frază extraordinară: „Orientalii nu au niciun simț al Orientului. Simțul Orientului îl avem noi, ceilalți, occidentalii, rumii. (Înțeleg prim *rumi* pe aceia, destul de numeroși de altfel, care nu sunt bădărani.)" Pentru Sarah, acest pasaj rezumă de unul singur Orientalismul, orientalismul ca reverie, orientalismul ca plâns, ca explorare mereu dezamăgită. Efectiv, rumii și-au apropriat teritoriul visului, ei sunt cei care, după povestitorii arabi clasici, îl exploatează și îl parcurg și toate călătoriile sunt o confruntare cu acest vis. Există chiar un curent fertil care se construiește *pe* acest vis, fără a fi nevoie de călătorii, al cărui reprezentant cel mai ilustru este, fără îndoială, Marcel Proust cu *În căutarea timpului pierdut,* centru simbolic al romanului european; Proust face din *O mie și una de nopți* unul dintre modelele sale – cartea nopții, cartea luptei împotriva morții. Așa cum Șeherezada în fiecare seară, după amor,

se luptă împotriva sentinței care apasă asupra ei, spunându-i o poveste sultanului Șahriar, Marcel Proust pune mâna pe pană în fiecare seară, multe nopți, spune el, „poate o sută, poate o mie", pentru a se lupta cu timpul. În ciclul *În căutarea timpului pierdut* face aluzie de mai bine de două sute de ori la Orient și la *Nopți*, pe care le cunoaște în traducerea lui Galland (aceea a castității copilăriei, din Combray) și a lui Mardrus (aceea mai tulburată, mai erotică, a vârstei adulte), țese firul de aur al minunii arabe pe tot parcursul imensului său roman; Swann ascultă o vioară ca pe un duh ieșit din lampă, o simfonie dezvăluie „toate nestematele din *O mie și una de nopți*". Fără Orient (acest vis în arabă, în persană și în turcă, apatrid, pe care-l numim Orient), nu am avea Proust și nu am avea *În căutarea timpului pierdut*.

Și cu covorul meu zburător, cu busolă incorporată, unde să pun cap-compas? Zorii de decembrie în Viena nu vor avea nimic de-a face cu cei din deșert; aurora cu degete de funingine ce pătează burnița, iată epitetul lui Homer pentru Dunăre. O vreme să nu dai niciun orientalist afară din casă. E clar că sunt un savant de birou, n-am nimic de a face cu Bilger, Faugier sau Sarah, care nu ar fi fericiți decât la volanul SUV-urilor, în străfundurile cele mai, cum să zic, *exaltante* sau pur și simplu „pe teren", cum spun etnologii – eu rămân un spion, un spion slab, aș fi produs fără îndoială aceeași știință, dacă nu aș fi părăsit niciodată Viena pentru acele locuri îndepărtate și neospitaliere, unde ești întâmpinat de oameni spânzurați și scorpioni, aș fi avut aceeași carieră mediocră, dacă n-aș fi călătorit niciodată – cel mai citat articol al meu se intitulează *Prima operă orientalistă orientală:* Majnun și Layla *de Hajibeyov* și e evident că nu am pus niciodată piciorul în Azerbaijan, loc scăldat, mi se pare mie, în petrol și naționalism; la Teheran nu eram foarte departe de Baku și, în timpul excursiilor noastre la

țărmul Mării Caspice, ne scăldam picioarele în aceeași apă ca aceea de pe țărmurile azere, la câteva zeci de kilometri mai la nord, pe scurt, e destul de deprimant să mă gândesc că lumea universitară își va aminti de mine pentru analiza raporturilor între Rossini, Verdi și Hajibeyov. Acest bilanț informatic de citări și indexări va pierde instituția Universității, nimeni nu se mai lansează azi în lucrări lungi, dificile și costisitoare, mai bine să publicăm articolașe bine alese decât vaste opere de erudiție – nu-mi fac iluzii în privința calității reale a articolului despre Hajibeyov, e reluat în toate publicațiile care fac referire la compozitor, autumat, ca una dintre rarele contribuții europene la studiile despre azerul Hajibeyov și tot ceea ce mie mi se părea interesant la el, emergența unui orientalism *oriental*, e trecut sub tăcere, bineînțeles. Nu merită să mergi la Baku pentru asta. Trebuie, totuși, să fiu drept: dacă nu m-aș fi dus în Siria, dacă nu aș fi avut o minusculă experiență fortuită a deșertului (și un inconvenient amoros, să recunoaștem), nu aș fi devenit niciodată un pasionat de Majnun, Nebunul după Layla, atât de pasionat, încât să comand, lucru complicat în epocă, o partiție a operei *Majnun și Layla* de Hajibeyov; de fapt, nici nu aș fi știut vreodată că îndrăgostitul care-și urlă dragostea în fața gazelelor și a pietrelor inspirase o sumedenie de romane în versuri, în persană sau în turcă, printre care și cel de Fuzuli, pe care-l adaptează Hajibeyov – în ceea ce mă privește, eu îmi strigam pasiunea pentru Sarah, nu pasiunea mea pentru ea, ci pentru Majnun, toți *Majnunii*, iar entuziasmul meu i se părea comic din cale-afară: ne revăd în fotoliile de piele ale Institutului Francez de Cercetări din Iran, unde, fără să ne gândim la rău (fără să ne gândim la rău?), îmi cerea noutăți despre „colecția" mea, cum o numea ea, când mă vedea întorcându-mă de la librărie cu un pachet sub braț, deci, întreba ea, tot

nebun după Layla? Și eram nevoit să recunosc, un nebun după Layla, după un *Khosrow și Shirin* sau după *Vis și Ramin*, pe scurt, după un roman de dragoste clasic, o pasiune interzisă, unde sfârșitul înseamnă moarte. Perversă, mă întreba: „Și muzica, în toate astea?" cu un fals aer de reproș, iar eu găsisem un răspuns: Pregătesc textul *definitiv și universal* despre dragoste în muzică, de la trubaduri și până la Hajibeyov, trecând prin Schubert și Wagner, și spuneam asta privind-o în ochi și ea izbucnea în râs, un râs monstruos, de djinn sau de zână, un râs ucigaș, vinovat, iată ce-mi amintesc despre Sarah, nu e nimic de făcut. Ce filtru băuserăm amândoi, oare, oare vinul styriac din Hainfeld, vinul libanez din Palmira, *arak*-ul din hotelul Baron din Alep, sau vinul morților, filtru amuzant, care nu funcționează *a priori* decât într-un singur sens – nu, la hotelul Baron din Alep răul era deja făcut, ce rușine, Doamne, ce rușine, reușisem să mă debarasez de Bilger, care rămăsese pe Eufrat, în oribila Raqqa, cu ceasul ei sinistru și să o aduc (încă vibrând după noaptea din Palmira) pe Sarah în deliciile Alepului, unde le regăsea, plină de emoție, pe Annemarie Schwarzenbach și scrisorile către Klaus Mann, împreună cu toată melancolia elveționismului androgin. Descrierea pe care Ella Maillart i-o face lui Annemarie în *Calea cruzimii* nu e, totuși, potrivită pentru a suscita pasiunea: o drogată plângăcioasă, niciodată mulțumită, de o urâțenie maladivă, în fuste strâmte sau în pantaloni bufanți, agățată de volanul Fordului și căutând pe drum, în suferința lungii călătorii de la Zürich la Kabul, o scuză potrivită pentru durere: trist portret. Se citea greu, dincolo de descrierea acestei nebune cu față de înger, antifascista convinsă, combatanta, scriitoarea cultivată și plină de șarm de care aveau să se îndrăgostească Erika Mann sau Carson McCullers – poate pentru că sobra Ella Maillart, călugărița itinerantă, nu era deloc

persoana indicată să o descrie; poate pentru că în 1939 Annemarie era, ca și Europa, neliniștită, speriată, pe fugă. Aveam să vorbim despre ea în acel restaurant ascuns în colțul unei străzi de piatră, acea Casă Sissi cu ospătari în costume negre și cămăși albe; Sarah îmi povestea viața scurtă și tragică a elveției, redescoperirea recentă a textelor ei, fragmentate, împrăștiate, și a personalității ei, ea însăși sfâșiată între morfină, scris și o probabilă homosexualitate, foarte dificilă în acel mediu atât de conservator de pe malurile lacului Zürich.

Timpul se închidea în jurul nostru; acest restaurant cu scaune de paie, această hrană delicioasă și atemporală, otomană, armeană, în micile farfurii de ceramică porțelanată, amintirea atât de recentă a beduinilor și a malurilor pustii ale Eufratului cu cetățile-n ruină, toate acele lucruri ne încapsulau într-o stranie intimitate, la fel de liniștitoare, învăluitoare și solitară ca străzile înguste, întunecate, străjuite de o sută de pereți de palate. O priveam pe Sarah cu părul ei arămiu, cu privirea strălucitoare, cu fața luminoasă, cu surâsul de coral și sidef, și această fericire perfectă, abia umbrită de evocarea melancoliei trăsăturilor lui Annemarie, aparținea atât anilor 1930, cât și anilor 1990, atât secolului al XVI-lea otoman, cât și lumii compozite – fără loc și fără timp – din *O mie și una de nopți*. Totul în jurul nostru participa la acest lucru, de la insolitele șervețele dantelate până la obiectele vechi (candelabre Biedermeier, ulcioare arăbești, de metal) așezate pe pervazurile ferestrelor în ogivă, care dădeau în curtea acoperită și spre scările atât de abrupte, cu frumoase balustrade din fier forjat care se prelungeau cu altele încadrate de pietre albe și negre; o ascultam pe Sarah vorbind în siriană cu patronul de hotel și cu doamnele alepine de la masa alăturată și avem norocul, îmi părea atunci, să fi pătruns în această bulă, în cercul magic al prezenței ei, care avea să devină viața

mea cotidiană, căci pentru mine era absolut clar, după noaptea din Tadmor și bătălia împotriva cavalerilor suabi, că devenisem – ce? Un cuplu? Amanți?

Bietul meu Franz, încă te hrănești cu iluzii, ar fi spus Maman în franceza ei atât de dulce, mereu ai fost așa, un visător, bietul meu micuț. Totuși, ai citit *Tristan și Isolda, Vis și Ramin, Majnun și Layla,* sunt forțe care trebuie învinse și viața e prea lungă uneori, viața e prea lungă, la fel de lungă ca umbra ce cade peste Alep, umbra distrugerii. Timpul și-a recăpătat drepturile asupra Casei Sissi; hotelul Baron e încă în picioare, cu storurile trase într-un somn profund, așteptând ca tăietorii de gâturi ai acestui Stat Islamic să-și stabilească în el cartierul general, să-l transforme în închisoare, în seif sau să sfârșească dinamitându-l: vor dinamita rușinea mea și amintirea ei, care încă arde odată cu amintirea atâtor călătorii, praful se va așterne din nou asupra lui Annemarie, a lui T.E. Lawrence, Agatha Christie, asupra camerei lui Sarah, asupra culoarului larg (tavan cu model geometric, pereți lăcuiți crem); plafoanele atât de înalte se vor prăbuși pe palierul unde zăceau două mari cufere de cedru, sicrie ale nostalgiei, cu plăcile lor funerare, *Londra – Bagdad în 8 zile, cu Simplon Orient Express și Taurus Express,* resturile vor înghiți într-o clipă scara somptuoasă, la un sfert de oră după ce Sarah hotărâse să meargă la culcare, pe la miezul nopții; mă revăd bătând la ușa ei, două falange din lemn, cu vopseaua învechită și cu trei cifre metalice, foarte apropiate, bătând cu angoasa, hotărârea, speranța, orbirea, gâtuirea celui care se aruncă, a celui care vrea să regăsească într-un pat ființa abia ghicită sub o pătură în Palmira și să continue, să se contopească, să se refugieze în uitare, în saturația simțurilor, pentru ca tandrețea să alunge melancolia, pentru ca explorarea avidă a celuilalt să deschidă fortăreața sinelui.

Nu-mi amintesc niciun cuvânt, nicio vorbă măcar, din fericire totul s-a șters; nu-mi rămân decât fața ei un pic gravă și durerea crescândă, senzația de a redeveni brusc un obiect în timp, un obiect șters de pumnul necruțător al rușinii și azvârlit spre dispariție.

Mă simt prost din cauză că sunt atât de laș, laș și rușinos, mă voi ridica totuși, mi-e sete. Wagner a citit *Lumea ca voință și reprezentare* de Schopenhauer în septembrie 1854, chiar în momentul în care începea să-și imagineze *Tristan și Isolda*. Există un capitol despre dragoste în *Lumea ca voință și reprezentare*. Schopenhauer nu a iubit niciodată pe nimeni mai mult decât pe câinele lui, Atma, câine sanscrit, cu nume de suflet. Se povestește că l-a desemnat legatar universal, mă întreb dacă e adevărat. Poate că Gruber va face la fel. Ar fi amuzant. Gruber și potaia lui sigur dorm, nu se aude nimic sus. Ce nenorocire e insomnia asta! Cât e ceasul? Nu-mi amintesc foarte bine teoriile lui Schopenhauer despre dragoste. Cred că separă lucrurile, de o parte, iluzia legată de dorința sexuală, de alta, dragostea universală, compasiunea. Mă întreb ce credea Wagner despre asta. Trebuie să existe sute de pagini scrise despre Schopenhauer și Wagner, iar eu nu am citit nici măcar una. Uneori viața e exasperantă.

Filtru de iubire, Poțiune a morții, Moarte a iubirii.

Uite, o să mă duc să-mi fac un ceai.

Adio, somn!

Într-o zi, voi compune o operă care se va numi *Câinele lui Schopenhauer*, în care va fi vorba despre dragoste și compasiune, despre India vedică, despre budism și gastronomia vegetariană. Câinele în chestiune va fi un labrador meloman pe care stăpânul îl duce la operă, un câine wagnerian. Cum se va numi câinele? Atma? Günter. Iată un nume frumos, Günter. Câinele va fi martorul sfârșitului Europei, al declinului culturii și al întoarcerii barbariei; în ultimul act, fantoma lui Schopenhauer va ieși din flăcări pentru a salva câinele (doar câinele) de la distrugere. A doua parte se va numi *Günter, câine german* și va povesti călătoria câinelui la Ibiza și emoția lui la descoperirea Mediteranei. Câinele va vorbi despre Chopin, George Sand și Walter Benjamin, despre toți exilații care au descoperit iubirea sau pacea în Baleare; Günter își va încheia viața fericit, sub un măslin, în compania unui poet căruia-i va inspira frumoase sonete despre natură și prietenie.

Ia uite, înnebunesc. O iau razna de tot. Du-te și fă-ți o infuzie, un sac mătăsos, care-ți va aminti de florile uscate din Damasc și Alep, de trandafirii din Iran. Evident, respingerea din acea seară de la Hotelul Baron încă te arde la câțiva ani după, în ciuda tuturor formelor sub care s-a înfățișat, în ciuda tuturor lucrurilor care s-au întâmplat după, în ciuda Teheranului, în ciuda călătoriilor; bineînțeles că de dimineață a trebuit să-i înfrunt privirea, jena ei, jena mea, ai căzut în gol, ai căzut din nori, ea pronunțase numele lui Nadim și vălul se deșirase; egoist, am fost rece lunile următoare și chiar anii următori – gelos, gelos, e trist să o spun, orgoliul înfrânat, ce reacție stupidă. În ciuda venerației mele pentru Nadim, în ciuda serilor în care l-am ascultat cântând, l-am ascultat improvizând și am învățat să recunosc, penibil, treptat, modurile, ritmurile și frazele-tip ale

muzicii tradiționale, în ciuda prieteniei care părea să se înfiripe între noi, în ciuda generozității lui Nadim, m-am închis în orgoliul meu rănit, m-am închis în mine ca Balzac. De la Damasc mi-am continuat drumul singur și acum iată-mă singur, căutându-mi papucii, papucii se caută fredonând *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen,* cu picioarele pe mocheta de lângă pat, acest covor de rugăciune (fără busolă) de Khorassan, cumpărat din bazarul din Teheran, care i-a aparținut lui Sarah și pe care ea niciodată nu l-a recuperat. Îmi pun halatul, mă înfofolesc în mânecile prea largi ale acestei haine de emir beduin brodate cu aur, care declanșează întotdeauna comentariile sarcastice sau bănuitoare ale factorului poștal sau ale angajatului de la gaze, îmi descopăr forma în pat, îmi spun că e prostesc să mă enervez pentru atât de puțin, merg până la bibliotecă, atras de teancurile de cărți cum e atras fluturele de flacără, mângâi (în lipsa pielii, a unui corp de mângâiat) operele poetice ale lui Fernando Pessoa în strana lor, deschid la întâmplare, pentru plăcerea de a simți alunecând sub degete hârtia fină, cad, evident, (din cauza semnului) la *Opiarium*-ul lui Álvaro de Campos:: „Bolnav era sufletul meu și înainte să dea de opium./ A simți viața e ceva ce și vindecă, și slăbește,/ Iată de ce caut eu în opiumul consolator/ Un Orient mai la răsărit decât Orientul."[1] Una dintre marile ode ale lui Campos, această creatură a lui Pessoa – un călător, *Canalul de Suez, la bord, martie 1914:* se crede că semnătura e antedatată, Pessoa a trișat, cu Álvaro de Campos a vrut să creeze un poet *à la française,* un Apollinaire, iubitor de Orient și pacheboturi, un modern. *Opiarium* e o copie magnifică, lucru care o face mai autentică decât

[1] *Opiarium* de Fernando Pessoa, Humanitas Fiction, 2012, seria de autor Fernando Pessoa, antologie, traducere din portugheză, prefață, tabel cronologic și note de Dinu Flămând (n. red.).

originalul: pentru Campos, era nevoie de o „copilărie", de poeme de tinerețe, de *spleen*, de opiu și de călătorii. Mă gândesc la Henry Jean-Marie Levet, poet al *spleen*-ului, al opiului și pacheboturilor, caut în bibliotecă (nu foarte departe, raionul de „poeți francezi uitați", alături de Louis Brauquier, poet maritim, amploaiat al Mesageriei, altă „stea" a lui Sarah) și regăsim *Cărți poștale*, cartea sa minusculă: operele complete ale lui Levet încap în căușul palmei, îi putem număra textele pe degete. Acest diplomat debutant, trimis în misiune în India și în Indochina, a fost consul la Las Palmas și iată-ne cântându-i poemele pentru asta, la Teheran, a murit de tuberculoză la treizeci și doi de ani, în 1906: ne amintim că s-au scris câteva cântece pe versurile sale, arii înfocate de jazz pentru a-i amuza camarazii, regretăm că niciun compozitor adevărat nu s-a aplecat asupra textelor sale, nici măcar Gabriel Fabre, prietenul poeților, muzician și mai uitat decât Henry Levet însuși – cei doi au fost vecini pe strada Lepic din Paris, iar Levet avea să-i dedice *Cartea poștală* din Port Said:

Privim arzândele lumini din Port Said
Cum privescevreiiTărâmul Făgăduinței.
Căci nu se poate debarca: le e interzis
– Se pare – prin Convenția de la Veneția.

Celor din pavilionul galben de carantină.
Nu vom călca pe pământ să ne liniștim simțurile
Și nici să facem provizii de fotografii obscene
Sau să luăm minunat tutun de Latakia...

Poetule, ți-ar fi plăcut, în scurta escală
Să te preumbli o oră-două pe tărâmul Faraonilor,
În loc să o asculți pe Florence Marshall
Cu „Frumoasa din New York" în salon.

Mi-ar plăcea să descopăr într-o zi, într-un cufăr uitat, o partitură a lui Fabre, pe versuri de Levet – bietul Gabriel Fabre, care avea să cadă pradă nebuniei; avea să-şi petreacă ultimii şase ani din viaţă abandonat de toţi, într-un azil. Îi pusese pe muzică pe Mallarmé, Maeterlinck, Laforgue şi chiar poeţi chinezi, poeţi chinezi foarte vechi, a căror traducere ne place să ne imaginăm că îi fusese oferită de vecinul său Henry Levet. Versuri puse pe muzică fără geniu, din păcate, melodii palide – iată ce trebuie să le fi plăcut poeţilor: *cuvintele* erau mai importante decât melodia. (De altfel, ne putem imagina foarte bine că această generoasă modestie îl va fi costat pe Gabriel Fabre partea sa de faimă postumă, fiind prea ocupat să o asigure pe a altora.)

Sarah îndrăgeşte *Cărţile poştale* ca pe o comoară la fel de preţioasă ca operele lui Pessoa – afirmă, de altfel, că tânărul Álvaro de Campos s-a inspirat din Henry Levet, pe care-l citise în ediţia Fargue şi Larbaud. Figura acelui Henry dandy şi voiajor, mort în braţele mamei sale, o emoţionează – înţeleg de ce. La Teheran, în fotoliile adânci şi confortabile, din piele, ale Institutului Francez din Iran, îmi povestea cum, adolescentă, în Paris, iubea pacheboturile, reveria lor, Mesageriile maritime şi toate liniile coloniale. Faugier o tachina, zicându-i că e o pasiune de băiat, că vapoarele, ca şi trenurile, fuseseră întotdeauna jucării de băieţi şi că nu cunoştea nicio fată *demnă de acest nume* să fie pasionată de asemenea lucruri, de navigaţia cu aburi, megafoanele din alamă, manşele hidraulice, balizele uriaşe, marile bule de aur ale busolelor, caschetele brodate şi mândrele linii ale etravelor. Sarah recunoştea că aspectul tehnic nu o interesa decât puţin (chiar dacă era capabilă, spunea, să-şi amintească caracteristicile navelor, talie, tonaj, viteză) şi iubea mai mult numele pacheboturilor şi, mai presus de orice, pe acelea ale liniilor:

Marseille–Port Said–Suez–Aden–Colombo–Singapore–Saigon–Hong Kong–Shanghai–Kobe–Yokohama în treizeci și cinci de zile, de două ori pe lună duminica, la bordul navelor *Tonkin, Tourane* sau *Cao Bang,* care cântărea 6 700 de tone în momentul naufragiului din cauza ceții, în largul insulei Poulo-Condore, ale cărui urme se vedeau în largul Saigonului. Visa la aceste itinerarii lente, la descoperirea porturilor, la escale; restaurantele de lux, cu lemnărie din acaju: fumoarele, budoarele, cabinele spațioase, meniurile de gală, din ce în ce mai exotice cu fiecare escală și marea, marea, lichidul originar, scăldat fără nicio stare de spirit de aștri, așa cum barmanul zgâlțâie un shaker din argint.

> Armand-Béhic *(al Mesageriilor Maritime)*
> *Zboară cu paisprezece noduri pe oceanul Indian*
> *Soarele-apune-n dulcețuri ale crimei,*
> *În această mare întinsă ca o palmă..*

Căci există un Orient dincolo de Orient, e visul călătorilor de altădată, visul vieții coloniale, visul cosmopolit și burghez, cu cheiuri și vapoare cu abur. Îmi place să mi-o imaginez pe Sarah tânără, într-un apartament cu totul și cu totul comun din arondismentul al XVI-lea din Paris, visând, întinsă cu o carte în mână și cu ochii în tavan, visând că se îmbarcă spre Saigon – ce vedea în acele ore stranii, în acea cameră în care mi-ar fi plăcut să intru ca un vampir și să mă așez, mut ca un pescăruș, pe patul din lemn, bastingajul unui pachebot legănat de seară, între Aden și Ceylan? Loti în Turcia, Rimbaud în Abisinia, Segalen în China, aceste lecturi ale sfârșitului de copilărie francez, care fabrică vocații de orientaliști sau de visători, cum ar fi *Siddhartha* de Hesse sau *Cvartetul din Alexandria* de Durrell – toți avem motive greșite să

facem anumite lucruri, iar destinele noastre, în tinerețea lor, sunt la fel de ușor de răsucit ca un dop de plută pe care-l răsucești cu un ac; Sarah iubea lecturile, studiul, visul și călătoriile; ce poți ști despre călătorii când ai șaptesprezece ani, le apreciezi sunetul, cuvintele, hărțile și apoi toată viața încerci să regăsești, în real, iluziile copilului. Segalen Bretonul, Levet din Montbrison sau Hesse din Würtemberg visează și la rândul lor fabrică vise, așa cum făcuse Rimbaud înaintea lor, Rimbaud, acest demon călător, care-ți dă impresia că viața, toată viața lui, încearcă să-l înlănțuie ca nu cumva să plece, până la amputarea unui picior, ca să se asigure că nu mai mișcă – da, chiar și cu un singur picior, el își va oferi un dus-întors infernal Marsilia-Ardeni, cu un ciot teribil, care-l face să sufere atroce pe drumurile franțuzești, cu gropi, tot atâtea drumuri divine pe care a ascuns poeme ce explodează de amintiri la fiecare colț, la fiecare scrâșnitură de metal pe metal, în fiecare adăpost cu aburi răsuciți. Teribilă vară a durerii, în care vizionarul cu cap de ocnaș avea să moară – nu i se vor refuza nici ajutorul morfinei, nici acela al religiei; primul poet al Franței, omul ieșirilor nebunești, al colinelor din Nord și până în misterioasa Java, se stinge în 10 noiembrie 1891, în Spitalul Zămislirii din Marsilia, în jurul orei două după-amiază, cu un picior în minus și cu o uriașă tumoare în abdomen. Sarah îl plângea pe acest copil de treizeci și șase de ani (cu patru mai mult decât Levet, sute de versuri și de kilometri în plus, zece ani petrecuți în Orient), care-i scria surorii sale, de pe patul de spital: „Unde sunt cursele prin munți, cavalcadele, plimbările, deșerturile, malurile și mările? În prezent, existența e un Cur lungit!"

Va trebui să mai adăugăm un volum Marii noastre Opere,

și să punem la punct catalogul suferinzilor, al ftiziciilor, al sifiliticilor, al celor ce aveau să sfârșească dezvoltând o patologie atroce, un cancer, o cuperoză, ciuperci pestilențiale, buboaie purulente, infecții sangvine până la asfixie sau amputare, ca Rimbaud sau Levet, acești martiri ai Orientului – și mie însumi, în ciuda negării mele, aș putea să-mi consacru un capitol, poate două, „Boli misterioase" și „Boli imaginare", și să-mi acord o mențiune în paragraful „Diarei și nevoi curente", care, mai mult decât orice afecțiune, sunt adevăratii tovarăși ai orientalistului: azi, la indicațiile doctorului Kraus, sunt condamnat să beau iaurt și să mănânc ierburi, o sumedenie de ierburi, de la spanac și până la *sabzi* iranian, ceea ce e la fel de dezagreabil, dar mai puțin spectaculos decât un atac de pântecăraie: Faugier într-un autobuz între Teheran și Marea Caspică, noaptea, în plină furtună de zăpadă, a fost constrâns să-i vorbească urât șoferului, care refuza să oprească pe marginea acestui drum de munte străjuit de eternități de zăpadă și îi spunea să aștepte pauza, prevăzută pentru mai târziu – Marc, palid ca un cearșaf, strângând din fese, l-a apucat pe șofer de cot, l-a amenințat că se ușurează pe podeaua lui și l-a convins să oprească. Îl revăd foarte clar pe Faugier fugind prin zăpadă, apoi dispărând (căzând) în spatele unui taluz; peste câteva secunde, în lumina farurilor striată de fulgi, am avut surpriza să vedem ridicându-se un frumos norișor de vapori ca semnalele cu fum în desenele animate, lucru care l-a făcut pe șofer să izbucnească în râs. Un minut mai târziu, bietul Faugier urca penibil înapoi, tremurând de frig, albit, împiedicat, cu un surâs palid pe față. Și, de fapt, câțiva kilometri mai încolo

autocarul s-a oprit să lase pasagerii să coboare la o intersecție, în plin munte – în spatele nostru, umărul uriaș al masivului Damavand și cei șase mii de metri de rocă ai săi întunecau iarna și mai mult; în fața noastră, păduri de stejari și vrăji, dense și abrupte, coborau până la câmpia litoralului. Șoferul avea să insiste ca Faugier să bea o ceașcă de ceai din termosul lui; ceaiul vindecă tot, spunea el; două călătoare simpatice aveau să-i ofere bolnavului vișine confiate, pe care el avea să le refuze cu o sfântă oroare; un domn bătrân ținea neapărat să-i ofere o jumătate de banană, trebuia (cel puțin, așa înțelegem noi expresia persană) să încetinească stomacul – Faugier avea să fugă și să se refugieze câteva minute în toaleta stației de autobuz înainte de a aborda coborârea spre Âmol, coborâre pe care avea să o suporte cu vitejie, dur ca justiția, cu sudoarea pe frunte și scrâșnind din dinți.

Mai degrabă decât la ceai, la vișine confiate sau la banană, el visa la pipa lui cu opiu, ceea ce avea să aibă rezultate spectaculoase: câteva săptămâni mai târziu avea să mi se alăture în partea obscură a defecației, aceea a constipaților cronici.

Suferințele noastre de orientaliști nu erau, desigur, decât mici inconveniente, în comparație cu ale iluștrilor noștri predecesori, cu bilarziozele, trahomele și alte oftalmii ale armatei Egiptene, cu malaria, ciuma și holera din vremurile vechi – osteosarcomul lui Rimbaud nu are *a priori* nimic exotic și ar fi putut la fel de bine să-l afecteze la Charleville, chiar dacă poetul aventurier îl pune pe seama oboselii climatului și a drumurilor lungi pe jos și călare. Coborârea bolnavului Rimbaud către Zeila și Golful Aden a fost, de altfel, mai penibilă decât aceea a lui Faugier către Caspică, „șase negri purtători" pentru targă, trei sute de kilometri de deșert alături de munții Harar și suferințe oribile, în douăsprezece zile, douăsprezece zile de martiriu, care-l fac să se

prăbușească de epuizare la sosirea în Aden, în așa măsură încât medicul Spitalului European decide să-i taie imediat piciorul, apoi revine asupra deciziei și preferă ca Arthur Rimbaud să treacă prin amputare în altă parte: Rimbaud marinarul, cum îl poreclea prietenul său Germain Nouveau, prinde un vapor cu destinația Marsilia, *Amazone*, în 9 mai 1891. Din exploratorul din Harar și Choa, acest „bărbat cu pantofi zburători", Sarah recita pasaje întregi –

Furtunile-mi sfințiră treziile marine.
Mai slobodă ca dopul, pe ape-am dănțuit
– Și zice-se că ele doar leșuri duc, haine –
Vreo zece nopți, și farul neghiob nu mi-a lipsit![1]

Și toți ascultau, în acele fotolii iraniene, adânci, în care Henry Corbin însuși stătuse la taifas cu alte somități ale lumii orientale și din Suhrawardi; o priveam pe Sarah transformându-se în vapor, în Pitie rimbaldiană:

Mă scald, de-atunci, în mare ca-ntr-o poemă gravă –
Licoare lactescentă cu irizări de sori –
Și sorb azurul verde, în care - pală navă –
Vreun înecat coboară, pe gânduri, uneori...[2]

Ochii-i străluceau, zâmbetul îi devenea și mai luminos; strălucea, emana poezie, lucru care-i speria puțin pe oamenii de știință prezenți. Faugier râdea, spunând că „trebuie pusă botniță muzei din ea" și o avertiza blând cu privire la aceste „atacuri de romantism", lucru care o făcea și pe ea să râdă în hohote. Orientaliștii

[1] Arthur Rimbaud, *Corabia beată*, traducere în limba română de Petre Solomon (n. red.).

[2] Idem.

europeni a căror vocație datora mult viselor orientale erau, totuși, numeroși: ventilatoare cu pale din lemn exotic, băuturi tari, pasiuni autohtone și iubiri auxiliare. Aceste dulci iluzii păreau în mai mare măsură prezente la francezi și englezi decât la celelalte popoare ale orientalismului: germanii, per ansamblu, aveau vise biblice și arheologice; spaniolii, himere iberice, cu Andaluzia musulmană și țiganii celești; olandezii aveau viziuni condimentate cu copaci de piper și camfor în furtună, în largul Capului Bunei Speranțe. Sarah și maestrul ei, directorul institutului, Gilbert de Morgan, erau în acest sens cu totul francezi: erau pasionați nu numai de poeții persani, ci și de cei care în general fuseseră inspirați de Orient, Byron, Nerval, Rimbaud, și de cei care căutaseră, ca Pessoa prin Álvaro de Campos, „un Orient în orientul Orientului".

Un Orient dincolo de flăcările Orientului Mijlociu, ne putem gândi că altădată Imperiul Otoman era „bolnavul Europei": azi Europa își e propriul bolnav, îmbătrânit, un corp abandonat, atârnat în șireang, care se privește putrezind și în același timp crede că *Parisul va fi întotdeauna Paris*, în treizeci de limbi diferite, inclusiv portugheza. „Europa stă așezată pe coate și privește", scrie Fernando Pessoa în *Mesaj,* operele sale poetice complete sunt un oracol, un oracol sumbru al melancoliei. În Iran poți întâlni pe străzi cerșetori înarmați cu păsări, opresc trecătorii să le prezică viitorul: pentru o bancnotă mică, zburătoarea (peruș galben sau verde, cele mai viclene păsări) alege cu ciocul o hârtie rulată sau pliată care îți e întinsă, pe ea e scris un vers de Hafez, practica se numește *fâl-e Hafez*, oracolul lui Hafez; vreau să încerc oracolul lui Pessoa, vreau să aflu ce-mi rezervă acest portughez care era campion mondial la angoasă.

La câteva pagini după *Opiarium,* las degetul să-mi alunece închizând ochii, apoi îi redeschid: „Mari sunt

deșerturile și totul este deșert", asta e, deci, din nou deșertul, întâmplător pagina 428, întâmplător din nou Álvaro de Campos, îmi permit, așadar, să visez o vreme că totul se leagă, că fiecare cuvânt și fiecare gest sunt legate de fiecare cuvânt și fiecare gest, „Aprind o țigară pentru a amâna călătoria pe mai târziu/ Pentru a amâna toate călătoriile/ Pentru a amâna tot Universul".

Tot universul sălășluiește într-o bibliotecă, nu am nicio nevoie să ies: de ce să părăsesc Turnul, spunea Hölderlin, sfârșitul lumii deja s-a petrecut, nu e nicio nevoie să mai trăiesc și eu experiența; întârzii cu unghia între două pagini (atât de netede, atât de cremoase) în care Álvaro de Campos, dandy și inginer, devine mai real decât Pessoa, dublul său în carne și oase. Mari sunt deșerturile și totul e deșert. Există un Orient portughez, așa cum fiecare limbă a Europei își are Orientul ei, un Orient în sine și un Orient în afară – aș avea chef să fac ca în Iran, să sar, în ultima miercuri a anului, peste un foc de tabără care aduce noroc, să sar peste flăcările Palestinei, ale Siriei și Irakului, peste flăcările Levantului și să aterizez cu picioarele lipite în Golf sau în Iran. Orientul portughez începe la Socotra sau la Hormuz, etape pe drumul Indiilor, insule ocupate de Alfonso de Albuquerque Cuceritorul în secolul al XVI-lea. Sunt tot în fața bibliotecii, cu Pessoa în mână; sunt în picioare la prora unei nave, însetat – o navă a regretelor, însetat de naufragii, odată depășit Capul Bunei Speranțe, nu mai poți fi oprit de nimic: vapoarele europene urcă din nou spre nord, cu portughezii în frunte. Arabia! Golful! Golful Persic e dâra de salivă a broaștei mesopotamiene, sudoare încinsă și fină, abia tulburată pe margini de zăcămintele de petrol și de bălegarul tancurilor petroliere, aceste rumegătoare ale mării. Mă clatin; mă agăț de o carte lunguiață, de un stâlp din lemn, mi-am prins picioarele într-un cablu – nu, în halat, vechea capă de

corsar, prins în jurul suportului. Contemplu comorile de pe etajere, comori uitate ce zac sub praf, o cămilă din lemn, un talisman sirian, din argint, gravat cu simboluri antice (cred că-mi amintesc că această amuletă ilizibilă avea funcția de a-i calma, poate chiar de a-i vindeca, în vechime, pe nebunii periculoși), o miniatură din lemn, mic diptic cu balamale de alamă înverzită, reprezentând un arbore, un faun și doi amanți, fără să se știe exact din ce roman de dragoste provine această scenă campestră, cumpărată de la un anticar de pe strada Manouchehri din Teheran. Îmi imaginez că mă întorc la Darake sau la Darband, sus, în munții din nordul orașului, într-o excursie de vineri, pe malul unui pârâu, departe de aglomerație, în plină natură, sub un arbore cu o femeie cu eșarfă gri și haină albastră, suntem înconjurați de maci, flori ale martiriului care iubesc pietrele și ravinele și în fiecare primăvară încolțesc din granulele lor minuscule – zgomotul apei, vântul, parfumul condimentelor, al cărbunelui, un grup de tineri, în apropiere, invizibili în vale, se aud doar râsetele și se simt mirosurile gustării; rămânem acolo, în umbra spinilor unui grenadier uriaș, aruncăm pietre în apă, mâncăm cireșe și prune confiate sperând, sperând ce? O capră, un ibex, un linx, nu, nu vine niciunul; nu trece nimeni, cu excepția unui bătrân derviș cu o șapcă ciudată, parcă ieșit din *Masnavi* de Rumi, care urcă spre nu se știe ce vârfuri, ce refugii, cu flautul de trestie prins la cingătoare și cu toiagul în mână. Îl salutăm cu *Ya Âli*, suntem un pic speriați de grabă, de erupția aceasta de spiritual într-o scenă pe care am dori-o mai mundană, dacă nu chiar amoroasă. „Ascultă flautul cum spune povești, vorbește despre despărțirea de trestiile lui; vaietele sale întristează bărbați și femei". Există oare o traducere completă după *Masnavi* de Rumi în germană? Sau în franceză? Douăzeci și șase de mii de rime, treizeci de mii de versuri. Unul

dintre monumentele literaturii universale. Un vârf al poeziei și al înțelepciunii mistice, sute de anecdote, de povestiri, de personaje. Din nefericire, Rückert nu a tradus decât câteva ghazale, nu s-a atins de *Masnavi*. Oricum, Rückert e foarte rău editat în zilele noastre. Se găsesc eventual antologii contemporane de masă, fără note și comentarii, pline de greșeli; ediția științifică e în curs de editare, se pare, „Ediția Schweinfurt" („frumos loc, oribil nume", zicea poetul), lentă, în zece sau douăsprezece volume, de negăsit, extrem de scumpă – un lux pentru bibliotecile universitare. De ce oare nu există Pléiade în Germania sau în Austria? Iată o invenție franceză de invidiat, colecții cu coperte fine, din piele, atât de grijuliu editate, cu introduceri și apendice, comentate de savanți, în care găsim întregul literaturii franceze și străine. Nimic de-a face cu luxoasele volume Deutscher Klassiker Verlag, mult mai puțin populare, care se fac cadou de Crăciun. Dacă Friedrich Rückert ar fi francez, ar fi în Pléiade – există trei volume de Gobineau, orientalistul rasialist specializat în Iran. Pléiade înseamnă mai mult decât o colecție, înseamnă o afacere de stat. Intrarea unuia sau altuia sub protecția rodoidului și a pielii stinge orice certuri. Vârful pentru un scriitor fiind, bineînțeles, să intre *în timpul vieții* – să se bucure de propriul mormânt, să trăiască experiența (presupus agreabilă) gloriei postume, înainte de a hrăni păpădiile dinspre rădăcină. Cel mai rău (dar nu cred să existe vreun caz atestat) ar fi ca, după ce ai intrat, să fii exclus în timpul vieții. Un exil *ad vitam*. Căci se mai întâmplă să mai iasă câte cineva din această colecție și la Teheran acest lucru avea, la un moment dat, să iște o scenă demnă de *Batjocură la minunile profesorilor* de Jâhez: directorul Institutului Francez de Cercetări din Iran, eminent orientalist, fierbând în biroul său, năvălind în vestibul și urlând „E un scandal! O rușine!" și

provocând imediat panică printre subalterni: dulcea secretară (pe care ieșirile nervoase ale șefului o sperie tare) se ascunde în spatele dosarelor, informaticianul sare sub o masă cu o șurubelniță în mână, până și bine dispusul secretar general își găsește o verișoară sau o bătrână mătușă de sunat urgent și se risipește în interminabile formule de politețe, vorbind foarte tare, la telefon.

SARAH *(în pragul biroului, neliniștită):* Dar ce se întâmplă? Gilbert, totul e bine?

MORGAN *(cu receptorul în mână):* E un scandal enorm, Sarah, încă nu ați aflat? Apropiați-vă! Ce afront pentru societatea savantă! Ce derută în litere!

SARAH *(ezitantă, înfricoșată, pe o voce plată):* O, Doamne, mă aștept la ce e mai rău.

MORGAN *(bucuros să-și poată împărtăși durerea):* N-o să credeți. Îl vor scoate pe Germain Nouveau din Pléiade.

SARAH *(uimită, nu-i vine să creadă):* Nu! Dar cum? Nu poți să scoți pe cineva din Pléiade. Nu pe Germain Nouveau!

MORGAN *(la pământ):* Da. S-a întâmplat. *Exit* Nouveau. Adio! Reeditarea nu-l reia decât pe Lautréamont, singur, fără Germain Nouveau. E dezastru.

SARAH *(trage mecanic de creionul care-i ține cocul; părul îi cade pe umeri în valuri; seamănă cu o bocitoare antică):* Trebuie făcut ceva, o petiție, trebuie mobilizată comunitatea științifică...

MORGAN *(grav, resemnat):* E prea târziu. Lautréamont a ieșit ieri. Și editorul spune că nu va ieși un Germain Nouveau singur în anii care urmează.

SARAH *(indignată):* Ce oroare! Bietul Nouveau! Bietul Humilis!

FRANZ *(urmărește scena din ușa biroului cercetătorilor invitați):* Se întâmplă ceva grav? Pot să vă ajut?

SARAH *(transferându-și supărarea pe bietul străin):* Nu văd cu ce ar putea să ne ajute Austria sau chiar Germania chiar în momentul ăsta, merci.

MORGAN (idem, *cu ironie subtilă):* Picați în plin doliu național, Franz.

FRANZ *(ușor vexat, închizând ușa biroului):* Condoleanțele mele, atunci.

Nu știam absolut deloc cine putea fi acest Germain Nouveau, a cărui decădere din drepturi arunca o comunitate științifică în durere și suferință: am aflat destul de curând, evident, de la Sarah, care avea să-mi țină un întreg seminar pe subiect, un seminar cu reproșuri, căci în mod evident nu citisem articolul ei *Germain Nouveau în Liban și Algeria*, apărut în *Lettres Françaises*, al cărui titlu, spre marea mea rușine, îmi era vag cunoscut. La o jumătate de oră după doliul național, ea mă invita să luăm ceaiul funebru „sus", în salonul din apartamentul gazdelor, pentru a-mi face morală: Germain Nouveau era un tovarăș de drum al lui Rimbaud (pe care-l urmase la Londra) și Verlaine (pe care-l urmase în catolicism și beție), sigur, tovarăș fără gloria vreunuia dintre cei doi, dar excelent poet și unul cu o viață dintre cele mai singulare, neavând să-i invidieze cu nimic pe cei doi de mai sus. Om din Sud, ajunsese în capitală foarte tânăr, foarte tânăr, dar destul de teribil cât să frecventeze cafenele din Cartierul latin și din Montmartre. Voia să devină poet.

Această idee e cu totul și cu totul surprinzătoare astăzi, să poți părăsi Marsilia în 1872 și să te duci la Paris, sperând să devii poet, cu două-trei sonete în buzunar, câțiva franci de aur și numele cafenelelor unde se adună boema: la Tabourey, la Polidor... Îmi imaginez că un tânăr din Innsbruck sau din Klagenfurt, pornind

azi la drum spre Viena doar cu o misivă de la profesorul de germană și cu poeziile pe iPad, ar găsi destul de greu confrați – absint cehesc și droguri de toate felurile pentru a-și deregla simțurile, sigur, dar poezie, mă îndoiesc. (Din fericire pentru poezie), probabil eu cunosc foarte puțin orașul, dat fiind că nu frecventez cafenele seara,și cu atât mai puțin poeții, care întotdeauna mi s-au părut seducători suspecți, mai ales la începutul secolului XXI. Germain Nouveau era un adevărat poet, l-a căutat pe Dumnezeu în asceză și rugăciune și a înnebunit, atins fiind de „delir melancolic cu idei mistice", după medicii de la Bicêtre, unde a fost internat prima dată pentru șase luni. Așa cum remarca Sarah în articol, prima criză de delir a lui Nouveau corespunde exact cu sosirea lui Rimbaud în Harar și durează până la moartea acestuia din urmă; Nouveau părăsește azilul când Rimbaud moare, în noiembrie 1891. Bineînțeles, Germain Nouveau nu avea cunoștință de soarta atât de tristă a fostului său tovarăș de drum, dar, după eșecul vieții în Liban și după lungi peregrinări prin Franța, Germain încearcă din nou aventura orientală, în Alger; îi scrie o misivă lui Arthur Rimbaud, adresată la Aden, pentru a-i împărtăși proiectul său: să devină pictor decorator, la Alexandria sau la Aden, și îi cere, în numele vechii lor prietenii, *țevi*. „Se fac în curând doi ani de când nu l-am văzut pe Verlompe", scrie el. Sarah găsea foarte emoționantă această scrisoare către un dispărut; Verlompe-Verlaine ar fi putut să-i dea vestea morții lui Rimbaud, survenită cu doi ani înainte. O șoaptă în noapte. E plăcut să descopăr că, până și azi, există cercetători care încearcă să demonstreze, cu încrâncenare și fără probe, că Germain Nouveau e autorul *Iluminărilor*, și nu Rimbaud marinarul – se pare că nu se va ști niciodată exact.

Sarah reconstituise cu răbdare aventurile (nefericitele aventuri, mai exact) prin care trecuse Germain Nouveau la Beirut și în Alger. Și el visase la Orient, visase până acolo încât a încercat să se stabilească ca profesor într-un liceu catolic din Beirut. Sarah parcursese toate instituțiile catolice grecești din Liban pentru a găsi în arhivele împrăștiate de timp și de războaie scrisorile de angajare și, mai ales, motivul concedierii sale, la câteva săptămâni după sosire, din postul de profesor – fără succes. A supraviețuit doar o legendă care spune că Germain a avut o aventură cu mama unuia dintre elevi. Dar, după statele lui de serviciu franțuzești și după numeroasele rapoarte redactate de superiorii săi în Franța („Acest om e orice, în afară de profesor", zicea un director), Sarah crede mai degrabă că incompetența e cea care i-a închis ușile în nas lui Germain Nouveau. Rămâne la Beirut, fără bani și fără serviciu, până în toamnă, încercând să-și plătească datoriile. Se povestește că s-a îndrăgostit de o tânără oarbă, pe care o trimitea la cerșit pentru amândoi la Bab Idriss; poate pe ea (oarbă sau nu) o descrie într-unul dintre sonetele sale din Liban, care sunt în același timp picturi orientale:

O! Să-ți vopsești părul în albastrul fumului,
Pielea ta aurie, cu o nuanță ce pare
Un trandafir ars! și carnea ta îmbălsămată,
În largi veșminte îngerești, ca-ntr-o frescă.

În cele din urmă, are câștig de cauză și obține ceva daune sau e repatriat de Consulatul Francez la Marsilia, pe pachebotul *Tigre* al Mesageriilor maritime, care face escală la Jaffa – foarte creștinul Germain Nouveau nu poate rezista la proximitatea Locurilor Sfinte și pleacă pe jos la Ierusalim, apoi la Alexandria, cerșindu-și pâinea; câteva săptămâni mai

târziu se îmbarcă din nou pe *La Seyne*, cu care ajunge înapoi în Marsilia și îi regăsește pe Verlaine, absintul și cafenelele pariziene la începutul anului 1885.

Deschid volumul din Pléiade, care-i reunește pe Nouveau și Lautréamont, Orientul lui Germain cu Uruguaiul lui Isidor, volumul în care azi Ducasse de Lautréamont tronează singur, eliberat de rivalul său accidental – e destinul lui Humilis, după numele pe care și l-a ales; poetul cerșetor și nebunul întru Christos n-a încercat niciodată să reediteze ceva din opera sa publicată și azi (cel puțin, asta e concluzia lui Sarah), ea strălucește, *Stella Maris*, ca o stea ascunsă de norii uitării.

În rest, o nebunie-ar fi să mor,
Dar da, Doamnă, sunt sigur
Și-n plus... de-al tău cel mai mic gest,
Nebun... de stelara-ți trecere
Ce-n urmă lasă un parfum de fruct în pârgă.

De-alura ta semeață și directă
Da, nebun de dragoste, da, nebun de dragoste,
Nebun de sacra ta... legănare a șoldului
Ce-n inimă strecoară frica... albă,
Mai adânc ca o bătaie de tobă.

Bietul de el, chiar a murit nebun, nebun de iubire și nebun întru Hristos, și Sarah crede, poate corect, că lunile pe care le-a petrecut la Beirut și pelerinajul la Ierusalim au fost (ca și „întâlnirea" cu sfântul Benoît Labre, patronul lui și al lui Verlaine) începuturile tulburării de melancolie care avea să ducă la criza din 1891: făcea semnul crucii cu limba pe pământ, mormăia rugăciuni neîntrerupte, își rupea hainele de pe el. Pradă halucinațiilor auditive, nu mai răspundea la stimulii exteriori. L-au internat. Și, fie că și-a dat strădania să ascundă

mărcile sfințeniei, fie că va fi trecut efectul absintului, aveau să-i dea drumul peste câteva luni – și atunci avea să-și ia sacul și toiagul și să plece la Roma pe jos, ca sfântul Benoît Labre în secolul al XVIII-lea:

Dumnezeu îl conducea la Roma,
Cu un bondar în mână,
Pe-acest sfânt ce nu era decât un biet om,
Rândunică a marelui drum
Ce-și părăsise peticul de pământ,
Chilia lui de pustnic
Și supa mănăstirii
Și banca-ncălzită de soare,
Surd la veacul lui, la oracole,
Binevenit doar în tabernacole,
Dar învești mântat în darul minunilor
și purtând un nimb rubiniu.

Practica sărăciei: iată cum numește Sarah regula Sfântului Germain le Nouveau. Martorii povestesc că în ultimii săi ani la Paris, înainte de a pleca spre Sud, trăia într-o mansardă și dormea pe un carton; că a fost văzut de mai multe ori înarmat cu un băț, căutând hrană în pubele. Își soma prietenii să-i ardă operele, le intenta procese celor care le publicau împotriva voinței lui; avea să-și petreacă ultimii zece ani de existență în rugăciune, postind mai mult decât trebuia, mulțumindu-se cu pâinea pe care i-o dădea ospiciul: avea să sfârșească murind de inaniție, din cauza unui post prea lung, chiar înainte de Paște, pe patul lui de paie, în compania puricilor și a păianjenilor. Lui Sarah i se părea extraordinar că nu se cunoștea din opera sa centrală, *Doctrina amorului*, decât ceea ce un admirator și prieten, contele de Larmandie, învățase pe de rost. Niciun manuscris. Larmandie spunea: Ca exploratorii orașelor moarte, am furat și am

ascuns în inima mea, pentru a le restitui soarelui, bijuteriile unui rege dispărut. Această transmitere, cu toate umbrele incertitudinii pe care le proiecta asupra operei (Când descoperă culegerea „proprie" astfel piratată, nu-i scrie Nouveau lui Larmandie „Mă faceți să spun orice!"?), îl apropia pe Nouveau de marile texte antice, de misticile timpurilor primordiale și de poeții orientali, ale căror versuri fuseseră transmise oral înainte de a fi scrise, mulți ani mai târziu. Sarah îmi explica în acele faimoase fotolii, în fața unui ceai la etaj, *dragostea* pe care i-o purta lui Nouveau, fără îndoială pentru că avea presentimentul că ea însăși, puțin mai târziu, avea să aleagă la rândul ei asceza și contemplația, chiar dacă tragedia care avea să fie responsabilă pentru această alegere nu se va fi petrecut încă. Se interesa deja de budism, urma cursuri, practica meditația – lucru pe care eu nu puteam să-l iau în serios. Am oare undeva *Germain Nouveau în Liban și Algeria* de Sarah, ieri-seară am extras cea mai mare parte din citatele din articolele ei – centrul bibliotecii, raionul lui Sarah. Să-l așez pe Pessoa pe piedestal, să-l aranjez pe Nouveau alături de Levet, textele lui Sarah sunt plasate în centrul criticii muzicale, de ce, nu-mi mai amintesc. Poate pentru ca operele ei să fie în spatele busolei din Bonn, nu, e o idioțenie, pentru ca Sarah să fie în centrul bibliotecii așa cum e în centrul vieții mele e la fel de idiot, din cauza formatului și a culorilor frumoase ale cotoarelor cărților ei, asta e mai probabil. Privesc în trecere Orientul portughez, fotografia înrămată a insulei Hormuz, Franz Ritter mult mai tânăr, așezat pe afetul vechiului tun de lângă fort; busola e în sticla ei, chiar în fața volumului *Orienturi feminine*, prima carte a lui Sarah, *Dezorienturi,* versiunea abreviată a tezei ei, și *Devorări*, cartea ei despre inima mâncată, inima revelatoare și toate felurile de sfinte orori ale canibalismului simbolic. O carte aproape

vieneză, care ar merita să fie tradusă în germană. E adevărat că în franceză se vorbește despre o pasiune *devorantă*, întregul scop al cărții – între pasiune și ingestie lacomă. Misteriosul articol din Sarawak nu e, de altfel, decât o prelungire a acestei cărticele, puțin mai atroce chiar. Vinul morților. Sucul cadavrelor.

Această fotografie a insulei Hormuz e chiar frumoasă. Sarah are fotografia în sânge. În zilele noastre e o artă abuzată, toată lumea fotografiază pe toată lumea, cu telefoane, cu calculatoare, cu tablete – se obțin astfel milioane de imagini dureroase, cu blițuri dizgrațioase, care șterg fețele pe care ar trebui să le pună în valoare, cețuri prea puțin artistice, *contre-jour*-uri sfâșietoare. În epoca sulfodiazinatului oamenii erau mai grijulii, cred. Dar poate și eu plâng pe ruine. Ce nostalgic incurabil sunt! Trebuie să spun că îmi par chiar seducător în clișeul ăsta. Atât de seducător, încât Maman a comandat și a înrămat o versiune mărită. Cămașa albastră, în carouri, părul scurt, bărbia sprijinită bine în pumnul drept, un aer de gânditor în fața albastrului limpede al Golfului Persic și al turcoazului cerului. Pe fundal se văd coasta și, fără îndoială, Bandar Abbas; la dreapta mea, roșul și ocrul zidurilor în ruină ale fortăreței portugheze. Și tunul. În amintirea mea exista și un al doilea tun, dar el nu apare în fotografie. Era iarnă și eram bucuroși că plecasem din Teheran – ninsese abundent câteva zile și apoi un val de frig cuprinsese orașul cu o mantie de gheață. *Djoub*, canalele de la marginea trotuarelor, erau invizibile, acoperite fiind de zăpadă, și se transformaseră în excelente capcane pentru pietoni și chiar pentru mașini; ici-colo erau automobile Paykan care derapaseră, cu două roți înfundate în aceste mici gropi din viraje. În nordul Vanakului, imensii platani de pe bulevardul Vali-Asr aruncau peste trecători imense fructe dureroase de zăpadă înghețată, aduse de vânt. La Shemiran domnea o

liniște calmă, amestecată cu parfumul focurilor de lemn și cărbune. În Piața Tajrish, oamenii se refugiau în micul bazar, pentru a scăpa de curentul de aer înghețat care părea să curgă din munți ca un râu pe valea Darbandului. Până și Faugier renunțase să se mai ducă în parcuri; toată jumătatea de nord a Teheranului, începând cu bulevardul Enqelâb, era înghițită de zăpadă și ger. Agenția de voiaj se afla pe acel bulevard, de altfel, aproape de Piața Ferdowsi; Sarah luase biletele, un zbor direct către Bandar Abbas, operat de o companie nouă, cu numele muzical Aria Air, într-un magnific Iliușin de treizeci de ani, reformat de Aeroflot, în care toate inscripțiile erau încă în rusă – eu am vrut-o, ce idee, economii la firfirei, să câștigi câteva sute de riali din diferența de preț și să-ți riști pielea, mă revăd făcându-i morală în avion, firfirei, economiile tale, o să mi-o plătești, o să mi-o plătești de o sută de ori, „Nu voi mai zbura niciodată cu companii fanteziste, care folosesc tehnologie sovietică", râdea, transpirația mea rece o făcea să râdă, m-am albăstrit de frică la decolare, motorul vibra de credeam c-o să sară din loc. Dar nu. În timpul celor două ore de zbor am fost foarte atent la zgomotele din jur. Am transpirat din nou când fierul ăsta vechi a sfârșit aterizând ca o pasăre în cuib. Stewardul a anunțat douăzeci și șase de grade la aterizare. Soarele dogorea și Sarah a început imediat să protesteze împotriva hainei islamice și a fularului negru – Golful Persic era o masă de pâclă albicioasă, ușor albăstrie la bază; Bandar Abbas, un oraș plat, care se termina cu o plajă imensă, pe care un mare dig de beton, foarte înalt, se pierdea departe în mare. Am trecut să ne lăsăm bagajele la hotel, o clădire care părea destul de recentă (ascensor nou-nouț, picturi strălucitoare), dar ale cărui camere erau într-o ruină completă: vechi dulapuri sparte, covoare deșirate, cuverturi punctate de arsuri de țigară, noptiere distruse și veioze rupte. Puțin mai târziu

am aflat și dedesubtul istoriei: hotelul poate că se afla într-o clădire nouă, dar conținutul său (șantierul consumând toți banii proprietarului) fusese pur și simplu mutat așa cum era din clădirea veche și, ne spunea recepționera, mobilierul mai suferise ceva stricăciuni și în timpul mutării. Sarah avea să scoată imediat din asta o metaforă a Iranului contemporan: noi construcții, aceleași vechituri. Mie mi-ar fi plăcut un pic de confort în plus sau chiar de frumusețe, această ultimă calitate părând să lipsească cu desăvârșire din centrul orașului Bandar Abbas: era nevoie de multă imaginație (chiar multă) pentru a regăsi portul antic prin care trecea cândva Alexandru cel Mare, în drum spre țara Ihtiofagilor, vechiul Porto Comorão al portughezilor, debarcaderul mărfurilor din Indii, orașul portuar recucerit cu ajutorul englezilor și numit Port Abbas în onoarea șahului Abbas, suveranul care cucerise pentru Persia această intrare în strâmtoarea Hormuz și insula cu același nume, încheind astfel prezența portugheză în Golful Persic. Portughezii numiseră Bandar Abbas „portul creveților" și, odată depuse bagajele în oribilele noastre camere, am plecat în căutarea unui restaurant în care să degustăm imensii creveți albi din Oceanul Indian, pe care-i văzuserăm debarcând, strălucitori printre calupii de gheață, la pescăria bazarului Tadjrish din Teheran. *Tchelow meygou,* un ragu obținut din aceste decapode înotătoare, era efectiv delicios – între timp, Sarah își pusese o haină islamică mai lejeră, din bumbac crem și își prinsese părul sub o eșarfă înflorită. Plimbarea pe malul apei avea să ne confirme că nu era nimic de văzut în Bandar Abbas, cu excepția unui șir de imobile mai mult sau mai puțin moderne; pe plajă se vedeau ici-colo femei în ținută tradițională, cu masca din piele decorată, care le dădea un aer destul de neliniștitor, devenind personaje monstruoase ale unui bal mascat morbid sau ale unui

roman de Alexandre Dumas. Bazarul se prăbușea sub greutatea curmalelor de tot felul, de Bam sau de Kerman, munți de curmale, uscate sau proaspete, negre sau albe, care alternau cu piramide galbene sau roșii de piper, șofran și chimen. În centrul cheiului se afla portul de pasageri, un ponton care se avânta drept în mare pe o lungime de o sută de metri – fundul mării era nisipos și panta era foarte lină; ambarcațiile mai voluminoase nu puteau să se apropie de mal. Lucrul cel mai curios, însă, era că acele ambarcațiuni voluminoase nu existau, doar mici vedete, canote destul de înguste, echipate cu motoare enorme în afara corpului navei, același tip de bărci pe care Gardienii Revoluției, mi se părea, le foloseau în timpul războiului ca să atace petroliere și vase de transport. Pentru îmbarcare, trebuia să cobori pe o scară de metal, care ducea de la ponton până la șalupa de jos: cheiul nu servea, în realitate, decât la adunarea potențialilor pasageri. Cel puțin a celor care doreau să ajungă pe insula Hormuz: călătorii pentru Kish sau Qeshm, cele două mari insule vecine, luau loc pe feriboturi confortabile, lucru care m-a făcut să insinuez laș către Sarah „uite, de ce n-am merge mai degrabă la Qeshm?“: nici măcar nu s-a obosit să-mi răspundă și a pornit, ajutată de un marinar, să coboare scara către bărcuța care se legăna pe valuri trei metri mai jos. Pentru a-mi face curaj, mă gândeam la austriacul Lloyd, ale cărui mândre nave părăseau Trieste pentru a străbate mările lumii, și la plutașii cu care mă întâlnisem, o dată sau de două ori, pe lacul Trauen. Unicul avantaj al vitezei nemăsurate a bărcuței noastre, care atingea apa doar cu axul motorului și cu elicea, prova înălțându-se inutil către cer, a fost acela de a scurta timpul traversadei, timp pe care l-am petrecut agățat de bord și încercând să nu cad ridicol în spate, apoi în față, de fiecare dată când vreun val minuscul amenința să ne transforme într-o formă insolită de

hidroavion. Era sigur că singurul membru al echipajului, căpitanul, pilotase cândva un vas sinucigaș și că eșecul misiunii sale (suicidare) încă îl bântuia la douăzeci de ani după încheierea conflictului. Nu am nicio amintire legată de aterizarea noastră la Hormuz, iată cât eram de emoționat: revăd fortul portughez, obiectul dorinței lui Sarah – un turn mare, aproape pătrat, cu vârful prăbușit, pietre roșii și negre, două ziduri destul de joase, bolți cu acoperișul spart și vechi tunuri ruginite față în față cu strâmtoarea. Insula era un mare munte pustiu, o rocă ce părea deșertică – existau, totuși, un mic sat, câteva capre și Gardienii Revoluției: contrar temerilor noastre, acești Pasdaran în ținute de culoarea nisipului nu aveau să ne acuze de spionaj, erau, de fapt, încântați să schimbe câteva cuvinte cu noi și să ne arate drumul care ne permitea să înconjurăm fortul. Imaginează-ți-i, spunea Sarah, pe marinarii portughezi din secolul al XVI-lea, care ajungeau aici, pe piatra asta, să păzească strâmtoarea. Sau în față la Portul Comorão, de unde proveneau toate lucrurile necesare soldaților și artizanilor, inclusiv apa. Fără îndoială că aici s-a folosit pentru prima dată cuvântul *nostalgie*. Săptămâni bune pe mare ca să ajungi pe insulița asta, în canicula umedă a Golfului. Ce solitudine...

Ea își închipuia – mult mai bine decât mine, trebuie să recunosc – chinurile acestor aventurieri portughezi care înfruntaseră capul Furtunilor și gigantul Adamastor, „regele valurilor profunde" din opera lui Meyerbeer, pentru a coloniza această piatră rotundă, perlele din Golf, mirodeniile și mătăsurile din India. Afonso de Albuquerque era, îmi spunea Sarah, artizanul politicii regelui Portugaliei, dom' Manuel, politician mult mai ambițios decât ai fi putut ghici după modestia ruinelor lăsate în urmă: stabilindu-se în Golf, răsturnându-i pe mamelucii din Egipt, a căror flotă din Marea Roșie deja o învinseseră, portughezii căutau nu numai să

stabilească o rețea de porturi comerciale din Malaga și până în Egipt, ci și, într-o ultimă cruciadă, să elibereze Ierusalimul din mâinile necredincioșilor. Acest vis portughez era încă pe jumătate mediteraneean; el corespunde acelei mișcări de răsturnare în care Mediterana încetează treptat să fie unica miză politică și economică a puterilor maritime. Portughezii de la sfârșitul secolului al XV-lea visau *în același timp* la Indii și la Levant, erau (cel puțin dom' Manuel și aventurierul său Albuquerque) între două ape, între două vise și două epoci. La începutul secolului al XVI-lea, Hormuz era imposibil de ținut fără un sprijin pe continent, fie că era pe coasta persană ca azi, fie pe cea otomană, ca în timpul acestui sultanat din Hormuz căruia îi pune capăt, cu tunurile sale și cu cele douăzeci și cinci de corăbii, Afonso de Albuquerque, guvernatorul Indiilor.

În ceea ce mă privește, mă gândeam că *nostalgia* e, așa cum arată și numele său, un sentiment foarte arab și foarte iranian și că acei tineri Pasdari pe insula lor, deși erau originari din Shiraz sau din Teheran și nu se întorceau acasă în fiecare seară, trebuiau să-și recite poeme în jurul focului de tabără în fiecare seară pentru a-și ostoi tristețea – nu versuri de Camões, nu, asta e sigur, nu era cum perora Sarah pe tunul ruginit. Ne așezaserăm la umbră, pe nisip, lângă un zid vechi, în fața mării, fiecare cu *nostalgia* lui: eu *nostalgic* după Sarah, prea aproape ca să nu-mi doresc să mă pierd în brațele ei, și ea *nostalgică* după umbra tristă a lui Badr Shakir Sayyab, care se reflecta asupra golfului, departe spre nord, între Kuweit și Bassora. Poetul cu figură tristă trecuse prin Iran în 1952, fără îndoială la Abadan și Ahvaz, pentru a fugi de represiunea din Irak, fără să se știe mare lucru, totuși, despre parcursul său iranian. „Strig către Golf/ O, Golfule, tu oferi perla, cochilia și moartea/ și ecoul revine, ca un sughiț/ tu oferi perla, cochilia și moartea“,

aceste versuri pe care le trăiesc și îmi revin în minte ca un ecou, *Cântecul ploii,* scris de irakianul izgonit din copilărie din satul Jaykour de moartea mamei sale, aruncat înspre lume și durere, un exil infinit ca această insulă din Golful Persic presărată cu cochilii moarte. În opera lui existau ecouri din T.S. Eliot, pe care îl tradusese în arabă; plecase în Anglia și suferise teribil de singurătate, dacă judecăm după textele și scrisorile lui – trecuse prin experiența *Orașului Ireal*, devenise o umbră printre umbrele de lângă Podul Londrei. *Iată, a spus ea, cartea ta, marinarul fenician înecat. (Perlele acelea au fost ochii lui, iată!)* Nașterea, moartea, învierea, tărâmul pustiit, la fel de steril ca o câmpie petroliferă din Golf. Sarah fredona liedul meu scris pe versurile din *Cântecul ploii,* lent și grav, pe cât de funebru, pe atât de pretențios, locul în care Sayyab fusese modest până la capăt. Din fericire, am încetat să mai compun melodii, îmi lipseau umilința lui Gabriel Fabre, compasiunea sa. Pasiunea lui, fără îndoială.

Am recitat versuri din Sayyab și Eliot în fața vechiului fort portughez până când două capre au venit să ne smulgă din contemplație, capre cu părul brun-roșiatic, însoțite de o fetiță cu privirea strălucind de curiozitate; caprele erau blânde, miroseau foarte puternic, au început să ne împingă cu boturile blând, dar ferm: acest atac homeric a pus capăt intimității noastre, copila și animalele ei deciseseră în mod clar să-și petreacă după-amiaza cu noi. Aveau să împingă servilismul până la a ne însoți (fără a spune nimic, fără a răspunde la vreuna dintre întrebările noastre) până la debarcaderul de unde plecau șalupele către Bandar Abbas: lui Sarah i se părea comică această fetiță care nu se lăsa abordată și care, spre deosebire de capre, fugea imediat ce întindeai mâna spre ea, dar revenea la unul sau doi metri de noi câteva secunde

mai târziu, mai degrabă înspăimântătoare, mai ales prin muțenia ei de neînțeles.

Pasdarii de la debarcader nu au părut câtuși de puțin tulburați de această fată care se lipise de noi cu caprinele ei. Sarah s-a întors să-i facă micuței cu mâna, dar nu a declanșat nicio reacție din partea ei, nici măcar un gest. Am discutat mult timp pentru a înțelege rațiunea unui comportament atât de sălbatic; eu susțineam că puștoaica (zece-doisprezece ani, cel mult) trebuia să fie nebună sau, poate, surdă; Sarah o credea doar timidă: e clar că e prima dată când aude vorbindu-se o limbă străină, spunea ea, lucru care-mi părea puțin probabil. Oricum ar fi fost, această stranie apariție a format, împreună cu militarii, toată populația pe care am întâlnit-o noi pe insula Hormuz. Pilotul de la întoarcere nu era cel de la dus, dar ambarcația și tehnica nautică erau exact la fel – aproape să ne debarce pe plajă, ridicând motorul și eșuându-și barca pe fundul nisipos la câțiva metri de mal. Am avut, deci, șansa de a ne împletici în apa Golfului Persic și de a verifica două lucruri: primul, iranienii erau mai puțin stricți decât ai crede și niciun polițist ascuns sub o șapcă nu avea să se repeadă spre Sarah, ca să-i ordone să-și ascundă părul (parte, totuși, destul de erotică a corpului feminin, după cenzori); celălalt, mai trist, e că, dacă mă îndoisem vreo secundă de prezența hidrocarburilor în regiune, puteam fi liniștit: aveam talpa unui picior plină de pete groase și lipicioase care, în ciuda strădaniilor în dușul hotelului, aveau să-mi lase mult timp o aureolă maronie pe piele și pe degetele de la picioare: regretam mult detergenții specializați ai Mamei, micile flacoane de la nu știu ce Doctor, despre care îmi imaginez, greșit fără îndoială, că își datorează eficacitatea anilor neprețuiți de experiență în a desface uniforme naziste, dificil de curățat, cum spune Maman despre fețele de masă albe.

Apropo de capre și cârpe, trebuie neapărat să dau acest halat la scurtat, voi sfârși cu gâtul rupt sau căzut inconștient lângă un corp de mobilier, adio Franz, adio, în sfârșit Orientul Apropiat își va fi făcut dreptate cu tine, dar nu printr-un parazit terifiant, viermi care devorează ochiul din interior sau o otrăvire prin talpa piciorului, ci, pur și simplu, printr-un halat beduin prea lung, răzbunarea deșertului – ghicesc știrea în presă, „Ucis de oribilul său gust vestimentar: universitarul nebun se deghiza în Omar Sharif în *Lawrence al Arabiei*." În Omar Sharif sau mai degrabă în Anthony Quinn, Auda Abu Tayi din film – Auda, mândrul beduin al howeitaților, trib de războinici curajoși, care au luat Akaba otomanilor împreună cu Lawrence în 1917, Auda, sălbaticul plăcerilor războiului, ghidul obligatoriu al tuturor orientaliștilor în deșert: el îi va fi însoțit atât pe Alois Musil Moravul, cât și pe Lawrence Englezul și pe părintele Antonin Jaussen din Ardèche. Acest preot dominican format la Ierusalim avea să-i întâlnească și pe cei doi dinaintea lui, formând astfel grupul de trei muschetari ai orientalismului, cu Auda Abu Tayi pe post de d'Artagnan. Doi preoți, un aventurier și un războinic beduin, spintecător de turci – din nefericire, hazardul politicii internaționale a voit ca Musil să lupte în tabăra opusă lui Jaussen și Lawrence; Auda, în ceea ce-l privește, avea să înceapă Marele Război cu unul și să-l încheie aliat cu ceilalți doi, atunci când Faysal, fiul șerifului Husein din Mecca, a reușit să-l convingă să-și pună valorile cavalerești în slujba Revoltei arabe.

De altfel, nu e nicio îndoială că, dacă țara lui i-ar fi cerut părerea, Jaussen ar fi preferat să lupte de partea preotului explorator austriac, cel cu care-i plăcuse să dezbată, pe parcursul lungilor călătorii cu cămila în deșertul Châm, despre teologie și antichități arabe, mai degrabă decât alături de britanicul urâcios, a cărui

mistică emana înspăimântătoare urme de păgânism și guvernarea învechită a trădării surde. Antonin Jaussen și Alois Musil au fost, deci, constrânși de evenimente (relativ constrânși: amândoi, deși protejați de hainele militare, fuseseră voluntari) să se lupte pentru dominația asupra Orientului arab, mai precis asupra triburilor războinice dintre *badiyé* din Siria și Hedjaz, familiarizate cu raziile și cu războaiele între clanuri. Auda, *alias* Anthony Quinn, nu voia să fie nici cu unul, nici cu celălalt; era un bărbat pragmatic, care aprecia mai degrabă bătăliile, armele și poezia belicoasă a timpurilor străvechi. Se povestește că avea corpul plin de cicatrici de la răni, lucru care excita curiozitatea femeilor din preajma lui; legenda spune că s-a căsătorit de vreo douăzeci de ori și a avut mulți copii.

Ia uite, am uitat să opresc canalul hi-fi. Tot nu mi-am cumpărat casca aia cu infraroșii care-ți permite să asculți muzică fără să depinzi de un fir. Aș putea să mă plimb până în bucătărie cu Reza Shadjarian sau Franz Schubert în urechi. Când pornesc ceainicul, becul din tavan întotdeauna flambează puțin. Lucrurile sunt legate. Ceainicul comunică într-un fel cu plafoniera, chiar dacă, în teorie, cele două obiecte nu au nicio legătură. Laptopul sforăie pe masă ca o broască argintie. Deci unde am pus plicurile de ceai? Aș asculta puțină muzică iraniană, *Tar, tar* și *zarb*. Radioul, prietenul insomniacilor. Doar insomniacii ascultă *Die Ö1 Klassiknacht* în bucătărie. Mi-aș tăia o mână că e Schumann – trioul pentru coarde. Imposibil să mă înșel.

Ah, uite! *Samsara Chai* sau *Red Love* – clar, nu-mi iese. Cine m-a pus să cumpăr porcăriile astea? *Samsara Chai* trebuie să fie ceai, în plus. Bun bun bun, un pic de *Red Love*. Petale de trandafiri, zmeură uscată, flori de hibiscus, zice ambalajul. De ce nu am mușețel în sertare? Sau verbină, citronelă? Magazinul naturist de la colțul

străzii s-a închis acum cinci sau șase ani, o doamnă foarte simpatică, mă aprecia mult, cred că eram singurul ei client; trebuie spus că vârsta buticului nu era atât de venerabilă cât să inspire încredere, era doar un oribil magazin din anii 1970, fără niciun farmec, în ruină și fără nimic deosebit pe etajerele din plastic laminat. De atunci sunt nevoit să iau *Samsara Chai* sau Dumnezeu știe ce de la supermarket.

Și da, Schumann, știam. O, Doamne, e trei dimineața. Știrile sunt tot deprimante, în ciuda vocii mai degrabă liniștite (grație moliciunii) a vorbitorului. Un ostatic decapitat în Siria, în deșert, de un călău cu accent londonez. Ne imaginăm o întreagă mizanscenă pentru a-l înspăimânta pe spectatorul occidental, sacrificatorul mascat cu negru, ostaticul în genunchi, cu capul plecat – aceste filmări atroce, cu decapitări sunt la modă de zece ani, au început cu moartea lui Daniel Pearl la Karachi în 2002, poate mai înainte, în Bosnia și în Cecenia, câți au fost executați în aceeași manieră după, zeci, sute de persoane, în Irak și în alte părți: mă întreb de ce modul ăsta de execuție, tăierea gâtului până la decapitare cu cuțitul de bucătărie, poate că nu cunosc puterea sabiei sau a toporului. Cel puțin saudiții, care decapitează miriade de bieți diavoli în fiecare an, o fac cu toată greutatea tradiției, ca să zic așa – cu sabia pe care ne-o imaginăm mânuită de un uriaș: călăul îi taie gâtul condamnatului dintr-o singură lovitură, tăindu-i imediat vertebrele cervicale și (dar e opțional) separând capul de umeri ca pe vremea sultanilor. *O mie și una de nopți* e plină de decapitări după același *modus operandi*, cu sabia pe gât; și în romanele cavalerești se decapitează cu „tur de braț", cum spun francezii, cu spada sau cu toporul, cu capul așezat pe un butuc, ca pe Milady, iubita lui Athos din *Cei trei mușchetari*, din câte îmi amintesc era

privilegiul nobleţii să fii decapitat, în loc să fii dezmembrat, ars sau strangulat – Revoluţia Franceză va pune ordine în lucruri inventând ghilotina; în Austria, aveam ştreangul nostru, apropiat de garoul spaniol, strangulare cu totul manuală. Bineînţeles că era un exemplu de ştreang la Muzeul Crimei, Sarah a putut să-i descopere modul de funcţionare şi personalitatea călăului celui mai cunoscut din istoria Austriei, Josef Lang, graţie extraordinarei fotografii din anii 1910, în care îl vedem cu melonul pe cap, cu mustaţă, papion şi un surâs pe buze, căţărat pe scară, în spatele unui cadavru corect executat, atârnând bine strangulat, iar în jurul lui stau asistenţii săi, cu toţii, de asemenea, surâzători. Sarah avea să privească fotografia şi să ofteze „Surâsul muncitorului în faţa muncii bine făcute", arătând că înţelesese perfect psihologia lui Josef Lang, biet tip atroce de normal, bun tată de familie, care se străduia să te omoare la modul expert, „cu senzaţii agreabile". „Ce pasiune pentru moarte, totuşi, şi asta a concetăţenilor tăi", spunea Sarah. Pentru suveniruri macabre. Şi chiar capetele morţilor – acum câţiva ani toate ziarele din Viena vorbeau despre înmormântarea unui craniu, craniul lui Kara Mustafa, nimic mai puţin. Marele Vizir care condusese al doilea asediu asupra Vienei în 1683 şi pierduse bătălia fusese strangulat, la ordinul sultanului, în Belgradul în care se retrăsese – mă revăd povestindu-i unei Sarah neîncrezătoare că după cordonul de mătase Kara Mustafa a fost decapitat post-mortem, că apoi i-au jupuit pielea de pe faţă ca s-o trimită la Istanbul ca dovadă a morţii sale şi craniul i-a fost înmormântat (cu restul osemintelor, se presupune) la Belgrad. Unde habsburgii aveau să-l descopere, în mormântul cu pricina, cinci ani mai târziu, când au ocupat oraşul. Craniul lui Kara Mustafa, Mustafa cel

Negru, a fost oferit nu știu cărui prelat vienez, care la rândul lui l-a oferit Muzeului Militar, apoi Muzeului Orașului, unde a fost expus mulți ani după aceea, până când un conservator scrupulos a crezut că această vechitură morbidă nu-și mai avea locul printre ilustrele colecții ale istoriei Vienei și a decis să scape de el. Craniului lui Kara Mustafa, al cărui cort era ridicat la doi pași de aici, la câteva sute de metri de ghețar, către Dunăre, neputând fi aruncat la gunoi, avea să i se găsească un mormânt într-o nișă anonimă. Oare această relicvă turcească avea ceva de-a face cu moda turcilor mustăcioși care împodobesc frontoanele frumosului nostru oraș? Iată o întrebare pentru Sarah, sunt sigur că e expertă în decapitare, turci, capetele lor și chiar pumnalul călăului – acolo în Sarawak probabil ascultă aceleași știri ca și noi, același jurnal vorbit, sau poate nu, cine știe. În Sarawak poate e vorba despre ultimele decizii ale sultanului din Brunei și deloc de asasinii mascați ai islamului, această farsă macabră cu drapel negru. E o istorie atât de europeană, la urma urmei. Victime europene, călăi cu accent londonez. Un islam radical nou, și violent, născut în Europa și în Statele Unite, bombe occidentale și singurele victime care contează sunt, de fapt, europenii. Bieții sirieni! Media occidentală nu e interesată deloc de destinele lor, în realitate. Terifiantul naționalism al cadavrelor. Auda Abu Tayi, mândrul războinic al lui Lawrence și Musil, fără îndoială că azi s-ar bate cu Statul Islamic, noul jihad mondial, după atâtea altele – cine a venit primul cu ideea, Napoleon în Egipt sau Max von Oppenheim în 1914? Max von Oppenheim, arheologul din Cologne, e deja bătrân în momentul declanșării ostilităților, deja a descoperit Tell Halaf; ca mulți orientaliști și arabizanți din epocă, se alătură

Nachrichtenstelle für den Orient, oficiu berlinez, însărcinat cu clasificarea cunoștințelor de interes militar care provin din Est. Oppenheim e un obișnuit al cercurilor puterii; el l-a convins pe Wilhelm al II-lea să meargă în vizită oficială în Orient și în pelerinaj la Ierusalim; crede în puterea panislamismului, despre care a discutat cu însuși Sultanul Roșu Abdülhamid. La o sută de ani după, orientaliștii germani erau mai îndepărtați de realitățile orientale decât arabizanții lui Bonaparte, care vor fi încercat primii, fără mare succes, să-l facă pe micul corsican să treacă drept eliberatorul arabilor de sub jugul turcesc. Prima expediție colonială europeană în Orientul Apropiat a fost un mare fiasco militar. Napoleon Bonaparte nu s-a bucurat de succesul scontat ca salvator al islamului și avea să cedeze o victorie foarte costisitoare perfizilor britanici – decimate de ciumă, paraziții și gloanțele englezilor, ultimele resturi ale glorioasei armate a lui Valmy au trebuit abandonate, singurele discipline care au beneficiat măcar puțin de pe urma acestei aventuri fiind, în ordinea importanței, medicina militară, egiptologia și lingvistica semitică. Oare austriecii și germanii s-au gândit la Napoleon când au declanșat jihadul mondial, în 1914? Ideea (emisă de arheologul Oppenheim) era să se facă apel la nesupunerea musulmanilor din toată lumea, taborii marocani, pușcașii algerieni și senegalezi, musulmanii indieni, caucazienii și turkmenii, pe care Tripla Antantă îi trimitea să lupte pe frontul european și să dezorganizeze prin răscoale sau gherile coloniile musulmane engleze, franceze și rusești. Ideea le-a plăcut austriecilor și otomanilor și jihadul a fost proclamat în arabă în numele sultanului-calif din Istanbul în 14 noiembrie 1914, în Moscheea lui Mehmet Cuceritorul, evident pentru a da întreaga greutate simbolică posibilă

acestei *fatwa,* de altfel destul de complexe, căci ea nu chema la războiul sfânt împotriva tuturor infidelilor și-i excludea pe necredincioșii germani și austrieci și pe reprezentanții țărilor neutre. Văd desenându-se un al treilea tom pentru opera care-mi va aduce gloria:

DIFFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT
VOLUMUL AL TREILEA:
PORTRETE DE ORIENTALIȘTI ȘI
COMANDANȚI AI CREDINCIOȘILOR

Acest apel a fost urmat imediat de o defilare solemnă până la ambasadele Germaniei și Austriei, apoi de o primă acțiune războinică: după discurs, un politician turc avea să-și golească arma de aproape într-un nobil orologiu englez din holul Grand Hôtel Tokatliyan, foc de pistolet care declanșa jihadul, dacă e să credem amintirile tălmaciului german Schabinger, unul dintre artizanii proclamației solemne ce avea să arunce în bătălie toate forțele orientaliste. Alois Musil a fost trimis aproape de dragile sale triburi beduine și Auda Abu Tayi, ca să se asigure de susținerea lor. Britanicii și francezii nu au stat degeaba; aveau să-și mobilizeze savanții ca să declanșeze un contrajihad, savanți ca Lawrence, Jaussen, Massignon, cu succesul cunoscut: marea cavalcadă a lui Faysal și a lui Auda Abu Tayi în deșert. Începutul legendei lui Lawrence al Arabiei care, din nefericire pentru arabi, avea să se încheie sub mandatele franceze și engleze din Orientul Mijlociu. Am în calculator articolul lui Sarah despre soldații francezi și jihadul german, cu imaginile acestui lagăr-model pentru prizonierii de război musulmani de lângă Berlin, pe unde defilează toți etnologii și orientaliștii epocii; un articol „de divulgare" pentru o revistă ilustrată, *L'Histoire* sau Dumnezeu mai știe

ce publicație de același gen, iată ce s-ar potrivi de minune cu ceaiul și cu radiojurnalul,

Cunoaștem acești doi bărbați doar din arhivele conservate în colecțiile Ministerului Apărării, care a digitalizat cu răbdare cele un milion trei sute treizeci de mii de fișe ale celor un milion trei sute și ceva de mii de morți ai Franței între 1914 și 1918. Aceste fișe-manuscrise, cu un frumos scris de mână, în cerneală neagră, sunt succinte: sunt înscrise numele, prenumele, data și locul nașterii soldatului decedat, gradul, corpul de armată căruia îi aparține, gradul, numărul matricol și acel rând terifiant, care nu cunoaște eufemismele civililor: „Tipul morții". *Tipul morții* nu umblă cu poezii; *tipul morții* e, totuși, o poezie surdă, brutală, în care cuvintele se transformă în imagini înspăimântătoare ca „ucis de inamic", „răni", „boală", „torpilat și îngropat" într-o infinitate de variante și repetiții – și ștersături; mențiunea „rană" poate fi bifată, completată cu „boală"; „dispărut" poate fi mâzgălit apoi și înlocuit cu „ucis de inamic", lucru care înseamnă că mai târziu s-a găsit trupul acestui dispărut, care nu va mai reveni; această non-reapariție în viață îi aduce mențiunea „mort pentru Franța" și onorurile care decurg din ea. Tot pe fișă apare locul în care s-a petrecut *tipul morții* în chestiune, adică se pune capăt definitiv parcursului soldatului pe acest pământ. Știm, deci, foarte puțin despre cei doi combatanți care ne interesează aici. Până și starea lor civilă e parțială, cum se întâmplă adesea cu soldații coloniali. Doar anul nașterii. Prenume și un nume de familie inversate. Presupun, totuși, că sunt frați. Frați de arme, cel puțin. Sunt din același oraș, Niafounke, de pe malul râului Niger, la sud de Tombuctu, din acel Sudan francez al epocii, azi numit Mali. Sunt născuți la interval de doi ani, în 1890 și 1892. Sunt bambarași din clanul Tambura. Îi cheamă Baba și Moussa. Au luptat în două regimente diferite.

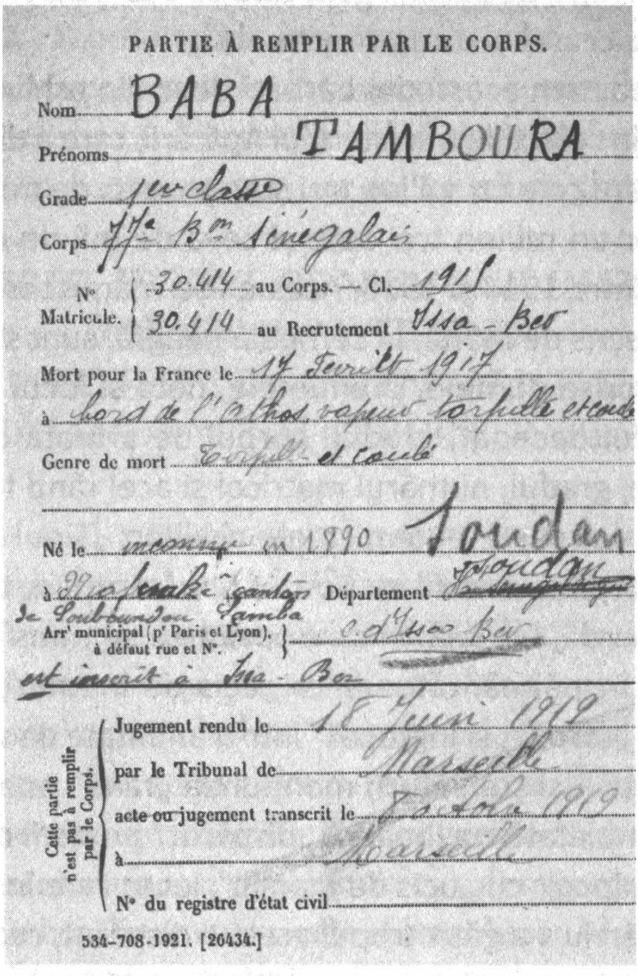

PARTIE À REMPLIR PAR LE CORPS.

Nom BABA

Prénoms TAMBOURA

Grade 1re classe

Corps 77e Bon sénégalais

N° Matricule. 30.414 au Corps. — Cl. 1918

30.414 au Recrutement Nioro-Bec

Mort pour la France le 17 Février 1917

à bord de l'Athos vapeur torpillé et coulé

Genre de mort Torpillé et coulé

Né le vers 1890 Soudan

à Kerouané canton Département Soudan

de Soubroudou Samba

Arr^t municipal (p^r Paris et Lyon), à défaut rue et N°. } de Nioro Bec

est inscrit à Nioro-Bec

Cette partie n'est pas à remplir par le Corps.

Jugement rendu le 18 Juin 1919

par le Tribunal de Marseille

acte ou jugement transcrit le 8 Août 1919

à Marseille

N° du registre d'état civil

534-708-1921. [26434.]

Sunt voluntari, cel puțin așa îi numesc coloniștii care fac raiduri: guvernatorii fiecărei regiuni sunt obligați să furnizeze o cotă de soldați; nu prea contează, la Bamako sau la Dakar, modul în care sunt obținuți. Se ignoră absolut complet ceea ce Baba și Moussa lasă în urmă în Mali, o meserie, o mamă, o soție, copii. În schimb, le putem ghici sentimentele din momentul plecării, mândria uniformei, un pic; frica de necunoscut, fără îndoială, și, mai ales, acea mare sfâșiere care semnalează plecarea din țara natală. Baba a avut noroc, Moussa mai puțin. Baba e mai întâi trimis la un batalion de geniu, scapă la mustață de trimiterea la abatorul din Dardanele și va fi cantonat luni întregi în Africa, Somalia.

Ajuns în Franța, la Marsilia, la începutul lui 1916, Moussa va fi instruit în meseria armelor în tabăra de la Fréjus și apoi va fi trimis în luptă în primăvara lui 1916, la Verdun. Ne imaginăm forța descoperirii Europei pentru acești pușcași senegalezi. Pădurile cu arbori necunoscuți, râurile calme ce străbat câmpiile atât de verzi primăvara, surprinzătoarele vaci cu pete albe și negre. Și brusc, după un ocol printr-o tabără din spatele liniei frontului și un marș interminabil spre Verdun, apare infernul. Tranșee, sârmă ghimpată, obuze, atâtea obuze, încât liniștea devine un bine rar și neliniștitor. Coloniștii descoperă moartea în același timp cu soldații albi care luptă alături de ei. Niciodată expresia „carne de tun" nu a fost atât de justificată. Oamenii se dezmembrează ca manechinele sub efectul exploziilor, se deșiră ca hârtia sub șrapnele, urlă, sângerează, rambleurile înghit resturi umane, măcinate de râșnița artileriei. 700 000 de oameni cad la Verdun, de o parte și de alta a râului Meuse. Îngropați, arși de vii, ciopârțiți de mitraliere sau de milioanele de obuze care brăzdează pământul. Moussa, ca toți camarazii săi, trece mai întâi prin experiența fricii, apoi a fricii imense, apoi a groazei; găsește curajul în inima groazei, curajul de a urma un caporal la asaltul unei poziții foarte bine apărate, pe care ar trebui să renunțe să o cucerească, după ce-și văzuse camarazii de arme căzând în jur, fără să înțeleagă prea bine din ce motiv ciudat el era nevătămat. Sectorul are un nume de circumstanță, Mortul; e greu de crezut că a fost un sat în acest cimitir pe care ploile de primăvară îl transformă într-o mlaștină în care plutesc, în loc de plante acvatice, degete și urechi. Moussa Tamboura va fi în cele din urmă capturat în 24 mai 1916, împreună cu cea mai mare parte a plutonului său, în fața acestei cote 304 pentru care muriseră 10 000 de soldați încercând să o apere.

Aproape în același moment, în timp ce Moussa, care scapă la mustață de moarte, se întreabă dacă fratele său e încă în viață, Baba își montează cortul în apropiere de Djibouti. Batalionul său va fi reformat împreună cu alte elemente coloniale. Li se vor alătura soldați din Indochina, apoi vor pleca spre Franța.

Pentru Moussa, captivitatea, de ce să o negăm, e o ușurare; germanii le rezervă un tratament special soldaților musulmani. Moussa Tamboura e trimis într-o tabără de prizonieri la sud de Berlin, la o mie de kilometri de front. În timpul călătoriei se gândește, fără îndoială, că peisajele germane seamănă cu cele pe care le-a putut vedea în nordul Franței. Tabăra în care e internat se numește „tabăra Semilunii", Halbmond-Lager, și se află la Zossen, lângă Wünsdorf; e rezervată prizonierilor „mahomedani" sau presupuși a fi astfel. Sunt acolo algerieni, marocani, senegalezi, malinezi, somalezi, gurkha din Himalaya, sikhi și musulmani indieni, comorezi, malaiezieni și, într-o tabără vecină, musulmani din Imperiul Rus, tătari, uzbeci, tadjici și caucazieni. Tabăra e concepută ca un mic sat și are o mică moschee din lemn în stil otoman; e vorba de prima moschee din apropierea Berlinului. O moschee de război.

Moussa își dă seama că lupta pentru el s-a terminat, că obuzele nu-l vor mai găsi niciodată la o asemenea distanță, în capătul Prusiei; ezită să se bucure. Sigur, nu mai riscă oribila rană mai rea decât moartea, dar senzația înfrângerii, a exilului și a îndepărtării provoacă o durere mai perfidă – pe front, tensiunea constantă și lupta cotidiană împotriva minelor și a mitralierelor țin spiritul ocupat. Aici, între barăci și moschee, se regăsește între supraviețuitori; se povestesc la infinit istoriile din țară în bambara și limba rezonează ciudat aici, departe de fluviul Niger, în mijlocul tuturor acestor limbi și al tuturor acestor destine.

Anul acesta, Ramadanul începe pe 2 iulie; postul în zilele interminabile ale verii nordice e un adevărat supliciu – sunt doar cinci ore de întuneric. Moussa nu mai e carne de tun, ci carne de etnologi, orientaliști și propagandiști: toți savanții Imperiului vizitează tabăra și discută cu prizonierii pentru a le afla moravurile și obiceiurile; acei bărbați în bluze albe îi fotografiază, îi descriu, le măsoară craniul, îi pun să le spună povești din țările lor, pe care le înregistrează, pentru ca apoi să le studieze limbile și dialectele. Din aceste înregistrări din taberele de la Zossen vor proveni multe studii lingvistice, cum ar fi cele, de exemplu, ale lui Friedrich Carl Andreas, soțul lui Lou Andreas-Salomé, despre limbile iraniene din Caucaz.

Singura imagine pe care o avem cu Moussa Tamboura a fost realizată în această tabără. E vorba despre un film de propagandă pentru lumea musulmană, care prezintă sărbătoarea Eid de la sfârșitul Ramadanului, 31 iulie 1916. Un nobil prusac e invitat de onoare, ca și ambasadorul turc la Berlin. Îl vedem pe Moussa Tamboura în compania a trei camarazi, pregătindu-se să aprindă un foc ritualic. Toți prizonierii musulmani sunt așezați; toți germanii sunt în picioare și au mustățile îngrijite. Camera întârzie întâi asupra frumoșilor gurkha, iar apoi trece pe sikhi, marocani, algerieni; ambasadorul Porții are un aer absent, iar Prințul, plin de curiozitate pentru foștii soldați inamici dintr-un nou război, pe care i-ar plăcea mai degrabă să-i vadă dezertând în masă sau revoltându-se împotriva autorității coloniale: filmul încearcă să arate că Germania e prietena islamului, așa cum e prietena Turciei.

Cu un an înainte, la Istanbul, toți orientaliștii Imperiului German au redactat un text în arabă clasică, în care chemau musulmanii din lumea întreagă la jihad

împotriva Rusiei, Franței și Marii Britanii, în speranța de a răscula trupele coloniale împotriva asupritorilor lor. Iată și camera de luat vederi pe care Moussa Tamboura, absorbit de foc, nu părea să o observe.

În tabăra model de la Zossen se redactează și se publică în cincisprezece mii de exemplare un ziar cu nume sumbru, *Jihadul*, „Jurnal pentru prizonierii de război mahomedani", care apare simultan în arabă, în tătară și în rusă; un al doilea, *Caucazul*, destinat georgienilor, și un al treilea, *Hindustan*, în două ediții, urdu și hindi. Traducătorii și redactorii acestor publicații sunt prizonieri, orientaliști și „indigeni" acomodați cu politica germană, majoritatea proveniți din provinciile Imperiului otoman. Max von Oppenheim, celebrul arheolog, a fost unul dintre responsabilii publicației arabe. Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul de Război speră chiar să „reutilizeze" soldații coloniali după „reconversia" atât de sperată la noul război sfânt.

Se cunosc foarte puțin repercusiunile jihadului german în teritoriile respective; fără îndoială că au fost aproape nule. Nu se știe nici măcar dacă anunțul a ajuns până la Baba Tamboura la Djibouti, de exemplu. Baba ignoră faptul că fratele său participă, în ciuda propriei voințe, la proiectul german; și-l imaginează mort sau viu

pe frontul ale cărui ecouri ajung, cenzurate sau nu, până la marginile Mării Roșii: eroism, glorie și sacrificiu, iată cum își imaginează Baba războiul. E sigur că fratele lui e un erou în Franța și că se bate cu vitejie. E mai puțin sigur de propriile sentimente, amestec confuz de dorință de acțiune și teamă. În sfârșit, la final de 1916, când pentru Moussa se anunță iarna înghețată din Berlin, Baba află că batalionul său va fi în sfârșit trimis, prin Port Said și Canalul Suez, pe frontul central. 850 de pușcași trebuie să se îmbarce, la sfârșit de decembrie, pe pachebotul *Athos* al Mesageriilor Maritime, o navă frumoasă și aproape nouă, de 160 de metri lungime și 13 000 de tone, care vine de la Hong Kong încărcată cu 950 de chinezi săraci, care ocupă deja cala – în cele din urmă, plecarea nu va avea loc decât la începutul lui februarie, când, la Berlin, Moussa e bolnav, tușind și tremurând de frig în iarnă prusacă.

Athos pleacă din Port Said în 14 februarie 1917 și, trei zile mai târziu, când pușcașii încep în sfârșit să se acomodeze cu sălbăticia mării, pe fundul calei lor de clasa a treia, la câteva mile de insula Malta, *Athos* se intersectează cu *U-Boot*-ul german numărul 65, care-i expediază o torpilă în plin babord. Atacul va face 750 de victime, pasageri,

printre care și Baba, care nu va fi văzut din război decât sfârșitul său subit și feroce, o explozie îngrozitoare, urmată de țipete de durere și de panică, țipete și corpuri repede înecate de apa care invadează cala, punțile inferioare, plămânii. Moussa nu va afla niciodată de moartea fratelui său, pentru că și el, câteva zile mai târziu, moare *bolnav în captivitate în spitalul taberei Zossen*, dacă trebuie să ne încredem în *tipul morții* din fișa lui de „mort pentru Franța", azi singura urmă a durerii exilului în Tabăra Semilunii.

Ce nebunie și acest prim război cu adevărat mondial! Să mori înecat în întunericul unei cale, ce atrocitate! Mă întreb dacă moscheea jihadistă mai există și azi în sudul Berlinului, pe acele câmpii nisipoase de pe drumul Brandenburgului, decupate de lacuri și dantelate de mlaștini. Ar trebui s-o întreb pe Sarah – una dintre primele moschei din Europa de Nord, războiul are și consecințe stranii. Acest jihad german dă naștere la tovărășiile cele mai nepotrivite – savanții Oppenheim sau Frobenius, militarii, diplomații turci și germani și chiar algerieni în exil sau sirieni prootomani ca druzul Chekib Arslan. Așa cum azi războiul sfânt e oricum, dar nu spiritual.

Se povestește că mongolii construiau piramide din capete tăiate pentru a-i înspăimânta pe locuitorii teritoriilor cucerite – în sfârșit, jihadiștii din Siria folosesc aceeași metodă, oroarea și groaza, aplicându-le oamenilor o tehnică atroce de sacrificiu, rezervată până acum boilor, beregata sfârtecată și apoi gâtul tăiat până la separarea de corp, în numele războiului sfânt. Încă un lucru teribil construit în comun. Jihadul, o idee la prima vedere cât se poate de stranie, exterioară și exogenă, e un lung și straniu drum colectiv, sinteza unei istorii atroce și cosmopolite – Dumnezeu ne rezervă moartea și *Allah Akbar*, *Red Love*, decapitarea și Mendelssohn-Bartholdy, *Octuor à cordes*.

Mulțumesc lui Dumnezeu, știrile s-au încheiat, înapoi la muzică, Mendelssohn și Meyerbeer, dușmanii de moarte ai lui Wagner, mai ales Meyerbeer, obiectul urii wagneriene, ură terifiantă, despre care întotdeauna m-am întrebat dacă era cauza sau consecința antisemitismului său: poate că Wagner devine antisemit pentru că e atroce de gelos pe succesul și banii lui Meyerbeer. Wagner nu e departe de o contradicție: în *Iudaismul în muzică* îl insultă pe Meyerbeer, același Meyerbeer pe care l-a periat ani de zile, același pe care a visat să-l imite, același Meyerbeer care l-a ajutat să pună în scenă *Rienzi* și *Vasul fantomă*. „Oamenii se răzbună pentru ajutorul care li se oferă", spunea Thomas Bernhard, iată o frază pentru Wagner. Richard Wagner nu e la înălțimea operelor sale. E de rea-credință, ca toți antisemiții. Wagner se răzbună pentru serviciile pe care i le-a făcut Meyerbeer. În considerațiile sale pline de resentimente, le reproșează lui Meyerbeer și lui Mendelssohn faptul de a nu avea o limbă maternă și, deci, de a bâlbâi un idiom care, generații mai târziu, reflectă încă „pronunția semită". Această absență a limbii personale îi condamnă la absența stilului propriu și la furt. Oribilul cosmopolitism al lui Mendelssohn și al lui Meyerbeer îi împiedică să atingă arta. Ce imbecilitate extraordinară! Or Wagner nu e un imbecil, e, deci, de rea-credință. Are conștiința faptului că ideile sale sunt idioate. Vorbește ura din el. E orbit de ură, așa cum se va lăsa orbit de soția sa, Cosima Liszt, la reeditarea pamfletului, peste douăzeci de ani, de data asta sub semnătura proprie. Wagner e un criminal. Un criminal plin de ură. Dacă are cunoștință de Bach și de armonia pe care știe să o utilizeze magnific pentru a revoluționa muzica, asta i se datorează lui Mendelssohn. Mendelssohn, care, la Leipzig, îl scoate pe Bach din uitarea relativă în care căzuse. Revăd această fotografie cumplită, în care un

polițist german foarte mulțumit de el însuși, cu casca ascuțită și mustață, pozează în fața statuii lui Mendelssohn, înlănțuită și agățată de o macara, gata să fie demolată, la mijlocul anilor 1930. Acest polițist e Wagner. Se poate spune orice, dar până și Nietzsche era dezgustat de reaua-credință a lui Wagner. Și prea puțin importă dacă, tot din motive personale, și el îl respinge pe micul polițist din Leipzig. Are dreptate să fie dezgustat de Wagner anti-cosmopolitul, pierdut în iluzia Națiunii. Singurii Wagneri acceptabili sunt Mahler și Schönberg. Singura mare operă de Wagner care poate fi ascultată e *Tristan și Isolda*, căci e singura care nu e atroce de germană sau creștină. O legendă celtă, de origine iraniană sau inventată de un autor medieval necunoscut, ce mai contează. Dar în Tristan și în Isolda sălășluiesc Vis și Ramin. La fel, pasiunea lui Majnun Nebunul pentru Layla, pasiunea lui Khosrow pentru Shirin. Un păstor și un flaut. *Dezolată și goală*, *marea*. Abstracțiunile mării și ale pasiunii. Fără Rin, aur, fără ondine, înotând ridicol pe scenă. Ah, punerile în scenă ale lui Wagner însuși la Bayreuth, trebuia să fie ceva, în termeni de *kitsch* burghez și pretenții. Sulițele, căștile-naripate. Cum o chema pe iapa oferită de Ludovic al II-lea Nebunul pentru scenă? Un nume ridicol, pe care l-am uitat. Trebuie să existe imagini cu ilustrul animal; săraca, trebuiau să-i pună vată în urechi și mască pe ochi ca nu cumva să se sperie și să deranjeze valurile ondinelor. E amuzant să mă gândesc că primul wagnerian din Orient a fost sultanul otoman Abdülaziz, care avea să-i trimită lui Wagner o mare sumă de bani pentru teatrul din Bayreuth – din nefericire va muri înainte să poată să se bucure de sulițe, căști, iapă și de acustica fără pereche a locului la ridicarea căruia contribuise.

Nazistul iranian de la muzeul Abguine din Teheran era poate wagnerian, cine știe – ce surpriză când tipul

ăsta rotofei și mustăcios, de treizeci de ani, ne-a abordat între două vaze magnifice din sala aproape goală, cu brațul ridicat și răcnind: *Heil Hitler!*Mai întâi m-am gândit la o glumă de mare prost gust, am avut impresia că omul mă credea german și era o formă de insultă, apoi mi-am dat seama că vorbesc în franceză cu Faugier. Ciudatul ne privea zâmbind, cu brațul încă ridicat, eu am răspuns: Ce v-a apucat, nu vă e bine? Faugier râdea lângă mine. Bărbatul a luat imediat un aer pocăit, un aer de câine bătut și a șoptit disperat, „Ah, nu sunteți germani, ce trist!". Trist *indeed*, nu suntem nici germani și nici filonaziști, din nefericire, râdea Faugier. Omul avea un aer deosebit de dezolat, s-a lansat într-o lungă diatribă hitleristă, cu accente patetice: insista că Hitler era „frumos, foarte frumos, Hitler *qashang*, *kheyli qashang*", mugea el arătând cu degetul spre o comoară invizibilă, comoara arienilor, fără îndoială. Ne-a explicat îndelung că Hitler arătase lumii că germanii și iranienii formau un singur popor, că acel popor era chemat să conducă destinul întregii planete și că, după el, era un lucru foarte trist, da, foarte trist că acele idei încă nu se concretizaseră. Această viziune a lui Hitler ca erou iranian avea ceva comic și înspăimântător în același timp, în mijlocul cupelor, al ritonilor și al tăvilor decorate. Faugier încerca să ducă mai departe discuția și să afle ce avea în el ultimul nazist din Orient (sau poate nu ultimul), ce știa în realitate despre teoriile național-socialiste și, mai ales, despre consecințele lor, dar avea să abandoneze destul de repede, pentru că răspunsurile tânărului iluminat se limitau la gesturi largi, care însemnau, fără îndoială, „Priviți! Priviți! Iată grandoarea Iranului!", ca și cum sticlăria venerabilă era în sine o emanație a superiorității rasei ariene. Bărbatul era foarte politicos; în ciuda dezamăgirii de a nu fi dat peste doi germani naziști, ne-a urat o zi excelentă, un sejur magnific în Iran, a insistat să știe dacă

nu aveam nevoie de ceva, orice, apoi și-a mângâiat mustățile à la Wilhelm al II-lea, a pocnit din călcâie și a plecat, abandonându-ne, după expresia lui Faugier, ca pe două budinci, uimiți și descumpăniți. Această evocare a bătrânului Adolf în mijlocul palatului neoselgiucid al muzeului Abguine și al minunilor sale era așa de nepotrivită, încât ne-a lăsat un gust ciudat pe buze – între râsete și consternare. Puțin mai târziu, după întoarcerea la institut, aveam să-i relatez întâlnirea lui Sarah. Ca și noi, întâi avea să râdă; apoi avea să se întrebe cu privire la sensul râsului – Iranul ne părea așa de îndepărtat de chestiunile europene, încât un nazist iranian nu era decât un original inofensiv, întârziat; dacă în Europa bărbatul ne-ar fi declanșat furia și indignarea, aici nu ne venea să credem că înțelegea sensul profund al lucrurilor. Iar teoriile rasiale legate de arianism ne păreau la fel de absurde ca măsurarea craniului pentru a descoperi poziția limbilor pe hartă. Iluzie pură. Totuși, această întâlnire spunea multe, zicea Sarah, despre puterea propagandei celui de-Al Treilei Reich în Iran – așa cum, în timpul Primului Război Mondial și adesea cu același personal (printre care și inconturnabilul Max von Oppenheim), Germania nazistă încercase să-și atragă favorurile musulmanilor ca să-i răstoarne, în Asia sovietică, în India și în Orientul Mijlociu, pe englezi și pe ruși și chemase din nou la jihad. Societățile savante (de la universități și până la Deutsche Morgenländische Gesellschaft) se nazificaseră în așa măsură începând cu anii 1930, încât s-au pretat la acest joc: erau consultați până și orientaliștii islamologi pentru a se ști dacă Coranul prezicea în vreun fel sau altul venirea Führerului, lucru la care, în ciuda oricărei bunăvoințe, savanții nu au putut răspunde pozitiv. Vor fi propus, totuși, redactarea de texte în arabă în acest sens. S-a avut în vedere chiar difuzarea în teritoriile islamice a unui *Portret al Führerului, comandant al credincioșilor*, un

portret haios, cu turban și decorații inspirate din marea epocă musulmană, elemente potrivite pentru gloatele musulmane. Goebbels, șocat de teribila imagine, a pus capăt operațiunii. Reaua-credință nazistă era gata să utilizeze „sub-oameni" în scopuri militare justificate, dar nu mergea până acolo încât să pună un turban pe capul conducătorului suprem. Orientalismul SS și, mai ales, *Obersturmbannführer*-ul Viktor Christian, eminent director al sucursalei vieneze, a trebuit să se mulțumească cu „demitizarea" istoriei antice și cu a demonstra, cu prețul falsului, superioritatea istorică a Arienilor asupra Semiților în Mesopotamia și cu a inaugura o „școală pentru mollahi" la Dresda, în care trebuiau să fie formați imamii SS, însărcinați cu educarea musulmanilor sovietici: în aproximările lor teoretice, naziștilor le-a fost foarte greu să decidă dacă această instituție trebuia să formeze imami sau mollahi, lăsând la o parte ce nume trebuiau să dea acestei stranii întreprinderi.

Faugier s-a alăturat conversației; făcurăm ceai; samovarul bolborosea încetișor. Sarah a luat o acadea pe care a lăsat-o să i se topească în gură; își scoase încălțările și-și îndoise picioarele sub ea, pe fotoliul de piele. Un disc cu sunet de sertar mobila tăcerile – era toamnă sau iarnă, deja era întuneric afară. Faugier se învârtea în cerc, ca în fiecare zi la apusul soarelui. Avea să reușească să reziste încă o oră, apoi angoasa avea să devină prea puternică și avea să fie forțat să se ducă să-și fumeze pipa sau jointul cu opiu, înainte de a se putea reobișnui cu noaptea. Îmi aminteam sfaturile lui de expert, altădată, la Istanbul – aparent, nu le urmase nici el. Opt ani mai târziu, devenise opioman; era teribil de neliniștit de ideea de a se întoarce în Europa, unde drogul lui era mult mai dificil de găsit. Știa ce avea să se întâmple; avea să sfârșească luând heroină (din care deja fuma, puțină ce-i drept, la Teheran) și avea să cunoască durerea

dependenței sau agonia sevrajului. Ideea întoarcerii, pe lângă dificultățile materiale pe care le antrena (sfârșitul bursei de cercetare, absența perspectivelor imediate de angajare în această societate secretă care e Universitatea franceză, această mănăstire laică, în care noviciatul poate dura o viață întreagă) era dublată de cumplita luciditate cu privire la starea lui, la frica de a renunța la opiu – pe care o compensa printr-o activitate debordantă, înmulțea plimbările (ca în acea zi la Muzeul Abguine, unde el mă dusese), întâlnirile, expedițiile dubioase, nopțile albe prin care încerca să lungească timpul și să uite în dorință și în stupefiante că sejurul se apropia de sfârșit, lucru care-i sporea anxietatea de la o zi la alta. Gilbert de Morgan, directorul, nu era chiar nemulțumit să scape de el – trebuie să spunem că noblețea învechită a bătrânului orientalist se plia destul de greu cu verva, libertatea și straniile obiecte de studiu ale lui Faugier. Morgan era convins că „acest contemporan" era de vină pentru toate neplăcerile sale nu numai cu iranienii, ci și cu Ambasada Franței. Literele (clasice, dacă era posibil), filozofia și istoria antică, iată singurele lucruri meritorii în ochii săi. Vă dați seama, spunea el, mi se trimite încă un politician. (Așa îi numea pe cercetătorii istoriei contemporane, ai geologiei sau ai sociologiei.) Toți au înnebunit la Paris. Se bat să încerce să obțină vize pentru cercetători și apoi prezintă dosare despre care știu că nu le vor plăcea iranienilor. Trebuie mințit de la început. Ce nebunie!

Nebunia era, într-adevăr, un element al cercetării europene în Iran. Ura, travestirea sentimentelor, gelozia, manipularea, frica erau singurele legături pe care cei din comunitatea savanților, în orice caz în raport cu instituțiile, reușeau să le dezvolte. Nebunie colectivă, derive personale – Sarah trebuia să fie puternică pentru a nu suferi prea mult în acel mediu. Morgan găsise un cuvânt simplu pentru politica sa de gestiune: cnutul. Pe

stil vechi. Administrația iraniană nu era multimilenară? Trebuia să revină la principii sănătoase de organizare: liniștea și biciul. Bineînțeles, această metodă infailibilă avea inconvenientul de a încetini (ca la Piramide sau la Palatul de la Persepolis) considerabil lucrările. De asemenea, creștea presiunea de pe umerii lui Morgan, care, în consecință, își petrecea timpul plângându-se; nu avea timp să facă nimic altceva, spunea el, în afară de a-i supraveghea pe cei pe care îi avea sub administrare. Cercetătorii erau cruțați, oarecum. Sarah era cruțată. Faugier, în mult mai mică măsură. Străinii în trecere, polonezii, italienii și eu nu făceam două cepe degerate. Gilbert de Morgan ne disprețuia respectuos, ne ignora în orice privință, ne lăsa să profităm de toate facilitățile institutului său și, mai ales, de marele apartament de deasupra biroului, unde Sarah își sorbea ceaiul, Faugier nu avea stare, unde vorbeam despre teoriile nebunului de la Muzeul Abguine (sfârșiserăm hotărând că era nebun), despre Adolf Hitler pozând cu un turban pe țeastă și de cel ce-l inspirase din depărtare, contele de Gobineau, inventatorul arianismului: autorul *Eseului despre inegalitatea raselor umane* era și el orientalist, prim-secretar al legației Franței în Persia, apoi ambasador cu două mandate în Iran, la jumătatea secolului al XIX-lea – operele sale au dreptul la trei frumoase volume în această frumoasă colecție Pléiade, care, pe nedrept, dacă-i ascultai pe Sarah și Morgan, îl exclusese pe bietul Germain Nouveau. Primul rasist al Franței, inspirația lui Houston Stewart Chamberlain, marele teoretician al germanității pline de ură pe care o descoperă grație lui Wagner și Cosima Liszt, prieten cu Gobineau din noiembrie 1876: Gobineau e și el un wagnerian; le va scrie cincizeci de scrisori lui Wagner și Cosima. Nu putea să cadă mai bine, din nefericire, pentru posteritatea părții celei mai negre a operei sale;

teoriile sale ariene despre evoluția raselor umane își urmează calea prin cercul de la Bayreuth (în principal prin Chamberlain, care avea să se căsătorească cu Eva Wagner). Dar, așa cum remarca Sarah, Gobineau nu e antisemit, din contră. El consideră „rasa evreiască" una dintre cele mai nobile, savante și muncitoare, printre cele mai puțin decadente și printre cele mai bine conservate în declinul general. Antisemitismul înseamnă Bayreuth, Wagner, Cosima, Houston Chamberlain, Eva Wagner care îl ajută. Uimitoarea listă a discipolilor de la Bayreuth, terifiantele mărturii, Goebbels ținând mâna lui Chamberlain în timpul agoniei acestuia, Hitler la înmormântare, Hitler prieten intim cu Winifred Wagner – ce nedreptate, dacă te gândești, aviația aliată lansează două bombe incendiare peste Gewandhaus din Leipzigul bietului Mendelssohn și nici măcar una peste Teatrul din Bayreuth. Până și aliații, în ciuda propriei voințe, au fost complicii miturilor ariene – distrugerea teatrului din Bayreuth ar fi fost o mare pierdere pentru muzică, sigur. Ce contează, ar fi fost construit identic, dar Winifred Wagner și fiul ei ar fi gustat puțin din distrugerea pe care o declanșaseră în lume, un pic din durerea pierderii, văzând cum se pierde odată cu fumul moștenirea criminală a nașului și a bunicului lor. Dacă bombele pot răscumpăra crimele. Mă înfurii când mă gândesc că una dintre legăturile lui Wagner cu Orientul (dincolo de influențele lui Schopenhauer și Nietzsche sau de lectura *Introducerii la istoria budismului indian* de Burnouf) ar fi admirația lui Wagner pentru opera contelui de Gobineau, *Eseu despre inegalitatea raselor umane* – cine știe, poate că și Wagner a citit *Trei ani în Asia* sau *Povestiri asiatice*. Cosima Wagner însăși va fi tradus în germană, pentru *Bayreuther Blätter*, un studiu de Gobineau, *Ce se întâmplă în Asia;* Gobineau îi vizita des pe soții Wagner. Îi însoțește la Berlin pentru prima

reprezentație triumfală a operei *Ring*, în 1881, cinci ani după crearea ei la Bayreuth, doi ani înainte de moartea maestrului la Veneția, maestru care încă se gândește, se spune, la sfârșitul vieții, să scrie o operă budistă, *Les Vainqueurs*, al cărui titlu atât de puțin budist o făcea să râdă pe Sarah – cel puțin la fel de mult ca anumite replici ale bietului Gobineau: mersese să-i caute operele complete „în peșteră", adică în biblioteca institutului, și ne revăd, exact când începe a doua mișcare din *Octuor* de Mendelssohn, pe cale să citim cu voce tare fragmente din *Trei ani în Asia*. Până și Faugier își încetase angoasatele învârtiri în cerc pentru a se apleca asupra prozei bietului orientalist.

Personajul lui Gobineau avea ceva emoționant – era un poet atroce și un romancier fără geniu; doar povestirile de călătorie și nuvelele pe care le extrăgea din propriile amintiri prezentau un oarecare interes. Era și sculptor și chiar expusese câteva busturi, printre care o *Valkyrie*, o *Sonata appasionata* și o *Reine Mab* (Wagner, Beethoven, Berlioz: omul avea gust), lucrări în marmură, mai degrabă expresive și de o finețe estetică, după critici. Fusese destul de faimos în cercurile puterii; îi întâlnise pe Napoleon al III-lea, pe soția lui și pe miniștri; avusese o carieră de diplomat cu post în Germania, apoi de două ori în Persia, în Grecia, în Brazilia, în Suedia și în Norvegia; îi frecventa pe Tocqueville, Renan, Liszt și pe numeroși orientaliști ai timpului său, August Friedrich Pott, specialistul în sanscrită german și Jules Mohl, francezul specialist în Iran, primul traducător al *Shah Namé*. Julius Euting însuși, marele savant orientalist din Strasbourgul german, avea să răscumpere în întregime în contul Reichului ansamblul moștenirii Gobineau după moartea acestuia: sculpturile, manuscrisele, scrisorile, covoarele, tot ce lasă amintire un orientalist după moartea sa: hazardul și Primul Război

Mondial au făcut ca această colecție să redevină franceză în 1918 – e straniu când mă gândesc că milioanele de morți din acest război idiot nu aveau alt obiectiv, în ultimă instanță, decât să priveze Austria de plajele adriatice și să recupereze vechiturile succesiunii Gobineau, răpite de teutoni. Din nefericire, toți acești oameni au murit pentru nimic: sunt milioane de austrieci în vacanță în Istria și Veneția, iar Universitatea din Strasbourg a renunțat de mult să mai expună în micul său muzeu relicvele lui Gobineau, victimă a rasismului teoretic al epocii sale, relicve care-i ard la degete pe cei care se succedă la conservarea locului.

Contele Gobineau ura democrația – „Urăsc de moarte puterea populară", spunea el. Știa să fie de o mare violență ironică în ceea ce privește presupusa prostie a vremurilor, aceea a unei lumi populate de insecte înarmate cu instrumente ale distrugerii, „hotărâte să facă una cu pământul ceea ce eu am respectat, ceea ce am iubit; o lume care arde orașele, demolează catedralele, nu mai vrea nici cărți, nici muzică și nici tablouri și înlocuiește toate acestea cu cartoful, vita în sânge și vinul albăstrui", scrie el în romanul *Les Pléiades*, care se deschide cu această lungă diatribă împotriva imbecililor, ce aduce cu discursul intelectualilor de extremă dreaptă de azi. Fundamentul teoriilor rasiale ale lui Gobineau era doliul: sentimentul îndelungii decadențe a Occidentului, resentimentul față de vulgaritate. Unde e Imperiul lui Darius, unde e grandoarea Romei? Dar, spre deosebire de discipolii săi, nu vedea în „elementul evreiesc" responsabilul decăderii rasei ariene. Pentru el (și, evident, e un element care nu va fi fost pe gustul lui Wagner sau Chamberlain), cel mai bun exemplu al purității rasei ariene e nobilimea franceză, lucru mai degrabă comic. Această operă de tinerețe, *Eseu despre inegalitatea raselor umane,* datorează mult atât

aproximărilor lingvistice, cât și bâlbelor științelor umane – dar Gobineau va vedea, în Persia, în cursul celor două misiuni ca reprezentant al Franței Imperiale, realitatea Iranului; va fi convins, descoperind Persepolis sau Isfahan, că va fi văzut corect în privința grandorii arienilor. Povestirea călătoriei sale e genială, adesea amuzantă, niciodată *rasistă* în sensul modern al termenului, cel puțin în ceea ce-i privește pe iranieni. Sarah ne citea pasaje care-l făceau să râdă până și pe angoasatul Faugier. Îmi amintesc această frază: „Recunosc că, printre pericolele care-l pândesc pe un călător în Asia, pun pe primul loc, fără discuție și fără să-mi fac griji cu privire la orgoliile rănite ale tigrilor, șerpilor și tâlharilor, cinele britanice pe care ești nevoit să le înduri." Sentință absolut îmbucurătoare. Gobineau adăuga că felurile de mâncare servite de englezi sunt „de-a dreptul satanice" și de la ei de la masă pleci bolnav sau înfometat, „martirizat sau mort de foame". Impresiile lui din Asia adună la un loc descrierile cele mai savante cu observațiile cele mai comice cu putință.

Infuzia asta are un gust acidulat de bomboane, artificial, un gust englezesc, ar fi spus Gobineau. Departe de florile din Egipt sau din Iran. Va trebui să-mi revizuiesc atitudinea cu privire la *Octuor* de Mendelssohn, e și mai interesantă decât îmi imaginam. *Ö1 Klassiknacht*, viața mea e, totuși, atât de sinistră, aș putea citi în loc să mă gândesc la amintiri din Iran și să ascult la radio. Nebunul din Muzeul Abguine. Doamne, ce trist era Teheranul! Doliul etern, griul, poluarea. Teheran sau pedeapsa capitală. Această tristețe era întărită, încadrată de cea mai slabă lumină; sărbătorile abracadabrante ale tinereții poleite din nordul orașului, deși ne distrăgeau pe moment, mă aruncau apoi, prin contrastul uriaș cu moartea din spațiul public, într-un *spleen* profund. Acele tinere magnifice care dansau, în ținute și în poze

foarte erotice, bând beri turcești sau vodcă, pe muzică interzisă, provenită din Los Angeles, își puneau apoi din nou eșarfele și hainele și se pierdeau în mulțimea decenței islamice. Această diferență atât de iraniană între *biroun* și *andaroun*, interiorul și exteriorul casei, privat și public, pe care o remarcă deja Gobineau, era împinsă la extrem de Republica Islamică. Intrai într-un apartament sau într-o vilă din nordul Teheranului și te regăseai brusc în mijlocul tineretului în costume de baie, tineri care se amuzau cu un pahar în mână, în jurul unei piscine, vorbeau perfect engleza, franceza sau germana și uitau, în aburii alcoolului de contrabandă și ai distracției, griul de afară, absența viitorului din societatea iraniană. Era ceva disperat în aceste serate; o disperare care, simțeai, se putea transforma, pentru cei mai curajoși sau mai puțin înstăriți, în acea energie violentă, proprie revoluționarilor. Descinderile poliției de moravuri erau, de la perioadă la perioadă și de la guvernare la guvernare, mai mult sau mai puțin frecvente; se auzeau zvonuri, unul sau altul ar fi fost arestat, altul, bătut, o alta, umilită de un examen ginecologic pentru a dovedi că nu avusese relații sexuale în afara căsătoriei. Aceste povestiri, care-mi aminteau mereu de cumplitul examen proctologic suferit de Verlaine în Belgia după cearta cu Rimbaud, făceau parte din cotidianul orașului. Intelectualii și universitarii, cel puțin, nu mai aveau energia tinereții și se împărțeau în mai multe categorii: cei care reușiseră, de bine de rău, să-și construiască o existență mai mult sau mai puțin confortabilă „în marginea" vieții publice; cei care se foloseau de ipocrizie ca să profite cât mai mult de favorurile sistemului și aceia, numeroși, care sufereau de depresie cronică, de o tristețe sălbatică, pe care și-o tratau cum puteau, refugiindu-se în erudiție, în călătorii imaginare sau în paradisuri artificiale. Mă întreb ce o mai face Parviz – marele poet cu

barbă albă nu mi-a mai scris de secole, aș putea să-i scriu eu, nu am făcut-o de așa de mult timp. Ce pretext să găsesc? Aș putea să-i traduc un poem în germană, e o experiență îngrozitoare să traduci dintr-o limbă pe care nu o cunoști cu adevărat, ai impresia că înoți prin întuneric – un lac calm seamănă cu o mare denaturată, un bazin de agrement cu un râu adânc. La Teheran era mai simplu, el era acolo și putea să-mi explice, aproape cuvânt cu cuvânt, sensul acelor texte. Poate că nici nu mai e la Teheran. Poate trăiește în Europa sau în Statele Unite. Dar mă îndoiesc. Tristețea lui Parviz (ca și a lui Sadegh Hedayat) provenea tocmai din dublul eșec al scurtelor sale tentative de exil, în Franța și Olanda: Iranul îi lipsea; se întorsese după numai două luni. Evident, la întoarcerea în Teheran îi ajunseseră câteva minute ca să-și deteste din nou concetățenii. Femeilor din poliția de frontieră în *marnaé*, care-ți iau pașaportul la aeroportul Mehrâbad, povestea el, nu li se recunosc nici statutul de călău, nici acela de victimă; poartă cagula neagră a călăului medieval; nu surâd nimănui; sunt flancate de trupe în uniformă kaki, înarmate cu puști de atac G3, *madein the Islamic Republic ofIran*[1], trupe despre care nu se știe dacă sunt acolo pentru a le proteja de pasagerii care debarcă din acele avioane impure sau pentru a le împușca, în caz că manifestările lor de simpatie sunt prea intense. Încă nu se știe (și Parviz șoptea asta cu o resemnare ironică, un amestec iranian unic de tristețe și umor) dacă femeile Revoluției iraniene sunt amantele sau ostaticele puterii. Funcționarele în *chador* de la fundația dezmoștenitelor sunt printre femeile cele mai bogate și mai puternice din Iran. Fantomele sunt țara mea, spunea el, acele umbre, acel popor de corbi

[1] „Fabricate în Republica Islamică Iran" – în lb. engl. în orig. (n. red.).

cărora li se strânge și mai tare vălul negru când sunt executate prin spânzurare, totul pentru a evita o indecență, pentru că indecența aici nu e moartea, care se află peste tot, ci pasărea, zborul, culoarea, mai ales culoarea pielii femeii, atât de albă, atât de albă – ea nu vede niciodată soarele și ar putea să orbească până și martirii cu puritatea ei. La noi, călăii cu glugă neagră, de doliu sunt în același timp victimele spânzurate după bunul plac, pentru a le pedepsi pentru ireductibila lor frumusețe, spânzurăm, spânzurăm, biciuim și cotonogim după bunul plac ceea ce iubim și ne pare frumos, frumusețea însăși ia biciul sau funia sau toporul și dă naștere macului martirilor, floare fără parfum, culoare pură, hazard pur al câmpului, roșu, roșu, roșu – orice machiaj le e interzis florilor martirilor, căci ele sunt durerea însăși și mor nude, ele, ele au dreptul de a muri roșii, fără a fi drapate în negru, ele, florile martirilor. Buzele sunt întotdeauna prea roșii pentru Statul care vede în ele o concurență indecentă – doar sfinții și martirii pot sufla blândețea lor roșie asupra Iranului, lucrul le e interzis femeilor, care, din decență, trebuie să-și picteze buzele în negru, în negru și să dea dovadă de discreție când le strangulăm, priviți! Priviți! Moartele noastre frumoase nu sunt invidioase pe nimic, se leagănă cu noblețe atârnate de macarale, decent executate, să nu veniți să ne reproșați lipsa tehnologiei, suntem un popor al frumuseții. Creștinii noștri, de exemplu, sunt magnifici. Celebrează moartea pe cruce și își amintesc martirii la fel ca noi. Zoroastrienii noștri sunt magnifici. Poartă măști de piele, al căror foc reflectă grandoarea Iranului, își lasă corpurile să putrezească și hrănesc păsările cu carnea lor moartă. Călăii noștri sunt magnifici. Le taie gâtul animalelor cu cel mai mare respect, ca pe vremea profeților și a luminii lui Dumnezeu. Suntem mari ca Darius, mai mari, Anoushirvan, mai mari, Cirus, mai mari, profeții

au propovăduit ardoarea revoluției și războiul, în război am respirat în sânge, ca și în gazele toxice.

Am știut să respirăm în sânge, să ne umplem plămânii cu sânge și să profităm din plin de moarte. Secole întregi am transsubstanțializat moartea în frumusețe, sângele în flori, izvoare de sânge, am umplut vitrinele muzeelor cu uniforme năclăite de sânge și cu ochelari sfărâmați de martiriu și suntem mândri de asta, căci fiecare martir e un mac roșu, care aduce un dram din frumusețea acestei lumi. Am fabricat un popor lichid și roșu, el trăiește în moarte și e fericit în Paradis. Am întins o pânză neagră peste Paradis pentru a-l proteja de soare. Ne-am spălat cadavrele în râul Paradisului. Paradis e un cuvânt persan. Le dăm călătorilor să bea apa morții sub corturile negre ale doliului. Paradis e numele țării noastre, el numește cimitirele în care trăim, el, numele sacrificiului.

Parviz nu știa să vorbească în proză; nu în franceză, în orice caz. În persană își păstra întunericul și chiar și pesimismul pentru poeme, era mai puțin grav, era plin de umor; cei care, ca Faugier sau Sarah, cunoșteau limba suficient de bine cât să se bucure de asta, râdeau uneori în hohote – el povestea cu plăcere istorii amuzante și perverse, istorii care, spuse de un poet, ar fi uimit. Parviz vorbea destul de des despre copilăria sa la Qom, în anii 1950. Tatăl lui era credincios, un gânditor pe care întotdeauna îl numește „omul în negru" în textele sale, dacă memoria nu mă înșală. Datorită „omului în negru" îi citește pe filozofii tradiției persane, de la Avicenna la Ali Shariati, și pe poeții mistici. Parviz știa pe de rost un număr incredibil de versuri clasice de Rumi, Hafez, Khadju, Nezami, Bidel și moderne de Nima, Shamlu, Sepehri sau Akhavan-Sales. O bibliotecă ambulantă – Rilke, Esenin, Lorca, Char, știa pe de rost (în persană și în original) mii de poeme. În ziua când ne-am

cunoscut, aflând că sunt vienez, căutase în memorie, așa cum parcurgi o antologie, și revenise din călătoria interioară cu un poem de Lorca în spaniolă, *En Viena hay diez muchachas, un hombro donde solloza la muerte y un bosque de palomas disecadas,* din care, evident, nu înțelegeam o boabă, a trebuit să-mi traducă: „La Viena sunt zece fete frumoase, un umăr pe care moartea sângerează și o pădure de porumbei împăiați", apoi m-a privit foarte serios și m-a întrebat „E adevărat? N-am fost niciodată acolo."

A răspuns Sarah în locul meu, „o, e adevărat, da, mai ales porumbeii împăiați.

– Uite un lucru interesant, un oraș taxidermist."

Nu mi se părea că discuția mergea într-o direcție favorabilă mie, m-am holbat la Sarah, asta l-a înveselit imediat, uite un austriac vexat, nimic nu-l bucură mai tare decât să-mi expună slăbiciunile în public – apartamentul lui Parviz era mic, dar confortabil, plin de cărți și covoare; straniu, se afla pe o stradă cu nume de poet, Nezami sau Attâr, nu mai știu. Uităm cu ușurință lucrurile importante. Nu trebuie să mai gândesc cu voce tare, dacă mă înregistrează cineva vreodată, ce rușine. Mi-e frică să nu trec drept nebun. Nu un nebun ca nebunul de la Muzeul Abguine sau amicul Bigler, dar oricum un țicnit. Tipul care vorbește cu radioul și laptopul. Care discută cu Mendelssohn și cu ceașca de *Red Love* acidulat. Aș fi putut să aduc și eu un samovar din Iran, uite. Mă-ntreb ce-a făcut Sarah cu al ei. Să aduc un samovar, nu discuri, instrumente muzicale și opere ale unor poeți pe care nu-i voi înțelege niciodată. Oare vorbeam singur altădată? Oare inventam roluri, voci, personaje? Bătrâne Mendelssohn, trebuie să recunosc că-ți cunosc opera destul de puțin. Ce vrei, n-am cum să ascult tot, sper că nu te superi. În schimb, îți cunosc casa de la Leipzig. Micul bust al lui Goethe de pe birou. Goethe,

naşul tău, primul tău maestru. Goethe, care ascultă doi copii minune, pe tine şi pe Mozart. Ţi-am văzut acuarelele, frumoasele peisaje elveţiene. Salonul. Bucătăria. Am văzut portretul femeii pe care o iubeai şi amintirile din călătoriile tale în Anglia. Ţi-am văzut copiii. Mi-am imaginat o vizită a Clarei şi a lui Robert Schumann, ieşeai grăbit din cabinetul de lucru să-i întâmpini. Clara era strălucitoare; avea părul strâns la spate într-un mic coc, câteva şuviţe-i cădeau pe tâmple şi-i încadrau faţa. Robert avea partituri sub braţ şi un pic de cerneală pe manşeta dreaptă, ai râs. V-aţi aşezat cu toţii în salon. În aceeaşi dimineaţă primiseşi o scrisoare de la Ignaz Moscheles din Londra, în care te anunţa că e de acord să vină să predea la Leipzig, în noul conservator pe care voiai să-l fondezi. Moscheles, profesorul tău de pian. Îi dai această veste excelentă lui Schumann. Veţi lucra împreună, deci. Dacă Schumann acceptă, bineînţeles. Şi acceptă. Apoi luaţi prânzul. Apoi ieşiţi la plimbare, întotdeauna mi-am imaginat că eraţi mari plimbăreţi, tu şi Schumann. Mai ai patru ani de trăit. În patru ani Moscheles şi Schumann îţi vor căra sicriul.

Şapte ani mai târziu, va fi rândul lui Schumann să se scufunde, la Düsseldorf, în Rin şi demenţă.

Mă întreb, dragul meu Mendel, ce mă va lovi mai întâi, moartea sau nebunia!

„Doctor Kraus! Doctor Kraus! Vă conjur să răspundeţi la această întrebare. Se pare, conform ultimelor investigaţii ale acestor legişti ai sufletului, care sunt psihiatrii *post mortem*, că Schumann nu era mai alienat decât mine sau decât dumneavoastră. Că era pur şi simplu trist, profund trist, din cauza dificultăţilor relaţiei sale amoroase, din cauza sfârşitului pasiunii, tristeţe pe care o uita în alcool. Clara l-a lăsat să moară doi ani interminabili în ospiciu, iată adevărul, doctore Kraus! Singura persoană (împreună cu Brahms, dar, veţi fi de acord,

Brahms nu contează) care l-a vizitat, Bettina von Arnim, sora lui Brentano, confirmă, de altfel. După ea, Schumann era închis pe nedrept. Nu vorbim de Hölderlin în turnul său. Iar ultimul mare ciclu pentru pian de Schumann, *Cântecele zorilor*, compus cu șase luni înainte de internare, e inspirat de Hölderlin și e dedicat Bettinei Brentano von Arnim. Oare Schumann se gândea la turnul lui Hölderlin de pe malul râului Neckar, oare se temea de asta, Kraus, ce credeți?

– Iubirea ne poate distruge, sunt profund convins, doctore Ritter. Dar nu putem fi siguri de nimic. În orice caz, vă recomand să luați aceste medicamente pentru a vă odihni puțin, prietene. Aveți nevoie de calm și de odihnă. Și nu, nu vă voi prescrie opiu pentru a vă *încetini metabolismul,* cum spuneți. Nu îndepărtăm clipa morții *încetinind metabolismul*, trăgând de timp, doctore Ritter, e o idee cu totul și cu totul copilărească.

– Dar în fine, dragă Kraus, ce-i dădeau lui Schumann în cei doi ani de azil la Bonn? Supă de găină?

– Nu știu, doctore Ritter, nu știu nimic despre asta. Știu doar că medicii din epocă au diagnosticat o *melancholia psychotica* și ea a necesitat internarea.

– Ah, doctorii sunt groaznici, niciodată nu ați contrazice un confrate! Șarlatani, Kraus! Șarlatani! Trădători! *Melancholia psychotica, my ass!* Se purta ca un înger, o afirmă Brentano! Doar se simțea puțin rău. Puțin rău, Rinul l-a trezit, chiar l-a revigorat, ca bun german ce era, Rinul l-a înviat, ondinele l-au mângâiat și hop! Închipuiți-vă, doctor Kraus, că deja înainte de vizita lui Brentano cerea coli muzicale, o ediție a *Capriciilor* lui Paganini și un atlas. Un atlas, Kraus! Schumann voia să vadă lumea, să părăsească Endenich și pe călăul său, doctorul Richarz. Să vadă lumea! Nu aveau niciun motiv să-l îngroape în casa de nebuni. Soția lui e vinovată pentru toate nenorocirile. Clara care, în

ciuda tuturor rapoartelor de la Endenich, nu s-a dus niciodată să-l viziteze. Clara, care a urmat *ad litteram* indicațiile criminale ale lui Richarz. Clara era deja responsabilă de această criză pe care medicina a transformat-o într-o lungă internare. Pasiunea, sfârșitul pasiunii, angoasa iubirii l-a îmbolnăvit.

– Ce vreți să spuneți cu asta, doctore Ritter, în timp ce vă terminați oribilul filtru de petale artificiale, credeți că dumneavoastră înșivă, poate, nu sunteți atât de grav bolnav? Că și dumneavoastră „vă simțiți puțin rău" datorită unei chestiuni amoroase și unei lungi și terifiante boli?

– Doctore Kraus, mi-ar plăcea atât de mult să aveți dreptate! Mi-ar plăcea atât de mult să am dreptate și în privința lui Schumann! *Cântecele zorilor* sunt atât de... Atât de unice. În afara timpului lui Schumann, în afara scriiturii sale. Schumann era *dincolo de el* când a scris *Cântecele zorilor*, cu câteva săptămâni înainte de noaptea fatală, chiar înainte de ultimele *Variațiuni ale spiritului*, care întotdeauna m-au înspăimântat, compuse în jurul (în timpul) plonjeului în Rin. Mi bemol major. O temă născută dintr-o halucinație auditivă, acufenă melodică sau revelație divină, bietul Schumann! Mi bemol major, tonalitatea sonatei *Despărțirilor* lui Beethoven. Fantomele și despărțirile. Zorii, despărțirile. Bietul Eusebius. Bietul Florestan, bieții tovarăși ai lui David. Bieții de noi."

ORA 3:45

Uneori mă întreb dacă nu cumva eu însumi am halucinații. Iată că evoc *Despărțirile* lui Beethoven și *Die Ö1 Klassiknacht* anunță Sonata 111 a aceluiași Beethoven. Poate că muzica e programată *invers*, Schumann tardiv, apoi Mendelssohn, Beethoven; lipsește Schubert – dacă mai rămân și ascult destul, sunt sigur că vor transmite o simfonie de Schubert, mai întâi muzică de cameră și apoi pian, nu lipsește decât orchestra. M-am gândit la *Despărțiri* și iată a treizeci și doua, cea pe care Thomas Mann o numește „despărțirea de sonată" în *Doctor Faustus*. Oare lumea se conformează dorințelor mele? Acum apare în bucătăria mea acest magician de Mann; când îi vorbesc lui Sarah despre tinerețea mea, mint întotdeauna, îi spun „vocația mea de muzicolog provine din *Doctor Faustus*, când am citit *Doctor Faustus*, la paisprezece ani, am avut revelația muzicii", ce minciună enormă. Vocația mea de muzicolog nu există. În cel mai bun caz, sunt Serenus Zeitblom, doctor, pură plăsmuire a imaginației invenției; în cel mai rău caz, Franz Ritter, care în copilărie visa să se facă ceasornicar. Vocație obscură. Cum să explicăm lumii,

dragă Thomas Mann, dragă Magicianule, că, în copilărie, pasiunea mea se îndrepta către ceasuri și pendule? Voi fi luat imediat drept un conservator constipat (ceea ce și sunt, de altfel), în mine nu se va vedea visătorul, creatorul obsedat de timp. Or, de la timp la muzică nu e decât un pas, dragul meu Mann. Asta-mi spun când sunt trist. Sigur, tu nu ai progresat în lumea minunilor mecanice, a ceasurilor cu cuc și a clepsidrelor, dar ai cucerit timpul prin muzică. Muzica e timp domesticit, timp reproductibil, timpul cu formă. Și, ca și în cazul ceasurilor și al pendulelor, vom descoperi că e perfect acest timp, că nu deviază nici măcar cu o microsecundă, vedeți unde vreau să ajung, doctore Mann, dragă laureat al Premiului Nobel, far al literelor europene. Vocația mea de ceasornicar provine de la bunicul meu care mă învăța, foarte tandru și blând, dragostea pentru frumoasele mecanisme, pentru angrenajele calate sub lupă, pentru resorturile potrivite (dificultatea resortului circular, spunea el, opusă greutății verticale, e că emite mai multă energie la începutul decontractării decât la sfârșitul ei; trebuie, deci, prin limitări subtile, să-i compensăm extensia fără a-l uza peste măsură). Fervoarea mea de ceasornicar mă predestina studiului muzicii, unde e vorba tot de resorturi și contragreutăți, de resorturi arhaice, de pulsații și clinchete și iată scopul final al acestei digresiuni, nu o mint pe Sarah, nu chiar, când îi spun că aveam vocația muzicologiei, care e pentru muzică ceea ce e orologeria pentru timp, *mutatis mutandis*. Ah, doctore Mann, vă văd încruntându-vă, n-ați fost niciodată poet. Ați scris *romanul* muzicii, *Faustus*, toată lumea e de acord, cu excepția bietului Schönberg, care, după cum se povestește, a fost foarte gelos. Ah, muzicienii ăștia! Niciodată mulțumiți. Egouri disproporționate. Susțineți că Schönberg e Nietzsche plus Mahler, un geniu inimitabil, și el se plânge. Se plânge că nu îi spuneți

Arnold Schönberg, ci Adrian Leverkühn, fără îndoială. Poate ar fi fost foarte bucuros să-i consacrați șase sute de pagini de roman, patru ani din geniul dumneavoastră, numindu-l cu numele său adevărat, Schönberg, chiar dacă, la urma urmei, nu era el, ci un Nietzsche lector al lui Adorno, tatăl unui copil mort. Un Nietzsche sifilitic, firește, ca Schubert, ca Hugo Wolf. Doctore Mann, fără supărare, povestea asta de bordel îmi pare un nimic exagerat. Luați cazul meu, se poate ajunge la boli exotice fără a fi obligat să te îndrăgostești de o prostituată declasată din cauza unei boli profesionale. Ce istorie terifiantă, acest bărbat care-și urmărește obiectul iubirii dincolo de bordel și se culcă cu ea, știind că va contracta groaznica bacterie. Poate de aceea Schönberg v-a părut, de altfel, un prefăcut, fără să aibă aerul că avea sifilis. Imaginați-vă viața lui sexuală după apariția romanului *Doctor Faustus*, săracul de el! Ezitările partenerelor. Bineînțeles, exagerez și nimeni nu s-a gândit la asta. Pentru dumneavoastră, boala era opusă *sănătății* naziste. A revendica spiritul și corpul bolnave înseamnă a-i înfrunta în mod direct pe cei care au decis să-i asasineze pe toți alienații în primele camere de gazare. Aveți dreptate. Ați fi putut, poate, să alegeți altă afecțiune, tuberculoza de exemplu. Scuzați-mă, pardon, evident că era imposibil. Iar tuberculoza, chiar dacă n-ați fi scris *Muntele vrăjit*, presupune izolarea de societate, gruparea bolilor pe categorii în sanatorii glorioase, în timp ce sifilisul e un blestem pe care-l ții cu tine, una dintre acele boli ale singurătății, care te macină în intimitate. Tuberculoși și sifilitici, iată istoria artei în Europa – publicul, socialul, tuberculoza sau intimul, rușinosul, sifilisul. În loc de dionisiacă și apolinică, propun aceste două categorii pentru arta europeană. Rimbaud: tuberculos. Nerval: sifilitic. Van Gogh? Sifilitic. Gauguin? Tuberculos. Proust? Sifilitic. Picasso?

Tuberculos. Hesse? Devine tuberculos după un debut sifilitic. Roth? Sifilitic. Austriecii, în general, sunt sifilitici, cu excepția lui Zweig, care e, bineînțeles, modelul tuberculosului. Priviți-l pe Bernhard: absolut, teribil de sifilitic, în ciuda bolii de plămâni. Musil: sifilitic. Beethoven? Ah, Beethoven. Ne întrebăm dacă surzenia lui nu se datora cumva sifilisului, bietul Beethoven, *a posteriori* i s-au găsit toate bolile. Hepatită, ciroză alcoolică, sifilis, medicina e necruțătoare cu marii oameni, asta e clar. Cu Schumann, cu Beethoven. Știți ce l-a ucis, domnule Mann? Lucrul care azi se știe, din sursă mai mult sau mai puțin sigură? Plumbul. Saturnismul. Da, domnule. Nu e sifilis cum nu e unt pe pâine, cum se zice în Franța. Și de unde venea plumbul acela, vă întreb? De la medici. Odioasele tratamente absurde ale acestor șarlatani care l-au ucis pe Beethoven și care, fără îndoială, l-au și făcut să surzească. Îngrozitor, nu vi se pare? Am fost de două ori la Bonn. Prima dată, când eram student în Germania și a doua oară, recent, pentru a ține o conferință despre Orientul lui Beethoven și *Ruinele Atenei*, ocazie cu care am reîntâlnit fantoma prietenului meu Bilger. Dar asta e altă poveste. Știți aparatele acustice ale lui Beethoven de la Beethovenhaus din Bonn? Nu există nimic mai înfricoșător. Ciocane grele, cutii strâmbe de conserve, ai senzația că trebuie să le ții cu două mâini. Ah, uite Opus 111! La început, suntem întotdeauna în sonată. Nu e încă Despărțirea. Ansamblul primei mișcări e construit pe surprize și decalaje: introducerea maiestuoasă, de exemplu. Ai impresia că prinzi un tren din mers, că ai ratat ceva; intrăm într-o lume care deja a început să se învârtească, înainte de nașterea noastră, un pic dezorientați de a șaptea diminuată – coloanele unui templu antic, acele *forti*. Porticul unui nou univers, un portic de zece măsuri, sub care trecem în do minor, ansamblu de putere și fragilitate. Curaj, veselie,

grandilocvență. Manuscrisele sonatei a treizeci și doua mai sunt la sala Bodmer din Bonn? Doctore Mann, știu că l-ați cunoscut pe faimosul Hans Conrad Bodmer. Cel mai mare colecționar de Beethoven. A adunat și cumpărat cu răbdare totul între 1920 și 1950, partituri, scrisori, mobile, obiectele cele mai diverse; și-a umplut cu ele vila din Zürich și își prezenta relicvele marilor interpreți care erau în trecere, Backhaus, Cortot, Casals. Cu oceane de franci suedezi, Bodmer l-a reconstituit pe Beethoven așa cum se reconstituie un vas antic spart. A strâns la un loc ceea ce se risipise în aproape o sută de ani. Știți care e obiectul care mă emoționează cel mai mult dintre toate, doctore Mann? Biroul lui Beethoven? Cel pe care îl avea Stefan Zweig, pe care și-a scris cea mai mare parte a operei și pe care a sfârșit vânzându-i-l prietenului său Bodmer? Nu. Pupitrul de voiaj? Aparatele auditive? Nici. Busola! Beethoven avea o busolă. O busolă mică, de metal, din alamă sau din piele, pe care o vedem în vitrină, alături de baston. O busolă de buzunar, rotundă, cu capac, una care mi se pare foarte asemănătoare modelelor de azi. Un frumos cadran colorat, cu o magnifică roză a vânturilor. Se știe că Beethoven mergea foarte mult pe jos. Dar se plimba în jurul Vienei, în oraș iarna, în împrejurimi, vara. Nu ai nevoie de busolă ca să ieși din Grinzing sau să găsești Augarten – oare lua busola în excursiile lui prin pădurea vieneză sau când traversa podgoriile ca să ajungă înapoi la Dunăre, la Klosterneuburg? Plănuise o mare călătorie? Italia, poate? Grecia? Îl convinsese Hammer-Purgstall să vadă Orientul? Hammer îi propusese lui Beethoven să pună pe muzică texte „orientale", pe ale sale, dar și traduceri. Aparent, maestrul nu a făcut asta niciodată. Nu există lieduri „orientale" de Beethoven, cu excepția *Ruinelor Atenei* a oribilului Kotzebue. Există doar busola. Am o copie – în fine, un model

asemănător. Nu am prea des ocazia s-o folosesc. Cred că nu a părăsit niciodată acest apartament. Arată, deci, întotdeauna aceeași direcție, la infinit, pe etajera ei și cu capacul închis. Atras asiduu de magnetism pe picătura lui de apă, dublul indicator roșu cu albastru indică întotdeauna estul. M-am întrebat întotdeauna unde găsise Sarah acest obiect bizar. Busola mea beethoveniană arată estul. O, nu e doar cadranul, nu, nu, dacă vreți să vă orientați, veți ține cont că această busolă indică estul, și nu nordul. O busolă de farse & capcane. Mult timp m-am jucat cu ea incredul, am făcut zeci de încercări, la fereastra bucătăriei, la fereastra salonului, la fereastra dormitorului și, efectiv, obiectul indică estul. Sarah se tăvălea de râs văzându-mă cum întorc nenorocita aia de busolă în toate sensurile. Îmi zicea: „Deci găsești direcția?". Și era imposibil să mă orientez cu acel instrument. Indicam către Votivkirche, acul se stabiliza imediat, devenea imobil, întorceam roata pentru a plasa N-ul sub ac, dar atunci azimutul afirma că Votivkirche se afla la est, în loc de sud. E falsă, pur și simplu nu funcționează. Sarah chicotea foarte fericită de farsa ei, nu știi nici măcar să te folosești de o busolă! Îți spun că indică estul! Și efectiv, în mod miraculos, dacă plasai E-ul sub ac în locul N-ului, atunci totul, ca prin miracol, își găsea locul: nordul la nord, sudul la sud, Votivkirche pe marginea Ringului. Nu înțeleg cum era posibil, prin ce magie putea exista o busolă care indică estul, în loc de nord. Magnetismul terestru se răscoală împotriva acestei erezii, obiectul posedă o magie neagră! Sarah râdea cu lacrimi în ochi, atât eram de dezorientat. Refuza să-mi explice trucul; eram teribil de vexat; întorceam și reîntorceam nenorocitul de cadran în toate direcțiile. Vrăjitoarei responsabile cu vraja (sau cel puțin cu cumpărarea ei: chiar și cei mai mari magicieni își cumpără ustensilele) i se face milă în cele din urmă de lipsa mea

de imaginație și, spunându-mi că, în realitate, există *două* ace separate de un carton; acul supus legilor se afla dedesubt, invizibil, iar al doilea, supus primului, făcea un unghi de nouăzeci de grade cu primul, indicând, deci, întotdeauna axa est-vest. Ce interes avea? În afara faptului că aveai imediat sub ochi direcția Bratislava sau Stalingrad, nu vedeam niciunul.

– Franz, tu stai prost cu poezia. Ai acum una dintre rarele busole care indică Orientul, busola Iluminării, artefactul suhrawardian. Un toiag de vrăjitor mistic.

Vă întrebați, dragă domnule Mann, ce ar putea avea de-a face Suhrawardi, mare filozof persan al secolului al XII-lea, decapitat la Alep la ordinul lui Saladin, cu busola lui Beethoven (sau cel puțin cu versiunea ei transfigurată de Sarah). Suhrawardi, nativ din Suhraward, în nord-estul Iranului, și descoperit pentru Europa (și în mare parte chiar pentru iranieni) de Henry Corbin (v-am vorbit deja despre fotoliile din piele în care mâncam fistic la Teheran?), specialistul în Heidegger, convertit la islam, care le consacră lui Suhrawardi și succesorilor săi un volum întreg din marea lui operă, *Un Islam Iranien*. Henry Corbin este, fără îndoială, unul dintre gânditorii europeni cu mare influență în Iran, a cărui îndelungată muncă de exegeză a contribuit la reînnoirea, în tradiție, a gândirii șiite. Și, mai ales, la reînnoirea exegezei lui Suhrawardi, fondatorul „teosofiei orientale", al înțelepciunii Luminilor, moștenitorul lui Platon, Plotin, Avicenna și Zoroastru. Când metafizica musulmană se stingea, în tenebrele occidentale, odată cu moartea lui Averroes (și Europa latină s-a oprit acolo), ea continua să strălucească în est în teosofia mistică a discipolilor lui Suhrawardi. Aceasta e calea pe care o arată busola mea, după Sarah, drumul Adevărului în soarele levantin. Primul orientalist în sens strict e acest decapitat din Alep, șeic al iluminării orientale, al *Ishraq*,

al luminilor din Est. Prietenul meu Parviz Baharlu, poetul din Teheran, eruditul de o tristețe veselă, ne vorbea adesea despre Suhrawardi, despre această cunoaștere a *Ishraq* și despre raportul ei cu tradiția mazdeeană a Iranului antic, această cale de legătură subterană care unea Iranul șiit modern cu Persia antică. Pentru el acest curent era mult mai interesant și mai subversiv decât cel inițiat de Ali Shariati, al recitirii șiismului ca armă de luptă revoluționară, pe care el îl numea „râul sec", pentru că prin el nu curgea tradiția, fluxul spiritual lipsea. După Parviz, mollahii iranieni care erau la putere nu aveau legătură, din nefericire, cu niciunul dintre curente: nu numai că ideile revoluționare ale lui Shariati nu mai aveau trecere (deja Khomeini, la începutul Revoluției, îi condamnase gândirea ca inovație blamabilă), dar aspectul teosofic și mistic era anulat de religia puterii în avantajul aridei *velayat-e faqih*, „guvernarea juristului": clericii, până la venirea lui Mahdi, imamul ascuns, care va aduce dreptatea pe pământ, sunt responsabili cu administrația terestră, intermediarii nu spirituali, ci temporali ai lui Mahdi. Această teorie provocase, la timpul ei, fulgerele de mânie ale marilor ayatollahi ca Shariatmadari, cel care-l formase la Qom pe tatăl lui Parviz. Parviz adăuga, de altfel, că *velayat-e faqih* avusese consecințe uriașe asupra vocațiilor – numărul de aspiranți mollahi se multiplicase cu o sută, căci o magistratură temporară permitea umplerea buzunarelor mult mai ușor (și Dumnezeu știe că sunt adânci buzunarele mollahilor) decât un sacerdoțiu spiritual bogat în recompense dincolo, dar destul de slab remunerat în această lume de jos: turbanele au înflorit, deci, în Iran, cel puțin cât funcționarii în Imperiul Austro-Ungar – sau așa se spune. Într-o asemenea măsură, încât anumiți religioși de azi se plâng că în moschei sunt mai mulți clerici decât credincioși, că sunt prea mulți păstori și din

ce în ce mai puține oi de tuns, aproape așa cum existau, la sfârșitul Vienei imperiale, mai mulți funcționari decât supuși. Parviz însuși explica faptul că, trăind în Paradisul islamului pe pământ, nu vedea niciun motiv pentru a merge la moschee. Singurele adunări religioase unde se strâng mulțimi de oameni, spunea el, sunt adunările politice ale unora sau altora: se închiriază un număr de autobuze pentru a merge după locuitorii părții de sud a orașului și aceștia se urcă bucuroși în ele, mulțumiți de plimbarea gratuită și de odihna care li se oferă la sfârșitul rugăciunii în comun.

Totuși, Iranul filozofic și mistic era încă acolo și curgea ca un râu subteran pe sub picioarele mollahilor indiferenți: păstrătorii *erfân*, ai cunoașterii spirituale, își continuau tradiția practicii și comentariului. Marii poeți persani participau la această rugăciune a inimii, inaudibilă, poate, în tumultul Teheranului, dar a cărei bătaie surdă era unul dintre ritmurile cele mai intime ale orașului, ale țării. Frecventând intelectualii și muzicienii aproape uitai masca neagră a regimului, acest fald mortuar care-și întindea splendoarea peste toate lucrurile, aproape te eliberai de *zâhir*, partea aparentă a lucrurilor, și te apropiai de *bâtin*, de pântece, de cele ascunse, de puterea zorilor. Aproape, căci Teheranul știa și, prin surprindere, să-ți sfâșie sufletul și să te cufunde în tristețea cea mai superficială, cea în care nu existau nici extazul și nici muzica – nebunul neogobinian de la Muzeul Abguine, de exemplu, cu salutul său hitlerist și cu mustața sa, sau, uite, acel mollah întâlnit la universitate, profesor de nu-știu-ce, care ne-a luat de-o parte să ne explice că noi, creștinii, aveam trei zei, practicam sacrificii umane și beam sânge: nu eram, deci, simpli netrebnici, ci *stricto sensu* păgâni înspăimântători. Era, dacă mă gândesc bine, prima dată când cineva mă numea *creștin*: prima dată când evidența botezului meu era

folosită de altcineva pentru a mă desemna și (în circumstanțele date) pentru a mă denigra, la fel cum, la Muzeul Abguine, era prima dată când eram numit german pentru a fi propulsat printre hitleriști. Această violență a identității placate de celălalt și pronunțate ca o condamnare, ei bine, Sarah o resimțea și mai puternic decât mine. Numele pe care l-ar fi putut purta trebuia, în Iran, să rămână secret: chiar dacă Republica Iraniană proteja oficial evreii iranieni, micuța comunitate prezentă în Teheran de patru milenii era ținta hărțuielilor și a suspiciunilor; ultimii rămași ai iudaismului ahemenid erau uneori arestați, torturați și spânzurați după procese răsunătoare, care aminteau mai degrabă de procesele de vrăjitorie medievale decât de justiția modernă, acuzați – între mii de alte capete de acuzare ciudate – că ar fi produs medicamente și ar fi încercat să-i otrăvească pe musulmanii din Iran în numele statului Israel, evident, stat a cărui evocare la Teheran avea puterea monștrilor și a lupilor din poveștile pentru copii. Și chiar dacă în realitate nu era evreică, așa cum nu era nici catolică, Sarah trebuia să se teamă (dată fiind ușurința cu care poliția fabrica spioni) și să-și ascundă cele câteva legături pe care le putea avea cu această entitate sionistă, pe care discursul oficial iranian își dorea cu atâta ardoare să o șteargă de pe fața pământului.

E ciudat când mă gândesc că azi în Europa îi etichetăm cu atâta ușurință drept „musulmani" pe toți cei care au un patronim de origine arabă sau turcă. Violența identităților impuse.

O, a doua expunere a temei. Trebuie privită cu lupa. Totul se șterge. Totul fuge. Trebuie să recunosc că paginile dumneavoastră despre sonata a treizeci și doua de Beethoven pot provoca invidia muzicologilor, dragă Thomas Mann. Acest conferențiar bâlbâit, Kretzschmar, care cântă la pian bâlbâindu-și comentariile pentru a-și

depăși propriile *fortissimi*. Ce personaj! Un bâlbâit care să vorbească despre un surd. De ce opus 111 nu are o a treia mișcare? Mi-ar plăcea să vă expun propria teorie. Această faimoasă a treia mișcare e prezentă *în lipsă*. Prin absența ei. Se află în eter, în tăcere, în viitor. Aproape se aude această a treia mișcare, ea sparge dualitatea înfruntării primelor două părți. Ar fi o mișcare lentă. Lentă, atât de lentă sau atât de rapidă, încât să dureze într-o tensiune infinită. În fond, e aceeași problemă ca rezolvarea acordului lui Tristan. Dublul, ambiguul, misterul, ceea ce scapă. Acest fals cerc, această imposibilă întoarcere e înscrisă de Beethoven însuși la începutul partiturii, în acel *maestoso* pe care ne pregătim să îl ascultăm. Septima diminuată. Iluzia tonalității așteptate, vanitatea speranțelor umane, atât de ușor spulberate de destin. Ceea ce credem că înțelegem, ceea ce credem că așteptăm. Speranța maiestuoasă a învierii, a iubirii, a consolării nu e urmată decât de tăcere. Nu există o a treia mișcare. E înspăimântător, nu-i așa? Arta și bucuriile, plăcerile și suferințele oamenilor rezonează în vid. Toate lucrurile la care ținem, fuga, sonata, totul e fragil, dizolvat de timp. Ascultați acest final al primei mișcări, geniul acestei coda care se încheie în aer, suspendată după lungul drum armonic – până și spațiul dintre cele două mișcări e nesigur. De la fugă la variație, de la evadare la evoluție. Mica arie continuă, *adagio molto*, pe un ritm dintre cele mai surprinzătoare, drumul către simplitatea nimicului. Iluzie, iarăși, mai degrabă decât Esență; nu o descoperim în variație, la fel cum nu o discernem în fugă. Credem că suntem atinși de mângâierea iubirii și ne pomenim rostogolindu-ne cu o scară deasupra capului. O scară paradoxală, care nu duce decât la punctul ei de pornire – nici în Paradis, nici în Infern. Geniul acestor variații, veți fi de acord cu mine, domnule Mann, rezidă mai degrabă în tranziții. Acolo

se află viața, fragilă, în legătura dintre toate lucrurile. Frumusețea înseamnă trecere, transformare, toate acrobațiile viului. Această sonată e vie tocmai pentru că trece de la fugă la variație și sfârșește în nimic. „Ce se află în sâmbure? Nimicul. Și ține, și ține." Sigur, nu aveți de unde să cunoașteți aceste versuri de Paul Celan, domnule Mann, erați mort în momentul apariției lor.

Un nimic
Am fi, suntem, am
Rămâne nimic care înflorește,
Trandafirul nimicului, trandafirul
Nimănui.

Totul trimite la această faimoasă a treia mișcare, în tăcere majoră, un trandafir al nimicului, un trandafir al nimănui.

Dar predic unui convertit, dragă Thomas Mann, știu că sunteți de acord cu mine. Vă supărați dacă închid radioul? În cele din urmă, Beethoven mă întristează. Mai ales acel tril interminabil dinainte de variația finală. Beethoven mă aruncă în neant; în busola Orientului, în trecut, în boală și în viitor.

Aici viața se încheie tonic; simplu, *pianissimo*, în do major, un acord alb, urmat de un sfert de suspin. Și de nimic.

Important e să nu pierzi estul. Franz, să nu pierzi estul. Oprește radioul, încetează conversația asta cu voce tare cu Thomas Mann magicianul. Mann, prietenul lui Bruno Walter. Prieten până în exil, prieten treizeci și cinci de ani. Thomas Mann, Bruno Walter și cazul Wagner. Aporia Wagner, iarăși. Bruno Walter, discipolul lui Mahler, cel pe care burghezia münchenează va sfârși alungându-l din postul de dirijor, căci, semit, păta muzica germană. În Statele Unite avea să devină

unul dintre cei mai mari dirijori din toate timpurile. De ce sunt pornit împotriva lui Wagner în seara asta? Poate e influența busolei lui Beethoven, cea care arată estul. Wagner e *zâhir*, aparența, sinistrul Occident gol. El blochează râurile subterane. Wagner e un baraj, odată cu el pârâul muzicii europene își iese din matcă. Wagner închide totul. Distruge opera. O îneacă. Opera totală devine totalitară. Ce ascunde el în sâmbure? Totul. Iluzia Totului. Cântecul, muzica, poezia, teatrul, pictura cu decorurile noastre, corpurile cu actorii noștri și chiar natura cu Rinul și caii noștri. Wagner e Republica Islamică. În ciuda interesului său pentru budism, în ciuda pasiunii pentru Schopenhauer, Wagner transformă toată această alteritate în *sine* creștin. *Învingătorii*, operă budistă, devine *Parsifal*, operă creștină. Nietzsche e singurul care a știut să se îndepărteze de această atracție. Care a știut să-i perceapă pericolul. Wagner: tuberculos. Nietzsche: sifilitic. Nietzsche gânditor, poet, muzician. Nietzsche voia să *mediteranizeze* muzica. Îi plăceau exuberanțele exotice din *Carmen*, sunetul orchestrei lui Bizet. El iubea. Nietzsche vedea iubirea însorită mergând la mare, la Rapallo, în luminile secrete ale coastei italiene, acolo unde verdele cel mai dens suferă în mercur. Nietzsche înțelesese că problema lui Wagner nu consta în vârfurile pe care le urcase, ci în imposibilitatea succesiunii, moartea unei tradiții care nu mai era înviată de alteritate. Oribila modernitate wagneriană. *Apartenența la Wagner se plătește scump*. Wagner a vrut să fie o stâncă izolată, a zdrobit bărcile tuturor succesorilor de recifuri.

Pentru Nietzsche, creștinismul regăsit din *Parsifal* e insuportabil. Graalul lui Parsifal sună aproape ca o injurie personală. Închiderea în sine, în iluzia catolică.

Wagner e o calamitate pentru muzică, afirmă Nietzsche. O maladie, o nevroză. Remediul e

Carmen – Mediterana și Orientul spaniol. Boema. Un mit al iubirii cu totul diferit de cel al lui Tristan. Muzica trebuie pervertită, Nietzsche nu spune nimic altceva. Nietzsche a asistat la douăzeci de reprezentații cu *Carmen*. Sângele, violența, moartea, taurii; iubirea ca lovitură a sorții, ca acea floare care e aruncată și condamnă la suferință. Această floare care se usucă împreună cu voi în închisoare și vă condamnă la suferință. Tragic. Pentru Bizet, Orientul înseamnă Italia – în Sicilia tânărul Bizet, răsfățatul Romei, descoperă urmele maurilor, cerurile arzătoare de pasiune, lămâii, moscheile devenite biserici, femeile îmbrăcate în negru din nuvelele lui Mérimée, acel Mérimée pe care Nietzsche îl adora. Într-o scrisoare, vizionarul mustăcios (scrisoarea numită a „peștelui zburător", în care declară că trăiește „straniu, pe creasta valurilor") declară că, de fapt, *coerența tragică* a lui Mérimée trece în opera lui Bizet.

Bizet s-a căsătorit cu o evreică și inventează o Boemă. Bizet s-a căsătorit cu fiica lui Halévy, compozitorul *Evreicei*, lucrarea cea mai jucată la Opera din Paris până în anii 1930. Se povestește că Bizet a murit când dirija *Carmen*, în timpul trioului Taroturilor, chiar în momentul în care cele trei cartomante țigănci pronunțau cuvântul *moartea! moartea!* întorcând cartea fatală. Mă întreb dacă e adevărat. Există o întreagă rețea de muritori boemi în literatură și muzică, de la Mignon, androginul din *Wilhelm Meister* de Goethe și până la Carmen, trecând prin scandaloasa Emeralda a lui Hugo – ca adolescent, eram foarte speriat de *Isabella din Egipt*, romanul lui Achim von Arnim, soțul Bettinei Brentano; încă-mi amintesc începutul textului, atât de sumbru, în care bătrâna Țigancă îi arată tinerei Bella un punct de pe colină, spunându-i că e o spânzurătoare dincolo de râu; tatăl tău spânzură acolo. Nu plânge, îi zice, în noaptea asta vom merge să-i aruncăm corpul în râu pentru a fi dus în

Egipt; ia această farfurie cu carne și acest pahar de vin și du-te să mănânci și să bei în cinstea lui. Și mi-o imaginam, sub acea lună implacabilă, pe copilă contemplând de la depărtare spânzurătoarea în care se legăna cadavrul tatălui ei; o vedeam pe Bella, singură, mâncând carnea și bând vinul și gândindu-se la ducele Țiganilor, acest tată al cărui cadavru avea să trebuiască să-l dea jos de pe spânzurătoare pentru a-l încredința torentului, torent atât de puternic, încât avea puterea de a duce cadavrul de cealaltă parte a Mediteranei, în Egipt, patrie a Morților și a Boemilor și, în imaginația mea încă infantilă, toate peripețiile terifiante cu care continuă aventura Bellei, fabricarea homunculusui magic, întâlnirea cu tânărul Carol Quintul, toate acele lucruri nu însemnau nimic, în comparație cu acest început oribil, rămășițele ducelui Michel scrâșnind în noapte din înălțimea stâlpului dreptății, copila singură cu cina funebră. Țiganca mea e Bella, nu Carmen: prima dată când părinții mei m-au luat la Opera din Viena, rit de trecere al oricărui copil burghez, a fost la o reprezentație cu *Carmen,* dirijată de Carlos Kleiber – fusesem fascinat de orchestră, de sunetul orchestrei, de numărul muzicienilor; de rochiile fâlfâitoare ale cântărețelor și de erotismul arzător al dansurilor, dar teribil de șocat de oribila pronunție franceză a acestor zeițe: acolo, în locul unui excitant accent spaniol, Carmen era rusoaică și Micaëla, nemțoaică, le spunea soldaților *Nu, nu, prieten regăsit*, lucru care-mi părea (ce vârstă puteam să am, poate doisprezece ani) absolut amuzant. Mă așteptam la o operă franceză situată în Spania sălbatică și nu înțelegeam absolut nimic nici din dialogurile vorbite, nici din ariile pronunțate într-un jargon marțian despre care nu știam că era, din nefericire, limba operei de azi. Pe scenă era un talmeș-balmeș săltăreț, țigani, militari, măgari, paie, cuțite, te așteptai să vezi ieșind din culise un taur în

carne și oase, pe care Escamillo (rus și el) l-ar fi cumpărat pe loc; Kleiber țopăia la pupitru, încercând să facă orchestra să cânte mai tare, mai tare, mereu mai tare, cu accente atât de deplasate, încât până și măgarii și caii, cu coapsele sub rochii și cu sânii ieșiți din decolteuri, păreau o sălbatică paradă campestră – trianglurile băteau dezlănțuit, alămurile suflau atât de puternic, încât făceau să zboare părul violonistelor și fustele flautistelor, instrumentele cu coarde acopereau vocile corului, ai cărei membri sunt obligați să urle ca măgarii și caii pentru a se face auziți, pierzând orice nuanță; doar corul copiilor, *Avec la garde montante* etc., părea să se amuze de această emfază, strigând și ei care mai de care și fluturând armele de lemn. Erau atât de mulți oameni pe scenă, încât te întrebai cum puteau să se miște fără să cadă în fosa orchestrei, șepci, căciuli de blană, pălării, trandafiri în coafuri, umbrele, pușți, o masă de oameni, o magmă compusă din muzică și viață, creând o confuzie fără limită, sporită, în amintirea mea (dar memoria exagerează întotdeauna), de dicția actorilor, care făcea textul să semene cu o bolboroseală – din fericire, mama mea, răbdătoare ca întotdeauna, îmi povestise dinainte istoria funestă a iubirii lui Don José pentru Carmen; îmi amintesc perfect întrebarea mea: dar de ce o omoară? Dacă o iubește, de ce o înjunghie? Și, dacă nu o mai iubește, dacă s-a căsătorit cu Micaëla, atunci cum de încă poate să o urască atât de mult, încât să o ucidă? Istoria-mi părea foarte improbabilă. Mi se părea foarte ciudat ca Micaëla, singură, să reușească să găsească sălașul contrabandiștilor din munți, de vreme ce poliția nu reușise. La fel, nu înțelegeam de ce, la finalul Actului întâi, Don José o lăsa pe Carmen să evadeze din închisoare, de vreme ce abia dacă o cunoștea. Totuși, mutilase o tânără cu un cuțit. Don José nu avea niciun fel de simț al dreptății? Era deja un asasin? Mama mea se plângea că nu

înțelegeam nimic din puterea iubirii. Din fericire, exuberanța kleiberiană mi-a permis să uit povestea și să mă concentrez pe acele corpuri de femei dansând pe scenă, pe veșmintele și pozele lor sugestive, pe seducția lascivă a dansurilor lor. Boemele sunt o istorie a pasiunii. De la *Țigăncușa* lui Cervantes, țiganii au reprezentat în Europa o alteritate de dorință și violență, un mit al libertății și călătoriei – până și în muzică: prin personajele pe care le furnizează operei, dar și prin melodii și ritmuri. Franz Liszt descrie, în *Despre boemă și muzica lor ungurească*, după o sinistră introducere antisemită consacrată Evreilor în artă și muzică (mereu absurdele argumente wagneriene: disimulare, cosmopolitism, absența creației, a geniului, în beneficiul imitației și talentului: Bach și Beethoven, genii, împotriva lui Meyerbeer și Mendelssohn, imitatori talentați), *libertatea* ca o primă caracteristică a „acestei stranii rase" boeme. Creierul lui Liszt, măcinat de conceptele de rasă și antisemitism, se zbate pentru a-i salva pe Țigani – se opun evreilor, subliniază el, prin faptul că nu ascund nimic, nu au Biblie și Testament proprii; sigur, Țiganii sunt hoți pentru că nu se pliază pe nicio normă, ca iubirea în *Carmen*, „care n-a ținut niciodată cont de vreo lege". Copiii boemei aleargă după „scânteia electrică a unei senzații". Sunt gata de orice pentru *a se simți*, indiferent de preț, în comuniune cu natura. Țiganul nu e niciodată mai fericit decât atunci când adoarme într-o pădure de mesteceni, ne spune Liszt, căci el simte emanațiile naturii prin toți porii. Libertate, natură, vis, pasiune: boemii lui Liszt sunt romanticii prin excelență. Dar locul în care Liszt e cel mai profund, cel mai îndrăgostit, fără îndoială, e acela în care uită frontierele rasei pe care vrea să o suprapună *Rromilor* și se interesează de contribuția lor la muzica maghiară, de motivele țigănești care hrănesc muzica maghiară – *epopeea* boemă alimentează muzica,

Liszt va deveni rapsodul acestor aventuri muzicale. Amestecul cu elementele tătare (ale căror origini, în epocă, trimit la unguri misterioși) semnează actul de naștere al muzicii ungurești. Spre deosebire de Spania, unde Țiganii nu aduc nimic bun (o veche chitară cu sunet de fierăstrău, în lâncezeala unei grote din Sacromonte sau în palatele în ruină din Alhambra nu pot fi considerate muzică, spune el), în pusta imensă a Ungariei focul țigănesc își va găsi cea mai frumoasă expresie – mi-l imaginez pe Liszt în Spania, în splendoarea uitată a ruinelor almohade sau în moscheea din Córdoba, căutând pasionat țigani pentru a le asculta muzica; la Granada a citit *Povestiri din Alhambra* de Washington Irving, a ascultat capetele abencerazilor căzând sub săbiile călăilor în bazinul fântânii cu lei – americanul Washington Irving, prietenul lui Mary Shelley și al lui Walter Scott, primul scriitor care a recuperat povestea musulmanilor din Spania, primul care a rescris cronica cuceririi Granadei și care a trăit un timp în Alhambra. E straniu că Liszt nu va fi auzit, în cântecele acestei ghitare slabe, cum spune el, altceva decât banalități: recunoaște, totuși, că a avut ghinion. Norocosul a fost Domenico Scarlatti, care, fără îndoială, în lungul său sejur în Andaluzia, la curtea Sevillei, a ascultat multe urme de muzică andaluză pierdută, transportate de Țigani în acel flamenco ce tocmai se năștea; acest aer reînvie muzica barocă și participă, prin originalitatea lui Scarlatti, la evoluția muzicii europene. Pasiunea țigănească, la granițe, în peisajele ungurești și pe colinele andaluze, își transmite energia în muzica numită „occidentală" – o piatră în plus la baza ideii lui Sarah de „construcție comună". E, de altfel, și contradicția lui Liszt: izolând în „rasa" gobiniană aportul țigănesc, îl îndepărtează, îl neutralizează; acest aport îl recunoaște, dar nu îl poate concepe decât ca pe un flux

vechi, care avea să curgă, „dinspre acest popor străin ca și evreii", în muzica ungurească a începuturilor: rapsodiile sale se intitulează *Rapsodii maghiare*, nu *Rapsodii țigănești*... Această mare mișcare de excludere „națională", construcția istorică a muzicii „germane", „italiene", „maghiare" ca expresie a națiunii omonime, în perfectă adecvare cu aceasta, e imediat contrazisă, în realitate, chiar de teoreticienii ei. Deplasările modale ale câtorva sonate de Scarlatti, alterările gamei țigănești (Liszt vorbește despre „extravaganțe bizare și străluciri jignitoare") sunt tot atâtea lovituri de cuțit aplicate armoniei clasice, lovitura de cuțit a operei *Carmen*, care însemnează cu crucea Sfântului Andrei fața uneia dintre tovarășele ei. Aș putea să-i sugerez lui Sarah să se aplece asupra țiganilor din Orient atât de puțin studiați, cinganii turci, nawarii sirieni, lulii iranieni – nomazi sau sedentari prezenți din India și până în Magreb, traversând toată Asia centrală încă din epoca sasanidă a regelui Bahrâm Gour. În poezia persană clasică, țiganii sunt liberi, veseli, muzicanți; au frumusețea lunii, dansează și seduc – sunt obiecte ale iubirii și dorinței. Nu știu nimic despre muzica lor, e diferită de cea din Iran sau, din contră, tocmai acesta e substratul din care cresc modalitățile iraniene? Între India și câmpiile Europei de Est fierbe sângele liber al limbilor lor misterioase, împreună cu tot ce au dus cu ei în peregrinările lor – desenând o altă hartă, secretă, aceea a unei imense țări care se întinde de la Hindus și până la Guadalquivir.

Mă învârtesc în jurul iubirii. Amestec cu linguriță în ceașca goală. Mai vreau un ceai? Cert e că nu am somn. Ce-ncearcă Destinul să-mi spună astă-noapte? Aș putea să-mi dau în cărți, dacă aș avea cea mai vagă competență în materie, m-aș arunca peste cărțile de Tarot. *Madame Sosostris, famous clairvoyante, is known to be*

the wisest woman in Europe, with a wicked pack of cards.[1] Iată cartea mea, Marinarul Fenician Înecat. Spânzuratul oriental acvatic, pe scurt. *Temeți-vă de moartea prin înecare!* Sau la Bizet:

Dar dacă trebuie să mori,
Dacă vorba aceasta formidabilă
E scrisă-n soartă,
Să reîncepi de douăzeci de ori,
Harta nemiloasă
Va repeta:
Moartea!
Încă! Încă!
Mereu moartea!
Încă! Disperarea!
Mereu moartea!

Să mori de mâna lui Carmen sau de a lui Madame Sosostris e cam același lucru, zic francezii. Vestea morții apropiate, ca în frumoasa sobrietate a post-scriptumului uneia dintre ultimele scrisori ale lui Nietzsche, uriașul cu mustață albă,

P.S.: În iarna asta rămân la Nisa. Adresa mea estivală e: Sils Maria, Haute-Engadine, Elveția. Nu mai predau la Universitate. Sunt pe trei sferturi orb.

care sună ca un epitaf. Ne e greu să ne imaginăm că există o ultimă noapte, că suntem deja pe trei sferturi orbi. Sils în Engadine se numără printre cele mai frumoase peisaje montane din Europa, se zice. Lacurile Sils

[1] „Madame Sosostris, celebra clarvăzătoare, se spune că ar fi cea mai înțeleaptă femeie din Europa, cu pachetul ei de cărți periculos" – în lb. engl. în orig. (n. red.).

și Silvaplana, pe care Nietzsche avea să le ocolească pe jos. Nietzsche, persanul, Nietzsche, cititorul Avestei, ultimul sau primul zoroastrian din Europa, orbit de lumina focului Ahurei Mazda, Marea Străluminare. Mereu întâlniri și reîntâlniri; Nietzsche, îndrăgostit de Lou Salomé, aceeași Lou care avea să se mărite cu un orientalist, Friedrich Carl Andreas, specialist în limbi iraniene, orientalist care nu va reuși să se sinucidă cu lovituri de cuțit, pentru că ea i se refuza, înnebunindu-l de dorință; Nietzsche se întâlnește cu Annemarie Schwarzenbach la Sils-Maria, unde soții Schwarzenbach aveau un splendid palat; Annemarie Schwarzenbach se întâlnește cu fantoma lui Nietzsche la Teheran, loc în care călătorește de mai multe ori; Annemarie Schwarzenbach se întâlnește cu Thomas Mann și Bruno Walter prin Erika și Klaus Mann, cei cărora le adresează acele scrisori disperate din Siria și Iran. Annemarie Schwarzenbach îl întâlnește fără să știe pe Arthur de Gobineau în valea Lahrului, la câteva zeci de kilometri în nordul Teheranului. Busola arată întotdeauna estul. În Iran, Sarah mă duce să vizitez aceste locuri, unele după altele: vila Farmaniyé, unde Annemarie va locui cu soțul ei, tânărul diplomat francez Claude Clarac, casă frumoasă, cu colonade neopersane, cu o grădină magnifică, azi reședința Ambasadorului Italiei, om afabil, încântat să ne facă turul locuinței sale și să afle că melancolica elvețiancă a locuit acolo o vreme – Sarah strălucește în umbra arborilor, părul ei seamănă cu peștii aurii ce străbat apa întunecată; fericirea de a descoperi această casă se transformă într-un zâmbet infinit; sunt atât de bucuros eu însumi de fericirea ei infantilă, încât mă simt plin de o beatitudine primăvăratică, puternică asemenea parfumului nenumăraților trandafiri din Teheran. Vila e somptuoasă – faianțele qadjare de pe pereți spun poveștile eroilor persani; mobilierul,

mare parte de epocă, oscilează între vechea Europă și nemuritorul Iran. Clădirea a fost modificată și mărită în anii 1940, e un foarte complicat melanj între arhitectura neogotică italiană și secolul al XIX-lea persan, un amestec mai degrabă armonios. Orașul din jurul nostru, atât de dezagreabil uneori, se îmblânzește în această viziune cu Sarah îngenuncheată pe un ghizd și cu mâna ei albă, deformată de apa unui bazin acoperit cu nuferi. O regăsesc în Iran la câteva luni după Paris și susținerea tezei de doctorat, la multe luni după căsătoria ei și gelozia mea, după Damasc, Alep și ușa închisă a camerei de la hotelul Baron, trântită în față – durerea se șterge încet-încet, toate durerile se șterg, rușinea e un sentiment care-l imaginează pe celălalt în sine, care preia controlul asupra vederii celuilalt, o dedublare, și acum, când îmi târșâi papucii către salon și biroul meu, împiedicându-mă, ca de obicei, de suportul de umbrele din porțelan invizibil în întuneric, îmi spun că am fost penibil cu răceala mea și cu toate intrigile posibile până când am regăsit-o în Iran, căutând subiecte de cercetare, burse, invitații care să mă ducă la Teheran, complet orbit de această idee fixă, până la a-mi da peste cap iubitele mele planuri universitare; toată lumea mă întreba, la Viena, de ce Teheran, de ce Persia? Istanbul și Damasc, mai treacă-meargă, dar Iran? și trebuia să inventez raționamente contorsionate, interogații asupra „sensului tradiției muzicale", asupra poeziei persane clasice și ecourilor sale în muzica europeană sau să emit o sentință peremptorie ca: „trebuie să mă întorc la surse", care avea avantajul de a-i reduce imediat la tăcere pe curioși, sigur fusesem atins de grația sau, mai frecvent, de iureșul nebuniei.

Uite, am pornit calculatorul din reflex, Franz, știu ce vrei să faci, vrei să răsfoiești istorii vechi, însemnările din Teheran, vrei să recitești e-mailurile de la Sarah și știi

că nu e o idee bună, mai bine îți mai faci un ceai și te duci la culcare. Sau hai, corectează, corectează acest memoriu infernal despre operele orientaliste ale lui Gluck.

Un fum de opiu iranian, fum de amintire, e un gen de uitare, uitare a nopții care înaintează, a bolii care învinge, a orbirii care ne învăluie. Poate asta îi lipsea lui Sadegh Hedayat când a deschis gazul la maximum, în Paris, în aprilie 1951, o pipă de opiu și amintire, o companie: cel mai mare prozator iranian al secolului XX, cel mai sumbru, cel mai amuzant și cel mai răutăcios sfârșește abandonându-se morții prin epuizare; se lasă să treacă, nu mai rezistă, viața nu îi mai pare demnă de a fi continuată, aici sau acolo, jos – perspectiva de a se întoarce în Teheran îi e la fel de insuportabilă ca aceea de a rămâne în Paris, plutește, plutește în acest studio pe care l-a obținut cu atâtea greutăți pe strada Championnet din Paris, Orașul Luminilor, din care vede atât de puțin. La Paris îi plac braseriile, coniacul și ouăle fierte, căci e vegetarian de mult, de pe vremea călătoriei în India; la Paris îi place amintirea orașului pe care l-a cunoscut în anii 1920 și această tensiune între Parisul tinereții sale și cel din 1951 – între tinerețea sa și 1951 – e o durere cotidiană, care-l însoțește în plimbările sale prin Cartierul Latin și în nesfârșitele peregrinări prin suburbii. Frecventează (dar e mult spus) câțiva iranieni, exilați ca și el; acești iranieni consideră că îi privește de sus, că e puțin disprețuitor, lucru probabil adevărat. Nu mai scrie mult. „Nu scriu decât pentru umbra mea proiectată de lampă pe un zid; trebuie s-o fac să mă cunoască." Ultimele texte le va arde. Nimeni nu a iubit și nu a urât atât de mult Iranul, povestea Sarah. Nimeni nu a fost atât de atent la limba vorbită pe stradă, la personajele străzii, la bigoți, la cei umili, la cei puternici. Nimeni nu a știut să construiască în același timp o critică atât de sălbatică și un elogiu atât de uriaș

pentru Iran ca Hedayat. Era, poate, un om trist, mai ales la sfârșitul vieții sale, în același timp acide și amare, dar nu e un scriitor trist, nici gând.

Ca și pe Hedayat, Parisul m-a intimidat întotdeauna; strania violență pe care ți-o transmite, mirosul de arahide călduțe al zonei metropolitane, obiceiul locuitorilor de a alerga, în loc de a merge, de a alerga cu ochii în pământ, gata să răstoarne totul în calea sa ca să ajungă la destinație; mizeria, mizeria care pare să se acumuleze încontinuu în oraș de pe vremea lui Napoleon; fluviul atât de nobil și atât de încătușat în malurile sale pavate, semănate cu monumente distinse și atât de diferite între ele; totul, sub ochiul slab și lăptos al Sacré-Coeur, îmi pare încă de o frumusețe baudelairiană, monstruoasă. Paris, capitala secolului al XIX-lea și a Franței. Nu am putut niciodată să mă despart, la Paris, de ezitările mele de turist și de franceza mea, chiar dacă mă mândresc că o vorbesc cursiv, sobru, perfect, e, totuși o limbă în exil – am impresia că înțeleg doar un cuvânt din două și chiar mai rău, culmea umilinței, adesea mi se repetă frazele: de la Villon și sfârșitul Evului Mediu, în Paris nu se vorbește decât jargon. Și nu-mi dau seama dacă aceste trăsături de caracter fac Viena și Berlinul să pară blânde și provinciale sau dacă, dimpotrivă, Parisul e cel care rămâne scufundat în provincialism, izolat în inima acestei Île de France, al cărei nume stă, poate, la originea singularității orașului și a locuitorilor săi. Sarah e o adevărată pariziancă, dacă acest adjectiv are sens cu adevărat – în orice caz, s-a născut în oraș, a crescut în el și, pentru ea, „Doar Parisul e-n regulă". Și la fel pentru mine, trebuie să recunosc că Sarah, chiar sleită de surmenaj, cu ochii ușor încercănați și cu părul tuns mai scurt decât de obicei, ca și cum ar fi intrat la mănăstire sau la închisoare, cu mâinile albe și aproape osoase, cu verigheta rămasă prea mare și jucându-i pe deget,

rămânea idealul frumuseții feminine. Ce pretext găsisem pentru acest scurt sejur parizian, nu mai știu; locuiam într-un mic hotel, aproape de piața Saint-Georges, una dintre acele piețe cu proporții miraculoase transformate în infern de automobile – ceea ce nu știam era că „la doi pași de piața Saint-Georges" (spunea pliantul pe care trebuise să-l aleg, inconștient, din cauza consonanțelor prietenești ale numelui acestui sfânt, mult mai familiar decât, să zicem, Notre-Dame-de-Lorette sau Saint-Germain-L'Auxerrois) însemna, din păcate, la doi pași de Place Pigalle, monument gri, supus la tot felul de atrocități vizuale, unde hostessele de baruri te târau de braț pentru a-ți oferi un pahar și nu te lăsau să pleci decât după ce te tratau copios, sigure pe surplusul de virilitate pe care-l declanșau invectivele, fie ele grăbite sau neputincioase. Curios, această piață Pigalle (și străzile adiacente) se afla între Sarah și mine. Apartamentul lui Sarah și Nadim era situat un pic mai sus, în Piața Abbesses, la jumătatea distanței (o, Paris!) dintre târfele din Pigalle și măicuțele de la Sacré-Coeur și, dincolo de Colina pe care comunarzii își rostogoleau tunurile, către ultimul sălaș al lui Sadegh Hedayat. Nadim era în Siria în momentul vizitei mele, lucru care mă aranja de minune. Cu cât tânjeam mai mult să o revăd pe Sarah pe aceste străduțe care trec fără avertisment de la sordid la turistic și de la turistic la burghez, cu atât mai mult îmi dădeam seama că încă speram, o speranță nebună care refuza să-și spună numele, și apoi, coborând scara mare a străzii Mont-Cenis, după ce mă rătăcisem un pic și întâlnisem o podgorie surprinzătoare, ascunsă între două case ale cărei butoaie vechi mi-au amintit de Viena și Nussdorf, pas cu pas către primăria arondismentului al 18-lea, către sărăcia și simplitatea foburgurilor care urmează după ostentația din Montmartre, această speranță se dilua în griul care părea să-i întristeze și pe

arborii de pe strada Custine, arbori închiși în grilajele de fontă, această limitare atât de pariziană a vegetalului (nimic nu reprezintă mai deplin spiritul modern decât această idee stranie, grilajul pentru arbori. Încearcă să te convingă că aceste impozante piese din fier sunt acolo pentru a proteja castanul sau platanul, pentru binele lor, pentru a evita să le fie afectate rădăcinile, nu există, cred, reprezentare mai teribilă a luptei pe viață și pe moarte dintre oraș și natură, nici semn mai elocvent al victoriei primului asupra celei de-a doua) și când am ajuns în sfârșit, după câteva ezitări, la o primărie, o biserică și un giratoriu zgomotos în Piața Championnet, Parisul ar fi putut să le dea dreptate speranțelor mele. Locul ar fi putut fi agreabil, chiar plăcut; unele imobile erau elegante, cu cele cinci etaje ale lor și mansardele sub acoperișuri de zinc, dar majoritatea buticurilor păreau abandonate; strada era pustie, urâtă, interminabilă. În fața clădirii lui Hedayat se afla un ansamblu curios, o casă veche și joasă, fără îndoială din secolul al XVIII-lea, lipită de o uriașă clădire din cărămidă, care marca intrarea într-o parcare pentru autobuzele pariziene. Așteptând-o pe Sarah, am tot timpul să observ ferestrele de la 37 *bis,* locul în care Hedayat decisese să încheie socotelile cu existența, lucru care, sub cerul decolorat, de un gri-pal, nu incita în mod deosebit la veselie. Mă gândeam la acest bărbat de patruzeci și opt de ani, izolând ușa bucătăriei cu cârpe înainte de a deschide gazul, lungindu-se pe o pătură așezată pe podea și adormind pentru totdeauna. Orientalistul Roger Lescot încheiase mai mult sau mai puțin traducerea după *Bufnița oarbă,* dar edițiile Grasset nu o voiau sau nu aveau mijloacele să o publice. José Corti, librar și editor al suprarealiștilor, avea să fie fascinat de textul care apărea la doi ani după moartea autorului. *Bufnița oarbă* e un vis despre moarte. O carte violentă, de un erotism

sălbatic, în care timpul e un abis al cărui conținut refulează într-o vomă mortală. O carte de opiu.

A sosit și Sarah. Mergea repede, cu geanta în bandulieră, cu capul ușor într-o parte; nu mă văzuse. În ciuda distanței, am recunoscut-o după culoarea părului, după speranța care se insinua din nou în inima mea într-o încleștare angoasată. E în fața mea, cu fustă lungă, botine, imensă eșarfă galben-brun. Îmi întinde mâinile, zâmbește, spune că e foarte fericită să mă revadă. Bineînțeles că n-ar fi trebuit să-i zic imediat că slăbise, că era palidă, încercănată, nu era foarte deștept din partea mea; dar eram așa de surprins de aceste transformări fizice, angoasa mă împingea atât de tare să fac lucruri inutile, încât nu m-am putut opri și ziua, acea zi pe care o provocasem, muncisem, așteptasem, visasem se lansa pe un drum lamentabil. Sarah era vexată – avea să încerce să nu lase să se vadă nimic și, odată încheiată vizita la apartamentul lui Hedayat (în fine, mai ales vizita pe casa scării, căci locatarul din acel moment refuzase să ne deschidă: era, după Sarah, care vorbise cu el la telefon în seara precedentă, foarte superstițios și terorizat că un străin misterios își putuse pune capăt zilelor pe linoleumul din bucătăria lui), în timp ce urcam înapoi strada Championnet, către est, apoi o luam pe strada Damrémont, în direcția cimitirului Montmartre, pentru a ne opri să luăm prânzul la un restaurant turcesc, avea să păstreze o tăcere încăpățânată, eu m-am lansat într-o vorbărie isterică – înecații se zbat, dau din mâini și din picioare; încercam să o amuz sau, cel puțin, să o interesez cu ceva; i-am spus ultimele știri din Viena, atât cât există noutăți acolo, am bălmăjit despre liedurile orientale ale lui Schubert, pasiunea mea din acel moment, apoi despre Berlioz, al cărui mormânt aveam să-l vedem, și despre lectura mea foarte personală a operei *Troienii*, moment în care s-a oprit în mijlocul trotuarului și m-a privit, pe jumătate surâzând.

– Franz, mă îmbeți de cap. E incredibil. Vorbești fără întrerupere de kilometri întregi. Doamne, cât ești de guraliv!

M-am simțit foarte mândru de cuvintele mele frumoase, care o îmbătaseră, și nu înțelegeam să mă opresc de bunăvoie.

– Ai dreptate, vorbesc, vorbesc și nu te las să zici nimic. Deci zi-mi! Teza merge? Termini curând?

Lucru care a avut un efect neașteptat, dacă nu nesperat: Sarah a oftat lung, acolo, pe trotuarul de pe strada Damrémont, și-a luat fața în mâini, apoi a scuturat din cap, a ridicat brațele spre cer și a scos un urlet prelung. Un strigăt disperat, un strigăt către zei, plin de furie, care m-a lăsat fără grai, surprins, rănit, cu ochii cât cepele. Apoi a tăcut, s-a întors spre mine și a oftat din nou.

– Hai să luăm masa!

Vizavi era un restaurant cu decor exotic, cu draperii, perne, tot felul de obiecte, vechituri la fel de prăfuite ca vitrina opacă de murdărie, restaurant în care eram singurii clienți, căci era ora douăsprezece și parizienii, mândrindu-se, fără îndoială, cu influențe mai meridionale, cu o libertate mai mare decât a concetățenilor lor, iau prânzul târziu. Dacă se aventurează vreodată să dejuneze în acel loc... Mi s-a părut că eram singurii clienți ai săptămânii și poate chiar ai lunii, într-atât a fost de surprins patronul (așezat la o masă, încercând să-și bată recordul personal la Tetris) când ne-a văzut. Patron ale cărui fizic brutal, accent, umor negru și tarife dovedeau că era cu totul și cu totul parizian: nebuni după dulceața orientală, nimeriserăm în singurul restaurant turcesc ținut de un autohton, care nici măcar nu se deranja să-și lase jocul ca să ne primească oftând chiar și după ce și-a terminat partida.

Era rândul meu să tac, rănit mortal de urletul ridicol al lui Sarah. Dar cine se credea, totuși? Îmi dau silința,

și ce obțin? Țipete de harpie. Aere de superioritate. După câteva minute din această liniște răzbunătoare, cu moaca bosumflată după meniul de cafele, a binevoit să-și ceară scuze.

– Franz, îmi pare rău, iartă-mă, regret, nu știu ce m-a apucat. Dar nu putem spune că ușurezi lucrurile.

(*Îngrozitor de supărat, cu accente patetice*): – Nu-i nimic, să nu mai vorbim despre asta. Să vedem mai degrabă ce e comestibil în somptuosul local în care ne-ai adus.

– Putem merge în altă parte, dacă vrei.

(*Definitiv, cu o undă de ipocrizie*): – Nu poți să pleci din restaurant după ce te-ai așezat și ai citit meniul. Cum spuneți voi în Franța: când vinul e tras, trebuie băut.

– Pot pretexta o indispoziție. Dacă nu-ți schimbi atitudinea, chiar *voi fi* indispusă.

(*Viclean, în continuare ascuns după meniu*): -Ești indispusă? Asta ar explica schimbările de dispoziție.

– Franz, ai să reușești să mă scoți din minți. Dacă mai continui, plec, mă întorc la lucru.

(*Laș, înspăimântat, confuz, așezând brusc meniul pe masă*):

– Nu, nu, nu pleca, spuneam asta ca să te supăr, sunt sigur că mâncarea e foarte bună aici. Delicioasă, chiar.

Se pune pe râs. Nu-mi mai amintesc ce am mâncat, îmi amintesc doar micul *ding* al cuptorului cu microunde care răsuna în restaurantul pustiu chiar înainte de sosirea farfuriilor. Sarah îmi vorbea despre teza ei, despre Hedayat, Schwarzenbach, despre dragile ei personaje; despre oglinzile dintre Orient și Occident pe care voia să le spargă, spunea ea, prin continuitatea călătoriei. Să aducă la zi rizomii acestei construcții comune a modernității. Să arate că „orientalii" nu erau excluși, ci, dimpotrivă, ei erau adesea cei care inspirau și inițiau mișcarea, participând activ la ea; să arate, la

urma urmei, că teoriile lui Said deveniseră, parcă împotriva lor înselor, unul dintre instrumentele de dominaţie cele mai subtile cu putinţă: chestiunea nu se punea dacă Said avea sau nu dreptate, în viziunea sa despre orientalism; problema era breşa, fisura ontologică pe care cititorii săi o admiseseră între un Occident dominator şi un Orient dominat, breşă care, deschizându-se mult dincolo de ştiinţa colonială, contribuia la realizarea modelului astfel creat, finaliza *a posteriori* scenariul de dominaţie împotriva căruia dorea să lupte gândirea lui Said. În timp ce istoria putea fi citită complet diferit, spunea ea, putea fi scrisă în cu totul alt fel, prin separare şi continuitate. Avea să vorbească mult despre Sfânta Treime postcolonială, Said, Bhabha, Spivak; despre chestiunea imperialismului, despre diferenţă, despre secolul XXI faţă în faţă cu violenţa, aveam mai mult ca niciodată nevoie să ne dezicem de această idee absurdă a alterităţii absolute a islamului şi să recunoaştem nu numai terifianta violenţă a colonialismului, ci şi tot ce Europa îi datora Orientului – imposibilitatea de a le separa, necesitatea schimbării perspectivei. Trebuia găsită, spunea ea, dincolo de căinţa oarbă a unora sau de nostalgia colonială a altora, o nouă viziune care să-l includă pe celălalt în sine. De ambele părţi.

Decorul era de circumstanţă: falsele ţesături anatoliene, asociate cu bibelourile *made in China* şi cu moravurile foarte pariziene ale patronului păreau cel mai bun exemplu pentru a-i acredita teza.

Orientul e o construcţie imaginară, un ansamblu de reprezentări şi oricare dintre ele, indiferent unde s-ar afla, împinge la invidie. E naiv să credem, continua Sarah pe o voce ridicată, că acest bagaj de imagini orientale e azi specific Europei. Nu. Aceste imagini, acest cufăr cu comori, sunt accesibile tuturor şi toţi adaugă, pe măsura producţiilor culturale, noi vignete, portrete,

muzici. Algerieni, sirieni, libanezi, iranieni, indieni, chinezi, toți adaugă câte ceva în acest cufăr de călătorie, în acest imaginar. O să iau un exemplu foarte real și foarte frapant: prințesele cu văl și covoarele zburătoare ale studiourilor Disney pot fi văzute ca „orientaliste" și „orientalizante"; ele corespund în realitate ultimei expresii a acestei construcții recente a unui imaginar. Nu degeaba aceste filme sunt nu numai autorizate în Arabia Saudită, ci și omniprezente. Toate scurtmetrajele didactice (care predau rugăciunea, postul, viața de bun musulman) le copiază. Conservatoarea societate saudită contemporană e un film de Walt Disney. Wahabbismul e un film de Disney. Făcând asta, cineaștii care lucrează pentru Arabia Saudită adaugă imagini la fondul comun. Alt exemplu, foarte șocant: decapitarea în public, cea cu sabia curbată și călăul în alb sau, și mai înspăimântător, tăierea beregatei până se desprinde capul. Tot o construcție comună care pornește din surse musulmane transformate prin toate imaginile modernității. Aceste atrocități își ocupă locul în lumea imaginală; ele urmează construcția comună. Noi, europenii, le privim cu oroarea alterității; dar această alteritate e la fel de înfricoșătoare pentru un irakian sau un yemenit. Chiar și ceea ce respingem, ceea ce urâm, provine din această lume imaginală comună. Ceea ce identificăm în aceste atroce decapitări ca „altul", „diferit", „oriental" e la fel de „altul", „diferit", „oriental" și pentru un arab, un turc sau un iranian.

Ascultam distrat, contemplând-o absorbit: în ciuda cearcănelor și a slăbiciunii, fața ei era puternică, hotărâtă și tandră în același timp. Privirea îi era aprinsă de focul ideilor; pieptul ei părea mai mic decât cu câteva luni înainte; decolteul puloverului de cașmir negru lăsa să se vadă broderii de aceeași culoare, limita unui corsaj a cărui linie fină, sub lână, la mijlocul umărului, lăsa să

se ghicească breteaua. Petele de roşeaţă de pe stern urmau linia dantelei şi urcau până la claviculă; vedeam capătul osului sub care atârnau cerceii, două piese heraldice imaginare, gravate cu blazoane necunoscute. Părul şi-l ţinea strâns sus, prins într-o clamă mică, de argint. Mâinile ei albe, cu vene lungi şi albăstrii, se mişcau prin aer, scandând discursul. Abia dacă se atinsese de conţinutul farfuriei. Mă gândeam din nou la Palmira, la contactul cu corpul ei, aş fi vrut să dispar în ea, să mă resorb. Trecuse la un alt subiect, dificultăţile ei cu Gilbert de Morgan, coordonatorul ei de teză, pe care, îmi reamintea, îl cunoscusem la Damasc; era neliniştită de căderile lui psihice, de crizele de alcoolism şi disperare – şi, mai ales, de propensiunea lui nefericită de a căuta salvarea în zâmbetele studentelor din primul şi al doilea an. Se bucura de asta de parcă frumuseţea era contagioasă. Şi nu toate erau de acord să se lase vampirizate. Această evocare îmi inspira un surâs lasciv şi o mică ricană, care avea să-mi aducă o ceartă straşnică, Franz, nu e amuzant, eşti la fel de machist ca el. Femeile nu sunt obiecte etc. Oare-şi dădea seama de dorinţa mea, oricât de ascunsă era, oricât de deghizată în consideraţie şi respect? Iarăşi a schimbat subiectul. Relaţia ei cu Nadim era din ce în ce mai complicată. Se căsătoriseră, îmi spunea în şoaptă, pentru a facilita venirea lui în Europa. După câteva luni la Paris, lui îi lipsea Siria; la Damasc sau la Alep, era un interpret reputat; în Franţa, era un emigrant în plus. Sarah era aşa de absorbită de lucrul la teza ei, încât, din nefericire, nu a putut să-i consacre decât foarte puţin timp; Nadim era supărat pe ţara lui adoptivă, vedea peste tot rasişti şi islamofobi; visa să se întoarcă în Siria, lucru permis în sfârşit de obţinerea unui permis de şedere definitiv. Erau mai mult sau mai puţin separaţi, spunea ea. Se simţea vinovată. Era, în mod evident, epuizată; brusc, în ochi i-au

strălucit lacrimi. Nu-şi dădea seama de speranţele egoiste pe care aceste confesiuni le năşteau în mine. Ea s-a scuzat, eu am încercat stângace să o liniştesc, după teză totul va fi bine. După teză se va trezi fără post, fără bani, fără proiecte, spune ea. Muream de dorul de a-i spune că o iubesc ca un disperat. Această frază s-a transformat în gura mea şi a devenit o propoziţie bizară: ai putea să te instalezi la Viena o vreme. Mai întâi, blocată, a zâmbit, merci, e foarte drăguţ din partea ta. E drăguţ să-ţi faci griji pentru mine. Foarte. Şi, magia fiind un fenomen rar şi trecător, această clipă a fost repede întreruptă de patron: ne-a pus în faţa ochilor o notă de plată pe care nu o ceruserăm, într-o înspăimântătoare cupă de bambus, împodobită cu pictura unei păsări. „*Bolboli khoun djegar khorad o goli hâsel kard*, o rândunică rănită, care pierdea sânge, a dat naştere unui trandafir", mă gândeam eu. Am spus doar „Bietul Hafez!", Sarah a înţeles imediat la ce făceam aluzie şi a râs.

Apoi am pornit spre cimitirul Montmartre şi compania liniştitoare a mormintelor.

Stranii dialogurile care se nasc în geografia aleatorie a cimitirelor, mă gândeam reculegându-mă dinaintea orientalistului Heinrich Heine („Unde fi-va ultimul popas al călătorului obosit, sub palmierii din Sud sau sub teii Rinului?" – nimic din toate astea, sub castanii din Montmartre), o liră, trandafiri, un fluture din marmură, o față fină, aplecată înainte între o familie Marchand și o doamnă Beucher, două morminte negre îl încadrează pe cel de un alb imaculat al lui Heine, care se apleacă asupra lor, tristă strajă. O rețea subterană leagă mormintele între ele, pe Heine de muzicienii Hector Berlioz și Charles Valentin Alkan, foarte aproape, sau de Halévy, compozitorul *Evreicei,* toți sunt aici, își țin companie, sunt apropiați. Théophile Gautier, prietenul *bunului Henri Heine,* puțin mai departe, Maxime du Camp, care avea să-l însoțească pe Flaubert în Egipt și să cunoască plăcerea cu Kuchuk Hanem și Ernest Renan cel prea creștin, trebuie că se țin dezbateri secrete între aceste suflete, noaptea, conversații animate, transmise prin rădăcinile arțarilor și focuri jucăușe, concerte subterane și silențioase, la care asistă mulțimea încântată a defuncților.

Berlioz își împărțea mormântul cu *biata lui Ofelia*, Heine fiind aparent singur în al său și acest gând, oricât de copilăresc ar fi părut, îmi provoca o ușoară tristețe.

Sarah mergea la întâmplare, se lăsa ghidată de numele din trecut, fără să consulte planul primit gratuit la intrare – pașii ei aveau să ne ducă firesc către Marie du Plessis, Dama cu Camelii, și Louise Colet, pe care avea să mi-o prezinte, dacă se poate spune așa. Eram surprins de numărul de pisici din cimitirele pariziene, tovarășii ai poeților morți la fel ca în viață: un motan enorm, verde-gri, lenevea pe un frumos mormânt necunoscut ale cărui nobile falduri nu păreau să se sinchisească nici de afronturile porumbeilor, nici de tandrețea mamiferului.

Toți culcați împreună, pisicile, burghezii, pictorii și cântăreții de varietăți – mausoleul cel mai înflorit, la care se înghesuiau toți turiștii, era cel al cântăreței Dalida, italiancă din Alexandria, foarte aproape de intrare: o statuie în picioare a artistei, înconjurată de bule din lemn, făcea un pas, în rochia ei transparentă, către mulțimea de gură-cască; în spatele ei, un soare strălucitor își proiecta razele aurii pe o placă de marmură neagră, în centrul unui arc monumental de un gri lucios: ar fi fost greu de ghicit ce zeitate venera cântăreața în timpul vieții, poate cu excepția lui Isis din Philae sau a Cleopatrei din Alexandria. Această erupție a visului oriental în învierea corpurilor cu siguranță nu le displăcea numeroșilor pictori care se bucurau de odihna veșnică în cimitirul Montmartre, printre care Horace Vernet (sarcofagul lui era foarte sobru, o simplă cruce de piatră, care contrasta cu pictura sofisticată a acestui orientalist marțial) sau Théodore Chassériau, care combină precizia erotică a lui Ingres cu furia lui Delacroix. Mi-l imaginez în solemn conciliabul cu prietenul său Gautier, de cealaltă parte a cimitirului – vorbesc despre femei, despre corpuri de femei și discută despre meritele

erotice ale statuii cântăreței din Alexandria. Chassériau a fost în Algeria, a trăit o vreme la Constantine, unde și-a așezat șevaletul și a pictat, și el, casta frumusețe misterioasă a algeriencelor. Mă întreb dacă Halil Pașa avea un tablou al lui Chassériau, fără îndoială: diplomatul otoman prieten cu Sainte-Beuve și Gautier, viitor Ministru de Externe la Istanbul, avea o colecție magnifică de picturi orientaliste și de scene erotice: avea să cumpere *Baia turcească* de Ingres și e plăcut să mă gândesc că acest turc originar din Egipt, provenit dintr-o mare familie de funcționari ai statului, colecționa de preferință pânze orientaliste, femeile din Alger, nudurile, scenele de harem. Ar fi de scris un frumos roman despre Halil Pașa din Egipt, care se alătură corpului diplomatic din Istanbul, și nu celui din țara sa, căci, explică el în scrisoarea în franceză pe care i-o scrie Marelui Vizir, „am probleme cu ochii, provocate de praful din Cairo." Își începe strălucitoarea carieră la Paris, pe postul de comisar egiptean al Expoziției internaționale din 1855, apoi în anul următor participă la Congresul care pune capăt Războiului Crimeii. Se poate să-l fi cunoscut pe Farès Chidiac, marele autor arab, drag inimii lui Sarah, care-și dă imensul roman la imprimat la Paris în același moment la imprimeria fraților Pilloy, pe bulevardul Montmartre numărul 50, la o aruncătură de piatră de acele morminte pe care le vizitam cu atâta religiozitate. Halil Pașa e înmormântat la Istanbul, cred; într-o zi mi-ar plăcea să merg cu flori la mormântul acestui Otoman al celor două maluri – nu știu deloc pe cine frecventa aici, la Viena, între 1870 și 1872, în timp ce Parisul trăia încă un război și o revoluție, această Comună care avea să-l constrângă pe amicul său Courbet la exil. Halil Pașa îl cunoaște pe Courbet în al doilea sejur parizian și îi comandă pânze – mai întâi tandrul *Somn*, cumpărat cu douăzeci de mii

de franci, evocare a luxurii și amorului homosexual, două femei adormite, goale, înlănțuite, o brunetă și o blondă, părul și carnația lor se opun minunat. Aș da mulți bani pentru o transcriere a conversației care va fi dus la această comandă și chiar mai mulți pentru a asista la următoarea, aceea a comenzii *Originii lumii:* tânărul otoman își oferă un sex de femeie în prim-plan, pictat de unul dintre artiștii cei mai dotați în privința realismului corpului, tablou absolut scandalos, direct și fără ocolișuri, care va rămâne ascuns de ochii marelui public timp de decenii. Ne imaginăm plăcerea lui Halil Pașa de a poseda o asemenea bijuterie secretă, o vulvă brună și doi sâni, pe care formatul mic le face ușor de ascuns în cabinetul său de toaletă, în spatele unui voal verde, dacă trebuie să-l credem pe Maxime du Camp, care îl detestă atât pe Courbet, cât și fantezia și bogăția otomanului. Identitatea proprietarei acestui păr pubian atât de brun și a sânilor de marmură rămâne încă de descoperit; lui Sarah i-ar plăcea mult să fie vorba de sexul lui Marie-Anne Detourbay, *alias* Jeanne de Tourbey, care a murit contesă de Loynes, care l-a făcut să viseze pe Gustave Flaubert și a fost amanta – muza – unei bune părți din Tout-Paris-ul literar al anilor 1860, bineînțeles, poate și a elegantului Halil Bey. Mormântul lui Jeanne de Tourbey se găsea undeva în acest cimitir Montmartre, nu departe de ale unor Renan sau Gautier, pe care îi primise în salonul ei în epoca în care i se dădea numele groaznic de „demi-mondenă"; noi nu l-am găsit, acest mormânt, fie că vegetația îl ascundea, fie că autoritățile, furioase să găzduiască oase pelviene atât de scandaloase vor fi decis să sustragă sarcofagul privirilor concupiscente ale trecătorilor. Lui Sarah îi plăcea să-și imagineze, sub castanii marii alei mărginite de mausolee, că pentru Halil Bey acest sex dulce, întredeschis era amintirea unei femei dorite, dar îi ceruse lui Courbet să-i ascundă

fața din discreție; putea astfel să-i contemple intimitatea fără să o compromită pe domnișoară.

Oricare ar fi identitatea reală a modelului, dacă va fi aflatăîntr-o zi, la fel de adevărat e că le datorăm Imperiului Otoman și unuia dintre diplomații săi eminenți una dintre bijuteriile picturii erotice europene. Turcii înșiși nu erau insensibili la frumusețile mirajului orientalist, departe de așa ceva, spunea Sarah – ca dovadă, Halil Bey, diplomatul colecționar sau primul pictor orientalist din Orient, arheologul Osman Hamdi, căruia-i datorăm descoperirea sarcofagelor de la Saida și a extraordinarealor tablouri cu „scene specifice" orientale.

Această călătorie în lumea minunată a amintirilor îi readusese energia lui Sarah; uita de redactarea tezei pentru a călători de la un mormânt la altul, de la o epocă la alta și, atunci când umbra neagră a Podului Caulaincourt (mormintele peste care se arcuiește stau într-o obscuritate eternă) și a pilelor sale din metal ghintuit începea să acopere necropola, am fost nevoiți, cu regret, să părăsim trecutul pentru a regăsi clocotul pieței Clichy: aveam în minte un bizar amestec de pietre de mormânt și sexe feminine, un *camposanto* cu totul și cu totul păgân, care desemna, în imaginație, o *Origine a lumii* la fel de roșcată ca părul lui Sarah, în timp ce coboram spre marea piață plină de autobuze turistice.

În ciuda eforturilor mele, acest birou e la fel de încărcat ca cimitirul Montmartre, o dezordine de neînchipuit. Pot să aranjez, să tot aranjez, nimic nu rezolvă lucrurile. Cărțile și hârtiile se acumulează cu forța unui flux căruia în van i-am așteptat refluxul. Deplasez, ordonez, fac teancuri; lumea se încăpățânează să-și reverse tomberoanele cu rahat în acest minuscul spațiu de lucru. Ca să așez calculatorul, trebuie să împing de fiecare dată aceste deșeuri așa cum măturăm o grămadă de frunze moarte. Pliante publicitare, facturi, devize de cheltuieli

pe care trebuie să le triez, clasez, arhivez. Un șemineu, uite soluția. Un șemineu sau un tocător de hârtii, ghilotina funcționarului. La Teheran, un bătrân diplomat francez ne povestea că pe vremuri, când mironosița de Republică Islamică le interzicea importul de alcool chiar și ambasadelor, scribii consulari nervoși transformaseră un vechi tăietor de hârtii manual în teasc și făceau vin în pivnița lor, în colaborare cu italienii de vizavi, pentru a se relaxa; comandau sute de kilograme de struguri buni de Oroumiyé, îi presau, îi transformau în vin în bazinele spălătoriei și apoi îl îmbuteliau. Imprimaseră chiar și etichete drăguțe, cu un mic crochiu al legației lor, *Cuvée Neauphle-le-Château*, noul nume pe care Iranul revoluționar îl impusese vechiului Bulevard al Franței, bulevardul Neauphle-le-Château. Acești demni descendenți ai călugărilor Abației din Thélème își ofereau, deci, o vagă consolare în temnița lor și se povestește că toamna tot bulevardul mirosea puternic a vinul a cărui aromă acidă scăpa din butoaie și îi scotea din minți pe polițiștii iranieni aflați la datorie în fața augustelor edificii. Rezultatele erau, bineînțeles, datorate nu numai calității vinului, ci și calității mâinii de lucru: funcționarii erau adesea înlocuiți și cutare sau cutare oenolog (de altfel, contabil, funcționar civil sau criptograf) era uneori rechemat în patria-mamă, provocând disperarea comunității, dacă plecarea trebuia să se petreacă înaintea îmbutelierii.

Nu am dat crezare acestor povestiri decât atunci când diplomatul a exhumat, în fața ochilor noștri holbați, una dintre acele divine butelci: în ciuda prafului, eticheta era încă lizibilă; nivelul lichidului scăzuse cu un sfert și dopul, acoperit de mucegai și pe jumătate ieșit din gâtul sticlei, era ca un coș umflat, verzui și striat, cu vene violet, neîndemnându-te deloc să-l scoți de acolo. Mă întreb dacă tocătorul de hârtii în chestiune

se află încă într-un subsol al Ambasadei Franței la Teheran. Fără îndoială. Un asemenea instrument ar face minuni în biroul meu – gata cu hârțogăria, transformată în fâșii de hârtie, resturi ușor de făcut ghem și de aruncat. „Studenții de pe linia Imamului" reconstituiseră cu răbdare, la Teheran, toate telegramele și rapoartele Ambasadei Americane, zile întregi de muncă; băieți și fete se înhămaseră la giganticul puzzle din coșurile de gunoi ale yankeilor, reconstituiseră cu răbdare foile trecute prin tocător, dovedind astfel că în Iran e mai bine să te servești de aceste mașini ca să presezi struguri, nu ca să distrugi documente secrete: toate telegramele confidențiale fuseseră publicate de „Studenții de pe linia Imamului, care luaseră cu asalt Ambasada, „cuib de spioni"; apăruseră vreo douăsprezece volume și striațiile de pe pagini demonstrau, dacă mai era nevoie, miracolele de răbdare de care trebuiseră să dea dovadă pentru a pune cap la cap aceste benzi cu lățimea de trei milimetri, cu singurul scop de a-l face de râs pe Unchiul Sam, publicându-i mașinațiile. Mă întreb dacă în zilele noastre distrugătoarele de hârtie funcționează încă la fel sau un inginer american a fost somat să le modifice pentru a evita ca o cohortă de studenți tiersmondiști să descifreze, înarmați doar cu lupe, secretele cel mai bine păzite ale Departamentului de Stat. La urma urmei, WikiLeaks nu e decât versiunea postmodernă a tijelor de adeziv ale studenților iranieni.

Calculatorul meu e un prieten fidel, lumina lui albăstrie e un tablou mișcător în noapte – ar trebui să schimb imaginea asta, tabloul ăsta de Paul Klee este aici de atâta timp, că nu-l mai văd, acoperit fiind de documentele de pe desktop care se acumulează ca niște hârtii virtuale. Am ritualurile mele, deschid poșta, șterge-mailurile nedorite, reclamele, newsletter-ele, în realitate nu am niciun mesaj adevărat printre cele cincisprezece

e-mailuri noi, doar cenușă, resturi ale avalanșei perpetue, de căcat, din care e formată lumea de azi. Speram să am un e-mail de la Sarah. Bun, trebuie să preiau inițiativa. Nou. Către Sarah. Subiect, despre Viena. Draga mea, am primit în această dimineață – nu, ieri dimineață, hop – extrasul tău, nu știam că se mai publică... Mulțumesc mult, dar ce oroare acel vin al morților! Sunt preocupat, cel puțin. Tu ești bine? Ce faci la Sarawak? Aici e doar rutina. Târgul de Crăciun se va deschide în mijlocul universității. Atroce arome de vin fiert și cârnați. Crezi că te reîntorci în Europa curând? Dă-mi vești! Te îmbrățișez din toată inima. Trimis fără să stau pe gânduri, la 4:39. Sper că n-o să-și dea seama, e un pic patetic să trimiți mesaje la 4:39 dimineața. Știe că de obicei mă culc târziu. Își va imagina probabil că m-am întors de la o petrecere. Aș putea da un click pe numele ei și toate e-mailurile ei mi-ar apărea dintr-odată, sortate în ordine cronologică. Ar fi prea trist. Încă am un dosar intitulat Teheran, nu arunc nimic. Aș fi un bun arhivist. De ce i-am vorbit despre vin fiert și cârnați, ce imbecil! Prea lejer pentru a fi onest, acest e-mail. Nu se poate șterge un mesaj, odată aruncat în Marele Mister al fluxului electronic. Păcat! Ia uite, uitasem de textul ăsta scris după întoarcerea de la Teheran. Nu și de conținutul lui înghețat. Îl revăd, parcă, pe Gilbert de Morgan în grădina lui în Zafaraniyé. Această stranie confesiune, cu câteva săptămâni înainte ca Sarah să părăsească Iranul în atâta grabă. Nu există hazard, ar fi spus ea. De ce am ținut să scriu povestirea acelei după-amiezi? Pentru a mă debarasa de amintirea apăsătoare, pentru a discuta din nou și din nou cu Sarah, pentru a-mi exagera numeroasele cunoștințe despre Revoluția Iraniană sau pentru plăcerea, atât de rară, de a scrie în franceză?

„N-am obiceiul să vorbesc despre dragoste și cu atât mai puțin să vorbesc despre mine, dar, de vreme ce vă interesați de acești cercetători ai Orientului, pierduți în obiectul studiului lor, trebuie să vă spun o poveste cu totul excepțională și cu multe aspecte terifiante, aspecte care mă privesc îndeaproape. Vă amintiți, fără îndoială, că eram aici, la Teheran, între 1977 și august 1981. Am asistat la Revoluție și la începutul războiului Iran–Irak, până când relațiile dintre Franța și Iran au devenit atât de încordate, încât a trebuit să ne evacueze și să suspende activitatea Institutului Francez de Iranologie."

Gilbert de Morgan vorbea pe o voce ușor încurcată; sfârșitul după-amiezii era înăbușitor; solul era o dală de cuptor, care răsfrângea căldura acumulată în timpul zilei. Poluarea își așeza vălul rozaliu peste munții încă inflamați de ultimele raze ale soarelui; până și vița-de-vie deasă de deasupra capetelor noastre părea să acuze arșița verii. Guvernanta Nassim Khanom ne servise răcoritoare, o delicioasă apă de bergamote cu gheață, la care Morgan adăuga din plin vodcă armeană: nivelul de alcool din frumoasa carafă scădea treptat și Sarah, care deja fusese martora înclinațiilor neplăcute ale șefului ei, îl privea cu un aer ușor neliniștit sau așa mi se părea mie – dar poate era vorba doar de atenție sporită. Părul lui Sarah lucea în seară. Nassim Khanom se învârtea în jurul nostru și ne aducea tot felul de dulcețuri, produse de patiserie sau bomboane cu șofran și, în mijlocul trandafirilor și al petuniilor, uitam de zgomotul străzii, de claxoane și chiar de efluviile de motorină ale autobuzelor care treceau în trombă de cealaltă parte a zidului grădinii, făcând pământul să vibreze ușor și cuburile de gheață să zăngăne în pahare. Gilbert de Morgan își continua povestirea fără să dea atenție nici mișcărilor lui Nassim Khanom, nici zgomotului de pe bulevardul Vali-Asr; broboane de sudoare îi alunecau pe tâmple și pe piept.

„Trebuie să vă povestesc istoria lui Frédéric Lyautey", continuă el, „un tânăr originar din Lyon, cercetător debutant și el, specialist în poezie persană clasică, frecventa Universitatea din Teheran în momentul primelor proteste împotriva șahului. În ciuda avertismentelor noastre, era la toate manifestațiile; era pasionat de politică, de operele lui Ali Shariati, de clericii în exil, de activiștii de toate orientările. În toamna lui 1977, în timpul manifestațiilor de la Londra de după moartea lui Shariati (era sigur, în vremurile acelea, că fusese asasinat), Lyautey a fost pentru prima dată arestat de SAVAK, poliția secretă, apoi a fost eliberat aproape imediat, când și-au dat seama că era francez; pus în libertate după, totuși, o mamă de bătaie, cum i se spunea, care ne speria pe toți: a fost văzut reapărând la institut plin de vânătăi, cu ochii umflați și, mai ales, și mai cumplit, cu două unghii lipsă la mâna dreaptă. Nu părea afectat peste măsură de această încercare; aproape că râdea și acest aparent curaj, în loc să ne liniștească, ne punea pe gânduri: chiar și cei mai puternici ar fi fost slăbiți de violență și tortură, dar Lyautey extrăgea din ea o energie ca o bravadă, un sentiment de superioritate atât de bizar, încât ne făcea să presupunem că rațiunea, cel puțin în aceeași măsură ca și corpul lui, îi fusese atinsă de torționari. Era scandalizat de reacția Ambasadei Franței care, povestea el, îi semnalase că, la urma urmei, bine îi făcuseră, că nu avea de ce să se amestece în acele manifestații care nu-l priveau și să lase lucrurile așa. Lyautey luase cu asalt biroul ambasadorului Raoul Delaye zile întregi, cu brațul încă legat și mâna bandajată, pentru a-i explica felul lui de a gândi, până când reușise să-l apostrofeze cu ocazia unei recepții: eram toți prezenți, arheologi, cercetători, diplomați, și îl văzuserăm pe Lyautey cu pansamentele murdare, cu părul lung și soios, pierdut într-o pereche de blugi prea largi, luându-l deoparte pe atât de politicosul Delaye, care nu știa absolut deloc cine e – trebuie să spun,

în apărarea ambasadorului, că, spre deosebire de acum, cercetătorii și studenții francezi erau numeroși la Teheran. Mi-l amintesc perfect pe Lyautey, roșu la față și bolborosind, pe cale să-și reverse ranchiuna și mesajele revoluționare în fața lui Delaye, până când doi jandarmi se aruncă asupra maniacului, care se apucă să declame poeme în persană, urlând și gesticulând, versuri foarte violente, pe care eu nu le cunoșteam. Un pic consternați, am văzut cum, într-un colț al grădinii ambasadei, Lyautey a trebuit să-și dovedească calitatea de membru al Institutului de Iranologie pentru ca jandarmii să accepte să-l lase să plece, fără a-l încredința poliției iraniene.

Bineînțeles, majoritatea celor prezenți îl recunoscuseră și, binevoitori, s-au grăbit să-l informeze pe ambasador cu privire la identitatea nepoftitului: turbat de furie, Delaye promite să-l expulzeze din Iran pe acest „nebun furios", dar, atins fie de torturile pe care tânărul le îndurase, fie de patronimul acestuia și de relația pe care o putea avea cu mareșalul cu același nume, nu face nimic; nici iranienii, de altfel, despre care putem presupune că aveau alte treburi decât să se ocupe de revoluționarii alogeni, nu îl urcă în primul avion de Paris, lucru pe care ajung să-l regrete mai târziu.

E adevărat, totuși, că la plecarea de la recepție aveam să-l găsim așezat liniștit pe trotuar, în fața Ambasadei Italiei, la câțiva pași de poarta instituției, fumând; părea să vorbească singur sau să continue să murmure acele versuri necunoscute, un iluminat sau un cerșetor, și mi-e puțin rușine să recunosc că, dacă un camarad nu ar fi insistat să-l ducem acasă, aș fi coborât Bulevardul Franței în celălalt sens, lăsându-l în plata Domnului.

„Afacerea Lyautey" a fost evocată a treia zi de Charles-Henri de Fouchécour, pe atunci director al institutului nostru, care s-a pomenit tras de urechi de ambasadă; Fouchécour e un mare savant, deci știe să uite imediat

incidentul și să cadă înapoi în dragile sale oglinzi cu prinți și, deși ar fi trebuit să ne neliniștim cu privire la sănătatea lui Lyautey, am preferat cu toții, prieteni, cercetători, autorități, să ne dezinteresăm."

Gilbert de Morgan a făcut o pauză ca să-și golească paharul, iar cuburile care nu avuseseră timp să se topească s-au rostogolit; Sarah mi-a aruncat din nou o privire neliniștită, chiar dacă nimic din discursul maestrului nu lăsa să se întrevadă nici cea mai vagă urmă de ebrietate – nu puteam să nu mă gândesc că și el, ca și acel Lyautey a cărui istorie o povestea, avea un patronim celebru, cel puțin în Iran: Jacques de Morgan a fost, după Dieulafoy, fondatorul Institutului Francez de Arheologie din Persia. Oare Gilbert avea vreo legătură de rudenie cu jefuitorul oficial de morminte al celei de a III-a Republici Franceze, nu știu. Seara se lăsa peste Zafaraniyé și soarele dispărea în sfârșit în frunzișul platanilor. Bulevardul Vali-Asr sigur era un ambuteiaj gigantic la ora aceea – atât de înecat, încât nu mai folosea la nimic să claxonezi, lucru care aducea puțină liniște în grădina minusculei vile unde Morgan, după ce-și pusese încă un pahar, își continua povestea:

„Nu am mai știut nimic despre Fred Lyautey câteva săptămâni – apărea din când în când la institut, bea cu noi un ceai, fără să ne spună nimic special, și pleca din nou. Aspectul lui fizic redevenise normal; nu participa la discuțiile noastre despre agitația socială și politică; doar ne privea zâmbind, cu un aer vag superior, poate un pic disprețuitor, în orice caz supărător, ca și cum doar el putea înțelege evenimentele în curs. Revoluția era în desfășurare, chiar dacă, în vara lui 1978, în cercurile pe care le frecventam noi, nimeni nu putea crede în căderea șahului – și totuși, dinastia Pahlavi nu mai avea decât un an de viață.

Spre sfârșitul lui februarie (la puțin timp după „răscoala" din Tabriz) l-am revăzut pe Lyautey din întâmplare, la cafeneaua Naderi. Era în compania unei tinere superbe, o studentă la franceză, pe nume Azra, pe care o mai văzusem o dată sau de două ori și, de ce să nu spun adevărul, o remarcasem pentru marea ei frumusețe. Nu-mi venea să cred că o vedeam în compania lui Lyautey. Pe vremea aceea, el vorbea persana atât de bine, încât putea trece drept iranian. Chiar și trăsăturile i se transformaseră puțin, tenul i se închisese un pic, mi se părea, și cred că-și vopsea părul, pe care-l purta destul de lung, după moda iraniană. Își spunea Farid Lahouti, crezând că seamănă cu Fred Lyautey.

Sarah l-a întrerupt: „Lahouti ca poetul?"

– Sau ca negustorul de covoare din bazar, să știi. E adevărat că servitorii, căci îi cunoștea pe toți, nu-l scoteau din *Agha-ye Lahouti*, în așa măsură încât mă întreb dacă nu cumva sfârșise el însuși crezând că era adevăratul său nume de familie. Era absolut ridicol și asta ne enerva nespus, din gelozie, fără îndoială, căci persana lui chiar era perfectă: stăpânea toate registrele, limba vorbită, ca și meandrele persanei clasice. Am aflat mai târziu că reușise chiar să obțină, Dumnezeu știe cum, un carnet de student pe numele de Farid Lahouti, un carnet cu fotografia lui. Trebuie să recunosc, eram șocat să-l redescopăr acolo, în compania Azrei, la cafeneaua Naderi – un fel de refugiu al nostru. De ce o adusese exact în acel loc? În epocă erau multe cafenele și baruri în Teheran, nu ca azi. Îmi imaginam că voia să o vedem cu el. Sau poate era o simplă coincidență. E adevărat, totuși, că m-am așezat cu ei la masă, oftă Morgan, și că o oră mai târziu nu mai eram același om."

Își privea paharul, concentrat pe vodcă, pe amintirile sale; poate că vedea o față în lichid, o fantomă.

„Eram vrăjit de frumusețea, de grația, de finețea Azrei."

Vocea îi coborâse cu un ton. Vorbea singur. Sarah mi-a aruncat o privire care spunea: „E beat turtă." Voiam să aflu mai multe, să aflu ce se petrecuse apoi la cafeneaua Naderi în plină revoluție – am fost și eu în această cafenea în care Sadegh Hedayat era un obișnuit, m-a târât Sarah; ca toate cafenelele din Iranul postrevoluționar, locul era puțin deprimant, nu numai pentru că nu se mai putea bea alcool, ci pentru că tinerii care-și goleau falsele sticle de Pepsi privindu-se în ochi sau poeții care-și citeau ziarul cu o țigară între buze aveau cu toții un aer oarecum trist, abătut, strivit de Revoluția islamică; cafeneaua Naderi era un vestigiu, o urmă de odinioară, o amintire a centrului de altădată, deschis și cosmopolit și, deci, potrivită pentru a-și cufunda clienții într-o profundă nostalgie.

Sarah aștepta ca Gilbert de Morgan să-și continue istorisirea sau să se prăbușească, învins de vodca armeană, pe gazonul bine tuns al micii grădini din fața terasei; eu mă întrebam dacă nu ar fi fost mai bine să plecăm, să coborâm din nou în partea de jos a orașului, dar perspectiva de a ne pomeni într-un imens ambuteiaj pe căldura aia nu era foarte încurajatoare. Metroul era suficient de departe de vila Zafaraniyé ca să-l așteptăm cu siguranță mult timp, scăldați în sudoare, mai ales Sarah, cu veșmântul ei islamic și cu *roupouch*. Era mai bine să mai rămânem puțin în această grădină atât de iraniană, să savurăm nuga de Isfahan, oferită de Nassim Khanom sau să jucăm o mică partidă de crichet în iarba crudă, rămasă verde grație eforturilor locatarului și umbrei arborilor mari, care făcea ca temperatura să scadă un pic și munții înalți să pară că aspiră, la apusul soarelui, căldura din văi.

Morgan făcu o pauză lungă, puțin jenantă pentru auditoriu. Nu ne mai privea; se uita în paharul gol, reflexiile

razelor de soare care transformau cuburile de gheață în fragile diamante. În cele din urmă, ridică privirea.

„Nu știu de ce vă povestesc toate astea, scuzați-mă."

Sarah se întoarse spre mine ca pentru a-mi căuta aprobarea – sau pentru a se scuza de ipocrita platitudine a frazei care urma:

„Nu ne plictisiți deloc. Dimpotrivă. Revoluția e o perioadă pasionantă."

Revoluția îl scoase imediat pe Morgan din reverie.

„Era un huruit care creștea, din ce în ce mai surd, din ce în ce mai puternic, în toate acele patruzeci de zile. La sfârșitul lui martie, pentru comemorarea morților din Tabriz, au fost manifestații în mai multe orașe mari din Iran. Apoi altele pe 10 mai și tot așa. *Arbein*. Doliul de patruzeci de zile. Șahul luase, totuși, măsuri pentru a liniști opoziția – înlocuirea șefilor celor mai sângeroși din SAVAK, sfârșitul cenzurii și libertatea presei, eliberarea a numeroși prizonieri politici. Astfel încât, în mai, CIA transmitea către guvernul său o notă celebră, în care agenții aflați la post în Iran afirmau că „situația este pe cale să redevină normală și Iranul nu era într-o situație pre-revoluționară, cu atât mai puțin revoluționară." Dar huruitul s-a amplificat și mai mult. Somat să lupte împotriva inflației, principala revendicare a poporului, prim-ministrul Djemshid Amouzegar aplicase o politică draconică: înghețase sistematic activitatea, tăiase investițiile publice, oprise marile șantiere ale Statului, pusese la punct sisteme de amenzi și umilințe pentru „profitori", în principal comercianții de bazar, afectați de creșterile de prețuri. Această politică riguroasă fusese încununată cu succes: în doi ani rezolvase criza economică și reușise magistral să înlocuiască inflația cu un șomaj urban masiv și să-și înstrăineze nu numai clasa medie și muncitorii, ci și burghezia tradițională formată din negustori. Asta înseamnă că în realitate, în afară de imensa lui familie,

care cheltuia cu ostentație miliardele din petrol prin toată lumea, și câțiva generali corupți, care făceau paradă la convențiile pentru armament și în saloanele Ambasadei Statelor Unite, Reza Shah Pahlavi nu mai avea niciun fel de susținere reală în 1978. Plutea deasupra tuturor. Chiar și cei care se îmbogățiseră datorită lui, cei care profitaseră de educația gratuită, cei care învățaseră să citească grație campaniilor sale de alfabetizare, pe scurt, toți cei despre care credea naiv că ar fi trebuit să-i fie recunoscători îi doreau plecarea. Singurii săi partizani erau cei implicați.

Noi, ceilalți, tinerii oameni de știință francezi, urmăream evenimentele, mai mult sau mai puțin de la distanță, împreună cu colegii noștri iranieni; dar nimeni, și când spun nimeni, chiar asta spun (poate cu excepția serviciului de informații de la ambasadă, dar până și de asta mă îndoiesc) nu putea să-și imagineze ce ne aștepta anul următor. Cu excepția lui Frédéric Lyautey, bineînțeles, care nu numai că-și *imagina* ce se putea întâmpla, răsturnarea șahului, Revoluția, ci *își și dorea* lucrurile acestea. Era revoluționar. Îl vedeam din ce în ce mai puțin. Știam de la Azra că milita, ca și ea, într-un grupuscul „islamist" (cuvântul avea alt sens în epocă) progresist, care dorea aplicarea ideilor revoluționare ale lui Ali Shariati. Am întrebat-o pe Azra dacă Lyautey se convertise – m-a privit cu un aer foarte surprins, fără să înțeleagă. Pentru ea, evident, Lahouti era atât de iranian, încât șiismul său *se înțelegea de la sine* și că, dacă fi fost să se convertească, sigur ar fi făcut-o de mult. Bineînțeles, și țin să insist asupra acestui lucru, oameni religioși mai mult sau mai puțin iluminați există tot timpul și vor exista întotdeauna în iranologie și în islamologie în general. Într-o zi vă voi spune povestea acelei colege franțuzoaice care, în momentul decesului lui Khomeini, în 1989, avea să plângă din toată inima, strigând, „A murit Imamul! A

murit Imamul!" și avea să moară de inimă rea la Behesht-e Zahra, în mijlocul mulțimii, stropită cu apă de trandafir din elicoptere în ziua înmormântării. Descoperise Iranul cu câteva luni înainte. Nu era și cazul lui Lyautey. Nu era vreun pios, știu. Nu avea nici zelul convertiților, nici forța mistică pe care o simțim la unii oameni. E incredibil, dar era pur și simplu șiit, ca orice alt iranian, cu naturalețe și simplitate. Prin empatie. Nu sunt nici măcar sigur că era cu adevărat credincios. Dar ideile lui Shariati despre „șiismul roșu", șiismul martiriului, al acțiunii revoluționare, față în față cu „șiismul negru", al doliului și al pasivității, îl inflamau. Posibilitatea ca islamul să fie o forță a înnoirii și ca Iranul să cuprindă în sine conceptele propriei revoluții îl entuziasmau. La fel ca pe Azra și pe alte milioane de iranieni. Amuzant mi se părea (și nu numai mie) că Shariati fusese închis în Franța; urmase cursurile lui Massignon și Berque; Lazard îi condusese teza. Ali Shariati, cel mai iranian sau cel puțin cel mai șiit dintre gânditorii revoluției, își construise gândirea alături de orientaliștii francezi. Iată ceva ce ar trebui să vă placă, Sarah. O piatră în plus la teoria conceptului cosmopolit de „construcție comună." Edwar Said îl menționează pe Shariati, oare?

– Ei, da, cred că da, în *Cultură și imperialism*. Dar nu-mi mai amintesc în ce termeni.

Sarah își mușcase buzele înainte să răspundă; detesta să fie prinsă pe picior greșit. Când ne-am întors, avea să se grăbească în bibliotecă – și să înceapă să urle, dacă din întâmplare nu se găseau operele complete ale lui Said. Morgan profită de această deviere a conversației pentru a se mai servi cu un pahar de vodcă, din fericire fără să insiste să ne alăturăm lui. Două păsărele zburau în jurul nostru și din când în când se așezau pe masă, încercând să ciugulească semințe. Aveau penaj tânăr pe piept, capetele și cozile erau albăstrii. Morgan făcea gesturi largi

și mai degrabă comice încercând să le sperie, ca și cum ar fi fost vorba de muște sau viespi. Se schimbase mult după Damasc și după Paris, ba chiar de la susținerea tezei lui Sarah, locul unde-l văzusem înainte de a ajunge în Teheran. Din cauza bărbii, a părului placat, a veșmintelor din altă epocă, a genții de scai albastru cu negru, cadou promoțional al Iran Air în anii 1970, a hainei crem, înnegrite la coate și de-a lungul fermoarului; din cauza halenei, de fiecare dată mai pronunțată, din cauza tuturor detaliilor fragile acumulate pe corpul său ni se părea că se prăbușește, că e în cădere liberă. Aspectul puțin neglijent pe care îl aveau din când în când unii universitari savanți și distrați de la natură nu era în discuție în acest caz. Sarah își imagina că, de fapt, contractase una dintre acele boli ale sufletului care devorează oamenii în singurătate; la Paris, spunea ea, el vindeca această afecțiune cu vin roșu în micul său apartament cu două camere, în care sticlele stăteau aliniate în fața bibliotecii, sub respectabilele divane ale poeților clasici persani. Iar aici, la Teheran, cu vodcă armeană. Acest mare profesor era de o teribilă amărăciune, deși cariera sa îmi părea strălucită, ba chiar cu totul de invidiat; era respectat la nivel internațional; câștiga sume fără îndoială mirobolante grație noului său post în străinătate, și totuși, cădea. Cădea și încerca să se agațe mai ales de femei, de femei tinere, încerca să se agațe de zâmbete, de priviri care-i oblojeau sufletul rănit, alifii dureroase pe o rană vie. Sarah îl cunoștea de mai bine de zece ani și se temea să rămână singură cu el, mai ales dacă băuse: nu că bătrânul savant ar fi fost vreun tigru, dar voia să evite să-l umilească și să-i transmită un sentiment al respingerii care doar i-ar fi accentuat melancolia, dacă ar fi fost obligată să-l pună la locul lui. În ceea ce mă privește, eu credeam că eminentul profesor, mare specialist în poezia lirică persană și europeană, care-i cunoștea în detaliu atât pe

Hafez, cât și pe Petrarca, pe Nima Yushij, ca și pe Germain Nouveau, prezenta exact simptomele demonului după-amiezii sau, mai exact, ale demonului orei trei, dată fiind vârsta sa; această îmbătrânire, la un seducător înveterat, un bărbat ale cărui ruine arătau că fusese frumos și carismatic, îmi părea că putea declanșa o anumită amărăciune, amărăciune întretăiată de faze maniacale disperate, ca aceea la care asistam, înconjurați de trandafiri și păsările, de bergamotă și nuga, în căldura care apăsa mai greu asupra Teheranului ca toate vălurile islamului.

„După întâlnirea noastră, ne-am văzut regulat cu Azra pe tot parcursul anului 1978. Ea era oficial «logodnica» lui Frédéric Lyautey sau, mai degrabă, a lui Farid Lahouti, cu care-și petrecea timpul militând, discutând despre viitorul Iranului, despre posibilitatea și apoi despre realitatea Revoluției. În timpul verii, șahul făcuse presiuni asupra guvernului irakian vecin, pentru a-l expulza pe Khomeini din Nadjaf, crezând că astfel va reuși să îl separe de opoziția internă. Khomeini avea să se regăsească în suburbiile pariziene, la Neauphle-le-Château, cu toată puterea presei occidentale în mâinile sale. Sigur, mult mai departe de Teheran, dar infinit mai aproape de inimile și urechile compatrioților săi. Încă o dată, măsura luată de șah se întorcea împotriva lui însuși. Khomeini avea să cheme la grevă generală și să paralizeze țara, administrația și, mai ales, mult mai grav pentru guvern, industria petrolieră. Farid și Azra aveau să participe la ocuparea campusului universității din Teheran, apoi la confruntările cu armata, care aveau să ducă la revoltele din 4 noiembrie 1978: violența se generaliza, Teheranul era în flăcări. Ambasada Marii Britanii ardea parțial; magazine, baruri, bănci și oficii poștale aveau să ardă – tot ceea ce reprezenta imperiul șahului sau influența occidentală a fost atacat. De dimineață, pe 5 noiembrie, eram cu Azra la mine acasă. Venise neanunțată de la nouă, mai frumoasă ca niciodată, în

ciuda aerului trist. Era absolut irezistibilă. Plutea în aerul încins al libertății care învăluia Iranul. Avea o față atât de armonioasă, sculptată în umbre, fină, cu buzele de culoarea sâmburilor de rodie, cu tenul ușor maroniu; emana un miros de santal și zahăr ars. Pielea ei era ca un talisman, un balsam care-i făcea să-și piardă mințile pe toți cei ce o atingeau. Avea o voce atât de dulce, încât ar fi putut consola până și un mort. A vorbi, a schimba cuvinte cu Azra era o senzație atât de hipnotică, încât foarte repede ajungeai să te lași legănat fără să mai răspunzi, deveneai un faun adormit de suflul unui arhanghel. În toiul toamnei, lumina era încă splendidă; am pregătit un ceai, soarele scălda micul meu balcon care dădea într-o micuță *koutché,* paralelă cu bulevardul Hafez. Mai venise o singură dată la mine, împreună cu o parte a micului grup al lui Naderi, în primăvară. De cele mai mult ori ne întâlneam în cafenele. Eu îmi petreceam viața ieșit din casă. Bântuiam bistrourile în speranța de a o întâlni. Și iat-o la mine, la nouă dimineața, după ce traversase pe jos un oraș cufundat în haos! Își amintise adresa. Cu o seară înainte, îmi povestea, fusese martora confruntărilor dintre studenți și armată în campus. Soldații trăseseră, erau tineri morți, ea încă tremura de emoție. Confuzia era așa de mare, încât îi luase ore întregi să plece de la facultate și să se întoarcă la părinții ei, care-i interziseseră formal să se întoarcă la universitate – nu se supusese. Teheranul e în război, spunea ea. Orașul mirosea a incendiu; un amestec de pneuri și gunoaie arse. Se instituise carantina. Ascunderea lucrurilor, iată soluția șahului. În după-amiaza aceea avea să anunțe formarea unui guvern militar, spunând: „Popor al Iranului, v-ați ridicat împotriva opresiunii și a corupției. Ca șah al Iranului și al iranienilor, nu pot decât să salut această revoluție a Națiunii iraniene. Am auzit mesajul revoluției voastre, popor al Iranului." Văzusem și eu, de la fereastră, fumul revoltelor, auzisem

strigătele și zgomotele de vitrine sparte pe bulevardul Hafez, văzusem zeci de tineri fugind pe mica mea stradă – oare căutau un restaurant sau un bar cu nume occidental pe care să-l atace? Sfaturile ambasadei erau clare, trebuia să nu ieșim. Să așteptăm sfârșitul furtunii.

Azra era neliniștită, nu-și găsea locul. Se temea pentru Lyautey. Îl pierduse din ochi în timpul unei manifestații, cu trei zile înainte. Nu mai avea nicio veste. Îl sunase de o mie de ori, trecuse pe la el, se dusese să-l caute la universitate, în ciuda interdicției părinților. Era teribil de anxioasă și singura persoană pe care o cunoștea dintre «prietenii lui francezi» eram eu."

Evocarea Azrei și a revoluției îi dădea lui Morgan un aer neliniștitor. Pasiunea lui se răcise; fața-i rămânea impasibilă, cufundată în amintiri; vorbea și-și privea paharul, îl ținea cu ambele mâini ca pe un potir profan al memoriei. Sarah dădea semne de jenă, de plictiseală, poate, sau un amestec între cele două. Își încrucișa picioarele, apoi le punea la loc, bătea darabana în brațele fotoliului de răchită, se juca mecanic cu un desert pe care îl punea la loc, fără să-l înghită, în farfuriuța ei de sticlă.

„Era prima dată când vorbeam despre Lyautey. De obicei, din pudoare, Azra evita subiectul; eu, din gelozie. Trebuie să recunosc: nu aveam niciun chef să mă interesez de soarta nebunului. Îmi furase obiectul iubirii. Putea să se ducă dracului, nu mă interesa. Azra era la mine acasă, asta era suficient ca să mă facă fericit. Voiam să profit de asta cât mai mult. I-am spus, deci, că era foarte probabil ca Lyautey să mă sune sau să treacă pe la mine neanunțat, ca de obicei, ceea ce era, bineînțeles, o minciună.

A rămas la mine mare parte din zi. Și-a liniștit părinții prin telefon, spunându-le că era în siguranță, la o prietenă. Urmăream televizorul și ascultam BBC în același timp. Ascultam strigătele și sirenele de pe stradă. Uneori ni se părea că auzim focuri de armă. Vedeam fumul

ridicându-se deasupra orașului. Așezați amândoi pe canapea. Îmi amintesc până și culoarea canapelei. Momentul mă urmărește de atunci. Violența momentului. Dulceața lui, parfumul Azrei pe mâinile mele."

Sarah își lăsă ceașca să cadă; obiectul sări, se rostogoli până în iarbă fără să se spargă. Se ridică s-o aducă înapoi. Morgan descria în detaliu picioarele, apoi coapsele, fără a încerca să se ascundă. Sarah nu se mai așeză; rămase în picioare în grădină, privind strania fațadă a vilei. Morgan alungă din nou păsărelele cu dosul palmei și se servi din nou, fără gheață de astă dată. Mormăi ceva în persană, versuri dintr-un poem, fără îndoială, aveam senzația că percep o rimă. Sarah pornise să exploreze mica proprietate; observa fiecare trandafir, fiecare rodiu, fiecare cireș japonez. Îmi imaginam gândurile ei, jena, chiar durerea de a asculta confesiunile maestrului său. Morgan nu vorbea cu cineva anume. Vodca își făcea efectul, îmi imaginam că în scurt timp avea să verse lacrimi de beție, plângându-și definitiv soarta. Nu eram sigur că am chef să-l ascult până la capăt, dar, înainte ca Sarah să revină și să-mi ofere șansa să mă scuz și eu, Morgan își reluă istoria cu o voce tot mai adâncă și cu respirația grea:

„Dați-vă seama, tentația era prea puternică. Să fiu acolo, alături de ea, aproape atingând-o... Îmi amintesc surpriza ei înghețată, atunci când i-am mărturisit pasiunea mea. Din nefericire era... cum să spun... indispusă. Ca în *Vis și Ramin*, romanul de dragoste. Amintirea anticei povești de dragoste m-a trezit. Mi s-a făcut frică. Am sfârșit prin a o duce acasă la sfârșitul după-amiezii. A trebuit să ocolim centrul devastat al orașului, care era ocupat de armată. Azra mergea cu privirea în pământ. Apoi am rămas singur. Nu voi uita niciodată seara aceea. Eram în același timp fericit și trist.

Lyautey a sfârșit reapărând într-un spital militar din nordul orașului. Avea o rană foarte urâtă la cap,

autoritățile au anunțat Ambasada, aceasta la rândul ei a transmis informația institutului. Am sărit imediat într-o mașină ca să mă duc să stau la căpătâiul lui. În fața ușii lui era un ofițer de armată sau de poliție, cu reverul acoperit de medalii, care și-a cerut scuze, cu toată politețea iraniană, pentru această eroare. Dar, știți, spunea el cu un surâs ironic, nu e ușor să deosebești un iranian de un străin în mijlocul unei manifestații violente. Mai ales un francez care strigă sloganuri în persană. Lyautey era plin de bandaje. Părea epuizat. A început prin a-mi spune că șahul avea să cadă curând, am fost de acord. Apoi i-am explicat că Azra îl căuta, că fusese moartă de îngrijorare; mi-a cerut să o sun și să o liniștesc – eu i-am propus să-i duc o scrisoare în aceeași seară, dacă voia. Mi-a mulțumit călduros pentru grija mea. Sub ochii mei, a scris un scurt bilet în persană. Trebuia să rămână sub observație încă trei zile. Apoi m-am dus la ambasadă; mi-am petrecut sfârșitul după-amiezii convingându-i pe dragii noștri diplomați că, pentru binele lui, Lyautey trebuia trimis înapoi în Franța. Că era nebun. Că își spunea Farid Lahouti, că uzurpa o identitate iraniană, manifesta, că era un pericol pentru el însuși. Apoi am trecut pe la Azra ca să-i dau biletul de la Fred. Nu m-a invitat înăuntru, nu mi-a aruncat nici măcar o privire, a rămas în spatele ușii întredeschise, pe care a trântit-o imediat ce a avut hârtia în mână. Patru zile mai târziu, la ieșirea din spital, repatriat oficial din motive de sănătate, Fred Lyautey era în avionul de Paris. În realitate, expulzat de iranieni la intervenția ambasadei, nu avea voie să revină în Iran.

Deci Azra era numai a mea. Dar trebuia să o conving să-mi ierte izbucnirile de elan, izbucniri pe care acum le regretam amarnic. Era foarte afectată de plecarea lui Lyautey, care-i scria de la Paris, spunându-i că era victima unui complot monarhist și avea să revină „în același timp cu libertatea din Iran". Din cauza grevelor care paralizau

poșta, îmi scria mie prin curierul diplomatic și eram însărcinat să transmit mai departe. O scrisoare sau două în fiecare zi, pe care le primeam în pachete de opt sau zece în fiecare săptămână. Nu mă puteam abține să nu le citesc, acele scrisori, și mă înnebuneau de gelozie. Lungi poeme erotice în persană, de o frumusețe incredibilă. Cântece disperate de dragoste, sumbre ode iluminate de soarele de dragoste al iubirii pe care trebuia să le livrez în cutia poștală a celei interesate. A-i duce eu însumi aceste scrisori Azrei de fiecare dată îmi sfâșia inima cu o furie neputincioasă. Era o adevărată tortură – răzbunarea inconștientă a lui Lyautey. Nu făceam pe factorul poștal decât în speranța de a mă întâlni cu Azra la parterul imobilului în care locuia. Uneori durerea era atât de puternică, încât ardeam unele dintre aceste plicuri după ce le deschisesem – când poemele erau prea frumoase, prea erotice, prea susceptibile de a spori iubirea Azrei pentru Lahouti, când mă făceau să sufăr prea mult, le distrugeam.

În luna decembrie, Revoluția a luat și mai mare amploare. Șahul era prizonier în palatul Niavaran, trăiam cu impresia că nu avea să mai iasă de acolo decât cu picioarele înainte. Evident, guvernul militar nu era capabil să reformeze țara și administrația era în continuare paralizată de greve. În ciuda carantinei și a interzicerii protestelor, opoziția continua să se organizeze; rolul clerului, în Iran, ca și în străinătate, devenea din ce în ce mai important. Calendarul religios nu era de ajutor: decembrie corespundea lunii *muharram*. Celebrarea martiriului imamului Husein promitea să dea naștere unor manifestații uriașe. Încă o dată, șahul însuși a fost cel care și-a precipitat căderea; în fața presiunii clericilor, avea să autorizeze marșurile pacifiste din 10 *muharram*, *Ashura*. Milioane de persoane aveau să defileze în toată țara. Teheranul era plin de oameni pe străzi. Straniu, nu a avut

loc niciun incident notabil. Se simțea că opoziția atinsese o asemenea masă critică, o asemenea putere, încât violența era deja inutilă. Bulevardul Reza-Shah era un uriaș fluviu uman, care se revărsa în piața Shahyad, devenită un lac agitat, aflat dedesubtul stâncii monumentului regalității, căruia-i schimba sensul, transformându-l într-un monument al Revoluției, libertății și puterii poporului. Cred că toți străinii prezenți la Teheran în acele zile își amintesc forța extraordinară care emana din mulțime. În numele imamului Husein abandonat de ai săi, în numele justiției față în față cu tirania, Iranul era tot în picioare. În ziua aceea am știut toți că regimul avea să cadă. În acea zi, am crezut toți că începea epoca democrației.

În Franța, Frédéric Lyautey, cu hotărârea lui nebună, își oferise serviciile de interpret imamului Khomeini la Neauphle-le-Château: câteva săptămâni fusese unul dintre numeroșii secretari ai acestuia; răspundea în numele lui la scrisorile trimise de admiratorii francezi. Cei din anturajul religios nu aveau încredere în el, credeau că e spion și asta îl făcea să sufere teribil – îmi telefona adesea, avea un ton foarte amical, comenta știrile despre Revoluție, îmi vorbea despre norocul pe care îl aveam de a mă afla aici în aceste momente „istorice". Cel mai probabil nu știa despre mașinațiile mele menite a-l vedea expulzat și de pasiunea mea pentru Azra. Ea nu-i povestise nimic. De fapt, el o împingea să se întoarcă la mine. Tatăl Azrei a fost pus în arest la domiciliu în 12 decembrie și apoi trimis într-un loc care era ținut secret, cel mai probabil la închisoarea Evin. Totuși, nu au fost arestați mulți oameni în acea perioadă; șahul încerca să negocieze cu opoziția pentru a încheia cu guvernarea militară și, într-o ultimă zvâcnire de reformă, pentru a convoca alegeri libere. Arestarea tatălui Azrei, simplu profesor într-un liceu și recent militant al partidului Toudeh, era un mister. Revoluția părea de neoprit, dar mașina de

represiune continua, în mod bizar, să funcționeze în umbră, absurd – nimeni nu înțelegea de ce fusese ridicat acest bărbat, în timp ce ieri sau alaltăieri milioane strigau „moarte șahului" deschis, în stradă. În 14 decembrie a avut loc o contra-manifestație în favoarea regimului, câteva mii de deținuți și soldați aveau să defileze, la rândul lor, agitând portrete ale lui Pahlavi. Evident că nu puteam prevedea evenimentele, nici nu puteam ghici că o lună mai târziu șahul avea să fie constrâns să părăsească țara. Angoasa familiei Azrei era cu atât mai puternică, cu cât confuzia și energia revoluționară erau mai sporite. Lyautey, la telefon, a convins-o pe Azra de necesitatea de a mă contacta. Avea să mă sune cu puțin înainte de Crăciun; nu aveam chef să mă întorc în Franța de sărbători; mă credeți sau nu, nu voiam să mă îndepărtez de ea. În sfârșit, aveam să o revăd. Într-o lună și jumătate, pasiunea mea nu făcuse decât să sporească. Mă uram pe mine însumi și o doream pe Azra atât de tare, încât îmi venea să mă dau cu capul de pereți."

Sarah se apropiase din nou de masa din grădină; era tot în picioare, cu mâinile pe spătarul scaunului, ca observator, ca arbitru. Asculta cu un aer străin, aproape disprețuitor. Am schițat un semn din cap în direcția ei, un semn care pentru mine însemna „mergem?" și la care ea nu a răspuns. Eram (ca și ea, fără îndoială) împărțit între dorința de a cunoaște sfârșitul istoriei și o anumită rușine amestecată cu pudoare, care mă făcea să vreau să fug de acest erudit pierdut în amintirile lui pătimașe și revoluționare. Morgan nu părea să-și dea seama de ezitările noastre; părea să creadă că e perfect normal ca Sarah să fie în picioare; fără îndoială că ar fi continuat să-și depene amintirile singur, dacă noi am fi plecat. Nu se întrerupea decât pentru un gât de vodcă sau o privire pofticioasă spre corpul lui Sarah. Menajera nu revenise,

se refugiase înăuntru, sigur că avea ceva mai bun de făcut decât să-și privească patronul îmbătându-se.

„Azra îmi cerea să-mi folosesc relațiile pentru a obține informații despre detenția tatălui ei. Mama ei, îmi spunea, vorbea despre posibilitățile cele mai nebunești, că în realitate tatăl ei dusese o viață dublă, că era agent sovietic etc. Lyautey mă văzuse, de pe patul de spital, în mare conversație cu un ofițer acoperit de medalii; nebunia îl împinsese la concluzia că eu îi cunoșteam personal pe toți șefii din SAVAK. Nu am lămurit-o pe Azra. I-am propus să vină la mine să discutăm, lucru pe care l-a refuzat. I-am propus să ne întâlnim la cafeneaua Naderi, asigurând-o că între timp mă voi fi interesat de situația tatălui ei. A acceptat. Bucuria mea nu avea limite. Ne aflam în prima zi a lunii *dey*, era solstițiul de primăvară; am mers la o lectură de poezie: o tânără citea *Să credem în începutul anotimpului rece* de Forough Farrokhzad, anume poemul *Sufăr pentru grădină,* a cărui amărăciune simplă și profundă îmi îngheța sufletul, nu știu de ce – încă știu acest poem pe de rost, cel puțin jumătate din el, *kasi be fekr-e golhâ nist, kasi be fekr-e mâhihâ nist*, „nu se mai gândește nimeni la flori, la pești, nimeni nu vrea să creadă că grădina moare". Presupun că perspectiva revederii Azrei mă făcuse foarte sensibil la toți stimulii exteriori. Poezia lui Forough mă umplea de o tristețe înghețată; această grădină abandonată, cu bazinul gol și buruienile ei, era portretul singurătății mele. După lectură toată lumea a băut câte un pahar – spre deosebire de mine, compania era veselă, vibra de spirit revoluționar: nu se vorbea decât despre sfârșitul guvernării militare și despre posibila nominalizare a lui Shahpur Bakhtiar, opozant moderat, pentru postul de prim-ministru. Unii mergeau chiar până la a prezice rapida abdicare a șahului. Mulți se întrebau despre reacțiile armatei – vor încerca generalii o lovitură de stat, susținuți de Americani?

Această ipoteză „chiliană" speria pe toată lumea. Amintirea glorioasă a răsturnării lui Mossadegh în 1957 era mai prezentă ca niciodată. Mă învârteam în gol la serată. De câteva ori mi s-au cerut vești despre Lahouti, am eludat întrebarea și de fiecare dată am schimbat repede interlocutorul. Cea mai mare parte a celor prezenți – studenți, tineri profesori, scriitori debutanți – o cunoșteau pe Azra. Am aflat de la unul dintre convivi că de la plecarea lui Lyautey ea nu mai ieșea.

I-am pus unui prieten de la ambasadă câteva întrebări legate de tatăl Azrei – m-a trimis imediat la păscut. Dacă e iranian, nu putem face nimic. Un binațional mai merge, la limită... În plus, acum administrația e un bordel, nici măcar nu ai ști cui să te adresezi. Mințea, fără îndoială. Am fost, deci, și eu constrâns să mint. Azra s-a așezat în fața mea la cafeneaua Naderi; purta un pulover lung, din păr de capră, pe care strălucea părul ei negru; nu mă privea în ochi, nici măcar nu mi-a strâns mâna; m-a salutat pe o voce abia audibilă. Am început scuzându-mă îndelung pentru greșelile de luna trecută, pentru faptul că o bruscasem, apoi i-am vorbit despre iubire, despre pasiunea mea pentru ea, cu toată blândețea de care eram capabil. Apoi am amintit întrebările mele despre situația tatălui ei; am asigurat-o că aveam să obțin rezultate foarte repede, fără îndoială a doua zi. I-am spus că a o vedea atât de neliniștită și abătută mă întrista nespus și că aș fi făcut orice pe lume, cu condiția că ea să mă viziteze din nou. Am implorat-o. Privea mereu în altă parte, la chelneri, la clienți, la fețele de masă albe, la scaunele lăcuite. Privirea îi tremura. Rămânea tăcută. Eu nu mai aveam nicio rușine. Eu niciodată nu am rușine. Dacă nu ați fost niciodată răvășiți de pasiune, nu aveți cum să înțelegeți."

Nouă, nouă ne era rușine – Morgan se apleca din ce în ce mai mult deasupra mesei; o vedeam pe Sarah

surprinsă, încremenită de turnura confesiunii; îmi imaginam mânia urcând în ea. Mă simțeam jenat; nu aveam decât o dorință, aceea de a părăsi grădina aceea încinsă – era ora șapte. Păsările cântau printre umbre și soarele apunea. M-am ridicat și eu.

Am făcut și eu câțiva pași prin mica grădină. Vila lui Morgan din Zafaraniyé era un loc magic, o casă de păpuși, fără îndoială, construită pentru paznicul unei mari proprietăți între timp dispărute, lucru care explica amplasamentul ei bizar, aproape lipită de bulevardul Vali-Asr. Morgan o închiriase de la unul dintre prietenii săi iranieni. Prima dată când am fost acolo, invitat de maestru, iarna, la puțin timp după călătoria noastră la Bandar Abbas, când zăpada acoperea totul și trandafirii golași străluceau sub gheață, era un foc aprins în șemineu - șemineu oriental care, cu grinda rotundă și vatra ascuțită, amintea de cele din palatul Topkapi din Istanbul. Peste tot erau covoare scumpe, în culori vii și, totuși, diferite, violet, albastru, oranj; pe pereți, faianțe din epoca qadjară și miniaturi scumpe. Salonul era mic, cu tavanul jos, convenabil iarna; profesorul recita poeme de Hafez, cel căruia încerca, de ani de zile, să-i învețe *Divanul* pe de rost ca savanții de odinioară; afirma că a-l învăța pe de rost pe Hafez era singurul mod de a înțelege intim ceea ce el numea *spațiul* ghazalului, înlănțuirea versurilor, aranjamentul versurilor, revenirea personajelor și a temelor; a-l cunoaște pe Hafez însemna a trăi experiența intimă a iubirii. „Mă tem că lacrimile-mi trădează amărăciunea și acest mister face turul lumii. Hafez, tu, cel ce-ți ții în mână moscul părului, ține-ți răsuflarea sau zefirul îți va răspândi secretul!“ A dezlega misterul sau misterele – mistere fonetice, mistere metrice, mistere ale metaforelor. Din păcate, poetul din secolul al XIV-lea îl respingea pe

bătrânul orientalist: în ciuda tuturor eforturilor sale, a reține ansamblul celor patru sute optzeci de ghazaluri care compuneau *Divanul* se dovedea o încercare imposibilă. Încurca ordinea versurilor, pe unele le uita; regulile estetice ale volumului, mai ales unitatea distihurilor, toate perfecte ca niște perle înșirate una câte una pe firul metricii, pentru a produce colierul ghazalului, făceau ca acestea să fie ușor de uitat. Din cele patru mii de versuri ale poemului, se plângea Morgan, știu poate trei mii cinci sute. Îmi lipsesc întotdeauna cinci sute. Întotdeauna. Nu sunt niciodată aceleași. Unele apar, unele dispar. Ele compun un nor de fragmente care se interpune între mine și Adevăr.

Luam considerațiile lui mistice în lumina focului ca pe un moft literar, ultima mare iubire a unui erudit – revelațiile din vară aveau să le dea un cu totul alt sens. Secretul, iubirea, vinovăția, le întrevedeam sursa. Și dacă am scris acest text grav și solemn la întoarcerea la Viena, am făcut-o fără îndoială pentru a consemna lucrurile la rândul meu, dar și pentru a regăsi, prin proză, prezența acelei Sarah plecate, îndoliate, bulversate, care își înfrunta singură tristețea în Paris. Ce senzație ciudată, să te recitești! O oglindă care îmbătrânește. Sunt atras și respins de acel eu vechi ca de un altul. O primă amintire, intercalată între mine și amintire. O foaie diafană de hârtie, pe care o traversează lumina, desenând alte imagini. Un vitraliu. *Eu* e în noapte. Ființa e mereu în această distanță, undeva între un sine insondabil și celălalt în sine. În senzația timpului. În iubire, care e imposibilitatea fuziunii dintre sine și celălalt. În artă, experiența alterității.

Nu am reușit să plecăm înainte ca Morgan să-și continue povestirea – își continua confesiunea, poate la fel de surprins de capacitatea lui de a vorbi, ca și de capacitatea noastră de a asculta. În ciuda tuturor semnelor

mele, Sarah, oarecum revoltată, rămânea lipită de scaunul ei de grădină din fier forjat.

„În final Azra a acceptat să revină la mine. Și chiar de mai multe ori. Îi povesteam minciuni despre tatăl ei. În 16 ianuarie, urmând sfaturile statului său major, șahul avea să părăsească Iranul spunându-și „pentru o vacanță" și să lase puterea unui guvern de tranziție condus de Shahpur Bakhtiar. Primele măsuri ale lui Bakhtiar au fost dizolvarea SAVAK și eliberarea tuturor deținuților politici. Tatăl Azrei nu a reapărut. Cred că nimeni nu a știut vreodată ce se întâmplase cu el. Revoluția părea încheiată. Un Boeing de la Air France îl aducea pe ayatollahul Khomeini la Teheran două săptămâni mai târziu, împotriva voinței guvernului. Sute de mii de persoane aveau să îl primească, numindu-l Mahdi. Nu mă temeam decât de un lucru, și anume de prezența lui Lyautey în avion. Dar nu. Avea să revină foarte curând, o anunța pe Azra în scrisorile pe care le citeam. Își făcea griji pentru tristețea, neliniștea, răceala Azrei. O asigura de dragostea lui; câteva zile, spunea el, și vom fi din nou împreună, curaj. Nu înțelegea rușinea și durerea de care îi vorbea ea, spunea el, fără a-i da motivele.

Azra era atât de tristă, în timpul întâlnirilor noastre, încât treptat am ajuns să fiu dezgustat de mine însumi. O iubeam cu pasiune și mi-o doream fericită, bucuroasă, la fel de pasională. Mângâierile mele nu reușeau decât să șteargă lacrimi înghețate. Poate că îi posedam frumusețea, dar ea îmi scăpa. Iarna era interminabilă, înghețată și întunecată. În jurul nostru, Iranul se răsturna în haos. O clipă am crezut că revoluția se încheiase, dar ea nu făcea decât să înceapă. Credincioșii și partizanii lui Khomeini luptau împotriva democraților moderați. La câteva zile după revenirea în Iran, Khomeini își numise un prim-ministru paralel, Mehdi Bazargan. Bakhtiar devenise un inamic al poporului, ultimul reprezentant al

șahului. Începeau să se strige sloganuri în favoarea unei „Republici islamice". În fiecare cartier se organizase un comitet revoluționar. Organizat e mult spus. Armele erau peste tot. Măciucile, bâtele, apoi, după ralierea unei părți a armatei în 11 februarie, puștile de asalt: partizanii lui Khomeini aveau să ocupe toate clădirile administrative și chiar palatele împăratului. Bazargan devenea primul șef de guvern care nu mai era numit de șah, ci de revoluție – în realitate de Khomeini. Trăiam cu senzația unui pericol, a unei catastrofe iminente. Forțele revoluționare erau atât de disparate, încât era imposibil să ghicești ce formă putea să aibă un nou regim. Comuniștii din partidul Toudeh, marxist-musulmanii, Mujahedinii Poporului, credincioșii khomeiniști partizani ai *velâyat-e faqih*, liberalii pro-Bakhtiar și chiar autonomiștii kurzi se luptau mai mult sau mai puțin direct pentru putere. Libertatea de exprimare era totală și se publicau nediscriminat ziare, pamflete, culegeri de poeme. Economia era într-o stare catastrofală; țara era atât de dezorganizată, încât produsele de bază începeau să lipsească. Opulența Teheranului părea să fi dispărut peste noapte. În ciuda tuturor acestor lucruri, ne strângeam între prieteni și mâncam cutii peste cutii de caviar de contrabandă, cu boabe mari și verzulii, cu pâine *sangak* și vodcă sovietică – cumpăram totul în dolari. Unii începeau să se teamă de o prăbușire totală a țării și căutau devize străine.

Știam de ceva vreme de ce nu se întorcea Lyautey în Iran: era internat într-o clinică de la periferia Parisului. Depresie acută, halucinații, delir. Nu mai vorbea decât în persană și era cu adevărat convins că îl cheamă Farid Lahouti. Medicii credeau că era vorba de surmenaj și de un șoc legat de Revoluția Iraniană. Scrisorile sale către Azra deveneau și mai numeroase; mai numeroase și de fiecare dată mai sumbre. Nu-i vorbea despre spitalizare, doar despre chinurile iubirii, despre exil, despre durere.

Erau imagini care reveneau în mod regulat, cărbunele, în absență, devenise antracit dur și durabil; un arbore cu ramuri de gheață ucis de soarele iernii; un străin față în față cu misterul unei flori care nu se deschide niciodată. Pentru că el nu menționa asta, nu i-am dezvăluit Azrei starea sănătății lui Lyautey. Șantajul și minciunile proprii mă apăsau. Voiam ca Azra să fie numai a mea; a-i poseda corpul nu era decât aperitivul unei plăceri mult mai desăvârșite. Încercam să fiu atent, să o seduc și să nu o mai constrâng. Am fost de mai multe ori la un pas de a-i spune adevărul, tot adevărul, ignoranța mea în legătură cu situația tatălui său, starea lui Lyautey la Paris, mașinațiile mele care au dus la expulzarea lui. Mistificările mele erau, în realitate, dovezi de iubire. Nu mințisem decât din pasiune și speram să înțeleagă.

Azra își dădea seama că probabil tatăl ei nu avea să se mai întoarcă niciodată. Toți prizonierii șahului erau deja liberi, fiind repede înlocuiți în închisori de partizanii și soldații vechiului regim. Sângele curgea – erau executați în grabă militarii și înalții funcționari. Consiliul Revoluționar al lui Khomeini îl vedea acum pe Mehdi Bazargan, propriul său prim-ministru, ca pe un obstacol în calea instaurării Republicii Islamice. Aceste prime confruntări și, mai târziu, transformarea Comitetelor în „Gardienii Revoluției" și „Voluntari ai Oprimaților" pregăteau terenul pentru acapararea puterii. Cu toată această exuberanță revoluționară, clasele medii și formațiunile politice cele mai puternice (partidul Toudeh, Frontul Democratic, Mujahedinii Poporului) nu păreau să-și dea seama de sporirea pericolelor. Tribunalul revoluționar itinerant, condus de Sadegh Khalkhali, zis Călăul, în același timp judecător și executant, deja se pusese în mișcare. În ciuda tuturor acestor lucruri, la sfârșitul lui martie, în urma unui referendum promovat printre alții de

comuniști și mujahedini, Imperiul Iranian devenea Republica Islamică Iran și se lansa în elaborarea Constituției.

Se pare că Azra abandonase tezele lui Shariati și se apropiase de Toudeh-ul comunist. Continua să militeze, participa la manifestații și publica articole feministe în ziarele apropiate Partidului. De asemenea, adunase o parte dintre poemele lui Farid Lahouti, pe cele mai politice, într-o culegere pe care i-o încredințase chiar lui Ahmad Shamlu – deja poetul cel mai în vogă din epocă, cel mai inovator, cel mai puternic, care-l considera (în timp ce nu dădea doi bani pe poezia contemporanilor săi) magnific: a fost șocat să afle că acest Lahouti era în realitate un orientalist francez și a publicat câteva texte în reviste influente. Acest succes mă înnebunea de gelozie. Chiar și internat la mii de kilometri distanță, Lyautey reușea să-mi facă viața imposibilă. Ar fi trebuit să distrug toate acele nenorocite de scrisori, în loc să mă mulțumesc cu a arde doar câteva dintre ele. În martie, în momentul în care primăvara revenea și Anul Nou Iranian petrecea primul an al Revoluției, în timp ce speranțele unui întreg popor creșteau odată cu trandafirii, speranță care avea să ardă la fel de repede ca florile, în timp ce făceam planuri pentru a mă căsători cu obiectul pasiunii mele, acest volum stupid, din cauza pasiunii a patru intelectuali, întărea legătura dintre Azra și Fred. Ea nu vorbea decât despre asta. Cum nu știu cine aprecia acele poeme. Cum cutare actor avea să citească aceste versuri la o serată organizată de cutare sau cutare revistă de modă. Acest triumf îi dădea Azrei puterea de a mă disprețui. Îi simțeam disprețul în gesturi, în privire. Culpabilitatea ei se transformase într-o ură disprețuitoare față de mine și tot ce reprezentam eu, Franța, Universitatea. Eram pe cale să trag sfori ca să-i obțin o bursă pentru teza de doctorat pentru ca, la finalul

sejurului meu în Iran, să ne putem întoarce împreună în Franța. Voiam să ne căsătorim. Ea refuza orice cu dispreț. Și mai rău: mi se refuza. Venea la apartamentul meu ca să mă ia peste picior, ca să-mi vorbească despre acele poeme și despre Revoluție și mă respingea. Cu două luni înainte o țineam în brațe, și acum nu eram decât un gunoi abject, pe care-l respingea cu oroare."

Gilbert își răsturnă paharul în timp ce gonea cu un gest prea amplu păsărelele care îndrăzniseră să ciugulească resturile de dulciuri chiar pe masă. Îl umplu imediat la loc și îl dădu peste cap. Avea lacrimi în ochi, lacrimi care nu păreau să fie din violența alcoolului. Sarah se așezase din nou la locul ei. Privea cele două păsărele zburând până în coroanele arbuștilor. Știam că oscila între compasiune și furie; privea în altă parte, dar nu pleca. Morgan rămânea tăcut, ca și cum povestea se terminase. Nassim Khanom a reapărut brusc. A luat ceștile, farfurioarele, cupele cu dulciuri. Purta un *roupouch* albastru, închis, legat strâns sub bărbie, o bluză gri, cu motive maronii; nu i-a aruncat nici măcar o privire angajatorului ei. Sarah i-a zâmbit; i-a întors zâmbetul, i-a propus ceai sau limonadă. Sarah i-a mulțumit blând pentru eforturi, în iraniană. Mi-am dat seama că muream de sete, mi-am învins timiditatea și i-am cerut lui Nassim Khanom puțină limonadă: fonetica mea persană era atât de îngrozitoare, încât nu m-a înțeles. Sarah mi-a sărit în ajutor, ca de obicei. Am avut impresia, o, atât de dureroasă, că repeta exact ce voiam eu să spun – dar de această dată Nassim Khanom înțelegea instantaneu. Mi-am imaginat pe loc un complot în care această doamnă respectabilă mă așeza de partea bărbaților, de partea terifiantului ei patron, care rămânea în continuare tăcut, cu ochii înroșiți de vodcă și amintiri. Sarah pricepe dezamăgirea mea vexată, o interpretează greșit: mă fixează o secundă, de parcă m-ar lua de mână ca să fugim din noroiul călduț al

sfârșitului de după-amiază și această bruscă tandrețe tensionează atât de tare legăturile dintre noi, încât un copil ar putea să joace elasticul cu ele în mijlocul acestei grădini sinistre și arse de vară.

Morgan nu mai avea nimic de adăugat. Sorbea din pahar, din nou și din nou, cu privirea în trecut. E timpul să plecăm. Am tras de faimoasele corzi invizibile și Sarah s-a ridicat în același timp cu mine.

Mulțumim, Gilbert, pentru această după-amiază splendidă. Mulțumim. Mulțumim.

Dau peste cap paharul de limonadă pe care îl aduce Nassim Khanom. Gilbert nu se ridică, murmură versuri persane, din care nu pricep nimic. Sarah e în picioare; își pune vălul violet, de mătase peste păr; îi număr mecanic petele de roșeață de pe față. Mă gândesc Sarah, Azra, aproape aceleași sunete, aceleași litere. Aceeași pasiune. Morgan o privește și el pe Sarah. Așezat, privește fix șoldurile ascunse de haina islamică pe care ea și-o va pune, deși e cald.

„Ce s-a întâmplat cu Azra?" – întreb ca să-i deturnez privirea dinspre corpul lui Sarah, prostește, gelos, așa cum îi amintești unui bărbat prenumele soției sale, pentru ca fonemele acelea să-l biciuiască în numele lui Dumnezeu și al Legii Morale.

Morgan se întoarce spre mine cu un aer de suferință pe față:

„Nu știu. Mi s-a povestit că a fost executată de regim. E foarte probabil. Mii de militanți au dispărut la începutul anilor 1980. Bărbați și femei. Patria în pericol. Agresiunea irakiană, în loc să slăbească regimul, așa cum se prevăzuse, l-a întărit și i-a oferit o scuză pentru a se debarasa de orice opoziție internă. Tinerii iranieni care trăiseră între șah și Republica Islamică, această clasă mijlocie (oribilă expresie!) care strigase, scrisese, luptase în favoarea democrației, toți au sfârșit spânzurați prin vreo

închisoare obscură, uciși pe front sau constrânși la exil. Am părăsit Iranul la puțin timp după izbucnirea războiului; am revenit aici opt ani mai târziu, în 1989. Nu mai era aceeași țară. Universitatea era plină de foști combatanți incapabili să scrie două cuvinte, deveniți studenți prin voia lui Bassij. Studenți care aveau să devină profesori. Profesori ignoranți, care la rândul lor aveau să formeze elevi destinați mediocrității. Toți poeții, toți muzicienii și toți savanții erau în exil interior, zdrobiți de dictatura doliului. Toți, în umbra martirilor. Fiecare clipit de ochi le reamintea de un martir. Străzile, fundăturile, magazinele purtau nume de martiri. De morți, de sânge. Poezie a morții, cântece ale morții, flori ale morții. Lirica se preschimba în nume ofensive: Aurora I, Aurora II, Aurora III, Aurora IV, Aurora V, Kerbela I, Kerbela II, Kerbela III, Kerbela IV și tot așa, până la apariția lui Mahdi. Nu știu unde și când a murit Azra. În închisoarea Evin, fără îndoială. Eu am murit odată cu ea. Cu mult înainte. În 1979, anul I al Revoluției, anul 1357 al calendarului hegirian solar. Nu a mai vrut să mă vadă. Atât de simplu e. S-a dizolvat în propria-i rușine. În timp ce Khomeini se lupta să-și consolideze puterea, Azra, întărită de dragostea ei pentru poemele lui Lahouti, avea să mă părăsească definitiv. Aflase adevărul, îmi spunea. Un adevăr – cum uneltisem pentru a-i îndepărta iubitul, cum mințisem în legătură cu tatăl ei –, nu *adevărul*. Adevărul e dragostea mea pentru ea, dragoste pe care ar fi putut să o înțeleagă în fiecare clipă petrecută împreună. E singurul adevăr. Nu am fost niciodată întreg, cu excepția acelor momente în care eram împreună. Nu m-am căsătorit niciodată. Nu am făcut niciodată promisiuni cuiva. Am așteptat-o toată viața.

Fred Lyautey nu a avut răbdarea mea. Lahouti s-a spânzurat de un ulm cu un cearșaf, în clinica în care era internat, în decembrie 1980. Azra nu îl văzuse de mai bine

de doi ani. Un suflet bun a anunțat-o despre moartea lui. Totuși, Azra nu a venit la seara omagială pe care am organizat-o pentru Lyautey la institut. Niciunul dintre poeții faimoși, care cică-i respectau opera, nu a venit, de altfel. A fost o serată frumoasă, decentă, devotată, intimă. El mă desemnase, cu grandilocvența obișnuită, drept „legatar al afacerilor sale literare." I-am ars toate hârtiile într-o chiuvetă, împreună cu ale mele. Toate amintirile acelei perioade. Fotografiile se contorsionau, galbene-n flăcări; caietele se făceau scrum, lent ca lemnul."

Am plecat. Gilbert de Morgan încă recita poeme misterioase. Ne-a făcut un mic gest cu mâna când treceam prin porticul din zidul grădinii. Rămânea singur cu menajera și acea familie de păsări numite *Spechte* în germană, adesea cu penaj roșu, care-și fac cuiburi între crengile copacilor.

În taxiul care ne ducea către centrul Teheranului, Sarah repeta „săracul, Doamne, de ce ne-a povestit asta, ce chin", pe un ton neîncrezător, ca și cum, la urma urmei, nu reușea să recunoască realitatea povestirii lui Morgan, nu reușea să se convingă pe sine că acel bărbat, pe care-l cunoștea de mai bine de zece ani, care contase atât în viața ei profesională, era în realitate un altul, un Faust care n-ar fi avut nevoie de Mefisto pentru a-și vinde sufletul Diavolului ca s-o posede pe Azra, un personaj a cărui cunoaștere se construia întreagă pe o impostură morală de asemenea dimensiuni, încât devenea neverosimilă. Sarah nu-și putea imagina verosimilitatea acestei povestiri din simplul motiv că el era cel care spunea povestea. Nu putea fi atât de nebun, încât să se autodistrugă și, deci – era cel puțin raționamentul lui Sarah, felul ei de a se proteja –, mințea. Fabula. Voia să-l învinovățim din Dumnezeu știe ce motiv necunoscut. Poate își asuma ororile altuia. Dacă ea îl dorea și îl trata ca pe un gunoi, asta se întâmpla mai ales pentru a ne împroșca

pe noi cu aceste josnicii și trădări. Nu poate recunoaște atât de simplu că a violat-o și a șantajat-o pe față, totuși, nu poate povesti asta atât de rece, în grădina lui, bând vodcă, și i-am simțit o ezitare în voce. Era gata să izbucnească în lacrimi în taxiul ce zbura cu viteză maximă pe autostrada Modarres care cândva, pe vremea lui Azra și Farid, se numea Autostrada Regelui Regilor. Eu nu eram convins că Morgan mințea. Din contră, scena la care asistasem, această reglare de conturi cu el însuși, îmi părea de o onestitate extraordinară, până și în implicațiile ei istorice.

Aerul crepusculului era fierbinte, uscat, electric; mirosea a iarbă arsă pe câmpuri și a toate minciunile naturii.

În fine, cred că mi-era mai degrabă simpatic acest Gilbert de Morgan cu fața tristă. Oare se știa deja bolnav, în ziua confesiunii? Probabil – două săptămâni mai târziu părăsea Iranul definitiv, din motive de sănătate. Nu-mi amintesc să-i fi dat acest text lui Sarah să-l citească; trebuia să i-l trimit într-o versiune fără comentariile care o priveau. Ar interesa-o? Fără îndoială, ea ar citi altfel aceste pagini. Povestea de dragoste a lui Farid și Azra ar deveni o parabolă a imperialismului și a Revoluției. Sarah ar pune în opoziție caracterele lui Lyautey și Morgan; ar extrage de aici o reflexie asupra chestiunii alterității: Fred Lyautey ar nega-o absolut și ar plonja în celălalt, ar crede că devine altul și aproape ar reuși asta în nebunie; Morgan ar încerca să o posede, această alteritate, să o domine, să o atragă spre el pentru a o domina și a se bucura de ea. E complet deprimant să mă gândesc că Sarah e incapabilă să citească o poveste de dragoste în sine, ca pe o poveste de dragoste, adică abdicarea rațiunii în fața pasiunii; e *simptomatic*, ar spune bunul doctor. Ea rezistă. Pentru Sarah, dragostea nu e decât un fascicul de contingențe, în cel mai bun caz

darul universal, în cel mai rău caz, un joc de dominație în oglinda dorinței. Încearcă să se protejeze de durerea afectelor, asta e sigur. Vrea să controleze lucrurile care au posibilitatea să o atingă; se apără în avans de loviturile pe care le-ar putea încasa. Se izolează.

Toți orientaliștii, cei de ieri, ca și cei de azi, își pun această întrebare a diferenței, a sinelui, a celuilalt – la puțin timp după plecarea lui Morgan, când idolul meu, muzicologul Jean During, trebuia să sosească la Teheran, am primit vizita lui Gianroberto Scarcia, eminent specialist italian în literatură iraniană, elev al imensului Bausani, părintele iranologiei italiene. Scarcia era un om extraordinar de inteligent, erudit, amuzant; se interesase, printre altele, de literatura persană din Europa; această expresie, *literatura persană din Europa*, o fascina pe Sarah. Faptul că s-ar fi putut compune poeme clasice în persană la câțiva kilometri de Viena o tulbura la fel de mult (mai mult poate) ca amintirea poeților arabi din Sicilia, din Baleare sau din Valencia. Scarcia susținea chiar că ultimul poet persan din Occident, cum îl numea el, era un albanez care compusese romane în versuri și scrisese ghazaluri erotice până în anii 1950, între Tirana și Belgrad. Limba lui Hafez continuase să irige vechiul continent după Războiul din Balcani și chiar după Al Doilea Război Mondial. Ceea ce era fascinant, adăuga Scarcia cu un surâs de copil, era că aceste versuri urmau tradiția poeziei clasice, dar combinând-o cu modernitatea – la fel cum Naim Frashëri, rapsodul națiunii albaneze, acest ultim poet persan din Occident, compune în albaneză, dar și în turcă și în greacă. Însă într-un moment foarte diferit: în secolul XX, Albania e independentă și cultura turcopersană e pe moarte în Balcani. „Ce poziție ciudată", spunea Sarah captivată, „este cea a unui poet care scrie într-o limbă pe care nimeni sau aproape nimeni în țara sa natală n-o

cunoaște, nu mai vrea s-o înțeleagă!" Și Scarcia, cu o scânteie de maliție în privirea lui atât de limpede, adăuga că ar trebui scrisă o istorie a literaturii arabo-persane în Europa pentru a redescoperi acest patrimoniu uitat. Celălalt în sine. Scarcia avea un aer trist: „Din fericire, mare parte din aceste comori au fost distruse odată cu bibliotecile din Bosnia, la începutul anilor 1990. Aceste urme ale unei Europe diferite deranjează. Dar rămân cărți și manuscrise la Istanbul, în Albania, în Bulgaria și la Universitatea din Bratislava. Așa cum spuneți, dragă Sarah, orientalismul trebuie să fie un umanism." Sarah face ochii mari, Scarcia îi citise, deci, articolul despre Ignác Goldziher, Gershom Scholem și orientalismul iudaic. Scarcia citise totul. De la înălțimea celor optzeci de ani ai săi, privea lumea cu o curiozitate niciodată știrbită.

Construcția unei identități europene ca un frumos puzzle de naționalisme a șters tot ce ne apropia mai mult prin casetele sale ideologice. Adio diferență, adio diversitate!

Un umanism bazat pe ce? Care universal? Doamne, cine se ascunde în tăcerea nopții? Între tăietorii de gâturi, cei care poluează, cei care înfometează – unitatea condiției umane mai poate fundamenta ceva, nu-mi dau seama. Cunoașterea, poate. Cunoașterea și planeta ca nou orizont. Omul ca mamifer. Reziduu complex al unei evoluții carbonice. Un râgâit. O piuneză. Nu e mai multă viață într-un om decât într-o piuneză. Atât. Mai multă materie, dar la fel de multă viață. Mă plâng de dr Kraus, dar condiția mea e de invidiat în comparație cu a unei insecte. Specia umană nu e la apogeu în vremurile noastre. Am chef să mă refugiez în cărți, discuri și amintiri din copilărie. Să opresc radioul. Sau să mă înec în opiu, ca Faugier. Era și el acolo în timpul vizitei lui Gianroberto Scarcia. Revenea dintr-o

expediție în străfunduri. Acest atât de vesel specialist în prostituție pregătea un lexic argotic persan, un dicționar al ororilor – termenii tehnici pentru droguri, bineînțeles, dar și termenii pentru prostituatele masculine și feminine pe care le frecventa. Faugier juca la două capete, cum se zice; ne povestea excursiile sale în franceza lui dură, de Gavroche, și adeseori îmi venea să îmi astup urechile. Dacă l-ai fi ascultat doar pe el, ai fi trăit cu impresia că Teheranul era un gigantic lupanar pentru toxicomani – imagine mult exagerată, dar nu cu totul ruptă de realitate. Într-o zi, când coboram din piața Tadjrish cu taxiul, șoferul, foarte în vârstă și al cărui volan părea special construit pentru a nu reacționa la tremurul mâinilor lui, îmi pusese întrebarea foarte direct, aproape verde-n față: cât costă o curvă în Europa? Trebuise să repete fraza de câteva ori, în așa măsură cuvântul, *djendé*, îmi părea cel puțin la fel de greu de înțeles, ca și de pronunțat: nu-l auzisem niciodată pronunțat de cineva. A trebuit să-mi justific penibil ignoranța; bătrânul nu voia să creadă că nu am fost niciodată la prostituate. Laș din fire, am sfârșit lansând o cifră la întâmplare, cifră care i s-a părut rocambolescă; a început să râdă și să zică, ah, acum înțeleg mai bine de ce nu mergeți la curve! La prețul ăla, mai bine te-nsori! Îmi povestea că în urmă cu o seară o luase pe una cu taxiul. „După opt ore de muncă", spunea el, „femeile singure sunt adesea curve. Cea de ieri mi-a propus serviciile ei."

Mergea în zigzag pe autostradă, cu pedala la podea, depășea pe dreapta, claxona și în tot timpul ăsta tremura pe volan ca un condamnat; s-a întors să mă privească și bătrânul Paykan a profitat de neatenția lui pentru a vira periculos spre stânga.

„– Sunteți musulman?

– Nu, creștin.

– Eu sunt musulman, dar îmi plac mult curvele. Cea de ieri voia douăzeci de dolari.

– Ah.

– Și atât vi se pare scump? Aici sunt curve pentru că au nevoie de bani. E trist. Nu e ca în Europa.

– Nici în Europa nu e vreo veselie, vă dați seama.

– În Europa le place. Aici nu."

Laș, l-am lăsat cu certitudinile lui. Bătrânul s-a oprit o secundă pentru a depăși pe contrasens printre un enorm 4X4 japonez și un autobuz. Pe margini, lângă autostradă, grădinarii toaletau trandafirii.

„– Douăzeci de dolari e prea scump. I-am zis: Fă-mi un preț bun, am vârsta bunicului tău!

– Ah!

– Știu să mă târguiesc cu curvele."

Când am ajuns la institut, le-am povestit istoria asta extraordinară lui Sarah, care n-a râs deloc, și lui Faugier, care a găsit-o amuzantă. Cu ceva vreme în urmă fusese agresat de Bassiji; o luase pe coajă fără ca motivul altercației să fie foarte clar – atentat politic care viza Franța sau „simplă afacere de moravuri", nu se mai știa. Faugier își trata rănile cu râs și opiu și, dacă refuza să intre în detaliile confruntării, repeta oricui voia să-l asculte că „sociologia e într-adevăr o luptă de contact". Îmi aducea aminte de Lyautey din povestea lui Morgan – refuza să ia act de violența al cărei subiect fusese. Știam că Iranul putea fi o țară violentă în care zbirii puterii, oficiali sau oculți, nu prea purtau mănuși, dar cu toții credeam că eram protejați de naționalitățile noastre și de statutul de universitari – ne înșelam. Tulburările interne ale puterii interne iraniene puteau să ne atingă, fără să știm exact de ce. Totuși, principalul interesat nu se înșela: cercetările lui erau moravurile lui, moravurile participau la cercetări, iar pericolul era unul dintre motivele pentru care era atras de asemenea cercetări. Susținea că avea mai

multe șanse să-și ia o tăietură de cuțit într-o tavernă din Istanbul decât într-una din Teheran și avea dreptate, fără îndoială. Oricum, sejurul său în Iran se apropia de sfârșit (spre marea ușurare a Ambasadei Franței); această călire, această bătaie, spunea el, suna ca un sinistru cântec de despărțire, iar echimozele erau un suvenir al Republicii Islamice. Gusturile lui Faugier și pasiunea lui pentru necazuri nu îl împiedicau să fie extrem de lucid cu privire la propria condiție – își era propriul obiect de studiu; recunoștea că, asemenea multor orientaliști și diplomați care nu admit asta cu ușurință, dacă alesese Estul, Turcia și Iranul, o făcuse din dorința erotică pentru corpul oriental, o imagine a lascivității și permisivității care-l fascinau din adolescență. Visa la mușchii bărbaților uleioși în gimnaziile tradiționale, la vălurile dansatoarelor parfumate, la privirile – masculine și feminine – fardate cu khôl, la ceșturile hammamurilor, în care toate fantasmele deveneau realitate. Se imagina explorator al plăcerii, devenise unul. Acestei imagini orientaliste a almeei și efebului îi verificase realitatea și această realitate îl pasionase până la a se substitui visului său inițial; iubea bătrânele lui dansatoare prostituate, damele din cabaretele sinistre ale Istanbulului; își iubea travestiții iranieni, machiați scandalos, întâlnirile secrete prin vreun parc din Teheran. Ce dacă băile turcești erau uneori sordide și murdare, ce dacă obrajii prost rași ai efebilor zgâriau ca o țesală, avea tot timpul pasiunea explorării – a juisării și a explorării, adăuga Sarah, pe care o pusese să-i citească „jurnalul de teren", cum îl numea el: ideea că Sarah s-ar fi putut lansa într-o asemenea lectură mi-era odioasă, eram atroce de gelos pe această relație stranie, interpusă printr-un jurnal. Chiar dacă știam că Sarah nu simțea nicio atracție pentru Faugier, nici Marc pentru ea, a-mi imagina că Sarah îi putea percepe astfel intimitatea, detaliile vieții sale

științifice care, în acest caz precis, corespundeau vieții sale *sexuale*, îmi era complet insuportabil. O vedeam pe Sarah în locul lui Louise Colet, citind jurnalul lui Flaubert din Egipt.

„Almee – cer albastru – femeile stau așezate în fața ușilor – pe covorașe de palmier sau în picioare – patroanele sunt cu ele – veșminte deschise la culoare, unele pe dedesubt, unele care fâlfâie în vântul cald."

Sau, mai rău.

„Cobor cu Sophia Zoughaira – foarte perversă, agitată, juisând, mică tigresă. Pătez divanul.

A doua oară cu Kutchuk – îmbrățișând-o, îi simțeam colierul sub dinți – parcă mă strângea cu frânghii de velur – m-am simțit feroce."

Și tot așa, toate perversiunile de care sunt capabili orientaliștii. A mă gândi la Sarah pe cale să savureze proza (infamă, se subînțelege) acestui grăsun erotoman, despre care eram sigur că era în stare să scrie o oroare de genul *mă strângea cu frânghii de velur*, era tortură pură. Cum a putut Flaubert să o supună pe Louise Colet acestei torturi e de neînțeles; probabil stilistul normand era foarte convins de geniul său. Sau poate credea, ca și Faugier, de altfel, că notele lui erau *inocente*, că obscenitatea pusă în scenă nu era de domeniul realului, ci de alt ordin, științific sau de călătorie, o anchetă care îndepărta aceste considerații pornografice de ființa sa, de propriul corp: atunci când Flaubert scrie „lovitură, lovitură plină de tandrețe" sau „pubisul mai cald decât pântecele mă încălzea ca un fier", când povestește cum, o dată Kutchuk, adormită în brațele lui, se distrează zdrobind gândaci pe pereți, gândaci al căror miros se amestecă cu santalul parfumului tinerei femei (sângele negru al insectelor desenează urme frumoase pe var), Flaubert e convins că aceste observații suscită interesul, nu dezgustul; se miră că Louise Colet e îngrozită de

acest pasaj despre orașul Esna. Caută să se justifice într-o scrisoare cel puțin la fel de atroce: „Intrând în Jaffa", povestește el, „simțeam în același timp mirosul lămâilor și al cadavrelor". Pentru el, oroarea e peste tot; ea se amestecă cu frumusețea; frumusețea și plăcerea nu ar fi nimic fără urâțenie și durere, trebuie simțite împreună. (Louise Colet va fi atât de frapată de acest manuscris, încât va merge ea însăși în Egipt, optsprezece ani mai târziu, în 1869, cu ocazia ceremoniei inaugurării Canalului de Suez, când toată Europa se înghesuie pe malul Nilului – va vedea almeele și dansurile lor, pe care le va considera vulgare; va fi șocată de doi germani atât de hipnotizați de clopoțeii colierelor, încât aveau să dispară, să piardă vaporul și să apară la câteva zile după, „în mod rușinos epuizați și surâzători"; se va opri și ea la Esna, dar pentru a contempla ravagiile timpului asupra corpului bietei Kutchuk Hanim: va fi răzbunată.)

Dorința Orientului e și o dorință carnală, o dominație prin corp, o ștergere a celuilalt în juisare: nu știm nimic despre Kutchuk Hanim, această dansatoare prostituată de pe malul Nilului, în afară de puterea ei erotică și numele dansului pe care îl execută, *Albina*; în afară de veșminte și mișcări, de materia ei gregară, nu știm nimic, nicio frază, niciun sentiment – e fără îndoială cea mai celebră dintre almeele din Esna, dacă nu singura. Posedăm, totuși, o a doua mărturie despre Kutchuk, din partea unui american de astă dată, care vizitează orașul cu doi ani înaintea lui Flaubert și își va publica *Notele de pe Nil ale unui Howadji* la New York – George William Curtis îi consacră două capitole lui Kutchuk; două capitole poetice, pline de referințe mitologice și de metafore voluptuoase (*O! Venus!*), corpul dansatoarei unduindu-se ca furtunul narghilelei și șarpele păcatului originar, un corp „profund, oriental, intens și teribil". Despre Kutchuk nu știm alte lucruri decât țara ei de

origine, Siria, ne spune Flaubert, Palestina, susține Curtis, și un singur cuvânt, *buono* – după Curtis *„un cuvânt italian deosebit pe care îl știa"*. *Buono*, toată juisarea sordidă, debarasată de greutățile binelui occidental pe care Kutchuk a putut să-l stârnească, paginile din *Salammbô* și din *Ispita Sfântului Anton* pe care le-a inspirat și nimic altceva.

Marc Faugier se interesează, în „observația participativă", de poveștile de viață, de vocile almeelor și khawalilor în secolul XXI; le cercetează itinerarele personale, suferințele, bucuriile; în acest sens, el leagă pasiunile orientaliste originale de aspirațiile științelor sociale de astăzi, la fel de fascinat ca Flaubert de amestecul de frumusețe și oroare, de sângele gândacului zdrobit – și dulceața corpului pe care îl posedă.

Înainte de a putea visa la frumos, era necesar să te scufunzi în oroarea cea mai profundă și să o parcurgi în întregime, spunea Sarah – Teheranul avea un miros din ce în ce mai profund al violenței morții, între agresiunea lui Faugier, boala lui Morgan, spânzurătorile și eternul doliu al imamului Husein. Din fericire existau muzica, tradiția, instrumentele iraniene cu care făceam cunoștință grație lui Jean During, demn urmaș al școlii orientaliste de la Strasbourg – în sânul Islamului rigorist și puritan încă strălucesc focurile muzicii, literelor și misticii, ale umorului și vieții. Pentru fiecare spânzurat, o mie de poeme, o mie de concerte; pentru fiecare cap tăiat, o mie de ședințe de *zikr* și o mie de hohote de râs. Dacă jurnaliștii noștri ar binevoi să se intereseze de altceva decât durere și moarte – e ora 5:30 dimineața, e tăcerea nopții; ecranul e o lume în sine, o lume în care nu mai există nici timp, nici spațiu. *Ishq, hawa, hubb, mahabba*, cuvintele arabe pentru pasiune, dragostea de oameni și Dumnezeu, care e același lucru. Inima lui Sarah, divină; corpul lui Sarah, divin; cuvintele lui Sarah, divine.

Isolda, Tristan. Tristan, Isolda. Isolda, Tristan. Filtrele. Unitatea. Azra și Farid și soarta tragică, ființele zdrobite pe Drumul Destinului. Pe care se găsește lumina lui Suhrawardi, ce Orient ne va indica busola, ce arhanghel învești mântat în purpură va veni și ne va deschide inima către iubire? *Eros, philia* sau *agape*, ce bețiv grec în sandale va veni din nou, însoțit de o cântăreață la flaut, cu fruntea încinsă cu violete, să ne reamintească nebunia iubirii? Khomeini a scris poeme de dragoste. Poeme în care e vorba despre vin, despre beție, despre Iubitul care o plânge pe Iubită, despre trandafiri, despre privighetori care transmit mesaje de dragoste. Pentru el, martiriul era un mesaj de dragoste. Suferința, o dulce briză. Moartea, un mac. Posibil. Am impresia că în zilele noastre doar Khomeini vorbește despre iubire. Adio compasiune, trăiască moartea.

Eram gelos pe Faugier fără motiv, știam bine că suferea, că suferea martiriul, că fugea, că fugise, fugise de el însuși demult, sfârșind pe un covor la Teheran, ghemuit cu genunchii sub bărbie, convulsiv; tatuajele lui, povestea Sarah, se amestecau cu echimozele și formau misterioase desene; era pe jumătate dezbrăcat, respira greu, spunea ea, avea ochii deschiși și ficși, l-am legănat ca pe un copil, adăuga Sarah terifiată, am fost obligată să-l legăn ca pe un copil în mijlocul grădinii, în grădina eternei primăveri, ale cărei flori roșii și albastre deveneau înspăimântătoare în penumbră – Faugier se zbătea între angoasă și dor, angoasa sporea dorul și dorul, angoasa și acești doi monștri îl atacau în noapte. Îl torturau uriași, creaturi fantastice. Frica, primejdia în singurătatea absolută a corpului. Sarah îl consola. Spunea că rămăsese până dimineața cu el; în zori a adormit cu mâna în mâna ei, încă pe covorul pe care îl aruncase criza. Dependența lui Faugier (de opiu și apoi, mai târziu, cum prezisese el însuși, de heroină) era dublată

de o alta, cel puțin la fel de puternică, de cealaltă uitare, care e sexul, plăcerea carnală și visul oriental; drumul său către est se oprea aici, pe acest covor din Teheran, în propriul impas, în această aporie, între sine și celălalt, care e identitatea.

„Somnul e bun, moartea e și mai bună", spune Heinrich Heine în poemul său *Morfina*, „poate și mai bine ar fi să nu te fi născut niciodată." Mă întreb dacă cineva îl ținea de mână pe Heine în lungile sale luni de suferință, cineva în afară de Fratele Somn cu coroană de maci, cel care mângâie blând fruntea bolnavului și îi mântuie sufletul de orice suferință – și eu îmi voi trăi agonia singur în camera asta sau la spital, nu trebuie să mă gândesc la asta, să ne întoarcem privirea dinspre boală și moarte, ca Goethe, care mereu i-a evitat pe cei în agonie, cadavrele și înmormântările; călătorul din Weimar reușește de fiecare dată să scape de spectacolul decesului, să scape de contagiunea morții; își imaginează un ginko, arbore din Extremul Orient, nemuritor, strămoșul tuturor arborilor, a cărui frunză bilobată reprezintă atât de magnific Uniunea în iubire, încât i-a trimis unul, uscat, lui Marianne von Willemer – „Nu simți, în cântecele mele, că-s Unul și dublul său?" Drăguța vieneză (bucălată, cu forme generoase) are treizeci de ani, Goethe, șaizeci și cinci. Pentru el, Orientul e opusul morții; a privi către Est înseamnă a-ți întoarce privirea dinspre Falsitate. A te refugia. În poezia lui Hafez și Saadi, în Coran, în îndepărtata Indie; *Călătorul* merge spre viață. Spre Orient, tinerețe și Marianne, împotriva bătrâneții și soției sale, Christiane. Goethe devine Hatem și Marianne devine Suleika. Christiane va muri singură la Weimar, Goethe nu o va ține de mână, nu va asista la înmormântarea ei. Oare și eu îmi întorc privirea dinspre inevitabil prin obsesia mea pentru

Sarah, răsfoind prin memoria acestui calculator pentru a regăsi scrisoarea de la Weimar,

Dragul meu François-Joseph,

E destul de straniu să mă aflu în Germania, în această limbă, atât de aproape de tine, și totuși tu să nu fii aici. Nu știu dacă deja ai făcut călătoria la Weimar; presupun că da, Goethe, Liszt și chiar Wagner, bănuiesc că ei trebuie să te fi atras. Îmi amintesc că ai studiat un an la Tübingen – nu foarte departe de aici, cred. Sunt în Turingia de două zile: ninge, ninge, ninge. Și e un frig glacial. Te întrebi ce fac aici – un colocviu, bineînțeles. Un colocviu comparatist despre literatura de călătorie în secolul XX. Somități. L-am întâlnit pe Sarga Moussa, mare specialist în viziunile despre Orient în secolul al XIX-lea. Minunată alocuțiune despre călătorie și memorie. Puțin geloasă pe cunoștințele lui, mai ales că vorbește perfect germana, ca majoritatea invitaților. Am prezentat a nu știu câta oară o lucrare despre călătoria lui Farès Chidiac în Europa, într-o versiune diferită, sigur, dar am senzația că mă repet. Prețul gloriei.

Bineînțeles că am vizitat casa lui Goethe – ai impresia că maestrul se va ridica din fotoliu să te salute, atât de bine conservat pare locul. Casa unui colecționar – obiecte peste tot. Dulapuri, fișete pentru dosare, sertare pentru minerale, schelete de păsări, mulaje grecești și romane. Camera lui, minusculă, alături de biroul enorm, chiar sub acoperiș. Fotoliul în care a murit. Portretul fiului său August, care a murit cu doi ani înaintea tatălui, la Roma. Portretul soției sale, Christiane, moartă cu cincisprezece ani înainte. Camera lui Christiane, cu bibelourile ei: un frumos evantai, un joc de cărți, câteva flacoane, o farfurie albastră, cu o inscripție aurită, destul de emoționantă,

Celei Fidele. *O pană. Două mici portrete, o tânără și o femeie mai puțin tânără. E o senzație stranie să parcurgi această casă, se spune că totul e neschimbat din 1832. Ai un pic senzația că vizitezi un mormânt cu mumiile incluse.*

Cea mai surprinzătoare e relația dintre Weimar și Orient – prin Goethe, bineînțeles, dar și prin Herder, Schiller și India sau Wieland și Djinnistan-ul *său. Ca să nu mai vorbim de copacii ginkgo (de nerecunoscut în acest anotimp) care populează orașul de mai bine de un secol, li s-a dedicat chiar și un muzeu. Dar îmi imaginez că știi toate astea – eu nu știam. Versantul oriental al clasicismului german. Încă o dată, ne dăm seama în ce măsură Europa e o construcție cosmopolită... Herder, Wieland, Schiller, Goethe, Rudolf Steiner, Nietzsche... Ai impresia că e suficient să ridici o piatră în Weimar, și va apărea o legătură cu îndepărtatul Est. Dar rămâi în Europa – distrugerea nu e niciodată foarte departe. Lagărul deconcentrare de la Buchenwald se află la câțiva kilometri de aici, se pare că vizita e terifiantă. Nu am curaj să mă duc.*

Weimar a fost bombardat masiv de trei ori în 1945. Îți dai seama? Să bombardezi un oraș cu șaizeci de mii de locuitori fără să ai o miză militară, când războiul e aproape câștigat? Violență pură, răzbunare pură. Să bombardezi simbolul primei republici parlamentare germane, să încerci să distrugi casa lui Goethe, pe a lui Cranach, arhivele Nietzsche... cu sute de tone de bombe lansate de tineri aviatori proaspăt debarcați din Iowa sau Wyoming, care aveau să moară la rândul lor arși de vii în carlingele avioanelor, e dificil să vezi chiar și cel mai vag sens, prefer să tac.

Am un suvenir pentru tine: îți amintești articolul meu despre Balzac și limba arabă? Ei bine, aș putea să mai scriu unul, privește această frumoasă pagină care trebuiesă-ți fie cunoscută:

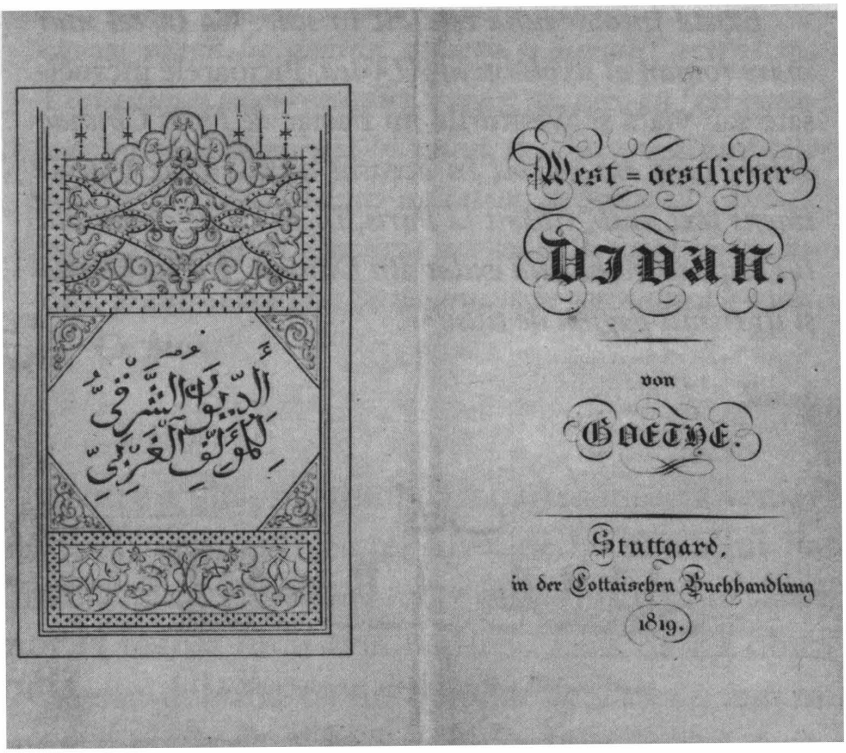

Este a ediției originale a Divanului. *Și aici găsim limba arabă, și aici există diferențe între arabă și germană, așa cum poți vedea: în arabă, e* Divanul oriental al scriitorului occidental. *Titlul mi se pare foarte curios, poate din cauza apariției scriptorului „occidental". Nu mai e un obiect mixt, ca în originalul german, un divan „occidental-oriental", ci un volum din Orient, compus de un om din Occident. De partea arabă a lucrurilor nu e vorba despre un amestec, de fuziunea uneia cu cealaltă, ci despre un obiect oriental separat de autorul său. Cine a tradus titlul pentru Goethe? Profesorii lui de la Jena? La muzeul Goethe am văzut o pagină cu exerciții de arabă – se pare că maestrul se amuza învățând (cu o frumoasă caligrafie de debutant) cuvinte extrase din volumul lui Heinrich von Diez, unul dintre primii orientaliști prusaci,* Denkwürdigkeiten von Asien in Künsten und Wissenschaften. *(Doamne, ce dificilă e germana, mi-a luat cinci minute să recopiez acest titlu.)*

Există întotdeauna celălalt în sine. Ca în cel mai mare roman al secolului al XIX-lea, Picioarele încrucișate sau viața și aventurile lui Fariac *de Farès Chidiac despre care am vorbit în această după-amiază, acest imens text arab, tipărit la Paris, în 1855, pe cheltuiala lui Raphaël Kahla, un exilat din Damasc. Nu pot rezista și îți trimit pagina de titlu:*

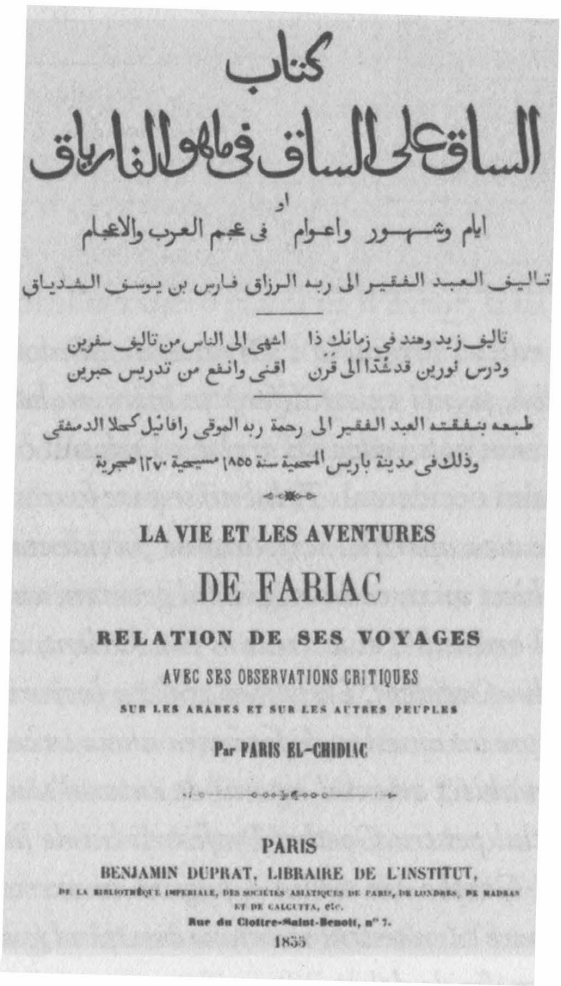
كتاب
الساق على الساق فيما هو الفارياق
او
ايام وشهور واعوام في عجم العرب والاعجام
تاليف العبد الفقير الى ربه الرزاق فارس بن يوسف الشدياق
تاليف زيد وعمد في زمانك ذا اشهى الى الناس من تاليف سفرين
ودرس نورين قد شدا الى قرن اقنى وانفع من تدريس حبرين
طبعه بنفقته العبد الفقير الى رحمة ربه الموقى رافائيل كحلا الدمشقى
وذلك في مدينة باريس المحمية سنة ١٨٥٥ مسيحية ١٢٧٠ هجرية
LA VIE ET LES AVENTURES
DE FARIAC
RELATION DE SES VOYAGES
AVEC SES OBSERVATIONS CRITIQUES
SUR LES ARABES ET SUR LES AUTRES PEUPLES
Par PARIS EL-CHIDIAC
PARIS
BENJAMIN DUPRAT, LIBRAIRE DE L'INSTITUT,
DE LA BIBLIOTHÈQUE IMPÉRIALE, DES SOCIÉTÉS ASIATIQUES DE PARIS, DE LONDRES, DE MADRAS ET DE CALCUTTA, etc.
Rue du Cloître-Saint-Benoît, n° 7.
1855

Văzută de aici, mixtura titlului lui Chidiac corespunde cu cea a lui Goethe; ai impresia că cei o sută cincizeci de ani care au urmat nu au încercat decât să decupeze cu răbdare ceea ce acești doi mari oameni vor fi pus la un loc.

La Weimar se mai află (în vrac) un altar de Cranach, cu un magnific demon diform și verzui; amintirea Constituției unei republici fragile; un parc cu fagi centenari; o mică bisericuță în ruină, despre care ai zice că a ieșit (pe sub zăpadă) dintr-un tablou de Schinkel; cârnați, sute de cârnați de Turingia sub toate formele, cruzi, uscați, prăjiți și cea mai bună amintire germanică a mea,

Cu bine,

Sarah

pentru a uita, recitind, că moartea mea va veni, fără îndoială, înaintea vârstei lui Goethe sau a lui Farès Chidiac, marele libanez, cel puțin sunt puține șanse să mor la mansa unui bombardier, atins de un obuz al DCA sau doborât de un bombardier, asta e mai mult sau mai puțin o posibilitate îndepărtată, chiar dacă accidentul aviatic rămâne mereu posibil: în alergarea asta a timpului poți fi lovit de o rachetă rusească în plin zbor sau poți fi dezmembrat de un atentat terorist, ăsta nu e un gând liniștitor. Am citit alaltăieri în *Standard* că un jihadist de paisprezece ani fusese arestat când pregătea un atentat terorist într-o gară din Viena, un bebe jihadist din Sankt Pölten, fief al teroriștilor, se știe bine, și această știre ar avea de ce să ne facă să zâmbim, dacă nu ar fi un semn al timpului – curând hoarde de sirieni se vor năpusti asupra necredincioșilor vienezi urlând „Iisus e mare!" și vor declanșa războiul civil. Nu-mi amintesc atentatul de la Viena de pe Aeroportul Schwechat, și palestinienii lui Abu Nidal din anii 1980, lui Dumnezeu nu-i place, lui Dumnezeu nu-i place, dar nu putem spune că Dumnezeu își dă silința, de data asta. Și nici orientaliștii – auzeam un specialist în Orientul Mijlociu recomandând să fie lăsați să plece în Siria toți aspiranții jihadiști, să fie spânzurați în altă parte; ar muri sub bombe sau în încăierări și nu am mai auzi

niciodată de ei. Ar fi suficient să-i împiedicăm pe supraviețuitori să revină. Această sugestie seducătoare pune totuși o problemă morală, chiar putem să ne trimitem regimentele de bărboși să răzbune Europa, ucigând populațiile civile din Siria și Irak; e un pic ca a-ți arunca gunoiul în curtea vecinului, nu e foarte frumos. Practic, sigur, dar nu foarte etic.

Sarah se înșela, n u a m fost niciodată l a Weimar. Un concentrat de Germania, efectiv. O miniatură pentru colecționari. O imagine. Ce forță, Goethe! Să te îndrăgostești la șaizeci și cinci de ani de *Divanul* lui Hafez și de Marianne von Willemer. Citit totul prin binoclul iubirii. Iubirea generează iubire. Pasiunea ca motor. Goethe, mașină dorindă. Poezia pe post de carburant. Uitasem acest frontispiciu bilingv al *Divanului*. Cu toții am uitat aceste dialoguri, grăbiți să încheiem operele despre națiune fără să bănuim spațiul care se deschide între limbi, între germană și arabă, în șanțul legăturii cărții, în pliuri, în albul rotitor. Ar trebui să ne interesăm mai mult de adaptările muzicale ale *Divanului occidental-oriental*, Schubert, Schumann, Wolf, zeci de compozitori, fără îndoială, până la emoționantele *Goethe Lieder* pentru mezzosoprană și clarinet de Luigi Dallapiccola. E frumos să-ți dai seama în ce măsură Hafez și poezia persană au alimentat arta burgheză europeană. Hafez și, bineînțeles, Omar Khayyam – Khayyam, savantul ireverențios, chiar își are statuia lui nu departe de aici, în mijlocul Centrului Internațional

din Viena, o statuie oferită acum câțiva ani de Republica Islamică Iran, deloc revanșardă în privința poetului vinului, supărat pe Dumnezeu. Într-o zi, mi-ar plăcea să o duc pe Sarah pe Dunăre să vadă acel frumos monument care tronează peste clădirile Națiunilor Unite, acei patru savanți din marmură albă pe soclul lor de piatră brună, încadrați de coloane care amintesc de cele ale sălii tronului din Persepolis. Khayyam, propulsat de traducerea lui Edward FitzGerald, invadează Europa literelor; matematicianul uitat din Khorassan devine un poet european de prim rang începând cu 1870 – Sarah s-a aplecat asupra cazului Khayyam în comentariul la ediția Sadegh Hedayat, un Khayyam redus la esențial, redus la catrenele care provin din colecțiile cele mai vechi. Un Khayyam sceptic, mai degrabă decât mistic. Sarah explica imensa soartă mondială a lui Omar Khayyam prin simplitatea universală a formulei catrenului, în primul rând, apoi prin diversitatea corpusului: pe rând ateu, agnostic sau musulman, îndrăgostit hedonist sau contemplativ, bețiv inveterat sau băutor mistic, savantul din Khorassan, așa cum îl deducem din cele câteva mii de catrene atribuite lui, are de ce să ne placă – chiar și lui Fernando Pessoa are de ce să-i placă și acesta va compune, de-a lungul vieții, aproape două sute de catrene inspirate din lectura lui FitzGerald. Sarah recunoștea fără probleme că ei din Khayyam îi plăceau introducerea lui Hedayat și poemele lui Pessoa; le-ar fi asamblat cu plăcere pe amândouă, fabricând un monstru frumușel, un centaur sau un sfinx, Sadegh Hedayat introducând catrenele lui Pessoa, în umbra lui Khayyam. Pessoa iubea și el vinul,

Bucuria urmează durerii și durerea bucuriei,
Bem vin pentru că e sărbătoare, uneori
Bem vin în mijlocul marii dureri.
Dar din cutare sau cutare vin ce rămâne?

și era cel puțin la fel de sceptic și disperat ca strămoșul său persan. Sarah îmi vorbea despre tavernele din Lisabona, în care Pessoa se ducea să bea, să asculte muzică sau poezie și, efectiv, ele semănau în povestirea ei cu *meykhané*-ele iraniene atât de mult, încât Sarah adăuga ironic că Pessoa era un heteronim al lui Khayyam, că poetul cel mai occidental și mai atlantic al Europei era în realitate un avatar al zeului Khayyam,

După trandafiri, paharnice, vărsat-ai
Vinul în cupa-mi și-ai plecat.
Cine-i mai aromat ca tine, cine-a fugit?
Cine-i mai vin ca tine, cine te-a refuzat?

și în interminabile conversații cu amicul Parviz, la Teheran, se amuzau retraducând în persană poemele lui Pessoa, regăsind, spuneau ei, gustul a ceea ce se pierduse – spiritul beției.

Parviz ne invitase la un concert privat, unde un tânăr cântăreț, acompaniat de un interpret la *târ* și un *tombak*, cânta catrene de Khayyam. Cântărețul (treizeci de ani, poate, cămașă albă, tunică, pantalon negru, față frumoasă, întunecată și gravă) avea o frumoasă voce de tenor, pe care micul salon în care ne găseam ne permitea să o percepem în toate nuanțele; percuționistul strălucea – bogăție de sunete clare și scurte, atât pe grave, cât și pe înalte, frază impecabilă pe ritmurile cele mai complexe, degetele sale sunau pe pielea *zar b*-ului cu o precizie și o viteză uimitoare. Cântărețul la *târ* era un adolescent de șaisprezece sau șaptesprezece ani și era unul dintre primele sale concerte; părea transportat de virtuozitatea celor doi interpreți mai vârstnici, exaltat de public; în improvizațiile instrumentale, el explora *goushé*-le modului ales cu o știință și o expresivitate care, pentru auzul meu de debutant, compensau masiv lipsa

de experiență. Concizia cuvintelor cântate, patru versuri de Khayyam, le permitea muzicienilor, catren după catren, să exploreze ritmuri și moduri diferite. Parviz era încântat. Îmi scria cu scrupulozitate textele catrenelor în carnețel. Reportofonul avea să-mi permită, apoi, să mă dedic terifiantului exercițiu care e transcrierea. Notasem deja instrumente, *setar* sau *tombak*, dar niciodată până atunci vocea și eram curios să văd, calm, pe hârtie, cum se organizează alternanța de scurte și lungi a metricii persane în cântecul savant; cum transpune cântărețul metrul sau silabele versului pentru a le include într-un ritm și în ce fel frazele muzicale tradiționale ale *radif*-ului fuseseră transformate și revitalizate de artist conform poemelor cântate. Întâlnirea dintre un text din secolul al XII-lea, a unui patrimoniu muzical milenar și muzicienii contemporani care actualizau, în individualitatea lui, în fața unui public dat, ansamblul acestor posibile.

Toarnă-mi din vin, să-i spun adio,
Adio nectarului roșu ca obrajii tăi în flăcări.
Căința mea e la fel de dreaptă și sinceră
Ca arabescul buclelor tale.

Muzicienii erau, ca și noi, așezați grecește pe un covor de Tabriz, roșu, cu medalionul central de un albastru șters, lâna pernelor și corpurile noastre făceau ca acustica să fie foarte seacă, de o căldură lipsită de orice reverberație; la dreapta mea, Sarah stătea așezată pe călcâie, umărul ei atingea umărul meu. Parfumul cântecului ne transporta; undele scurte și profunde ale tamburinei, atât de apropiate, păreau să iasă din inimile noastre atinse de trilurile *târ*-ului; respiram odată cu cântărețul, ne țineam răsuflarea pentru a-l urma pe înălțimile lungilor înlănțuiri de note continuate, clare, fără

vibrato, fără ezitări, până când, brusc, ajuns în centrul acestui cer sonor, se lansează într-o serie de figuri acrobatice, o suită de melisme și tremolouri atât de nuanțate, atât de emoționante, încât ochii mi s-au umplut de lacrimi reținute, șterse rușinat în timp ce *târ*-ul răspundea vocii reluând, modulată din nou și din nou, fraza pe care cântărețul avea să o deseneze printre nori.

Bei vin, stai față în față cu adevărul
În fața amintirilor zilelor de pribegie
A anotimpurilor trandafirilor, a prietenilor beți
– Din cupa asta tristă bei eternitatea.

Simțeam căldura corpului lui Sarah lipit de al meu și beția era dublă – ascultam la unison, la fel de sincronizați în bătăile inimii și în respirații de parcă am fi cântat noi înșine, atinși, transportați de miracolul vocii umane, de comuniunea profundă, umanitatea împărtășită, în acele rare momente în care, cum spune Khayyam, bei eternitatea. Parviz era și el tulburat – odată concertul terminat, după îndelungi aplauze și un bis, când gazda noastră, un medic meloman, prieten cu poetul, ne invita să trecem la o hrană mai terestră, a ieșit din rezerva lui obișnuită și ne-a împărtășit entuziasmul său râzând, dansând de pe un picior pe altul, pentru a-și dezmorți picioarele anchilozate de lunga ședere pe pernă, el însuși pe jumătate îmbătat de muzică și încă recitând acele poeme pe care le vom fi auzit cântate.

Apartamentul doctorului Reza se afla la al doilea etaj al unui turn nou-nouț de lângă piața Vanak. Pe vreme frumoasă probabil că din el se vedea tot Teheranul, până la Varamine. O lună sângerie se ridicase peste ceea ce eu îmi imaginam a fi Autostrada Karaj, care șerpuia printre coline, flancată de rozariul ei de imobile, și apoi dispărea din vedere; Parviz vorbea în persană cu Sarah;

epuizat de emoţia muzicii, nu mai aveam putere să le urmăresc conversaţia; visam cu privirea în noapte, hipnotizat de covorul de lumini galbene şi roşii din sudul oraşului, la caravanseraiurile de odinioară, cele pe care le frecventase Khayyam; între Nishapur şi Isfahan se oprise fără îndoială la Reyy, prima capitală a protectorilor săi selgiucizi, mult înainte ca furtuna mongolă să o transforme într-o grămadă de pietre. Din turnul de pază în care mă aflam, ai fi putut să-l vezi trecând pe matematicianul poet într-o lungă caravană de cai şi cămile din Bactria, escortată de soldaţi care o protejau de ameninţarea ismailiţilor din Alamut. Sarah şi Parviz vorbeau despre muzică, înţelegeam cuvintele *dastgâh, segâh, chahârgâh*. Khayyam, asemenea multor filozofi şi matematicieni ai islamului clasic, a scris şi el o epistolă despre muzică, în care-şi utilizează propria teorie a fracţiilor, pentru a defini intervalele dintre note. Umanitatea în căutarea armoniei şi a muzicii sferelor. Invitaţii şi muzicienii stăteau la taifas la un pahar. În frumoase carafe colorate se aflau tot felul de băuturi; bufetul deborda de legume umplute, prăjituri aromate, fistic enorm cu sâmburii de un frumos roz-şters; Parviz ne iniţia (fără vreun mare succes, în ceea ce mă privea) în *White Iranian*, cocktail inventat de el şi care conţinea iaurt alb *dough*, coniac iranian şi un praf de piper. Parviz şi gazda noastră, medicul, se plângeau de absenţa vinului – e păcat, Khayyam voia vin, mult vin, spunea Parviz; vin de Oroumiyé, de Shiraz, de Khorassan... E şi asta o lume, plusa doctorul, să trăieşti într-o ţară care a excelat în a cânta vinul şi viţa-de-vie, şi să fii privat tocmai de asta. Aţi putea să-l produceţi, am răspuns eu, gândindu-mă la experienţa diplomatică a „Podgoriei Neauphle-le-Château". Parviz m-a privit cu un aer dezgustat – respectăm prea mult Nectarul pentru a bea infectele sucuri de struguri vinificate în bucătăriile din

Teheran. Aș aștepta ca Republica Islamică să autorizeze consumul sau, cel puțin, să-l tolereze oficial. Vinul e prea scump pe piața neagră și adesea e rău conservat. Ultima dată când am fost în Europa, adăugă gazda noastră, încă de la sosire mi-am cumpărat trei sticle de shiraz australian și le-am băut singur, într-o singură după-amiază, privind parizienii care treceau pe sub balconul meu. Paradisul! Paradisul! *Ferdows, Ferdows!* Când m-am prăbușit, până și visele-mi erau parfumate.

Îmi imaginam fără nicio greutate efectele pe care le putea avea ingestia a trei sticle de vin roșu de la antipozi asupra unui iranian care nu bea niciodată. Eu însumi, după o vodcă orange și un *White Iranian*, eram cam pilit. Sarah părea să aprecieze oribilul amestec al lui Parviz, în care iaurtul părea să se coaguleze puțin sub efectul *arak*-ului. Doctorul ne povestea glorioșii ani 1980, când lipsa de alcool era atât de mare, încât practicianul deturna cantități fabuloase de etanol de nouăzeci de grade și fabrica tot felul de amestecuri, cu cireșe, cu orz, cu suc de rodii etc. Până când, pentru a se evita furturile, i s-a adăugat camfor, lucru care face ca alcoolul să fie imposibil de băut, adăugă Reza cu un aer trist. Și îți amintești, interveni Parviz, când Republica Islamică a început să cenzureze dublajul filmelor și al serialelor străine? Mare moment. Deodată, când priveai un western, un tip intra în cârciumă cu pistoalele atârnându-i pe șolduri și îi zicea în persană barmanului: „O limonadă!" Iar barmanul îi oferea un pahar minuscul cu un lichid chihlimbariu, pe care cowboy-ul îl dădea peste cap, apoi repeta: „Încă o limonadă!" Era amuzant. Acum nici măcar nu-ți mai dai seama, a adăugat Parviz. Nu știu, au trecut secole de când nu mă mai uit la televiziunea iraniană, a recunoscut și Reza.

După aceste considerații etilice și după ce mai făcusem o dată onorurile bufetului, ne-am întors; eu eram

încă tulburat de concert – într-o stare oarecum de transă. Îmi reveneau în minte fraze muzicale, frânturi; aveam încă în urechi pulsația tobei, fulgerele luthului, oscilațiile interminabile ale vocii. Visam melancolic la aceia care aveau șansa să facă să se nască asemenea emoții, care aveau talent muzical sau poetic; Sarah, pe partea ei de pe bancheta din spate a taxiului, sigur visa la o lume în care Omar Khayyam era recitat în Lisabona și Pessoa era recitat în Teheran. Purta o haină islamică albastru-închis și o eșarfă cu buline mici, albe, din care se vedeau câteva șuvițe din părul ei roșcat. Stătea rezemată de portieră, cu fața spre geam, și noaptea Teheranului, care defila în jurul nostru; șoferul scutura din cap pentru a-și izgoni somnul; la radio se difuzau cantilene cam sinistre, în care era vorba despre a muri pentru Palestina. Sarah ținea mâna dreapta întinsă pe pielea falsă a scaunului, pielea ei era singurul punct luminos din habitaclu, dacă aș fi luat acea mână în mâna mea aș fi ținut chiar atunci căldura și lumina lumii: spre marea mea surpriză, fără să se întoarcă imediat spre mine, ea a fost cea care m-a strâns tare de degete și mi-a tras mâna către ea – ca să nu-i mai dau drumul, nici chiar când am ajuns la destinație, nici măcar, ore întregi mai târziu, când aurora roșie aprindea muntele Damavand și apoi îmi invada camera și o lumina, în mijlocul cearșafurilor aprinse de dârele cărnii, cu fața ei palidă de oboseală, cu spatele ei infinit de gol, pe care apărea, legănat de valurile suflului ei, dragonul lung al vertebrelor, cu urmele focului său, aceste pete de roșeață care urcau până pe gât, tot atâția aștri stinși, galaxia pe care o parcurgeam cu degetul, desenând călătorii imaginare, în timp ce Sarah, de cealaltă parte a propriului corp, îmi ținea mâna stângă strânsă în partea de jos a pieptului ei. Și îi mângâiam gâtul pe care o rază fină și rozalie, filtrată de draperie, îl făcea să pară feeric; în nemiloșii zori, încă

surprins de această intimitate totală, de halena dulce a zilei trecute și a îndepărtatului alcool, mirat de eternitate, de eterna posibilitate de a mă scufunda în sfârșit în părul ei, de a-i mângâia după plac pometii, buzele, uimit de tandrețea săruturilor ei, grăbite și surâzătoare, scurte sau profunde, în al nouălea cer, cu răsuflarea încă tăiată de faptul că putusem să o las să mă dezbrace fără rușine și fără jenă, orbit de frumusețea ei, de reciproca simplitate a nudității după minute sau ore de stofe, de foșnituri ale bumbacului, de mătăsuri, agrafe, minuscule stângăcii, tentative de uitare în unisonul corpului, al inimii, al Orientului, în marele ansamblu al dorinței, marele cor al dorinței în care sălășluiesc atâtea peisaje din trecut și din viitor, am întrevăzut-o pe Sarah goală în noaptea Teheranului. Ea m-a mângâiat, eu am mângâiat-o și nimic din noi nu părea să vrea să se vindece prin cuvântul iubire, atât eram de cufundați în frumusețea cea mai fragilă a iubirii, care e prezența absolută lângă celălalt, în celălalt, dorința satisfăcută în fiecare clipă, în fiecare secundă reluată, căci în fiecare secundă găseam o culoare nouă de dorit în acest caleidoscop al penumbrei – Sarah suspina și râdea, suspina și râdea și eu mă temeam de acest râs, mă temeam tot atât cât o doream, tot atât cât voiam să o aud, ca acum, în noaptea Vienei, când încerc să prind amintirile mele cu ea, așa cum un animal încearcă să prindă stelele care se sting. Îmi place că în memoria mea nu rămân, din această noapte, decât străfulgerări. Sclipirea primului contact dintre buzele noastre, stângaci, în alunecare de pe obraz, buze însetate și lacome, care se rătăcesc și pe degetele care mângâie fețe, care mângâie frunți ce se lovesc din cauza surprizei, din cauza acestei stranii stângăcii a surprizei de a se descoperi în pragul îmbrățișării, în sfârșit, fără ca nimic, cu câteva minute înainte, să ne fi anunțat cu privire la această sfâșiere a inimii, această sufocare, nici anii

petrecuți imaginându-ne asta, nici visele, numeroasele vise brusc legate de acest subiect carnal, palide vise, șterse de străluciri ale unui început de realitate, ale gustului respirației, ale unei priviri atât de apropiate, încât închizi ochii, îi deschizi la loc, se închid cei care te privesc, ale buzelor noastre, săruți acei ochi, îi închizi cu buzele tale și îți dai seama de strângerea unei mâini cu ale cărei degete în sfârșit ești împreună, degete care nu se mai țin, se întrepătrund.

Strălucire ce ilumineză umbra torsului ei curbat, orizontul placat cu marmură albă al pieptului sub care se nasc cercurile pântecelui; strălucire a unui gând, *si* major, am gândit *si* major și un moment m-am pierdut departe de prezent, m-am văzut în *si* major, în jurul gesturilor altuia, martor câteva secunde al propriilor mele întrebări, de ce *si* major, cum să scapi de *si* major și acest gând era atât de stânjenitor, atât de înspăimântător, încât un moment am paralizat departe de tot și Sarah a perceput (ritm calmat, blândă mângâiere pe piept) ezitările mele înainte de a mă trage simplu spre ea cu miracolul tandreții.

Strălucire de șoapte în noapte, de echilibre rotunjite de frecarea vocilor de corpuri, vibrații ale aerului tensionat al Teheranului, ale dulcii beții prelungite de muzică și companie – ce ne-am spus în acea noapte timpul va fi șters, strălucirea întunecată a unui ochi surâzător, langoarea unui sân, gustul pielii ușor rugoase de sub limbă, aroma sudorii, aciditatea tulburătoare a pliurilor devorate, apoase și sensibile în care debordează valurile încete ale juisării; carnea falangelor iubite în părul meu, pe umeri, pe sexul pe care încercam să-l ascund mângâierilor ei, după care m-am abandonat și eu, m-am oferit la schimb, pentru ca uniunea să fie completă, pentru ca noaptea să avanseze către zorii inevitabili; și unul, și celălalt din profil, fără să știm care lichide însoțesc

respirațiile, într-o poză de statui oglindite, cu mâinile strânse pe piepturi, cu genunchii în golul genunchilor, cu privirile unite, bolnave, cu limbile arzânde, adesea răcorite de mușcături de gât, de umăr, încercând de bine, de rău să ne ținem corpurile în frâu ca un prenume șoptit laș, dezlânat în silabe deschise, pierdut în foneme șterse de puterea îmbrățișării.

Înainte ca aurora roșie a războinicilor Cărții Regelui să coboare din Damavand, în tăcerea sufocantă, încă stupefiat, încă mirat de prezența lui Sarah lângă mine, când uiți la Teheran, când, neauzită niciodată, discretă, înecată în sunetele orașului, răsună chemarea la rugăciune – un miracol fragil despre care nu știi dacă provine de la o moschee din apropiere sau dintr-un apartament vecin, *adhan*-ul se prăbușește peste noi, ne învăluie, sentință sau binecuvântare, unguent sonor, „Când inima mea tresaltă într-o iubire arzătoare pentru acest oraș și vocile lui, încep să simt că toate preumblările mele nu au avut niciodată decât o singură semnificație: încercarea de a înțelege sensul acestei chemări", spunea Mahomed Assad și în sfârșit înțeleg sensul celor spuse, un sens, acela al dulcеții despărțirii și a iubirii și știu că Sarah, ca și mine, se gândește la versurile trubadurilor și la trista serenadă; chemarea se unește cu cântecele primelor păsări, păsările urbane, privighetorile săracilor (*Sahar bolbol hekâyat bâ Sabâ kard*, În zori, privighetoarea vorbește cu vântul), cu șuieratul automobilelor, cu aromele de gudron, de orez și șofran care formează mirosul Iranului pentru totdeauna asociat, în cazul meu, gustului de ploaie sărată al pielii lui Sarah: rămânem imobili, interziși, ascultăm straturile sonore ale acestui moment orb, știind că semnifică în același timp iubirea și despărțirea în lumina zilei.

Încă niciun răspuns. Există oare internet la Kuching, capitala Sarawakului? Da, bineînțeles. Nu există niciun loc pe pământ fără internet. Chiar și în mijlocul războaielor celor mai atroce, din fericire sau din nefericire, găsești o conexiune. Chiar și în mănăstirea din Darjeeling Sarah avea o sală de net în apropiere. Imposibil să scapi de ecran. Chiar și în mijlocul catastrofei.

La Teheran, când, după acea noapte atât de dulce, ea a sărit în primul avion spre Paris, zborul de seară al Air France, tremurând de durere și vinovăție, după ce-și petrecuse ziua, fără să închidă un ochi, dintr-un birou de poliție în alt birou de poliție ca să regleze sordidele povești ale vizei, al căror secret doar iranienii îl cunosc, înarmată cu o hârtie expediată de urgență de Ambasada Franței, care atesta gravissima stare de sănătate a fratelui ei și ruga autoritățile iraniene să binevoiască a-i facilita plecarea, când avea senzația intimă, după sunetul vocii mamei ei, că Samuel murise deja, orice i-ar fi spus, distrusă de șoc, de distanță, de neînțelegere, de imposibilitatea acestui anunț, în aceeași seară, în timp ce ea se foia fără somn pe locul ei, printre stelele impasibile, eu aveam

să mă arunc în internet pentru a-i trimite scrisori, scrisori peste scrisori pe care avea să le citească, speram eu, ca un nebun, la sosire. Și eu am petrecut noaptea fără să închid un ochi, într-o tristețe furioasă și neîncrezătoare.

Mama ei o sunase fără succes toată seara și până dimineața ajunsese, disperată, la institut, la consulat, săpase în cer și pe pământ, și când Sarah, pudică, aruncându-mi un sărut de departe, închisese ușa băii pentru a-și ascunde prezența intrusului, cineva venise să mă anunțe – accidentul se produsese în după-amiaza precedentă, accidentul, evenimentul, descoperirea, încă nu se știa nimic, Sarah trebuia să o sune pe mama ei acasă și cuvântul *acasă*, nu la spital, nu Dumnezeu știe unde, acest *acasă* o făcuse să presimtă tragedia. Se aruncase pe telefon, revăd cadranul și mâinile ei ezitând, greșind, iar m-am ascuns, am ieșit, din bun-simț, dar și din lașitate.

În această ultimă zi am rătăcit cu ea prin străfundurile justiției iraniene, în biroul de pașapoarte, regatul suferinței și al inechității, unde imigranți ilegali afgani, cu hainele pătate de ciment și vopsea, încătușați, triști, defilau prin fața noastră încadrați de Pasdaran și căutau o vagă consolare în privirile celor prezenți; am așteptat ore întregi pe banca din lemn șlefuit, sub portretele Primului și celui de-al Doilea Ghid al Revoluției și, din zece în zece minute, Sarah se ridica, mergea la ghișeu și repeta mereu aceeași întrebare și același argument, „*bâyad emshab beravam*, trebuie să plec în seara asta, trebuie să plec în seara asta", și de fiecare dată funcționarul îi răspundea „mâine", „mâine", „veți pleca mâine" și în egoismul pasiunii speram efectiv să nu plece decât a doua zi, că am să mai petrec o seară, o noapte cu ea, să o consolez, îmi imaginam eu, pentru catastrofa pe care nu puteam decât să o întrezărim și lucrul cel mai atroce, în această anticameră învechită, sub privirea furioasă a lui Khomeini și sub ochelarii groși ai lui

Khamenei, era că nu puteam să o iau în braţe, nici măcar să o iau de mână şi nici să-i şterg lacrimile de furie, de angoasă şi de neputinţă de pe faţă, temându-mă ca acest semn de indecenţă şi de ofensă la morala islamică să nu-i diminueze şi mai mult şansele de a obţine o viză de ieşire. În final, când orice speranţă de a obţine ştampila părea pierdută, un ofiţer (cincizeci de ani, barbă cenuşie, scurtă, un pântece mai degrabă debordant, într-o vestă de uniformă impecabilă) a trecut prin faţa noastră ca să intre în biroul său; acest bun tată de familie i-a ascultat povestea, i s-a făcut milă de ea şi, cu grandoarea mărinimoasă care nu aparţine decât celor mai puternice dictaturi, după ce parafase un document obscur, şi-a chemat subordonatul şi i-a cerut să binevoiască să pună pe paşaportul celei prezente sigiliul teoretic inaccesibil, iar subordonatul, acelaşi funcţionar de neclintit care ne trimisese la păscut fără menajamente toată dimineaţa, s-a achitat imediat de sarcină cu un uşor surâs de ironie sau compasiune, iar Sarah şi-a luat zborul spre Paris.

Si major – zorii pun capăt scenei de dragoste; moartea. Oare *Cântecul nopţii* de Szymanowski, care leagă atât de bine versurile misticului Rumi de lunga noapte a lui Tristan şi Isolda, trece prin *si* major? Nu-mi amintesc, dar e probabil. Una dintre cele mai sublime compoziţii simfonice al secolului trecut, fără îndoială. Noaptea Orientului. Orientul nopţii. Moartea şi despărţirea. Cu acele coruri strălucind asemenea unor constelaţii.

Szymanowski a pus pe muzică şi poeme de Hafez, două cicluri de cântece compuse la Viena cu puţin timp înainte de Primul Război Mondial. Hafez. Ai impresia că lumea se învârteşte în jurul misterului său, aşa cum Pasărea de Foc mistică se roteşte în jurul muntelui. „Hafez, sst! Nimeni nu cunoaşte misterele divine, taci! Pe cine vei întreba ce s-a ales de ciclul zilelor?“ În jurul misterului şi al traducătorilor săi, de la Hammer-Purgstall

la Hans Bethge, ale cărui adaptări după poezia „orientală" vor fi atât de des puse pe muzică. Szymanowski, Mahler, Schönberg sau Viktor Ullmann, toți vor utiliza versiunile lui Bethge. Bethge, călător aproape imobil, care nu cunoștea nici araba, nici persana, nici chineza. Originalul, esența, subzista între text și traducerile lui, într-o țară între limbi, între lumi, undeva în *nâkodjââbad*, locul-fără-loc, această lume imaginală, în care își are originea și muzica. Nu există original. Totul e în mișcare. Între limbaje. Între timpuri, timpul lui Hafez și timpul lui Hans Bethge. Traducerea ca practică metafizică. E târziu să ne mai gândim la aceste lucruri. Sigur, amintirea lui Sarah și a muzicii mă împinge în melancolie. Aceste spații uriașe ale vacuității timpului. Nu știm ce parte a durerii era ascunsă de noapte; ce stranie și lungă despărțire se deschidea acolo, după acele săruturi – imposibil să mă duc să mă culc, încă nu se aud vreo pasăre sau vreun muezin în tenebrele Vienei, inima care zorește din cauza amintirilor, o poftă la fel de puternică, poate, ca aceea de opiu, lipsa răsuflării și a mângâierii.

Sarah și-a croit o carieră strălucitoare; e invitată constant la colocviile cele mai strălucitoare, deși e și acum o nomadă universitară, nu are „post", cum se spune, spre deosebire de mine, care sunt exact în situație inversă: am siguranță, desigur, într-un campus confortabil, cu studenți plăcuți și în orașul în care am crescut, dar renumele meu e similar neantului. În cel mai bun caz, pot conta, din când în când, pe o serată la Universitatea din Graz, Bratislava sau Praga pentru a-mi dezmorți genunchii. Sunt ani de zile de când nu am mai fost în Orientul Mijlociu, nici măcar la Istanbul. Aș putea sta ore întregi în fața acestui ecran, citind articolele și aparițiile publice ale lui Sarah, reconstituindu-i periplul, colocvii la Madrid, Viena, Berlin sau Cairo, Aix-en-Provence,

Boston, Berkeley și chiar la Bombay, Kuala Lumpur sau Jakarta, harta înțelepciunii mondiale.

Uneori am impresia că s-a lăsat noaptea, că tenebrele Occidentului au învins Orientul luminilor. Că spiritul, studiul, plăcerile spiritului și ale studiului, ale vinului lui Khayyam sau Pessoa nu au rezistat secolului XX, că această construcție cosmopolită a lumii nu se mai face în raportul dintre iubire și gândire, ci în acela dintre violență și manufactură. Islamiștii la luptă împotriva islamului. Statele Unite și Europa la război cu celălalt din sine. La ce mai servește să-l scoți din uitare pe Arthur Rubinstein, cu ale sale *Lieder des Mirza Schaffy*? De ce să-ți mai amintești de Friedrich von Bodenstedt, de ale sale *O mie și una de zile în Orient* și de descrierile serilor cu poetul azer Schaffy la Tiflis, de bețiile lui cu vin georgian, de elogiile ametite ale nopților din Caucaz și ale poeziei persane, de poemele pe care germanul le zbiera, beat mort, pe străzile din Tbilisi? Bodenstedt, încă un traducător uitat. Un călător. Un creator, mai ales. Cartea *Lieder des Mirza Schaffy* a fost, totuși, un mare succes al literaturii „orientale" din Germania secolului al XIX-lea. La fel ca adaptarea muzicală a lui Arthur Rubinstein în Rusia. Ce rost are să-ți amintești orientaliștii ruși și frumoasele lor intersecții cu muzica și literatura Asiei Centrale. Trebuie să ai energia cu care Sarah se reconstruiește mereu pe sine, privește mereu în ochi doliul și boala, trebuie să ai perseverența de a continua să răsfoiești tristețea lumii ca să extragă din ea frumusețea sau gândirea.

Dragul meu Franz,

Știu, nu-ți scriu prea des, nu-ți trimit prea multe noutăți, mă înec în călătorie. O vreme sunt în Vietnam, la Tonkin, în Annam și în Cochinchina.

Sunt la Hanoi în 1900. Te văd cum faci ochii mari: în Vietnam? Da, un proiect despre imaginarul colonial, închipuie-ți! Fără a părăsi Parisul, din nefericire. Despre opiu. Mă scufund în povestirile intoxicatului Jules Boissière, bietul funcționar occitan, care avea să moară din propria pasiune la treizeci și patru de ani, după ce fumase nenumărate pipe și înfruntase jungla din Tonkin, frigul, ploaia, violența și boala fără altă companie în afară de lumina sumbră a lămpii lui cu opiu – istoria imaginii opiului în literatura colonială e extrem de interesantă. Procesul de esențializare a opiului ca „extrem-oriental", lucrurile pe care „bunul, blândul drog" le concentrează în termeni de misticism și de limpezime în sânul violenței coloniale. Pentru Boissière, opiul e legătura cu vietnamezul; împart nu numai pipele și așternuturile, ci și durerea lipsei și violența timpului. Fumătorul e o ființă deosebită, un înțelept care aparține comunității vizionarilor: un vizionar și un cerșetor fragil. Opiul e întunericul luminos care se opune cruzimii naturii și ferocității oamenilor. Se fumează după luptă, după supliciu, după ce ai privit capetele retezate de săbii, urechile spintecate, corpurile răvășite de dizenterie și holeră. Opiul e un limbaj, o lume comună; doar pipa și lampa au puterea de a te face să pătrunzi în „sufletul Asiei". Drogul (flagel precolonial introdus de comerțul imperial, redutabilă armă de dominație) devine cheia unui univers străin, în care trebuie să intri, apoi lucrul care reprezintă cel mai bine această lume, imaginea care o prezintă cel mai bine în ochii mulțimilor occidentale.

Iată, de exemplu, două cărți poștale expediate din Saigon în anii 1920. Tinerețea modelelor dă impresia că opiul e o practică nu numai extraordinar de răspândită, ci și acceptată, eternă, rurală, naturală; cufărul negru, închis cu lacăt, ascunde fără îndoială toate

secretele acestor țări atât de exotice, *în care oamenii se dedau unei pasiuni* infantile. *Portretul indigenului întruchipat de un copil drogat.*

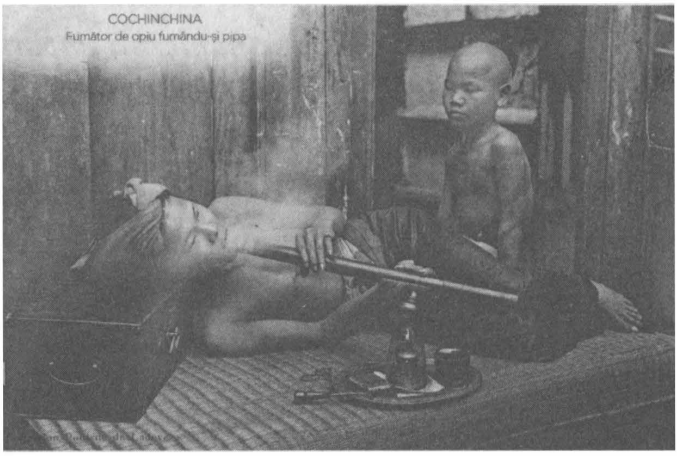

„Trebuie să fii tot timpul intoxicat: în țara asta, cu opiu, în islam, cu hașiș, în Occident, cu femeia. Poate că dragostea e principalul mijloc pe care Occidentul îl folosește pentru a se elibera de condiția umană“, scrie Malraux în Condiția Umană; *această frază cel puțin curioasă ne arată cum opiul devine apanajul Extremului Orient, în ce fel sunt fabricate reprezentările noastre; nu e vorba, bineînțeles, de a repune în discuție realitatea ravagiilor făcute de opiu în China sau în Vietnam, ci de a vedea cum se construiește acest imaginar și în ce fel servește el propagandei coloniale.*

Mi-l amintesc pe Marc prăbușit în opiu la Teheran și mă întreb dacă nu cumva a sucombat în fața unui mare vis, dacă nu cumva toate justificările lui științifice nu sunt scuze inconștiente pentru a plonja, ca noi toți, în teritorii onirice în care scăpăm de noi înșine.

Îți explic toate acestea, dar, în realitate, cel mai mult mi-ar plăcea și mie să mă lungesc pe un pat, cu capul pe o valiză, să aspir vaporoasa uitare, să-mi încredințez sufletul vindecării și să uit de toate durerile pierderii. Opiul meu sunt aceste texte și aceste imagini pe care merg să le cercetez zilnic în bibliotecile pariziene, acești fluturi din cuvinte pe care îi colecționez, pe care îi observ fără a mă gândi la altceva, această mare de cărți vechi, în care încerc să mă înec – din nefericire, în ciuda tuturor lucrurilor încă mă gândesc la fratele meu, am senzația că mă târăsc, că sunt deformată și, uneori, când dau peste un text prea violent sau prea emoționant, mi-e greu să-mi stăpânesc lacrimile și atunci mă închid în camera mea și iau unul dintre aceste comprimate moderne care, fără îndoială, nu au nici farmecul și nici puterea opiului și dorm douăzeci și patru de ore fără oprire.

Celor care suferiți, iată singura comoară care vă rămâne:
Fumați. Fiți binecuvântați, voi, zei indulgenți,
care lăsați fericirea la mila unui gest.

E epitaful pe care Albert de Pouvourville îl scrie pentru prietenul său Jules Boissière la Hanoi, în pagoda depe Lac. Mi-ar plăcea ca fericirea să stea la mila unui gest. Știu că te gândești la mine; îți citesc scrisorile în fiecare zi, încerc să răspund, fără să reușesc, mi-e teamă de dorința ta și atunci mă scufund în cercetările mele, așa cum se ascunde o copilă sub plapumă.

Scrie-mi, totuși, te îmbrățișez,

Sarah

Sarah s-a reconstruit pe sine mergând și mai departe spre est, mai profund în ea însăși, avansând în această călătorie spirituală și științifică ce i-a permis să scape de propria nefericire – eu prefer să rămân în apartamentul meu vienez, chit că trebuie să sufăr insomnia, boala și câinele lui Gruber. Nu am curajul ei. Războiul nu a fost niciodată cea mai bună perioadă pentru congregația noastră. Arheologii transformați în spioni, lingviștii, în făurari ai propagandei, etnologii, în pândari. Sarah face bine când se exilează în aceste tărâmuri misterioase și îndepărtate, unde interesul major e pentru comerțul cu piper și pentru concepte filozofice, mult mai puțin, în orice caz, pentru călăi și purtători de explozivi. În *orientul Orientului*, cum spune Pessoa. Ce aș găsi în îndepărtata Chină, în regatul Siamului, la popoarele martire din Vietnam sau din Cambodgia sau în Filipine, vechi insule cucerite de spanioli care, pe hartă, par să ezite între o parte și alta a lumii, aplecate peste imensitatea Pacificului, ultima barieră care închide Marea Chinei, sau în Samoa, punctul cel mai estic al limbii germane sau cel mai vestic, colonia pacifică a imperiului unui Bismarck care cumpăra de la spanioli ultimele fărâme ale imperiului lor austral, ce vor fi de găsit în *occidentul Occidentului*, acolo unde se închide centura planetei, câțiva etnologi pe jumătate beți, administratori ai coloniilor asuprite, care-și înecă spleenul în alcool și violență sub privirile dezolate ale autohtonilor, întreprinderi de import-export, bănci offshore, turiști, dar și muzică, înțelepciune, iubire, întâlniri, experiențe – ultima urmă a colonialismului german e o bere, cum se și cuvine, Tsingtao, după numele capitalei barurilor, Kiautschou, în nord-estul misterioasei Chine; câteva mii de germani locuiau pe acest teritoriu închiriat de la Celestul Imperiu pentru nouăzeci și nouă de ani, teritoriu pe care trupele japoneze asistate de un contingent

britanic vor fi sfârșit luându-l cu asalt în toamna lui 1914, atrase poate de marea braserie din cărămidă care continuă și azi să exporte milioane de sticle în lumea întreagă – o buclă buclată încă o dată, berea colonială care la rândul ei colonizează, un secol mai târziu, planeta capitalistă. Îmi imaginez mașinile și pe maeștrii berari sosind din Germania în 1900 și debarcând în acest golf magnific dintre Shanghai și Beijing, pe care tunurile germane îl vor smulge dinastiei Manchu, copleșită de puterile occidentale, așa cum o plajă e măturată de valuri; rușii aveau să ia Port Arthur, francezii, Fort Bayard, germanii, Tsingtao, fără să mai ținem cont de concesionarea orașelor Tientsin sau Shanghai. Până și biata noastră Austro-Ungarie avea să obțină un lot de pământ la Tientsin, pe care avea să se străduiască, se spune, să-l acopere cu clădiri vieneze, o biserică, magazine, câteva imobile. Tientsin, la o sută șaizeci de kilometri de Beijing, trebuia să semene cu expoziția europeană, cartier francez, englez, german, rus, austriac, belgian și chiar italian, în câțiva kilometri aveai impresia că ai parcurs Europa arogantă și colonizatoare, această Europă de tâlhari și aventurieri care incendiaseră și jefuiseră Palatul de Vară din Beijing în 1860, distrugând pavilioanele din grădini, faianța, ornamentele aurite și chiar arborii, soldații englezi și francezi luau bogățiile ca niște hoți de mâna a doua, înainte de a aprinde focul, și aveau să fie regăsite farfurioare chinezești imperiale și recipiente din bronz până și în piețele din Londra și Paris, produse ale jafului și violenței. Peter Fleming, fratele creatorului seriei James Bond și tovarăș de călătorie al Ellei Maillart în Asia, povestește în cartea sa faimoasele 55 de zile din Beijing în care reprezentanții a unsprezece națiuni europene aveau să se apere de asediul asupra cartierului legațiilor din partea Boxerilor și a Armatei Imperiale, Peter Fleming

povestește că un orientalist plângea, de neconsolat, în timp ce focul distrugea singurul exemplar complet din *Yung Lo Ta Tien*, imensa enciclopedie a Dinastiei Ming, compilată în secolul al XV-lea și care conținea toată cunoașterea lumii, unsprezece mii de volume, douăzeci și trei de mii de capitole, milioane și milioane de ideograme manuscrise transformate în fum, în duduitul flăcărilor bibliotecii imperiale, pe care nenorocirea a așezat-o alături de legația britanică. Un sinolog necunoscut plângea: una dintre rarele ființe conștiente, în efervescența războiului, de ceea ce tocmai dispărea; se afla acolo, în mijlocul catastrofei, și propria moarte îi devenea brusc indiferentă, văzuse cunoașterea făcându-se fum, văzuse ștergându-se moștenirea savanților din vechime – se ruga, clocotind de ură, unui zeu necunoscut pentru ca flăcările să-i aneantizeze la fel pe englezi și pe chinezi sau, năucit de durere și rușine, se mulțumea să privească funigeii și fluturii de hârtie incandescentă umplând noaptea de vară, cu ochii protejați de lacrimi de furie, nu se știe nimic despre asta. Singurul lucru clar, ar fi spus Sarah, e că victoria străinilor asupra chinezilor avea să dea naștere unor masacre și jafuri de o violență fără precedent, misionarii înșiși, se pare, gustând din plăcerea sângelui și din bucuriile răzbunării în compania soldaților glorioaselor națiuni aliate. În afară de sinologul necunoscut, nimeni nu avea să plângă enciclopedia distrusă, se pare; avea să fie trecută pe lista victimelor de război, victimele cuceririi economice și ale imperialismului, în fața unui imperiu recalcitrant, care refuza cu obstinație să se lase jupuit.

Nici în orientul Orientului nu se poate scăpa de violența cuceritoare a Europei, de negustorii ei, de soldați, de orientaliști și de misionari – orientaliștii sunt versiunea, misionarii sunt tema: acolo unde savanții traduc și importă cunoștințe străine, religioșii își exportă credința

și învață limbile locale, pentru a face mai ușor cunoscute Evangheliile. Primele dicționare de tonkineză, de chineză sau de khmeră sunt redactate de oameni ai misiunilor, fie ei iezuiți, lazariști sau dominicani. Acești misionari au plătit un tribut greu propagării credinței – ar trebui să le consacru un tom din marea mea operă:

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT
VOLUMUL AL PATRULEA:
ENCICLOPEDIA DECAPITAȚILOR

Împărații din China și Annam, printre alții, au martirizat o cantitate deloc neglijabilă de colportori ai lui Isus, mulți dintre ei beatificați și chiar canonizați de Roma, martiri din Vietnam, din China și din Coreea, ale căror suferințe nu sunt cu nimic mai puțin de invidiat decât ale martirilor romani, cum ar fi Theofanie Venardul cel cu nume rău, pentru a cărui decapitare au fost necesare cinci lovituri de sabie, nu departe de Hanoi: tânărul francez depune mărturie pentru credința sa pe malul fluviului Roșu în anii 1850, în momentul în care ofensiva francezilor în Annam îl constrânge pe împărat să înăsprească persecutarea creștinilor. E reprezentat calm, îngenuncheat cu fața la mal, cu călăul lângă el: prima lovitură de sabie, prea rapidă și rău țintită, ratează gâtul și nu face decât să taie obrazul; Theofanie continuă să se roage. A doua lovitură, poate pentru că executantul e prea nervos din cauza primului eșec, atinge gâtul din lateral, împrăștie un pic din sângele misionarului, dar nu îi întrerupe oratia; va trebui ca tăietorul de capete (ni-l imaginăm mare, gras, chel, ca în filme, dar poate era mic, păros și, se spune, beat, lucru care explică foarte plauzibil ratările) să-și ridice brațul de cinci ori, astfel încât căpățâna martirului să sfârșească rostogolindu-se, corpul lui să se scufunde și rugăciunile

să înceteze. Capul îi va fi înfipt într-o suliță, ca exemplu, pe malul fluviului Roșu; corpul îi va fi îngropat în nămol – călugării aveau să le fure pe amândouă la adăpostul întunericului nopții, oferind corpului un adevărat mormânt într-un cimitir creștin și capului, un clopot de sticlă, pentru a fi conservat ca relicvă pentru episcopul din Hanoi, iar cinci sute de ani mai târziu tânărul preot al misiunii străine din Hanoi va fi canonizat în compania a numeroși frați ai săi dezmembrați, strangulați, arși sau decapitați.

Tipul morții: cap tăiat cu sabia, crucificare, dezmembrare, eviscerare, înecare, diverse torturi, vor nota fișele misionarilor din Asia.

Cărui sfânt ar trebui să-i cer alinare în timpul agoniei, sfântului Theofanie Venardul, altor sfinți masacrați, sau pur și simplu sfântului Martin, sfântul copilăriei mele, de care eram așa de mândru în Austria, în timpul procesiunilor cu flăcări din 11 noiembrie – pentru concetățenii mei din Viena, sfântul Martin nu e Sfântul Martin *din Tours*, al cărui mormânt îl văzusem în copilărie în bazilica cu același nume (împodobită, orientală mai degrabă decât galeză) cu Bunica și Maman, lucru care, în religiozitatea mea infantilă, îmi oferea o proximitate privilegiată față de legionarul cu haina tăiată, proximitate asociată trandafirilor de pe malul Loirei, bancurilor de nisip, coloanelor de porfir ale mormântului subteran și silențios, în care odihnea acest sfânt atât de milos, căruia, spunea Bunica, îi puteai cere ajutorul în orice privință, lucru pe care îl și făceam, nefericit fără îndoială, pentru a-i cere bomboane, dulciuri și jucării. Rugăciunile mele către soldatul-episcop erau cu totul interesate și la Viena, când mergeam la țară în toiul toamnei, pentru a mânca gâsca sfântului Martin, această zburătoare un pic seacă avea, în mintea mea, o legătură directă cu Tours; sosea acolo zburând, fără

îndoială – dacă un clopot era capabil să revină de la Roma pentru a anunța Învierea, o gâscă putea foarte bine să zboare din Touraine până în Austria ca să-i aducă un omagiu sfântului, culcându-se, prăjită, între castane și *Serviettenknödel*. Straniu, sfântul Benoît, deși satul bunicii îi purta numele, nu a însemnat niciodată pentru mine nimic mai mult decât o serie de foneme: fără îndoială, pentru că, în mintea unui copil, un legionar care-și împarte haina cu un străin e mult mai atrăgător decât un călugăr italian, oricât de important ar fi fost el pentru spiritualitatea medievală – sfântul Benoît e, totuși, apărătorul celor în agonie, iată intermediarul meu, aș putea să investesc într-o imagine a lui, să comit o infidelitate față de icoana mea cu Sfântul Christophe. Gigantul cananeean a murit și el decapitat, la Samos; e sfântul trecerii, cel care ajută la traversarea râurilor, cel care-l duce pe Christos de pe un mal pe altul, păzitorul călătorilor și al misticilor. Sarah iubea sfinții orientali. Sfântul Andrei din Constantinopol sau Simion Nebunul, ea spunea poveștile acestor nebuni întru Christos care se foloseau de nebunie pentru a-și ascunde sfințenia – în epocă, nebunie însemna altfel de moravuri, acțiuni inexplicabile: Simion care, găsind un câine mort pe drum, la intrarea în Émèse, îi leagă o funie de gât și îl trage după el ca și cum ar fi viu; același Simion care stinge lumânările din timpul slujbei, aruncând cu nuci, apoi, când vor să-l prindă, sare pe scaun și-și bombardează asistența cu fructele tari, până când îi izgonește pe credincioși din biserică; Simion dansând, bătând din mâini și din picioare, care-și bate joc de călugări și mănâncă năut ca un urs.

Poate că Bilger e un sfânt, cine știe. Primul sfânt arheolog, care-și ascunde sfințenia într-o nebunie impenetrabilă. Poate a cunoscut iluminarea în deșert, pe șantierele arheologice, în fața urmelor trecutului, pe care

le extrăgea din nisip și a căror înțelepciune biblică îl pătrundea puțin câte puțin până la a deveni, într-o zi mai senină decât altele, un imens curcubeu. În orice caz, Bilger e cel mai sincer dintre noi; nu se mulțumește cu un mic defect, cu insomnii, cu boli indescifrabile ca a mea, nici cu setea spirituală a lui Sarah; astăzi el e exploratorul profundei sale alterități.

Sarah era și ea mare amatoare de misionari, martirizați sau nu; ei sunt, spunea ea, valul subteran, pandantul mistic și savant al artileriei – avansează împreună, soldații puțin înainte sau după credincioși și orientaliști, care uneori sunt același lucru. Uneori toate trei categoriile o dată: credincioși, orientaliști și soldați ca Alois Musil, părintele dominican Jaussen sau Louis Massignon, sfânta treime din 1917. Prima traversadă a Tibetului, de exemplu (și eram mulțumit să-i transmit acest gest important de îngâmfare națională lui Sarah), a fost opera unui iezuit austriac din Linz, Johannes Gruber, poate un strămoș al vecinului meu: acest sfânt din secolul al XVI-lea, matematician de formare, misionar, a fost, la întoarcerea din China, primul european care vizitase Lhassa. Sarah, în lunga sa explorare a pământurilor budismului, a întâlnit și alți misionari, alți orientaliști a căror cronică mi-o făcea adesea, cel puțin la fel de pasionant ca pe cea a spionilor din deșert – părintele Évariste Huc, de exemplu, a cărui bonomie de om din Sud (dacă nu mă înșală memoria, era originar din Montauban, pe malul Tarnului, patria pictorului Ingres în mijlocul orientaliștilor și aproape de Halil Pașa) putea încânta gustul unui vienez în fond destul de tensionat, destul de tern în timpul unei vizite a lui Sarah, prima după decesul lui Samuel. În vremea aceea era la Darjeeling. Oribile muzee vieneze, amintiri de orientaliști și o stranie distanță pe care încercam să o umplem cu ajutorul științei și al discursurilor savante. Sejurul îmi păruse foarte lung. Sarah

mă irita. Eram în același timp mândru să-i prezint viața mea vieneză și atroce dezamăgit că nu regăsiserăm imediat intimitatea din Teheran. Totul era format din stângăcii, nerăbdări, ciondăneli și neînțelegeri. Aș fi vrut să o duc la muzeul Belvedere sau pe urmele copilăriei mele din Mariahilf, și ea nu se interesa decât de orori și centre budiste. Petrecusem luni de zile cu amintirea ei, investisem atât de mult în așteptare, construisem un personaj imaginar atât de perfect, încât, dintr-odată, mi-ar fi umplut viața – ce egoism, dacă stau să mă gândesc. Nu am înțeles niciodată dimensiunea doliului ei, a durerii, a sentimentului de nedreptate a pierderii unei ființe atât de apropiate, în ciuda scrisorilor ei:

Dragă Franz, mulțumesc pentru acest mesaj diplomatic, care a reușit să mă facă să zâmbesc – lucru mai degrabă dificil acum. Îmi lipsești mult. Sau, mai degrabă, totul îmi lipsește mult. Am impresia că sunt în afara lumii, că plutesc în doliu. E suficient să întâlnesc privirea mamei, ca să începem amândouă să plângem. Să plângem pentru tristețea celeilalte, pentru vidul pe care îl vedem reciproc pe fețele noastre epuizate. Parisul e un mormânt, fâșii de amintiri. Îmi continui incursiunile în teritoriile literare ale opiului. Nu mai știu foarte bine unde sunt.

Te îmbrățișez cu tristețe, pe curând,

Sarah

Franz Ritter a scris:

Draga mea Sarah,

Ah, dac-ai ști cât e de greu uneori să te ridici la înălțimea propriilor pretenții când nu ai șansa de a fi francez, cât e de greu să te ridici doar prin puterea inteligenței pe vârfurile atinse de compatrioții tăi și să le înțelegi

sublimele motivații, preocupările și emoțiile!!! Alaltăieri-seară eram invitat să cinez la ataşatul cultural al iubitei tale țări și am putut măsura toată calea care rămâne de parcurs pentru a vă ajunge la glezne. Ataşatul e muzician; îți amintești, nu rata nicio ocazie de a se întreține cu mine despre Opera sau Filarmonica din Viena. Celibatar, primește mulți oameni în frumoasa sa vilă din Niavaran. Eram foarte flatat de invitație. Veniți, mi-a spus, am invitat prieteni iranieni, vom cânta și vom cina. Fără fasoane, ce se nimerește.

Am ajuns la timp, către orele opt, după ce mersesem un sfert de oră prin ninsoare, pentru că taxiul patina și a refuzat să mai urce. Ajung la poartă, sun, aștept, sun din nou: nimic. Hotărăsc, deci, să profit de ocazie pentru a face un mic tur al împrejurimilor prin noaptea înghețată, mai ales, trebuie să recunosc, fiindcă a rămâne nemișcat ar fi însemnat să mă expun la o moarte sigură. Mă plimb câteva minute la întâmplare și, trecând din nou prin fața locuinței, mă întâlnesc cu menajera care tocmai iese: mă grăbesc, o întreb, ea îmi spune:

– Ah, dumneavoastră ați sunat. Domnul cântă cu prietenii și nu răspunde niciodată când face asta.

Fără îndoială pentru că salonul de muzică e de cealaltă parte a vilei și soneria nu se aude. Bine bine bine. Mă grăbesc să intru și trec prin vestibulul cu impozante coloane dorice, cu luminatoare clasice, la fel ca muzica pe care o aud, clavecin, flaut, Couperin? Traversez salonul mare, cu mare grijă să nu calc pe prețioasele covoare. Mă întreb dacă trebuie să aștept acolo și, mă cunoști, sunt mai degrabă politicos, aștept, deci, în picioare o pauză, înainte de a intra în salonul de muzică, la fel ca la Musikverein. Am timp să studiez bine tablourile, sculpturile cu efebi și bronz și, oroare!, urmele de noroi amestecat cu zăpadă lăsate peste tot pe marmură de încălțările mele, pe care nu le-am șters bine. Rușine. Un Teuton

debarcă în acest port al frumuseții. Se vedea foarte bine parcursul meu ezitant care ocolea covoarele mergând de la o statuie la alta. Rușine și mai mare. Totuși: ochesc o cutie sidefată care pare a conține batiste, mă apuc de treabă sperând ca sonata să dureze destul de mult cât să-mi duc la sfârșit dubioasa misiune, îngenunchez cu cutia în mână și aud:

– Ah, ați ajuns? Dar ce faceți, vreți să jucați bile? Dar intrați, lăsați, intrați!

De fapt, cutia conținea bile de porțelan, nu mă întreba cum am putut să o confund cu o cutie de batiste, nu aș ști să-ți răspund: emoția estetică, fără îndoială, se spune că într-un asemenea decor o cutie de kleenex nu poate fi decât sidefată. Ridicol, m-am făcut ridicol, iată-mă bănuit că vreau să mă joc cu bilele pe covor pe când ceilalți se ocupă cu muzica clasică. Un incult. Muzicologul austriac se joacă cu bilele pe covoarele din Orient, în loc să asculte Couperin.

Oftez, așez cu grijă cutia la loc și-l urmez pe atașat către respectivul salon de muzică: o canapea, două fotolii, câteva tablouri orientaliste, alte sculpturi, un clavecin, muzicienii (atașatul clavecinist, un flautist iranian) și publicul, un tânăr cu un surâs foarte simpatic.

– Să vă prezint: Mirza, Abbas. Franz Ritter, muzicolog austriac, elevul lui Jean During.

Ne strângem mâinile; mă așez, ei se reapucă de cântat, am astfel timp să uit de rușine și să râd puțin de mine însumi. Atașatul fredona, în timp ce cânta cu ochii închiși, pentru a se concentra. Frumoasă muzică, pe cinstea mea, profunzime vibrantă a flautului, cristal fragil al clavecinului.

După cinci minute, piesa se încheie, aplaud. Consilierul se ridică:

– Bun, e timpul să ne apucăm de fondue. Pe aici, gurmanzii mei!

Ah, da, am omis să precizez că fusesem invitat la un fondue de Savoia, tratație prea rară la Teheran ca să ratezi ocazia. Când atașatul îmi propusese asta, răspunsesem:

– Fondue? Nu am mâncat niciodată..

– Niciodată? Nu aveți fondue în Austria? Ei bine, iată ocazia de a vă iniția. E mult mai bună decât raclette, fie ea și elvețiană. E o brânză mai rafinată. Da, rafinată.. Și pe ninsoarea asta e un fel de mâncare ideal.

Atașatul cultural se interesează de toate artele, evident și de bucătărie.

Iată-ne, deci, pe toți patru pornind spre bucătărie. Credeam că voi ajunge, în ciuda precauțiilor atașatului și a lui „ce s-o nimeri", într-o sală de mese ușor snoabă, cu farfurii mici și mari servite la masă, și mă pomenesc cu un șorț pe șolduri, „ca acasă", cum se spune.

Îmi dă sarcina să tai pâinea. Bine. Tai sub supravegherea bucătarului, care controlează mărimea feliilor. Bucătarul e Mirza, de asemenea președintele clubului gurmanzilor, despre care aflu că se reunește o dată pe săptămână la atașat acasă..

– Săptămâna trecută, oh, prepelițe, sublime prepelițe, îmi povestește el. Suculente. Bineînțeles, în seara asta mergem pe simplitate, nu e nimic de văzut. Fondue, mezeluri, vin alb. Toată originalitatea stă în pâinea iraniană și în sabzi, *evident. Va fi un regal.*

Atașatul își observă convivii servindu-se cu un aer încântat, îi place animația din bucătărie, se simte . Taie cu delicatețe jambonul și plăcinta, așază rondelele pe un mare platou din faianță iraniană albastră. Nu am mâncat porc de luni de zile și am impresia unei extraordinare transgresiuni. Așezăm masa, discutăm în timp ce terminăm aperitivele și e timpul să ne așezăm să mâncăm. Scoatem armele, preparăm sabzi *care, împreună cu* sangak, *dau un aer multicultural acestei cine păgâne. Și acum atașatul exclamă, cu un aer foarte puțin diplomatic:*

– Bun, strip-fondue, cine-și pierde bucata de pâine își scoate cămașa. Și pleacă însoțit de un mare hohot de râs care-l face să ridice ochii spre cer și să clatine din cap de la stânga la dreapta. Șocat, sar la furculiță.

Se servește vinul, delicios de altfel, un demisec alb. Mirza inaugurează, își înmoaie pâinea în brânza albă și o scoate fără probleme, trăgând mici fire după ea. Încerc și eu: trebuie să recunosc că e excelentă.

Conversația se învârtește în jurul vinului.

Atașatul spune, cu un aer satisfăcut:

– Vă anunț că am devenit acționar la Côtes-du-Rhône. Da, dragi prieteni.

Pe fața celorlalți doi sibariți se citește invidia.

– Ah, e bine.

Dau amândoi din cap în același timp.

– Côtes-du-rhône!

Vorbesc despre storcătoare, butoaie și fermentație. Eu sunt mai degrabă preocupat să mă lupt cu brânza despre care-mi dau seama că, pe măsură ce se răcește, nu e vreo minune, să-mi ierți expresia, mai ales cu o bucată de pâine iraniană, moale și permeabilă, care nu suportă, deci, o imersiune prelungită în sucul călduț fără a se descompune într-un mod periculos. De câteva ori am fost foarte aproape să rămân fără cămașă.

Pe scurt, n-am mâncat mare lucru.

În fine, brânza se termină fără incidente, nimeni nu-și pierde în marmită nimic, cu excepția iluziilor. Sosesc desertul, cafeaua, digestivul și discursurile despre artă, exact în ordinea alune glazurate de Provence, espresso italian, coniac și „forma și fondul". Beau cuvintele atașatului, care merg de minune cu coniacul VSOP:

– Sunt un estet, spune el. Estetica e în toate lucrurile. Uneori, în fond, până și forma are sens.

– Lucru care ne trimite la fondue, spun eu.

Înnegurate priviri mă izbesc dinspre cei doi esteți alături, dar atașatul, care are umor, emite un mic râs nervos, hoho, înainte de a relua cu un aer inspirat:

– Iranul e țara formelor. O țară es-te-tic for-ma-lă.

Vezi tu, toate acestea aduc cu ele plăcerea de a mă gândi mult la tine. Sper că te voi fi făcut să zâmbești în aceste momente atât de triste. Te îmbrățișez,

Franz

Parisul e un mormânt și eu îi spun povești mundane și umoristice, desenez caricaturi de oameni care-i sunt indiferenți, ce idiot, ce rușine – uneori absența, neputința disperată aduc cu ele gesturile disperate ale unui înecat. Acest atașat avea, totuși, o profundă simpatie pentru Iran și o cultură imensă. Mint și, în plus, nu îi explic lungile săptămâni fără ea la Teheran, săptămâni petrecute aproape exclusiv împreună cu Parviz și citind poezie, marele Parviz, prietenul care asculta cu răbdare tot ceea ce eu nu spuneam.

Cu excepția lui Parviz, nu-mi rămâneau prea mulți apropiați acolo. Faugier se întorsese în cele din urmă, distrus fizic și pierdut moral, în obiectul studiului său, un vis cu opiacee. Mi-a spus adio ca și cum pleca pe lumea cealaltă, cu tristețe, cu o tristețe serioasă destul de înspăimântătoare la acest dandy altădată exuberant – îl revedeam pe bărbatul din Istanbul, pe acel Gavroche seducător, prințul nopților din Istanbul și Teheran, și se dizolvase, aproape dispăruse. Nu știu ce s-a ales de el. Am discutat de mai multe ori cu Sarah și un singur lucru e mai mult sau mai puțin sigur: Marc Faugier, în ciuda tuturor competențelor, a tuturor lucrărilor publicate, nu mai aparține lumii universitare. Nici măcar Google nu mai are știri despre el.

Sosiseră noi cercetători, printre ei un compatriot, un austriac din școala lui Bert Fragner, directorul Institutului de Studii Iraniene al Academiei de Științe din Viena, aceeași Academie de Științe care-l educase, la vremea ei, pe Hammer-Purgstall. Acest compatriot istoric nu era băiat rău, nu avea decât un singur defect, vorbea în timp ce mergea – străbătea culoarele reflectând cu voce tare, ore întregi, kilometri de culoare; și această monodie, pe cât de savantă, pe atât de neinteligibilă, mă călca pe nervi îngrozitor. Când nu se plimba, se lansa în interminabile partide de go cu un alt nou-venit, din Norvegia de astă dată: un norvegian exotic, care cânta la chitară flamenco la un nivel atât de înalt, încât în fiecare an participa la un festival în Sevilla. Tot ce putea oferi lumea ca întâlniri bizare: un austriac filatelist pasionat de timbre din Iran, care joacă go cu un norvegian chitarist de flamenco, cufundat în studiul administrației petroliere.

Aceste ultime săptămâni le-am trăit la Parviz, unde, în afară de una sau două mondenități, ca invitația la atașatul cultural meloman, am stat închis, înconjurat de obiectele pe care Sarah nu putuse să la ia odată cu plecarea ei precipitată către Paris: multe cărți, covorul de rugăciune de Khorassan, de un mov minunat, pe care și azi îl am lângă pat, un samovar electric, suflat cu argint, o colecție de copii de miniaturi vechi. Printre cărți, operele lui Annemarie Schwarzenbach, bineînțeles, și, mai ales, *Valea fericită* și *Moartea în Persia*, în care elveția nca descrie valea Lahr de la poalele muntelui Damavand. Plănuisem cu Sarah să mergem împreună în această vale aridă, prin care curg râurile cele mai înalte din Iran, vale în care și contele Gobineau își așezase cortul cu cincizeci de ani înainte – maiestuosul vârf conic, albit de zăpadă și cu striații bazaltice vara, imaginea muntelui perfect, ca acelea cu Fuji sau

Kilimanjaro, muntele care se ridică solitar înspre cer, de la înălțimea celor cinci mii șase sute de metri ai săi, depășind toate vârfurile din jur. Exista și un voluminos tom cu imagini din viața lui Annemarie; numeroase fotografii făcute de ea însăși în cursul călătoriilor și portrete realizate de alții, mai ales soțul ei, secretarul de ambasadă Clarac – într-una dintre ele o vedem seminudă, cu umerii drepți și părul scurt, cu apa râului până la genunchi, cu brațele întinse pe lângă corp, doar într-un șort negru. Goliciunea pieptului, poziția mâinilor care atârnă pe lângă coapse și fața surprinsă îi dau un aer fragil, de o expresivitate tristă sau vulnerabilă în peisajul grandios al văii înalte, mărginite de stuf și spini și înconjurată strâns de pantele aride și roșcate ale munților. Am petrecut seri întregi în solitudine, răsfoind această carte de fotografii în camera mea și regretând că nu aveam imagini cu Sarah, albume pe care să le parcurg pentru a fi din nou în compania ei – mă mulțumeam și cu Annemarie Schwarzenbach; am citit povestea călătoriei ei împreună cu Ella Maillart din Elveția și până în India. Dar în cele două texte de mândră îndrăgostită, de melancolie narcotică, pe care Annemarie le situează în Iran, unul fiind o reflexie îndepărtată a celuilalt, foarte intim, căutam ceva despre Sarah, ceea ce mi-ar fi povestit ea, motivul profund al pasiunii ei pentru viața și opera acestui „înger inconsolabil". Cele două cărți erau subliniate și adnotate cu cerneală; puteam urmări, după culoarea cernelii, pasajele care aveau legătură cu angoasa, cu nespusa frică de noapte a naratoarei, cu fricile legate de droguri și boală și cele care aveau legătură cu Orientul, viziunea tinerei femei asupra Orientului. Citindu-i observațiile (mâzgăluri, marginalii negre, pe care mai degrabă le descifram decât le citeam, întrezăream sau credeam că întrezăresc una dintre întrebările fundamentale care nu

numai că stăteau la baza operei lui Sarah, dar făceau atât de atrăgătoare textele lui Annemarie Scwarzenbach – Orientul ca rezilienţă, ca aventură a cuceririi unui rău obscur, a unei angoase profunde. O aventură psihologică. O cercetare mistică fără zeu, fără o altă transcendenţă decât străfundurile sinelui, cercetare care, în cazul lui Schwarzenbach, se solda cu un trist eşec. Nu e nimic prin apropiere să-i faciliteze vindecarea, nimic să-i uşureze durerea: moscheile rămân goale, mihrabul nu e decât o nişă în perete; peisajele sunt pârjolite de vară sau inaccesibile iarna. Merge printr-o lume pustie. Şi, chiar şi atunci când găseşte iubirea alături de o femeie pe jumătate turcoaică, pe jumătate cercheză şi crede că va umple cu iubire locurile dezolante pe care le-a lăsat în urmă pe pantele aride ale Damavandului, apare moartea. Boala iubitei şi vizita îngerului. Iubirea nu ne lasă nici să împărtăşim suferinţele celuilalt, cum nu le vindecă nici pe ale noastre. În fond, suntem mereu singuri, spunea Annemarie Schwarzenbach, şi îmi doream, descifrându-i notiţele de pe marginea *Morţii în Persia*, ca aceea să fi fost şi gândirea profundă a lui Sarah, gândire cu siguranţă amplificată de doliu, în timp ce eu citeam observaţiile acelea, aşa cum gândirea mea era amplificată de solitudine.

Interesul şi pasiunea ei pentru budism nu reprezintă doar o căutare a vindecării, ci un sentiment profund, despre care ştiu că era prezent dinaintea morţii fratelui ei – plecarea ei în India după ocolul prin Extremul Orient al bibliotecilor pariziene nu era o surpriză, chiar dacă, trebuie să recunosc, am luat-o ca pe un afront, ca pe un abandon. Odată cu Europa, mă părăsea şi pe mine şi aşteptam să i-o plătesc, trebuie să recunosc, voiam să mă răzbun pe suferinţa ei. A fost nevoie de acel e-mail deosebit de emoţionant, în care e vorba despre Darjeeling şi Andaluzia,

Darjeeling, 15 iunie
Dragul meu Franz,

Iată-mă din nou la Darjeeling, după o scurtă trecere prin Europa: Paris, două zile cu familia, apoi Granada, două zile pentru un colocviu plictisitor (știi cum e) și două zile ca să mă întorc, via *Madrid, Delhi și Calcutta. Mi-ar fi plăcut să trec prin Viena (văzută de aici, Europa pare atât de mică, încât îți închipui cum o traversezi într-o clipită), dar nu eram sigură că te găsesc. Sau că ai fi avut chef cu adevărat să mă vezi.*

De fiecare dată când mă întorc la Darjeeling am impresia că regăsesc calmul, frumusețea, pacea. Arborii de ceai împodobesc colinele; mici arbuști cu frunze alungite, cu coronament rotund, plantați des: văzute de sus, câmpurile seamănă cu un mozaic de nasturi verzi și deși, mingi ce acoperă pantele Himalayei.

Musonul vine curând, într-o lună va ploua mai mult decât plouă la tine într-un an. Marea purificare. Munții vor curge, vor picura, se vor inunda; fiecare stradă, fiecare alee, fiecare șanț se vor transforma într-un torent sălbatic; ia pe sus pietrele, podurile, uneori și casele.

Trăiesc cu chirie într-o cămăruță nu departe de mănăstirea unde propovăduiește maestrul meu. Viața e simplă. Meditez acasă dimineața, apoi merg la mănăstire pentru a primi învățături; după-amiaza citesc sau scriu puțin, seara din nou meditație, apoi somn și tot așa. Rutina asta îmi convine. Încerc să învăț un pic de nepaleză și de tibetană, fără mare succes, de altfel. Limba vernaculară, aici, e engleza. Uite, știi ce? Am descoperit că Alexandra David-Néel era cântăreață, soprană. Și chiar a început o carieră: închipuie-ți că a fost angajată la operele din Hanoi și Haiphong... Unde a cântat Massenet, Bizet etc. Programul operei din Hanoi ar trebui să te intereseze! Orientalismul în Orient, exotismul

în exotism, asta e pentru tine! Alexandra David-Néel a fost apoi una dintre primele exploratoare ale Tibetului și una dintre primele femei budiste din Europa. Vezi, mă gândesc la tine.

Într-o zi va trebui să vorbim din nou despre Teheran și chiar despre Damasc. Sunt conștientă de partea mea de responsabilitate în toate această istorie pe care am putea-o numi „istoria noastră", dacă nu ar suna așa de grandilocvent. Mi-ar plăcea mult să trec să te văd în Viena. Am discuta puțin; ne-am plimba – mai am o grămadă de muzee oribile de văzut. De exemplu, Muzeul Pompelor Funebre. Dar nu, e o aiureală. Bun, totul e cam incoerent. Fără îndoială pentru că mi-ar plăcea să spun lucruri pe care nu îndrăznesc să le spun, să revin la episoade la care nu-mi place să revin – nu ți-am mulțumit niciodată pentru scrisorile de la moartea lui Samuel. Căldura și compasiunea pe care le-am găsit acolo strălucesc și azi. Niciun cuvânt de consolare nu m-a atins ca ale tale.

Curând se fac doi ani. Doi ani, deja. Budiștii nu vorbesc despre „convertire", nu te convertești la budism, te refugiezi în el. Te refugiezi alături de Buddha. E exact ce am făcut eu. Mă refugiez aici, în Buddha, în dharma, *în* sangha. *Voi urma direcția indicată de aceste trei busole. Mă simt oarecum împăcată. Descopăr, în mine și în jurul meu, o forță care nu-mi cere să renunț la rațiune, din contră. Ceea ce contează e experiența.*

Te văd zâmbind... E dificil de mărturisit. Imaginează-ți că mă trezesc cu plăcere în zori, că meditez cu plăcere o oră, că ascult și studiez scrieri vechi foarte profunde, care-mi dezvăluie lumea mult mai natural decât tot ce am putut citi sau asculta până în prezent. Adevărul lor se impune într-un mod rațional. Nu e nimic de crezut. Nu e o chestiune de „credință". Nu există decât ființele, pierdute în suferință, nu există decât conștiința foarte simplă și foarte complicată a unei lumi în

care totul e legat, o lume fără substanță. Mi-ar plăcea să te fac să descoperi toate aceste lucruri, dar știu că fiecare își descoperă singur drumul – sau nu.

Să schimbăm subiectul – în Granada am ascultat o intervenție care m-a captivat în mijlocul torenților de plictiseală, o scânteie de frumusețe într-un potop de plictis. E vorba de o lucrare despre poezia lirică ebraică din Andaluzia și raporturile ei cu poezia arabă, prin poemele lui Ibn Nagrila, poet combatant (fost vizir), despre care se povestește că-și compunea poemele chiar și pe câmpul de luptă. Ce frumusețe în aceste versuri și „frații" lor arabi! Încă emoționată de cântecele de dragoste cu totul și cu totul terestre, de descrieri de fețe, de buze, de priviri, am plecat să mă plimb prin Alhambra. Vremea era foarte frumoasă și cerul contrasta cu zidurile roșii ale clădirilor, culoarea albastră le încadra ca o imagine. Am fost cuprinsă de un sentiment straniu; aveam impresia că în fața mea stătea tot tumultul timpului. Ibn Nagrila murise cu mult înaintea apariției splendorii din Alhambra și, totuși, cânta fântânile și grădinile, trandafirii și primăverile – aceste flori de la Generalife nu sunt aceleași flori, înseși pietrele zidurilor nu sunt aceleași pietre; mă gândeam la întorsăturile sorții în familia mea, la istoria care mă ducea acolo, în acel loc unde, se pare, trăiseră strămoșii mei îndepărtați și aveam impresia că toți trandafirii nu erau decât un singur trandafir, toate viețile nu erau decât o singură viață, timpul e o mișcare la fel de iluzorie ca mareea sau parcursul soarelui. O chestiune de punct de vedere. Și poate pentru că veneam de la acest congres al istoricilor dedicați rescrierii parțiale a poveștii existențelor am avut o viziune a unei Europe la fel de nediferențiate, la fel de multiple, la fel de diverse ca acești trandafiri din Alhambra care-și înfig rădăcinile, fără să știe, atât de adânc în trecut și în viitor, atât de adânc, încât e imposibil să spunem de unde răsar cu

adevărat. Și această senzație vertiginoasă nu era dezagreabilă, dimpotrivă, mă împăca un moment cu lumea, pentru o secundă mă lăsa să văd ghemul de lână al Sorții.

Te aud râzând de aici. Dar te asigur că a fost un moment singular, foarte rar. În același timp experiența frumuseții și senzația pustiului ei. Bun, cu aceste cuvinte va trebui să te las, e târziu. Mâine voi merge până la „web café" pentru a posta această misivă.

Răspunde-mi repede, vorbește-mi despre Viena, despre viața ta la Viena, despre proiectele tale...

Te îmbrățișez,

Cu bine,

Sarah

ca să mă regăsesc dintr-odată dezarmat, surprins, la fel de îndrăgostit ca la Teheran, ba și mai mult poate – ce făcusem în acești din urmă doi ani, mă cufundasem în viața mea vieneză, în universitate; scrisesem articole, continuasem câteva teme de cercetare, publicasem o carte într-o colecție obscură pentru savanți; simțisem începuturile bolii, primele insomnii. A se refugia. Iată o expresie frumoasă. Frumoase practici. Să lupți împotriva suferinței sau, mai degrabă, să încerci să scapi din această lume, această Cale a Destinului care nu e decât suferință. La primirea acestei scrisori andaluze, m-am prăbușit: Teheranul cu toate întâmplările lui a revenit din plin, la fel amintirile din Damasc, Paris, Viena, brusc nuanțate, așa cum o singură rază e suficientă pentru tonalitatea cerului imens al serii, tonalitate de tristețe și amărăciune. Doctorul Kraus zicea că nu eram tocmai în formă. Maman își făcea griji pentru că eram slab și apatic. Încercam să compun, practică (în afara jocurilor pe versurile lui Levet la Teheran) abandonată de ani buni, să scriu, să pun pe hârtie sau, mai degrabă, pe eterul ecranului amintirile din Iran, să găsesc o muzică

asemănătoare lor, un cântec. Încercam în van să descopăr în jurul meu, la universitate sau la un concert, o față nouă, pe care să așez aceste sentimente stânjenitoare și rebele, care nu voiau să știe de nicio altă persoană, cu excepția lui Sarah; în cele din urmă fugeam, ca seara trecută cu Katharina Fuchs, de ceea ce eu însumi încercasem să declanșez.

Frumoasă surpriză: în timp ce eu mă zbăteam în trecut, Nadim a sosit la Viena pentru un recital, împreună cu un ansamblu din Alep; am cumpărat un bilet la trei rânduri de orchestră – nu-i anunțasem prezența mea. Moduri *rast, bayati* și *hedjazi,* lungi improvizații susținute de percuție, dialog cu un *ney* și acel flaut din trestie, lung și grav, care se îmbina de minune cu *luth*-ul lui Nadim, atât de strălucitor. Fără cântăreț, Nadim se baza, totuși, pe melodii tradiționale; publicul (era acolo toată comunitatea arabă din Viena, inclusiv ambasadorii) recunoștea cântecele înainte ca ele să se piardă în variații și aproape că auzeai sala fredonând încet ariile, cu o fervoare înfrânată, vibrând de pasiune respectuoasă. Nadim zâmbind și cântând – umbra bărbii lui scurte dădea, prin contrast, încă și mai multă luminozitate feței. Știam că nu mă putea vedea, orbit cum era de lumina reflectorului. După bis, în timpul aplauzelor foarte îndelungate, am ezitat între a evita, a mă întoarce la mine fără a saluta, a fugi; luminile din sală s-au aprins, eu tot ezitam. Ce să-i spun? Despre ce să vorbim, în afară de Sarah? Chiar aveam chef să-l ascult vorbind?

Am cerut să fiu dus în cabina lui; culoarul era plin de oficiali care așteptau să salute artiștii. M-am simțit mai degrabă ridicol în mijlocul acestor oameni; mi-era frică – de ce? Că nu avea să mă recunoască? Că avea să fie la fel de jenat ca mine? Nadim e mult mai generos – abia dacă a scos capul pe ușa cabinei că, fără măcar acele secunde de ezitare care separă un necunoscut de un

vechi prieten, a ocolit mulțimea pentru a mă strânge în brațe spunând: speram să fii aici, *old friend*.

În cursul cinei ce a urmat, înconjurați de muzicieni, de diplomați și de personalități, Nadim mi-a povestit că avea foarte puține vești de la Sarah, că nu o mai văzuse de la înmormântarea lui Samuel din Paris; era undeva în Asia, nimic mai mult. M-a întrebat dacă știam că divorțaseră cu mult timp înainte și întrebarea m-a atins profund. Nadim nu știa de apropierea dintre noi. Fără să vrea, prin această frază simplă mă apropia de ea. Am schimbat subiectul, am evocat amintiri din Siria, concertele din Alep, cele câteva lecții de *luth* pe care mi le-a predat la Damasc, petrecerile, *ouns*, acest atât de frumos cuvânt arab, utilizat pentru reuniunile prietenești. Despre războiul civil care deja începea nu îndrăzneam să vorbesc.

Un diplomat iordanian (costum negru, impecabil, cămașă albă, ochelari cu rame aurite) s-a amestecat brusc în conversație, îl cunoscuse bine pe maestrul iranian de *oud* Mounir Bachir la Amman, spunea el – am remarcat adesea, la acest tip de serate muzicale, că persoanele prezente menționează cu ușurință Marii Interpreți pe care i-au întâlnit sau i-au ascultat, fără să se știe dacă astfel de comparații implicite sunt elogii sau umiliri; aceste evocări declanșează adesea, la muzicieni, zâmbete jenate, care poartă amprenta unei furii reținute împotriva impoliteții așa-zișilor admiratori. Nadim i-a surâs iordanianului cu un aer obosit, înțelegător sau blazat, da, Mounir Bachir era cel mai mare și nu, nu avusese niciodată ocazia să-l asculte, chiar dacă aveau un prieten comun, Jalaleddin Weiss. Numele lui Weiss avea să ne ducă imediat înapoi în Siria, la amintirile noastre, iar diplomatul avea să sfârșească întorcându-se spre vecinul din dreapta, funcționar la ONU, lăsându-ne cu amintirile noastre. Ajutat de vin și oboseală, Nadim, în această stare de exaltare epuizată care

urmează marilor concerte, îmi spune nevinovat că Sarah fusese marea iubire a vieții lui. În ciuda eșecului mariajului lor. Dacă existența ar fi fost mai simplă pentru mine în acei ani, spune el. Dacă am fi avut acel copil, spune el. Asta ar fi schimbat multe lucruri, spune el. Trecutul e trecut. De altfel, mâine e ziua ei de naștere, spune el.

Am privit mâinile lui Nadim, îi revedeam degetele alunecând pe griful luthului sau folosind pana, această pană de vultur pe care o strânge fără să o rupă. Fața de masă era albă, pe ea erau semințe de dovleac verzi, căzute din crusta unei felii de pâine care stătea alături de paharul meu, în care bulele urcau încet spre suprafața apei; bule minuscule, care formau o linie fină, verticală fără să-ți poți da seama, în transparența absolută a întregului, de unde provin. Brusc aveam aceleași bule în ochi, n-ar fi trebuit să le privesc, urcau și urcau – finețea lor ca de ac, încăpățânarea lor fără sursă, fără alt scop, în afară de ascensiune și dispariție și ușoara arsură mă făcea să strâng cu putere din ochi, incapabil să-mi ridic privirea spre Nadim, spre altădată, spre acest trecut al cărui nume era pe cale să îl pronunțe și, cu cât priveam mai mult cu capul în jos, cu atât devenea mai intensă arsura, la comisura ochilor, bulele creșteau și creșteau, căutau, ca și în pahar, să ajungă la exterior, trebuia să le împiedic.

Am pretextat o nevoie urgentă și am fugit ca un laș, după ce m-am scuzat rapid.

Darjeeling, 1 martie
Dragul meu François-Joseph,

Mulțumesc pentru minunatul cadou aniversar. E cea mai frumoasă bijuterie care mi s-a oferit vreodată – și sunt încântată că tu ai fost cel care a descoperit-o. Își va avea locul ei de seamă în colecția mea. Nu cunosc nici limba, nici muzica, dar istoria cântecului e absolut

magică. Sevdah! Saudade! *O voi include, dacă-mi permiți, într-un viitor articol. Mereu aceste construcții comune, aceste secvențe de du-te-vino, aceste măști suprapuse. Viena,* Porta Orientis: *toate orașele Europei sunt porți ale Orientului. Îți amintești literatura persană din Europa despre care vorbea Scarcia la Teheran? Toată Europa e în Orient. Totul e cosmopolit, interdependent. Îmi imaginez* sevdalinka *rezonând între Viena și Sarajevo ca acel* saudad *al fadourilor din Lisabona și mă simt un pic... Un pic cum? Mi-e dor de tine, de Europa și de tine. Resimt puternic* sankhara dukkha, *suferința omniprezentă, care e poate numele budist al melancoliei. Mișcarea căii* samsara. *Trecerea timpului, suferința provenită din conștiința finitudinii. Nu trebuie să ne abandonăm ei. Merg să meditez; te includ mereu în vizualizările mele, ești în spatele meu cu oamenii pe care îi iubesc.*

Te îmbrățișez, salută Strudlhofstiege din partea mea,

Franz Ritter a scris:

Draga mea Sarah!

La mulți ani!

Sper că e totul bine în mănăstirea ta. Nu ți-e prea frig? Mi te imaginez așezată grecește în fața unui bol cu orez, într-o celulă glacială, și asta e o viziune un pic neliniștitoare. Presupun că mănăstirea ta nu seamănă cu a lui Tintin în Tibet, *dar poate vei avea și tu șansa de a vedea un călugăr meditând. Sau de a asculta marile coruri tibetane, cred că e un tărăboi drăcesc. Aparent, există intervale diferite conform cu tonalitățile; aceste instrumente sunt atât de impozante, încât e dificil să le modulezi sunetul cu suflul și cu gura. Am căutat înregistrări în fonoteca noastră, nu e mare lucru în raionul „muzici tibetane". Dar destul cu vorbăria. Îmi permit să*

îți deranjez contemplația, pentru că am un mic cadou aniversar pentru tine.

În folclorul bosniac există cântece tradiționale numite sevdalinka. *Cuvântul provine dintr-un cuvânt turcesc,* sevdah, *împrumutat din arăbescul* sawda, *care înseamnă „neagră". E, în canonul lui Avicenna, numele umorii negre,* melan kholia *grecilor, melancolia. E vorba, deci, despre echivalentul bosniac al cuvântului portughez* saudade, *care (contrar celor susținute de etimologi) provine și el din arăbescul* sawda – *și din aceeași bilă neagră.* Sevdalinkele *sunt expresia unei melancolii, ca fadouri. Melodiile și acompaniamentele sunt versiunea balcanică a muzicii otomane. Sfârșit de preambul etimologic. Acum, cadoul tău:*

Îți ofer un cântec, o sevdalinka: Kraj tanana šadrvana, *care spune o mică poveste. Fata sultanului, la asfințit, ascultă clipocitul apelor limpezi ale fântânii; în fiecare seară, un tânăr sclav arab o privește în tăcere, fix, pe minunata prințesă. Fața sclavului se albește treptat; în cele din urmă, devine palidă, ca de mort. Ea îi cere să-i spună prenumele lui, de unde provine și numele tribului; el îi răspunde simplu că se numește Mohammed și că e originar din Yemen, din tribul Asra: cei din Asra, spune el, sunt oameni care mor când iubesc.*

Textul acestui cântec cu motive turco-arăbești nu este, cum s-ar putea crede, un vechi poem din epoca otomană. E opera lui Safvet-beg Bašagić, traducerea unui poem celebru al lui Heine, Der Asra. (*Îți amintești mormântul bietului Heine în cimitirul Montmartre?*)

Safvet-beg, născut în 1870 la Nevesinje, în Herțegovina, a studiat la Viena la sfârșitul secolului al XIX-lea; știa turca, a învățat araba și persana de la orientaliștii vienezi. A redactat o teză austro-ungară în germană; l-a tradus pe Omar Khayyam în bosniacă. Această sevdalinka *îl leagă pe Heinrich Heine de vechiul*

Imperiu Otoman – poemul orientalist devine oriental. Regăsește (după un lung drum imaginar, care trece prin Viena și Sarajevo) muzica Orientului.

Aceasta e una dintre sevdalinkele *cele mai cunoscute și cele mai cântate în Bosnia, unde puțini dintre cei care o ascultă știu că provine din imaginația poetului lui* Lorelei, *evreu născut la Düsseldorf și mort la Paris. O poți asculta cu ușurință (îți recomand versiunea lui Himzo Polovina) pe internet.*

Sper ca micul meu cadou să-ți placă,
Te îmbrățișez cu dor,
Pe curând, sper,

Franz

Voiam să-i povestesc întâlnirea mea cu Nadim, concertul, fragmentele din intimitatea lor pe care mi le încredințase, dar am fost incapabil și acest cadou aniversar straniu a luat locul unei confesiuni penibile. Gând de ora șapte dimineața: sunt de o lașitate incredibilă, am părăsit un vechi prieten pentru o istorie cu fuste, cum ar zice Maman. Am lăsat aceste îndoieli în mine, aceste îndoieli imbecile, pe care Sarah le-ar fi concediat cu unul dintre gesturile ei definitive, în fine, așa cred, nu am întrebat-o. Nu mi-a mai vorbit niciodată despre Nadim decât respectuos și distant. Am gândurile atât de confuze, încât nu-mi dau seama dacă Nadim îmi e prieten, dușman sau o îndepărtată amintire fantomatică, a cărui apariție în Viena, shakespeariană, nu făcea decât să-mi agite și mai mult sentimentele contradictorii, coada acestei comete care-mi aprinsese cerul la Teheran.

Îmi spun „e timpul să uităm de toate astea, Sarah, trecutul, Orientul", și, totuși, urmez busola obsesiei mele către pagina de e-mail, tot nu am vești din Sarawak, e ora treisprezece acolo, oare se pregătește să ia masa, e vreme bună, între douăzeci și trei și treizeci de grade,

dacă e să ne luăm după lumea iluzorie a informaticii. Când publică lucrarea *Călătorie în jurul camerei mele*, Xavier de Maistre nu-şi imaginează că cinci sute de ani mai târziu acest tip de explorare va deveni norma. Adio, caschetă colonială, adio, plase de ţânţari, vizitez Sarawak în halat. Voi da apoi o tură prin Balcani, voi asculta o *sevdalinka*, privind imagini din Vişegrad. Apoi traversez Tibetul de la Darjeeling până la nisipurile din Taklamakan, deşertul deşerturilor, şi ajung la Kashgar, oraşul misterelor şi caravanelor – în faţa mea, la vest, se înalţă Pamirul; în spatele lui, Tadjikistan şi coridorul Wakhan, care se întinde ca un deget îndoit, aş putea aluneca pe sub falangele lui până la Kabul.

Acesta ar fi momentul rugăciunii, momentul în care deschid *L'Horloge des Veilleurs* şi mă rog; Doamne, ai milă de aceia, ca mine, care nu au credinţă şi aşteaptă un miracol pe care nu vor şti să-l vadă. Totuşi, miracolul a fost aproape de noi. Unii au simţit mirosul de tămâie în deşert, în jurul mănăstirilor Părinţilor; au auzit, în imensitatea pietrişului, amintirea Sfântului Macarie, ermitul care, într-o zi, în seara vieţii sale, avea să omoare un purice cu mâna lui: a fost trist pentru propria răzbunare şi, pentru a se pedepsi, avea să rămână şase luni gol printre pietre, până când din corpul lui nu a rămas decât o enormă rană. Şi a murit în pace, „lăsând lumii amintirea marilor virtuţi". Am văzut coloana lui Simeon Stâlpnicul, acea piatră erodată în marea ei bazilică roz, sfântul Simeon, omul stelelor, pe care astrele aveau să-l descopere nud, în serile de vară, pe piatra lui imensă, în mijlocul văilor siriene; am învăţat despre sfântul Iosif de Copertino, aerian şi bufon, pe care straiul şi meditaţia aveau să-l transforme în porumbel printre biserici; am urmat paşii lui Nicolae Alexandrinul, plecat şi el să se alăture nisipurilor deşertului, care sunt imaginea lui Dumnezeu ca praf sub soare, şi urmele acelor iluştri

călugări care acoperă cu blândețe pietrele, pietrișul, pașii, osemintele mângâiate, la rândul lor, de lună, friabile în iarnă și în uitare; pelerinii înecați în fața Acrei, cu plămânii plini de apa care erodează pământul făgăduit, cavalerul barbar și antropofag i-a prăjit pe necredincioși la Antiohia înainte de a se converti la unicitatea divină în uscăciunea orientală, atacatorul cerchez al zidurilor Vienei, care sapă cu o mână destinul Europei, trădă și apoi fu iertat, micul sculptor medieval care scobea fără pace un Christ de lemn, cântându-i cântece de leagăn ca unei păpuși, cabalistul din Spania îngropat în Zohar, alchimistul în robă purpurie, cu mercur insesizabil, magii din Persia a căror carne moartă nu atingea nicicând pământul, corbii care gustau din ochii morților ca din cireșe, fiarele ce-i sfâșiau pe condamnați în arenă, rumegușul, nisipul care le absoarbe sângele, urletele și cenușa călăului, măslinul bolnav și fertil, dragonii, grifonii, lacurile, oceanele, interminabilele sedimente în care sunt închiși fluturi milenari, munții dispărând în propriii lor ghețari, secundă cu secundă, până la magma soare lichid, toate lucrurile cântă pe limba creatorului lor – dar credința mă respinge până și în toiul nopții. Cu excepția *satori*-ului de la pantofii salvamarului din moscheea lui Suleiman Magnificul, nicio șansă să văd îngerii înălțându-se, nicio peșteră în care să dorm două sute de ani, bine păzit de un câine, lângă Efes; doar Sarah a găsit în alte grote energia tradiției și propria cale către iluminare. Lungul ei drum către budism începe cu un interes științific, prin descoperirea, în *Lunca de aur* a lui Massoudi, a istoriei lui Budasaf, căci la începutul carierei ea se ocupa de miraculos; parcursul ei către est traversează islamul clasic, creștinătatea și chiar misteriile sabeene ale Coranului, despre care Massoudi, din adâncul lui de secol al VIII-lea, crede că au fost inspirate de Budasaf, prima figură musulmană a lui Buddha, pe care

o asociază lui Hermes Trismegistul. Ea a reconstituit cu răbdare transformările acestor povești până la ipostaza lor creștină, viața sfinților Varlaam și Ioasaf, versiune siriacă a istoriei lui *bodhisattva* și a căii lor către iluminare; a făcut o pasiune pentru viața prințului Siddhartha Gautama însuși, Buddha al vremurilor noastre, și pentru învățăturile sale. Știu că *îl iubește* pe Buddha și tradiția tibetană, ale cărei practici de meditație le-a adoptat pentru personajele lui Marpa tălmaciul, împreună cu elevul său Milarepa, magicianul negru, care reușea în jurul anului 1000, pliindu-se pe terifianta disciplină impusă de maestrul său, să atingă iluminarea într-o singură viață, visul oricărui aspirant la iluminare – deci și al lui Sarah. A abandonat rapid opiul colonial pentru a se concentra asupra lui Buddha; s-a entuziasmat să exploreze Tibetul și i-a studiat cu entuziasm pe savanții, misionarii și aventurierii care, în epoca modernă, propagau budismul tibetan în Europa înainte ca, în anii 1960, marii maeștrii autohtoni să se instaleze în cele patru colțuri ale Occidentului și să înceapă să transmită ei înșiși energia spirituală. Ca un grădinar supărat care, crezând că distruge o buruiană, o răspândește în cele patru vânturi, ocupând Tibetul, arzând mănăstirile și trimițând numeroși călugări în exil, China a semănat budismul tibetan în univers.

Până la Leopoldstadt: ieșind după vizita noastră la Muzeul Crimei, muzeul femeilor tranșate, al călăilor și al bordelurilor, pe una dintre acele străzi mici unde Viena ezită între case joase, clădiri de secol al XIX-lea și imobile moderne, la doi pași de piața Carmelitelor, în timp ce eu îmi studiam picioarele, ca să nu o privesc prea insistent și ea reflecta cu voce tare despre sufletul vienez, crimă și moarte, Sarah se oprea brusc să-mi spună ia uite, un centru budist! Și se apuca să citească programele din vitrină, extaziindu-se la

numele Prea Preţioşilor tibetani care păstoreau această *gompa* în exil – era surprinsă că acea comunitate aparţinea şcoli tibetane, ca şi ea, pălării roşii sau galbene, nu mai ştiu, n-am fost niciodată nevoit să-mi amintesc culoarea pălăriei sau numele marilor *Reîncarnaţi* pe care ea-i venerează, dar mă bucuram de auspiciile pe care ea le descifra în această întâlnire, de strălucirea din ochii ei şi de zâmbet, visând chiar în secret că ea avea să poată chiar, într-o zi, să facă din acest centru din Leopoldstadt noua ei peşteră – auspiciile erau bune în acea zi, straniu amestec al trecutului nostru comun; două străzi mai jos, am traversat strada Hammer-Purgstall; uitasem (dacă ştiusem vreodată) că bătrânul orientalist avea o stradă cu numele lui în Viena. Placa îl menţiona ca „fondator al Academiei de Ştiinţe" şi foarte sigur această calitate, mai mult decât pasiunea pentru textele orientale, îi adusese o asemenea distincţie. Colocviul de la Hainfeld mi se răsucea iar prin cap, în timp ce Sarah (pantaloni negri, pulover roşu pe gât, haină neagră, pe care se revarsă şuviţele ei strălucitoare) continua să peroreze despre destin. Mă devora un amestec de imagini erotice, amintiri din Teheran şi de la castelul lui Hammer din Styria, am apucat-o de braţ şi, ca să nu părăsesc imediat cartierul, ca să nu traversez înapoi canalul, am pornit oblic spre Taborstrasse.

La patiseria în care ne-am oprit, loc bogat, într-un decor neobaroc, Sarah vorbea despre misionari şi eu aveam impresia, în timp ce ea o ţinea cu Huc, călugărul din Montauban, că oceanul de cuvinte nu avea alt scop decât pe acela de a-i ascunde jena; chiar dacă istoria acestui preot Huc, atât de fascinat de călătoria sa la Lhassa şi discuţiile cu călugării budişti, încât avea să viseze să se întoarcă pentru următorii douăzeci de ani, era foarte interesantă, mi-era greu să-i acord atenţia necesară. Vedeam peste tot ruinele relaţiei noastre ratate,

dureroasa imposibilitate de a regăsi un tempo comun, o aceeași melodie și, prin urmare, în timp ce ea se chinuia să îmi insufle rudimente de filozofie, Buddha, *dharma, sangha,* în timp ce-și bea ceaiul, eu nu mă puteam împiedica să regret aceste mâini vârstate de vene albăstrii, așezate în jurul cănii, buzele rujate în culoarea puloverului, care lăsau o ușoară urmă pe porțelan, carotida pulsândă sub colțul feței și aveam certitudinea că singurul lucru care ne unea în prezent, dincolo de amintirile îngrămădite în jurul nostru ca o zăpadă murdară, era această jenă comună, această fanfaronadă stângace, care nu încerca decât să umple tristețea spaimei. Teheranul dispăruse. Complicitatea corpurilor se șterse. Cea a sufletelor era pe cale de dispariție. Această a doua vizită la Viena deschidea o lungă iarnă pe care a treia nu avea decât să o confirme – voia să lucreze pe tema Vienei ca *Porta Orientis* și nici măcar nu mai dormea la mine, lucru care, în fond, mă scutea de a sta lâncezind, singur și nemișcat în patul meu, sperând toată noaptea ca ea să vină să mi se alăture; auzeam paginile cărții ei întorcându-se, apoi vedeam pe sub ușă lampa stingându-se și-i ascultam mult timp respirația, nerenunțând decât în zori la speranța ca ea să apară în *contre-jour* în pragul camerei mele, fie și doar pentru un sărut pe frunte, care ar fi izgonit monștrii întunericului.

Sarah nu știa că acest Leopoldstadt în care se afla patiseria fusese centrul vieții evreiești a Vienei secolului al XIX-lea, cu cele mai mari sinagogi din oraș printre care magnifica, se spune, sinagogă turcă în stil maur – toate aceste clădiri au fost distruse în 1938, îi explicam eu, și nu rămâneau decât plăcile comemorative și câteva imagini de epocă. În vecinătate crescuseră Schönberg, Schnitzler și Freud – numele care-mi veneau în minte, printre atâtea altele, cum ar fi acela al unui coleg de liceu, singurul evreu pe care l-am frecventat cu regularitate în

Viena: își spunea Seth, dar în realitate prenumele lui era Septimus, pentru că era al șaptelea și ultimul fiu al unui cuplu foarte simpatic de profesori originari din Galiția. Părinții lui nu erau religioși: pe post de educație culturală, își obligau copiii să traverseze tot orașul două după-amiezi pe săptămână până în Leopoldstadt, pentru a lua lecții de literatură idiș de la un bătrân profesor lituanian, care scăpase miraculos de catastrofa pe care secolul XX o instalase pe Taborstrasse. Aceste lecții erau pentru Septimus o adevărată monstruozitate; ele constau, între două studii de gramatică de secol al XVIII-lea și subtilități dialectale, în a citi pagini peste pagini din Isaac Singer și a le comenta. Într-o zi, prietenul meu i se plânsese profesorului său:

– Maestre, ar fi posibil să schimbăm, măcar o dată, dacă se poate, autorul?

Maestrul trebuie că avea mult umor, căci lui Septimus i s-a impus, ca pedeapsă, să memoreze o nuvelă foarte lungă de Israel Joshua Singer, fratele mai mare al celui dinainte; îl revăd recitând această poveste despre trădare ore întregi, până a învățat-o pe de rost. Prenumele lui roman, camaraderia lui sinceră și cursurile lui de cultură idiș îl făceau în ochii mei o ființă excepțională. Septimus Leibowitz a devenit între timp unul dintre cei mai mari istorici ai Idișlandului în fața Distrugerii, extrăgând din uitare, în lungi monografii, o întreagă lume materială și lingvistică. A trecut prea mult timp de când l-am văzut ultima dată, deși birourile noastre se află la o distanță mai mică de două sute de metri, într-una din curțile acestui miraculos campus al Universității din Viena, pe care toată lumea îl invidiază – în timpul ultimei sale vizite, Sarah a descoperit curtea noastră, cea pe care o împărțim cu istoricii de artă, absolut magnifică: s-a extaziat la colonada noastră cu cele două mari porticuri și banca pe care aștepta liniștită, cu o carte în mână, ca eu să-mi

termin cursul. Speram, grăbindu-mi expozeul despre *Pagodele* lui Debussy, că nu se rătăcise și îmi urmase indicațiile ca să găsească poarta noastră de trăsuri de pe Garnisongasse; nu mă puteam abține să nu mă uit pe fereastră la fiecare cinci minute, până acolo încât studenții probabil se întrebau ce toană meteorologică mă apucase, de sondam cu atâta grijă cerul Vienei, de un gri de altfel cu totul obișnuit. La sfârșitul seminarului am coborât scările câte patru odată, apoi am încercat să regăsesc un pas și o ținută normală odată ce am ajuns pe trotuar; ea citea liniștită pe bancă, avea un mare fular portocaliu în jurul gâtului. Încă de dimineață mă întrebam: trebuie să o aduc în vizită la catedră? Ezitam între mândria infantilă de a-i arăta biroul meu, biblioteca, sălile de curs și rușinea care mă apuca dacă ne încrucișam cu colegi sau, mai ales, colege: cum să o prezint? Sarah, o prietenă, și uite, toată lumea are prieteni. Doar că niciodată nu am fost văzut în acest departament cu o altă persoană, cu excepția altor onorabili confrați sau a mamei mele, și asta foarte rar. Chiar, poate e timpul să schimb asta, mă gândeam. Să vin cu un star al cercetării internaționale, o femeie charismatică, iată ce-mi putea auri din nou blazonul, mă gândeam. Dar poate nu. Poate se va crede că vreau să epatez cu sublima roșcată cu fular portocaliu. Și, în fond, chiar am chef să risipesc un capital prețios într-o conversație de culoar? Sarah stă prea puțin timp pentru a o pierde în fața colegilor care ar putea-o găsi pe gustul lor. Deja e destul că nu doarme la mine, cu scuza îndoielnică de a profita de Dumnezeu știe ce palat, nu e cazul să o abandonez în mâinile murdare ale profesorilor sau ale harpiilor geloase.

Sarah era cufundată într-o enormă carte format de buzunar și zâmbea; îi zâmbea cărții. Cu o seară înainte mă întâlnisem cu ea într-o cafenea din centru, hoinărisem pe Graben, dar, așa cum rindeaua întârzie să descopere

căldura lemnului de sub un lac învechit, văzând-o acolo, absorbită în lectură, cu fularul în jurul umerilor, în acest decor atât de familiar, atât de cotidian, am fost cuprins de un imens val de melancolie, mișcare de apă și de sare, de tandrețe și de nostalgie. Avea patruzeci și cinci de ani și putea trece drept studentă. Un pieptene sobru îi ține părul, o broșă de argint îi scânteiază pe șal. Nu e machiată. Are zugrăvită pe față o bucurie copilăroasă.

În cele din urmă, și-a dat seama că o priveam, s-a ridicat, a închis cartea. M-am grăbit spre ea, am acoperit-o cu săruturi până când a dispărut în ființa mea? Nu, deloc. Am sărutat-o stângaci pe obraz, de la distanță.

– Ai văzut, deci, nu e rău aici, nu?

– Cum ești? A fost bine la curs? Locul e magnific, spune și tu ce minunăție de campus!

I-am explicat că acest imens ansamblu fusese înainte vechiul spital general al Vienei, fondat în secolul al XVIII-lea, extins pe tot parcursul secolului al XIX-lea și oferit cunoașterii abia de câțiva ani. I-am făcut onorurile locului – piața mare, bibliotecile; vechiul oratoriu evreiesc al spitalului (*–vindecarea sufletelor–*), care e azi un monument dedicat victimelor nazismului, construcție mică, în formă de dom, care amintește de mausoleele sfinților din satele siriene. Sarah nu înceta să repete „Ce universitate frumoasă!". „Un alt fel de mănăstire", răspundeam eu, lucru care o făcea să zâmbească. Traversând curțile succesive, am ajuns la marele turn din cărămizi rotunde, vechi și arse al vechiului azil de nebuni, care domină, cu ale sale cinci etaje, un mic parc în care un grup de studenți, așezați pe iarbă, în ciuda vremii amenințătoare, stăteau la taifas, mâncând sendvișuri. Ferestrele lungi și foarte înguste, însemnele de pe fațadă și palisadele unui interminabil șantier de renovare reușeau să dea clădirii un aer absolut sinistru – poate pentru că eu știam ce conținea Narrenturm în materie de orori,

muzeul de Anatomie Patologică, un amestec de borcane cu formol, pline cu tumori atroce, malformații congenitale, creaturi bicefale, fetuși diformi, cancere sifilitice și calculi vezicali în camere cu picturile șterse, cu dulapurile prăfuite, cu podele rău nivelate, pe care te împiedici din cauza dalelor lipsă, păzite de carabinieri în bluze albe, care te fac să te întrebi dacă nu cumva, ca să se distreze, se îmbată cu alcoolul medicinal, testând într-o zi sucul unui falus afectat de gigantism și în altă zi pe acela al unui embrion megacefal, sperând naiv să dobândească astfel proprietățile simbolice ale acestora. Toată oroarea naturii în stare pură. Durerea corpurilor moarte a înlocuit-o pe cea a spiritelor alienate și singurele zgomote rămase, azi, sunt urletele de teroare ale celor câțiva turiști care parcurg aceste cercuri ale nenorocirii, care le egalează pe cele din Infern.

Lui Sarah i se făcu milă de mine; s-a mulțumit cu descrierea mea, n-a insistat (semn, credeam eu naiv, că practicarea budismului îi domolise pasiunea pentru orori) să vizităm acest imens depozit al medicinei de odinioară. Ne-am așezat pe o bancă, nu foarte departe de studenți; din fericire, Sarah nu putea înțelege conținutul conversației lor prea puțin științifice. Visa cu voce tare, vorbea despre acel Narrenturm și îl asocia cu marele roman pe care tocmai îl citea: e turnul lui Don Quijote, spunea ea. Turnul Nebunilor. *Don Quijote* e primul roman arab, să știi. Primul roman european și primul roman arab, privește, Cervantes îl atribuie lui Sayyid Hamid Ibn al-Ayyil, al cărui nume îl scrie ca „Cide Hamete Benengeli". Primul mare nebun al literaturii apare sub pana unui istoric convertit din La Mancha. Ar trebui recuperat acest turn pentru a face din el un muzeu al nebuniei, care ar începe cu sfinții Orientali nebuni întru Christos, cei ca Don Quijote, și ar include nu puțini orientaliști. Un muzeu al melanjului și al bastarzilor.

– Am putea chiar să-i oferim un apartament amicului Bilger; la ultimul etaj, cu ferestre largi, prin care să poată fi privit.

– Ce rău ești! Nu, la ultimul etaj ar sta originalul arab al lui *Don Quijote*, scris două sute de ani mai târziu, *Viața și aventurile lui Fariac*, de Farès Chidiac.

Își continua explorarea pe teritoriul viselor. Dar sigur avea dreptate, poate nu ar fi o idee rea, un muzeu al celuilalt în sine în turnul Nebunilor, în același timp un omagiu și o cercetare a alterității. Un muzeu amețitor, la fel de amețitor ca acest azil rotund, cu celule împânzite cu resturi de cadavre și lichide mortale, demne de articolul ei despre Sarawak – de când stă acolo oare, de câteva luni poate, de când datează ultimul mesaj pe care mi l-a trimis,

Dragul meu Franz,

Curând voi pleca din Darjeeling.

Acum o săptămână, maestrul meu a binevoit să-mi vorbească după învățăturile comune. E mai bine să regăsesc lumea, spune el. Crede că locul meu nu e aici. Nu e o pedeapsă, spune el. E dificil să recunosc. Mă cunoști, sunt rănită și descurajată. Vorbește orgoliul din mine, știu. Am impresia că sunt un copil certat pe nedrept și sufăr când înțeleg în ce măsură ego-ul meu e încă puternic. Ca și cum, în dezamăgire, tot ce am învățat aici ar fi dispărut. Suferința, dukkha, *e cea mai puternică. Perspectiva de a regăsi Europa –adică Parisul – mă epuizează dinainte. Mi se va propune, poate, un post în Calcutta, la Școala franceză din Extremul Orient. Nimic oficial, doar cercetător asociat, dar în felul ăsta măcar am un punct de plecare. Alte noi teritorii. India m-ar pasiona – să lucrez cu reprezentările Indiei în Europa, cu imaginile Europei în India. Cu influența gândirii indiene în secolele XIX și XX. Cu*

misionarii creștini din India. Așa cum am făcut doi ani cu budismul. Bineînțeles, toate astea nu țin de foame, dar aș putea găsi câteva cursuri de predat ici-colo. Viața e atât de ușoară în India. Sau atât de grea.

Îmi imaginez reacția ta (îți aud tonul grav și sigur): Sarah, tu fugi. Nu, ai spune mai degrabă: te refugiezi. Arta refugiului. După toți acești ani, nu mai am cine știe ce contacte în Franța – câțiva colegi, două sau trei vechi prietene din liceu, pe care nu le-am văzut de zece ani. Părinții mei. Uneori mă visez regăsind apartamentul lor, camera mea de adolescentă alături de a lui Samuel, care acum e plină de relicve, și tremur. Cele câteva luni pe care le-am petrecut acolo după moartea lui, cufundată în opiul colonial, încă îmi dau fiori pe șira spinării. Maestrul meu e persoana care mă cunoaște cel mai bine din lume și e clar că are dreptate: o mănăstire nu e un loc potrivit pentru a te ascunde. Non-atașamentul nu e o fugă. În fine, asta am înțeles eu. Totuși, chiar dacă mă gândesc profund, nu prea văd diferența... Această interdicție e atât de brutală pentru mine, încât e de neînțeles.

Te îmbrățișez, îți voi scrie mai pe larg foarte curând,

P.S.: Recitesc scrisoarea și nu văd în ea decât confuzia propriilor mele sentimente, rodul orgoliului meu. Ce imagine trebuie să-ți faci despre mine! Nu știu de ce-ți scriu toate acestea – sau da, asta știu. Iartă-mă!

De primăvara trecută, niciun alt semn, în ciuda numeroaselor mele misive, ca de obicei – am ținut-o la curent cu cele mai mici fapte și gesturi ale mele, cu investigațiile mele muzicale; m-am neliniștit cu privire la sănătatea ei fără a o deranja cu problemele mele, cu nenumăratele mele întâlniri cu Dr Kraus („Ah, doctore Ritter, sunt bucuros să vă văd. Când

veți fi vindecat sau mort mă voi plictisi îngrozitor.") pentru a regăsi somnul și rațiunea, apoi m-am lăsat. Tăcerea e la capătul tuturor lucrurilor. Totul se închide în tăcere. Totul se păstrează în ea sau adoarme, tot acolo.

Până la noul episod din considerațiile ei asupra canibalismului simbolic, primit ieri dimineață. *Vinul morților* din Sarawak. Ea leagă această practică de o legendă medievală, un poem de dragoste tragic, a cărui primă ocurență o găsim în *Romanul lui Tristan* de Thomas – Isolda suspină după Tristan și din tristețea ei se naște un cântec întunecat, pe care îl cântă doamnelor ei de companie; convertitul povestește soarta lui Guirin, surprins printr-o înșelăciune de soțul iubitei lui și omorât pe loc. Apoi soțul scoate inima lui Guirin și o obligă pe cea pe care o iubea Guirin să o mănânce. Această poveste e mai târziu transpusă de multe ori; numeroase femei au fost condamnate să mănânce inima amanților lor în cadrul unor mese terifiante. Viața trubadurului Guillem de Cabestany se încheie astfel, asasinat și cu amanta constrânsă să-i mănânce inima înainte de a fi și ea, la rândul ei, ucisă. Uneori violența cea mai extremă are consecințe nebănuite; le permite amanților să existe definitiv unul în celălalt, să depășească distanța care separă sinele de celălalt. Iubirea devine realitate în moarte, susține Sarah, ceea ce e foarte trist. Mă întreb care e locul cel mai de invidiat, al celui mâncat sau al celei care mănâncă, în ciuda tuturor precauțiilor culinare pe care și le iau textele medievale pentru a descrie oribila rețetă a inimii îndrăgostite.

Ia uite, noaptea se îngână cu ziua! Se aud câteva păsărele. Evident, începe să-mi fie somn. Mi se închid ochii. Nu am corectat lucrarea, deși îi promisesem studentei aceleia –

Dragul meu Franz,

Iartă-mă că nu am trimis vești mai curând – nu ți-am scris de atât de multă vreme, încât nu știu cum să mai întrerup această tăcere; ți-am trimis, deci, acel articol – am făcut bine.

Sunt în Sarawak de la începutul verii; după un scurt sejur la Calcutta (oraș mult mai nebun decât ți-l închipui) și în Java, unde m-am întâlnit cu umbrele lui Rimbaud și Segalen. În Sarawak nu știam nimic și pe nimeni, doar povestea familiei Brooke, și uneori e bine să te abandonezi noutății si descoperirii. Am urmat-o în pădure pe o foarte simpatică doamnă antropolog, ea m-a pus pe pista (dacă pot spune așa) vinului morților și mi-a adus permisiunea de a petrece un timp în tribul Berawan.

Tu cum ești? Nu-ți poți imagina cât m-a bucurat mesajul tău (prea scurt). M-am gândit mult la Damasc și la Teheran în ultima vreme. La timpul care trece. Îmi imaginam articolul meu într-un sac de pânză, în cala unui vapor, apoi la bordul unui tren, în sacoșa unui ciclist, în cutia ta poștală și, în sfârșit, în mâinile tale. O călătorie sacră a câtorva pagini.

Vorbește-mi puțin despre tine...

Te îmbrățișez cu drag și pe foarte curând, sper,

Sarah

Franz Ritter a scris:

Draga mea, am primit ieri-dimineață extrasul tău, nu știam că încă se imprimă... Mulțumesc mult, dar ce oroare acest vin al morților! Sunt preocupat, de altfel. Tu ești bine? Ce faci în Sarawak? Aici e rutină.. Târgul de Crăciun se va deschide în mijlocul Universității. Atroce

mirosuri de vin fiert și cârnați. Crezi că revii curând în Europa? Dă-mi de veste.

Te îmbrățișez cu drag,

Franz

Inima nu e mâncată, ea bate – bineînțeles, ea nu se gândește că și eu sunt în fața ecranului. Să răspund. Dar ea e bine? Ce e istoria asta cu berawanii, mi-am făcut atâtea griji, că nici nu am mai putut adormi. Nimic nou în orașul meu vechi. Cât timp stă în Sarawak? Să mint: ce coincidență, tocmai mă trezeam când a intrat mesajul ei. Să îmbrățișez, să semnez și să trimit repede, pentru a nu-i lăsa posibilitatea de a pleca din nou către Dumnezeu știe ce țară misterioasă.

Și să aștept.

Și să aștept. Nu, nu pot rămâne aici să-i recitesc la infinit scrisorile așteptând ca

Franz!

E straniu și e plăcut să știu că ești acolo, de cealaltă parte a lumii, și să mă gândesc că aceste mesaje circulă mult mai repede decât soarele. Am senzația că mă asculți.

Îmi spui că articolul meu despre berawanii din Sarawak te neliniștește – eu sunt mulțumită că te gândești la mine; efectiv nu mă simt prea în formă, sunt un pic tristă în momentul ăsta. Dar asta nu are nimic de-a face cu Sarawak, e hazardul calendarului: într-o zi, cad exact pe acea dată și intru în comemorare – și atunci totul se pătează ușor în culoarea doliului, în ciuda voinței mele, și durează câteva zile ca această ceață să se risipească.

Așa cum ai citit, berawanii așază corpurile morților în carafe de teracotă, pe verandele „caselor lungi", aceste locuințe colective, echivalente satelor noastre și în care

pot trăi până la o sută de familii. Lasă cadavrul să se descompună. Lichidul rezultat în urma descompunerii se scurge printr-o țeavă de bambus, amplasată în partea de jos. Cum se procedează pentru vinul de orez. Așteaptă ca viața să nu înceteze să se mai scurgă din corp pentru a-l declara mort. Pentru ei, moartea e un proces îndelungat, nu o clipă. Acest reziduu lichid al putrefacției e o manifestare a vieții încă prezente. O viață fluidă, tangibilă, care se poate bea.

Dincolo de oroarea pe care ne-o poate provoca o asemenea tradiție, obiceiul are în el o mare frumusețe. Și moartea e cea care pleacă din corp, nu doar viața. Cele două împreună, întotdeauna. Nu e doar un canibalism simbolic, ca al lui Dik al-Jinn Nebunul de iubire, care se îmbăta cu cupa făcută din cenușa pasiunii sale. E o cosmogonie.

Viața e o lungă meditație asupra morții.

Îți amintești moartea Isoldei, despre care mi-ai vorbit atât? Așteptai de acolo o iubire totală, de care nici măcar Wagner nu era conștient. Un moment de iubire, de uniune, de unire cu Totul, de unitate între luminile Estului și tenebrele occidentale, între text și muzică, între voce și orchestră. Eu extrag de aici expresia pasiunii, karuna. *Nu doar Erosul care caută eternitatea. Muzica, da, ca „expresie universală a suferinței lumii", spune Nietzsche. Această Isolda, în momentul morții, iubește atât de mult, încât iubește lumea întreagă. Corpul aliat cu spiritul. E o clipă fragilă. Conține germenii propriei distrugeri. Ca noi. Noi nu suntem nici la înălțimea iubirii, nici la cea a morții. Pentru asta ar fi nevoie de iluminare, de conștientizare. Dacă nu ne fabricăm un elixir din cadavre, tot ce iese din noi nu e decât un elixir al suferinței.*

Îmi lipsești. Îmi lipsește râsul. Un pic de relaxare. Mi-ar plăcea mult să fiu alături de tine. Am călătorit destul. Nu, nu e adevărat – nu voi călători niciodată destul, dar am înțeles ceva, poate cu Pessoa:

Se spune că bunul Khayyam se odihnește
La Nishapur, printre trandafirii-nmiresmați,
Dar nu Khayyam e acolo,
Căci el se află aici și trandafiri noștri sunt chiar el.

Cred că acum îmi dau seama ce voia să spună maestrul meu, la Darjeeling, când mi-a recomandat să plec. Lumea are nevoie de amestec, de diaspore. Europa nu mai e continentul meu, pot, deci, să mă întorc acolo. Să particip la rețelele care se intersectează, să o explorez ca o străină. Să-i aduc ceva nou. Să dau, la rândul meu, și să pun în lumină tonul diversității.

Am să vin puțin la Viena, ce zici? Te voi căuta la Universitate, mă voi așeza pe banca din curtea aceea drăguță, te voi aștepta privind pe rând lumina biroului tău și pe cititorii din bibliotecă; un prof va fi lăsat deschisă fereastra sălii lui de curs; muzica va invada curtea și voi avea, ca ultima dată, senzația de apartenență la o lume mare, liniștitoare, a plăcerii și a cunoașterii. Ai râde de surpriza de a mă găsi acolo, ai spune „Ai fi putut să mă anunți, totuși" și ai face acel gest tandru și pe jumătate jenat, care te face să îți împingi corpul spre mine pentru a mă săruta și în același timp să faci un pas înapoi, cu mâinile la spate. Îmi plac mult aceste ezitări, ele-mi amintesc de Alep, de Palmira și, mai ales, de Teheran, sunt dulci și tandre.

Din nefericire, noi nu suntem ființe iluminate. Proiectăm uneori diferența pe celălalt, ne întrevedem reciproc zbătându-ne în ezitările noastre, în dificultăți, în erori. Voi veni să te caut la universitate, vom trece prin fața turnului nebunilor, turnul nostru, tu vei vocifera împotriva stării de abandon și ruină a clădirii și împotriva „muzeului ororilor" dinăuntrul lui; vei spune „e absolut inadmisibil! Universității ar trebui să-i fie rușine!" și izbucnirea ta mă va face să râd; apoi am coborî pe

Strudlhofstiege să las valiza mea la tine și tu ai fi un pic jenat, mi-ai evita privirea. Știi, e ceva ce nu ți-am povestit niciodată: la ultima vizită în Viena am acceptat să locuiesc la acel hotel luxos care mi s-a propus, îți amintești? În loc să dorm la tine? Asta te-a supărat cumplit. Cred că am făcut-o în speranța nemărturisită, infantilă, că aveai să mă însoțești, că aveam să reluăm, într-o frumoasă cameră necunoscută, ceea ce am început la Teheran.

Brusc mi-e rău de dorul tău,
Ce frumoasă e Viena,
Ce departe e Viena,

E umflată, totuși. *Rigidă*, după dicționarul meu, înseamnă „căreia-i lipsește aerul natural și se forțează să pară demnă", ce rușine. Exagerează. Chiar știe să se facă detestabilă, uneori. Dacă ar ști starea mea, starea mea terifiantă, dacă ar ști prin ce chinuri trec, nu și-ar bate joc de mine în asemenea hal. Iată zorii; e momentul acela al zilei în care oamenii mor, spune Victor Hugo. Sarah. Isolda. Nu, nu Isolda. Să ne întoarcem privirea dinspre moarte. Ca Goethe. Goethe, care refuza să vadă cadavrele, să se apropie de boală. Refuză moartea. Întoarce capul. Crede că-și datorează longevitatea fugii. Să privim în altă parte. Mi-e frică, mi-e frică. Mi-e frică să mor și mi-e frică să-i răspund lui Sarah.

Ce frumoasă e Viena, ce departe e Viena este un citat, dar din cine, un austriac? Grillparzer? Sau Balzac? Nici chiar traduse în germană versurile nu îmi spun nimic. Doamne, Doamne, ce să răspund, ce să răspund, să convocăm djinnul Google ca pe duhul din lampă, Duhule, ești aici, ah, iluzorie literatură, e un citat dintr-un oribil cântec franțuzesc, un oribil cântec franțuzesc, iată textul complet găsit în 0,009 secunde – Doamne, ce lungi sunt cuvintele astea. Viața e lungă, viața e prea lungă uneori,

mai ales când o asculți pe această Barbara, „Dacă-ți scriu în această seară din Viena", ce idee, în fine, Sarah, ce ți-a trecut prin cap, cu toate textele astea pe care le știi pe de rost, Rimbaud, Rumi, Hafez – Barbara asta are o față neliniștitoare, răutăcioasă sau demonică, Doamne, detest cântecele franțuzești, Édith Piaf cu vocea de rindea, Barbara, atât de tristă, că ar scoate și un stejar din rădăcini, am găsit răspunsul, voi copia un alt pasaj din cântec, Schubert și iarna, iată, pe jumătate orbit de aurora care indică Dunărea, lumina îndepărtează speranța, trebuie să vedem totul prin prisma nostalgiei speranței, să-l prețuim pe celălalt în sine, să-l recunoaștem, să iubim acest cântec care reprezintă toate cântecele, de la *Cântecele zorilor* cântate de truveri, de la Schumann și toate ghazal-urile creației, suntem întotdeauna surprinși de ceea ce vine întotdeauna, răspunsul timpului, suferința, compasiunea și moartea; ziua care nu mai încetează să vină; Orientul luminilor, Estul, direcția busolei și a arhanghelului în purpură, suntem surprinși de marmura lumii, străbătută de vinele suferinței și ale iubirii, în zori, haide, nu există rușine, de mult nu mai există rușine, nu e nicio rușine să copiez acest cântec de iarnă, nu e nicio rușine să mă las pradă sentimentelor,

Închid ochii din nou,
Inima-mi bate tot tare.
Când re-nverzi-vor frunzele-n fereastră?
Când ține-mi-voi iubita iar în brațe?

și soarelui călduț al speranței.

Cuprins

ORA 23:10 56
ORA 23:58 98
ORA 0:55 143
ORA 2:20 207
ORA 2:50 231
ORA 3:45 295
ORA 4:30 328
ORA 5:33 383
ORA 6:00 394

Nemira Online
Urmăreşte-ne ca să fii la curent cu ultimele:

Promoţii pe site:
nemira.ro

Concursuri pe Facebook:
facebook.com/ed.nemira

Articole pe blog:
blog.nemira.ro

„Să nu ne gândim la pragul
acestei camere din hotelul
Baron din Alep, să nu ne
gândim la Siria, la intimitatea
călătorilor, la corpul lui Sarah
întins dincolo de perete
în camera ei din hotelul
Baron din Alep, cameră
imensă la primul etaj, cu un
balcon care dădea în strada
Baron, fostă General Gourard,
arteră aglomerată la doi pași
de Bab al-Faraj și de orașul
vechi, cu străzile murdare
de ulei de vidanjă și sânge de
miel, populat de mecanici,
de restauratori, de negustori
ambulanți și de vânzători
de suc de fructe; zgomotul
Alepului pătrundea prin
obloane încă din zori;
era însoțit de exuvii de turbă,
motorină și animale. Pentru cei
sosiți din Damasc, Alepul era
exotic; mai cosmopolit poate,
mai aproape de Istanbul,
oraș arab, turc, armean, kurd,
la câțiva pași de Antiohia,
patria sfinților și a cruciaților,
între râurile Orontes și Eufrat.“

Mathias
ENARD

BUSOLA

PREMIUL GONCOURT

La Viena se înnoptează, iar Franz Ritter, muzicolog sedus de Orient, în zadar încearcă să adoarmă. Între veghe și vis, între nostalgie și febră, prind contur amintiri fără număr, de la Istanbul, Alep, Damasc, Palmira, Teheran, precum și umbra unei iubiri imposibile.

Carte nocturnă, care te învăluie cu ritmurile ei muzicale, cu erudiția ei, cu umorul dulce-amar, *Busola* este o călătorie, o declarație de admirație și o mână întinsă, ca un pod între Occident și Orient, între ieri și mâine, clădit pe inventarul secolelor de fascinație.

„Iată un text profund melancolic, pentru că toate idealurile personajelor sunt spulberate brutal de ecourile prezentului imediat, care se fac auzite – războiul din Siria, distrugerea Palmirei... De altfel, cartea le este și dedicată sirienilor."

Le Monde

„Mathias Enard își desenează cartea ca un artist, recurgând din plin la arabescuri."

Le Figaro

NEMIRA

rfi ROMÂNIA FRANCE MÉDIAS MONDE

e-BOOK DISPONIBIL
NEMIRA.RO

ISBN 978-606-43-0353-0